

ІНСТИТУТ
ВИЩОЇ ОСВІТИ
НАПН УКРАЇНИ

О. Бородієнко, Ю. Вітренко,
В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук,
О. Слюсаренко, Ж. Таланова

**АНАЛІЗ ПРОВІДНОГО
ВІТЧИЗНЯНОГО ТА
ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УНІВЕРСИТЕТАХ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА
В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ І ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

**ПРЕПРИНТ
(АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ)**

КИЇВ 2022

Національна академія педагогічних наук України
Інститут вищої освіти

О. Бородієнко, Ю. Вітренко, В. Ворона, М. Дебич,
О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова

Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду
щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах
в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану
і післявоєнного відновлення України

Препринт (аналітичні матеріали)

Київ 2022

Рецензенти: **Зарубінська І.Б.**, доктор педагогічних наук, професор, проректор Національного авіаційного університету
Гура О.І., доктор педагогічних наук, професор, проректор Запорізького національного університету
Бердар М.М., доктор економічних наук, професор, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України
(протокол № 15 від 13 жовтня 2022 р.)*

Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України: препринт (аналітичні матеріали) / О. Бородієнко, Ю. Вітренко, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. 148 с.

ISBN 978-617-7644-58-2

2

Препринт «Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України» підготовлено за результатами виконання другого етапу наукового дослідження за темою «Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни» колективом вчених відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України.

На цьому етапі виконання наукового дослідження перед колективом дослідників ставилося завдання здійснити аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України. У роботі представлено узагальнення міжнародних документів і кращих практик щодо реалізації та оцінювання освітньої діяльності в закладах вищої освіти України та провідних країн Європи і світу, виявлено стратегічні та практичні підходи до розроблення та реалізації політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

Видання буде корисним для викладачів, дослідників, керівників і здобувачів вищої освіти, а також інших зацікавлених осіб.

УДК 378.014.6:355271+338.246.8(477)

ISBN 978-617-7644-58-2

© Інститут вищої освіти НАПН України, 2022
© О. Бородієнко, Ю. Вітренко, В. Ворона,
М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко,
Ж. Таланова, 2022

Зміст

Анотація	4
Вступ (<i>Ж. Таланова</i>)	5
Розділ 1. Політика та механізми розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>Ж. Таланова</i>)	7
Розділ 2. Нормативно-правове регулювання ефективності освітньої діяльності в умовах університетської автономії в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>В. Ворона</i>)	14
Розділ 3. Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>М. Дебич</i>)	24
Розділ 4. Публічно-громадське управління університетом в контексті забезпечення ефективності освітньою діяльністю та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>О. Бородієнко</i>)	53
Розділ 5. Цифровізація як умова забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>Ж. Таланова</i>)	78
Розділ 6. Оцінювання якості викладання та навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>О. Паламарчук</i>)	87
Розділ 7. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів у контексті забезпечення її ефективності та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>О. Слюсаренко</i>)	105
Розділ 8. Вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг в межах освітньої діяльності університетів у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (<i>Ю. Вітренко</i>)	120
Висновки дослідження	143

Анотація

Препринт «Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України» (аналітичні матеріали) підготовлено за результатами виконання другого етапу наукового дослідження за темою «Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни» колективом вчених відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України.

Препринт спрямований на визначення стратегічних і практичних підходів щодо політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України на основі аналізу провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Здійснено аналіз наявних теоретичних і практичних підходів до розроблення та реалізації політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в закладах вищої освіти у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України. За результатами дослідження сформовано систему теоретичних здобутків (закономірності, гіпотези, тенденції, визначення) і практичні рекомендації щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

Ключові слова: ефективність освітньої діяльності в університетах, механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності, якість освітньої діяльності, цифровізація освітньої діяльності, вимірювання якості освітньої діяльності, оцінювання якості викладання та навчання, вимірювання економічної ефективності у вищій освіті, управління освітньою діяльністю.

Summary

The preprint "Analysis of leading national and foreign experience on ensuring the educational activities effectiveness in universities in the context of European integration and under the martial law and post-war recovery of Ukraine" (analytical materials) was prepared based on the results of the second stage of the scientific research on the topic "Policy and mechanisms for ensuring educational activities effectiveness in universities of Ukraine in the context of European integration and under the martial law and post-war recovery of the country" by a team of scientists of the department of higher education quality assurance of the Institute of Higher Education, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

The preprint is aimed at defining strategic and practical approaches to policies and mechanisms for ensuring the educational activities effectiveness in HEIs in the context of European integration and under the martial law and post-war recovery of Ukraine based on the analysis of leading national and foreign experience.

An analysis of existing theoretic and practical approaches to the development and implementation of policies and mechanisms for ensuring the educational activities effectiveness in universities in the context of European integration and under the martial law and post-war recovery of Ukraine was carried out. Based on the results of the study, a system of theoretical achievements (patterns, hypotheses, trends, definition) and practical recommendations were formed to ensure the educational activities effectiveness in universities in the context of European integration and under the martial law and post-war recovery of Ukraine.

Keywords: universities educational activity effectiveness, mechanisms for ensuring the educational activity effectiveness, educational activity quality, educational activity digitalization, measurement of the educational activity quality, assessment of the quality of teaching and learning, measurement of economic efficiency in higher education, educational activities management.

Вступ

Препринт (аналітичні матеріали) «Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України» представляє результати другого етапу виконання наукового дослідження «Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни» (2021-2023 рр.).

Дослідження здійснюється колективом відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. До складу авторського колективу входять такі наукові співробітники:

- керівник наукового дослідження:
 - o Таланова Жаннета Василівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент, Заслужений діяч науки і техніки України; головний науковий співробітник відділу;
- виконавці:
 - o Дебич Марія Андріївна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент; завідувач відділу;
 - o Слюсаренко Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; головний науковий співробітник відділу;
 - o Бородієнко Олександра Володимирівна – доктор педагогічних наук, старший дослідник, доцент, член-кореспондент НАПН України; провідний науковий співробітник відділу;
 - o Вітренко Юрій Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, Заслужений економіст України; провідний науковий співробітник відділу;
 - o Паламарчук Ольга Федорівна – кандидат педагогічних наук; старший науковий співробітник відділу;
 - o Ворона Вікторія Олексіївна – кандидат педагогічних наук; старший науковий співробітник відділу.

5

Мета наукового дослідження «Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни» – визначити та обґрунтувати підходи до розроблення та запровадження політики і механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів України в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

Завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати політику та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції.
2. Здійснити аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.
3. Визначити та обґрунтувати механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах, зокрема критерії і показники ефективності, а також підходи до формування політики щодо ефективності освітньої діяльності в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

Другий етап (2022 рік) наукового дослідження спрямовано на визначення стратегічних і практичних підходів щодо політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України на основі аналізу провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду. Результати виконання другого етапу презентовані в цій публікації у форматі препринту (аналітичних матеріалів).

За результатами першого етапу дослідження, опублікованими у 2021 р., визначено теоретичні рамки політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції¹. Зокрема, виокремлено такі виміри: *управлінський* (управління забезпеченням ефективності

¹ Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко,

освітньої діяльності університетів на основі стандартизації в умовах євроінтеграції), *економічний* (вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг в межах освітньої діяльності університетів), *нормативно-правовий* (нормативно-правове регулювання ефективності освітньої діяльності в умовах університетської автономії), *міжнародний* (політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації), *програмно-освітній* (політика та механізми розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності), *освітньо-дослідницький* (вимірювання якості освітньої діяльності університетів у контексті забезпечення її ефективності на основі досліджень), *інформаційно-цифровий* (цифровізація для забезпечення ефективності освітньої діяльності), *викладацький* (оцінювання якості викладання та навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті). Серед теоретичних основ забезпечення ефективності освітньої діяльності в Європейському просторі вищої освіти ідентифіковано: принципи, підходи, інструменти, механізми. Також запропоновано узагальнення тлумачення поняття «*ефективність освітньої діяльності*»: співвідношення між *результатами* (прямими й непрямими, матеріальними й нематеріальними) освітньої діяльності та *ресурсами* (кадровими, матеріальними, фінансовими, інформаційними, дослідницько-освітніми/інтелектуальними), які зумовили досягнення цих результатів і витрачені на створення й використання засобів освітньої діяльності, її організацію та здійснення, що визначається шляхом вимірювання та зіставлення ресурсних витрат і результатів освітньої діяльності та її окремих складових. *Освітня діяльність у вищій освіті* розглядається як діяльність закладів вищої освіти (наукових установ), що спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу й провадиться з метою забезпечення здобуття вищої освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти.

Логічним продовженням результатів першого етапу дослідження стали теоретичні (закономірності, гіпотези, тенденції) і практичні (рекомендації) здобутки щодо політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах на основі аналізу та узагальнення провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду, передусім країн Європейського Союзу (Велика Британія, Німеччина, Польща, Франція, Швеція), а також розглянуто нормативно-правове забезпечення освітньої діяльності в аспектів забезпечення її ефективності. Зокрема, у полі зору дослідників перебуває проект Плану відновлення України в частині вищої освіти, аналіз документу також представлено в препринті.

**Розділ 1. Політика та механізми розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу
в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та
в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни**

*Жаннета ТАЛАНОВА,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
головний науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України,
експерт Національного Еразмус+ офісу в Україні
<https://orcid.org/0000-0003-4007-2677>*

Анотація

Визначено та обґрунтовано підходи до забезпечення ефективності освітньої діяльності у вищій освіті у частині розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу. Узагальнено міжнародний та вітчизняний досвід щодо прозорості, доступності та зрозумілості дизайну освітніх програм, їх реалізації в межах освітнього процесу із огляду на необхідність забезпечення ефективності освітньої діяльності. Систематизовано показники ефективності освітньої діяльності у вищій освіті в частині розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу.

Ключові слова: ефективність освітньої діяльності у вищій освіті, якість освітнього процесу, розвиток освітніх програм, якість вищої освіти.

Summary

The approaches to ensuring the of educational activities effectiveness in higher education in terms of the development of study programmes and the educational process implementation have been defined and substantiated. The international and national experience regarding the transparency, accessibility, and comprehensibility of the design of study programmes, their implementation within the educational process, in view of the need to ensure the of educational activities effectiveness, is summarized. Indicators of the educational activity effectiveness in higher education in terms of the study programmes development and the educational process implementation have been systematized.

Keywords: effectiveness of educational activities in higher education, quality of the educational process, development of educational programs, higher education quality.

Актуальність проблеми побудови політики та механізмів розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

Актуальність дослідження проблеми побудови політики та механізмів розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів, а особливо в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни, зумовлена не тільки неузгодженістю та різноманітністю інтерпретації низки ключових понять – якість та ефективність освітньої діяльності, якість освітнього процесу та освітньої програми, – але й невизначеністю підходів до побудови відповідної політики та механізмів, передусім в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

Як зазначалося в препринті² серед індикаторів вищої освіти, за якими відбувається оцінювання та акредитація, переважну більшість складають саме індикатори освітніх програм і, відповідно, освітнього процесу, що засвідчує актуальність проблеми розвитку освітніх програм і реалізації відповідного освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності.

² Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробійова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. — Електронне видання. — Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. — 192 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf.

У The Global Education 2030 Agenda зазначається, що Education 2030 Agenda³, що координується ЮНЕСКО, є частиною глобального руху за викоринення бідності через 17 Цілей стійкого розвитку до 2030 р. Освіта як необхідна умова для досягнення всіх цих Цілей має власну Ціль 4, спрямовану на забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та сприяння можливостям навчання впродовж життя для усіх. Рамкова програма дій «Освіта 2030» (The Education 2030 Framework for Action) надає рекомендації щодо реалізації цих амбітних цілей та зобов'язань. Зокрема, у документі зазначається, що розроблення спільних міжнародних освітніх програм між університетами, а також інших механізмів, які запобігають «витоку мізків» (brain drain) – еміграції висококваліфікованих людей – і сприяють «приросту мізків» (brain gain), мотивуватиме студентів повернутися додому після завершення навчання, отримання диплому закордоном.

Щодо розвитку вищої освіти, то у 2022 р. опубліковано результати роботи експертів «Knowledge-driven actions: transforming higher education for global sustainability. Independent Expert Group on the Universities and the 2030 Agenda»⁴, спрямовані на пошук відповідей щодо ролі та перспектив розвитку вищої освіти в контексті досягнення Цілей стійкого розвитку до 2030. Автори зауважили, що спостерігається інерційність та обмеженість у підходах до створення між- і трансдисциплінарних освітніх програм, зокрема через традиційне формування змісту кафедрами та іншими підрозділами, що не допускає суттєвих змін в курікулумі, через прагнення викладачів викладати предмети, близькі до власні напрямів досліджень, через відсутність інституціоналізованої системи стимулювання/мотивації для впровадження змін і переходу до нового, через бюрократизовані процеси щорічного оцінювання, відбору та кар'єрного просування, а також процеси нагородження та винагород, що в основному заохочують вузьконаправлені монодисциплінарні роботи окремого викладача тощо. Таким чином, це викликає системну, вбудовану інерцію, яка утримує викладачів та інших учасників освітнього процесу від переходу до міждисциплінарної і трансдисциплінарної діяльності. Багато закладів вищої освіти страждають від надмірного управління та бюрократичних прошарків задля аналізу сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, оцінювання ризиків і заходів з послаблення негативних впливів. В деяких випадках обираються або призначаються науково-педагогічні працівників – лідери освітніх програм на фіксований або обмежений термін, і, таким чином, вони менше налаштовані до радикальних змін або порушення status quo. Така ситуація сприяє культурі уникнення ризику з боку всіх стекголдерів закладів вищої освіти, а також може призвести до того, що студенти відмовлятимуться від навчання за міждисциплінарними освітніми програмами і предметами. Отже, останні документи глобального виміру також зазначають актуальність проблеми побудови політики та механізмів розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності на національному та інституційному рівнях.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних публікацій щодо політики та механізмів розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів

Як зазначається в Звіті ЮНЕСКО «Reimagining our futures together a new social contract for education»⁵, багато університетів мають благородну традицію підтримки публічності освіти таким чином, що вони створюють громадські простори для навчання, є чуйними та підзвітними громадськості у своєму управлінні та сприяють суспільним інтересам. Але університети також є місцями, де створюють багато бар'єрів, особливо в останні десятиліття, пов'язаних з витратами і претензіями на інтелектуальну власність. Місія вищої освіти – створювати та поширювати знання безкоштовно, надавати відкритий доступ до освіти і науки, коли йдеться про академічні стипендії, навчальні матеріали, програмне забезпечення та цифрове підключення зокрема. Важливо, що термін «відкритий» стосується не лише доступності та легкості доступу, але й означає, що люди можуть змінювати та використовувати інформацію та знання.

Звісно такий підхід складно узгодити з ефективністю освітньої діяльності закладів вищої освіти як співвідношенням між результатами (прямими й непрямими, матеріальними й нематеріальними) освітньої діяльності та ресурсами (кадровими, матеріальними, фінансовими, інформаційними, дослідницько-

³ UNESCO. Education 2030. Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4 Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. (2016). https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-en_2.pdf

⁴ UNESCO. Knowledge-driven actions: transforming higher education for global sustainability. Independent Expert Group on the Universities and the 2030 Agenda. (2022). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380519>.

⁵ UNESCO. Reimagining our futures together a new social contract for education: Report. (2021). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>

освітніми/інтелектуальними), які зумовили досягнення цих результатів і витрачені на створення й використання засобів освітньої діяльності, її організацію та здійснення. Ефективність визначається шляхом вимірювання та зіставлення ресурсних витрат і результатів освітньої діяльності та її окремих складових, отже важливо підкреслити, що результатами освітньої діяльності є як прямі, так і непрямими впливи, як матеріальні наслідки, так і нематеріальні. З такої точки зору, зобов'язання вищої освіти в межах соціального контракту мають розглядатися як результат освітньої діяльності – нематеріальний вплив на стійкий розвиток суспільства та окремих індивідумів.

Аргументи на користь такого підходу до ефективності можна знайти в фундаментальному дослідженні щодо ефективності університетів⁶, автори якого запропонували класифікацію існуючих теоретичних і практичних підходів до ефективності в контексті вищої освіти, поділивши їх на дві групи:

(1) *Ресурсно-орієнтовані підходи*, які зосереджуються на продуктивності діяльності університету та на тому, наскільки діяльність університету досягає своєї мети, мінімізуючи використання ресурсів. Ця група визначень особливо підкреслює співвідношення між отриманими результатами та використаними ресурсами. Ефективність розглядається як відповідальність окремих осіб та організацій у вищій освіті, а оцінювання сфокусоване на обсязі вхідних ресурсів, використаних для досягнення результатів. Таким чином, ефективність вимагає детального вимірювання результатів виконання завдань або на рівні індивідуальному, підрозділів, інституції, або на рівні системи. У вищій освіті продуктивність часто вимірюється на основі кількості студентів, що припадає на одного викладача або кількості опублікованих наукових статей – на одного дослідника.

(2) *Ціннісні підходи*, акцентують увагу на досягнутих результатах для кінцевих користувачів, включаючи студентів, роботодавців, місцеву громаду та суспільство в цілому, і для вартості продукту чи послуги. Ця група містить ширший набір визначень, які зосереджуються як на матеріальних, так і на нематеріальних наслідках (впливу) ефективності, які може відчувати широке коло суб'єктів у різних часових горизонтах. У цьому контексті ефективність стосується того, як ресурси використовуються для якнайповнішого сприяння цілям суспільства. Автори стверджують, що співвідношення ціни та якості (value for money) у вищій освіті інтегрує три елементи – економія (зменшення вартості вхідних ресурсів), ефективність (отримання більшого результату за ті самі або менші вхідні ресурси) та результативність (покращення в тому, що університети збираються робити). Іншими словами, співвідношення ціна-якість розглядається як досягнення економії, ефективності та результативності в тому, як університет отримує, набуває та використовує свої ресурси для досягнення своїх цілей. Ураховуючи унікальне поєднання завдань університету, неправильний баланс ефективності та результативності може нести значні ризики для закладів.

Важливо розуміти, що оцінювання ефективності має відбуватися на різних рівнях, про що зазначають автори та надають зрозумілі та конкретні характеристики рівням ефективності.

Системний (національний або регіональний) рівень, який пов'язаний із рамковими (нормативно-правовими) умовами, створеними національними урядами для здійснення діяльності, пов'язаної з ефективністю університетів. Здатність університетів діяти стратегічно та впроваджувати інновації може бути забезпечена державною політикою, зокрема через інституційну автономію. Автори згадують Програму модернізації Європейської Комісії 2011, де пов'язано інституційну автономію з ефективністю. Програма зазначає, що ефективність закладів вищої освіти та ефективність державних інвестицій можна підвищити шляхом зменшення обмежень: на зростання приватних доходів, на капітальні інвестиції, на володіння інфраструктурою, на свободу найму персоналу, на акредитацію. Також, підкреслено, що інвестиції в професійній менеджмент закладів можуть забезпечити стратегічне бачення та лідерство у вищій освіті, надаючи викладачам і дослідникам необхідну академічну свободу для концентрації на їх ключових завданнях – викладання і проведення досліджень.

Секторальний (галузевий) рівень, що передбачає спільну діяльність, яку проводять університетські мережі/ колаборації/ партнерства, часто у співпраці з іншими стейкхолдерами/ зацікавленими сторонами. Співпраця на цьому рівні охоплює національні рамки вищої освіти та може залучати велику кількість учасників з різноманітними потребами та інтересами.

Інституційний рівень (включаючи факультетський, кафедральний та індивідуальний рівні), який охоплює різноманітні заходи закладів вищої освіти, пов'язані з розробленням і реалізацією планів інституційної ефективності. Підкреслено, що роль керівництва є важливою на всіх етапах. Підтримка з боку

⁶ V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sabic. Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations. European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies, 2018. Springer Open. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-77407-7.pdf>

вищого менеджменту сприяє розвитку культури, яка висвітлює індивідуальні результати та досягнення. Представники університетського врядування також можуть відігравати важливу роль, сприяючи стратегічному підходу до ефективності та співвідношення ціни та якості, підтримуючи культуру, у якій заохочуються та цінуються інновації та вдосконалення, і вбудовуючи ефективність у процес прийняття рішень. З цією метою збір і аналіз даних забезпечують чітке орієнтування на те, що потрібно показати університетському уряду та спонсорам закладу, та забезпечують інформацією про розвиток інституційних систем і підходів.

Дослідження обгрунтовано представляє три виміри ефективності: операційний, академічний, стратегічний.

Операційна ефективність (ефективність професійних, операційних і допоміжних послуг/ сервісів) визначається необхідністю впорядкування бізнес-процесів та оптимізації використання ресурсів. Вона поєднує в собі широкий спектр діяльності або заходів, які виконуються для забезпечення ефективної реалізації повсякденних операцій університету, включаючи управління можливостями (обладнанням тощо) та університетським простором (приміщення тощо), закупівлі, фінанси, управління персоналом і служби підтримки студентів. Заходи з оперативної ефективності можуть призвести до внутрішньої інституційної реорганізації або спільного використання ресурсів закладами, таким чином оптимізуючи свою діяльність.

Ефективність в академічних справах (ефективність у дослідженнях, викладанні та навчанні) охоплює процеси, пов'язані з організацією викладання та досліджень (оптимізацію пропозиції освітніх програм, цифрове навчання та використання ІКТ для викладання та навчання, профілювання дослідження тощо). Питання академічної ефективності виникає на всіх інституційних рівнях, включаючи факультетський і кафедральний, стосується осіб, залучених до дослідницької та викладацької діяльності (визначення навчального навантаження, розмір студентських груп, вимоги до результатів досліджень тощо).

Ефективність стратегічного управління пов'язана з широким спектром діяльності, пов'язаної із формулюванням ефективності в контексті моделі створення цінності для підтримки управління продуктивністю та інституційного розвитку; підзвітність та скеровування інституційного капіталу (фінансового, інтелектуального, людського, партнерського, природного, репутаційного тощо); розвиток інституційної «культури ефективності», заснованої на лідерстві та залученні персоналу, інвестиціях у компетентності, технології та розбудову потенціалу; ефективна внутрішня комунікація; залучення органів урядування; сприйняття цінності зацікавленими сторонами та інтегрована звітність (наприклад, через звіти про співвідношення ціни та якості). Більшість заходів у цій сфері мають довгострокову природу, засновану на стратегічному, послідовному та стійкому підході до ефективності, результативності та співвідношення ціни та якості, який підтримує загальноінституційний розвиток.

У межах дослідження проблеми ефективності та результативності діяльності університетів, проведеного Європейською асоціацією університетів, визначено показники освітньої діяльності⁷:

- Раціоналізація/логічне обгрунтування академічної пропозиції (Rationalization of the academic offer).
- Спільна освітня програма (Joint study programme).
- Навчальна аналітика (Learning analytics).
- Технологічне вдосконалення навчання (Technology enhanced learning).
- Координація навчального портфоліо (Coordination of study portfolio).
- Координація студентських потоків (Coordination of student flows).
- Спільне використання викладацького простору (Sharing of teaching space).
- Спільні сервіси щодо заяв на вступ, набір студентів і мобільність (Joint application services, student recruitment and mobility).
- Спільне використання або обмін викладацького складу (Sharing or exchange of teaching staff).

Доповни представлену систему підходів, показників, рівнів ефективності освітньої діяльності університетів можна кількісними та якісними показниками, які представлені у порядку зменшення їх ваги для зовнішнього забезпечення якості вищої освіти як механізму оцінювання результатів діяльності закладів вищої освіти в дослідженні⁸.

⁷ T. Estermann, V. Kupriyanova. Efficiency, Effectiveness and Value for Money at Universities, 2019. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/efficiency%20effectiveness%20and%20value%20for%20money.pdf>

⁸ Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж.

Таким чином, вибудовується відкрита система ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти, що включає виміри ефективності, підходи до ефективності та оцінювання освітньої діяльності, рівні ефективності, кількісні та якісні показники оцінювання ефективності та результативності освітньої діяльності, зокрема освітніх програм, та їх характеристики. Необхідним критерієм оцінювання ефективності освітньої діяльності та, відповідно, якості вищої освіти постає особистісний розвиток, адже студентоцентризований підхід є ключовим в сучасній системі вищої освіти, що підкріплено вимогами соціального контракту вищої освіти⁹.

Практичні підходи до політики та механізмів розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності

Узагальнюючи представлені вище положення, можна запропонувати практичні підходи до побудови політики та механізмів розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності, урахувавши умови воєнного стану і післявоєнного відновлення країни.

Таблиця 1

Ціннісно-ресурсна система ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти у частині розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу

 Виміри ефективності	Системний (національний або регіональний)	Секторальний (галузевий)	Інституційний (факультетський, кафедральний та індивідуальний рівні)
1	2	3	4
Стратегічний Ефективність стратегічного управління (широкий спектр діяльності, пов'язаної із формулюванням ефективності в контексті моделі створення цінності для підтримки управління продуктивністю та інституційного розвитку)	Ресурсно-орієнтовані підходи Освітня/навчальна аналітика Кількість науково-педагогічних працівників Кількість здобувачів вищої освіти Співвідношення здобувачів і викладачів університету Дані про фінансування Кількість переміщених закладів вищої освіти* Кількість зруйнованих/пошкоджених закладів вищої освіти* Кількість переміщених викладачів і студентів* <i>Ціннісні підходи</i> Задоволеність здобувачів Показник (%) працевлаштування випускників Міжнародне університетське рейтингування* Освітня/навчальна аналітика	Ресурсно-орієнтовані підходи Освітня/навчальна аналітика Кількість переміщених закладів вищої освіти* Кількість переміщених викладачів і студентів* <i>Ціннісні підходи</i> Показник (%) працевлаштування випускників Міжнародне університетське рейтингування*	Ресурсно-орієнтовані підходи Освітня/навчальна аналітика Раціоналізація/логічне обґрунтування академічної пропозиції Кількість науково-педагогічних працівників Кількість здобувачів вищої освіти Показники вибуття/відрахування студентів Співвідношення здобувачів і викладачів університету Дані прийому та зарахування Дані про фінансування Засоби та ресурси реалізації освітнього процесу Кількість переміщених викладачів і студентів* <i>Ціннісні підходи</i> Задоволеність здобувачів освіти Показник (%) працевлаштування випускників Освітня/навчальна аналітика Міжнародне університетське загальне та секторальне рейтингування*

1	2	3	4
<i>Операційний</i> <i>Операційна</i> <i>ефективність</i> (ефективність професійних, операційних і допоміжних послуг/сервісів)	<i>Ресурсно-орієнтовані</i> <i>підходи</i> Дані про фінансування Показники вибуття/ відрахування здобувачів вищої освіти <i>Ціннісні підходи</i> Задоволеність здобувачів вищої освіти	<i>Ресурсно-орієнтовані</i> <i>підходи</i> Координація навчального портфоліо Мобільність здобувачів Мобільність працівників Засоби та ресурси реалізації освітнього процесу Обсяг практики* Дані про фінансування <i>Ціннісні підходи</i> Задоволеність здобувачів вищої освіти	<i>Ресурсно-орієнтовані підходи</i> Технологічне вдосконалення навчання Координація студентських потоків Координація навчального портфоліо Мобільність здобувачів Мобільність працівників Засоби та ресурси реалізації освітнього процесу Спільне використання викладацького простору Сервіси щодо заяв на вступ, набір студентів і мобільність Викладацькі години Підтримка студентів <i>Ціннісні підходи</i> Задоволеність здобувачів вищої освіти
<i>Академічний</i> <i>Ефективність в</i> <i>академічних</i> <i>справах</i> (ефективність у дослідженнях, викладанні та навчанні)	<i>Ресурсно-орієнтовані</i> <i>підходи</i> Показник (%) обсягу випускників <i>Ціннісні підходи</i> Задоволеність здобувачів вищої освіти	<i>Ресурсно-орієнтовані</i> <i>підходи</i> Засоби та ресурси реалізації освітнього процесу Кількість практиків, залучених до викладання* Дуальні освітні програми* <i>Ціннісні підходи</i> Академічні досягнення/ оцінки студентів Задоволеність здобувачів вищої освіти	<i>Ресурсно-орієнтовані підходи</i> Дані ECTS /ефективність Спільна освітні програми Публікації працівників Засоби та ресурси реалізації освітнього процесу <i>Ціннісні підходи</i> Задоволеність здобувачів вищої освіти Академічні досягнення/ оцінки студентів Міжнародне університетське загальне та секторальне рейтингування*

Примітка: *Додаткові показники з урахуванням умов воєнного стану та післявоєнного відновлення

Висновки

Узагальнено практичні підходи, виміри, рівні, показники ефективності освітньої діяльності університетів у частині розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. Представлена ціннісно-ресурсна система ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти потребує подальшого обґрунтування та удосконалення, особливо з урахуванням воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

В умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни посилюється значущість особистісного розвитку студента як необхідної складової ціннісного підходу до забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів. Також особистісний розвиток здобувача вищої освіти постає як ключовий критерій якості вищої освіти та орієнтир для удосконалення якості вищої освіти задля індивідуальної самореалізації та суспільного розвитку.

Список використаних джерел

1. План відновлення України проект робочої групи «Освіта і наука», липень 2022 URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>.
2. Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. — Електронне видання. — Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. — 192 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf.
3. Slyusarenko, O., Talanova, Z., Debych, M., Levkulych, V., Shchegliuk, D. Personal Development as a Key Criterion for Higher Education Quality. WISDOM, 4(3), 2022. P. 168–177. URL: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v4i3.894>.
4. Tia Loukkola, Helene Peterbauer, Anna Gover. Exploring higher education indicators. May 2020. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/indicators%20report.pdf>.
5. T. Estermann, V. Kupriyanova. Efficiency, Effectiveness and Value for Money at Universities, 2019. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/efficiency%20effectiveness%20and%20value%20for%20money.pdf>.
6. V. Kupriyanova, T. Estermann, N. Sabic. Efficiency of Universities: Drivers, Enablers and Limitations. European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies, 2018. Springer Open. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-77407-7.pdf>.
7. UNESCO. Knowledge-driven actions: transforming higher education for global sustainability. Independent Expert Group on the Universities and the 2030 Agenda. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380519>
8. UNESCO. Education 2030. Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4 Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-en_2.pdf
9. UNESCO. Reimagining our futures together a new social contract for education: Report. (2021). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>

Розділ 2. Нормативно-правове регулювання ефективності освітньої діяльності університетів у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

Вікторія ВОРОНА,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-6944-3833>

Анотація

У розділі викладено результати аналізу положень національних інститутів, які обумовлюють регулювання ефективності освітньої діяльності ЗВО в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни, а також аналізу вітчизняних публікацій, в яких розглядаються проблеми регулювання економічної ефективності зазначеної діяльності. Основним документом обрано проект Плану відновлення «Освіта і наука» (станом на 3.08.2022 р.), розділ «Вища освіта», підготовлений на виконання Указу Президента України № 226/222 «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21 квітня 2022 р. Крім того, здійснено аналіз положень законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про правовий режим воєнного стану», постанов КМУ, наказів, розпоряджень і листів МОН України, які також обумовлюють необхідність нормативно-правового регулювання ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти. Здійснено аналіз основних положень Повідомлення Європейської Комісії Європейському Парламенту, Раді, Європейському економічному і соціальному комітету і Комітету регіонів про європейську стратегію для університетів від 18.01.2022 р.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання освітньої діяльності; ефективність освітньої діяльності; євроінтеграція університетів; післявоєнне відновлення країни.

Summary

The section presents the results of the analysis of the national institutes provisions, which determine the regulation of the effectiveness of the educational activity of higher education institutions in the conditions of martial law and post-war recovery of the country. The analysis of domestic publications, which consider the problems of regulating the economic effectiveness of the specified activity was conducted. The draft Recovery Plan «Education and Science» (draft dated 03.08.2022), section «Higher Education», prepared for the implementation of the Decree of the President of Ukraine No. 226/222 «Issues of the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War» dated April 21, 2022, was selected as the key document. In addition, an analysis of the provisions of the Laws of Ukraine «On Education», «On Higher Education», «On the Legal Regime of Martial Law», regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine, orders and letters of the Ministry of Education and Science of Ukraine, which also determine the need for legal regulation of the effectiveness of educational activities of higher education institutions. An analysis of the main provisions of the Communication of the European Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the European strategy for universities dated January 18, 2022 was carried out.

Keywords: legal regulation of educational activity; effectiveness of educational activities; European integration of universities; post-war recovery of the country.

Аналіз положень основних нормативно-правових актів (формальних інститутів) щодо регулювання ефективності освітньої діяльності університетів у контексті євроінтеграції та умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення країни

Війна, розв'язана росією проти України, внесла і продовжує вносити зміни до нормативно-правового регулювання практично усіх сфер суспільного життя держави, зокрема й до освітньої діяльності закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Участь значної кількості працівників системи вищої освіти та здобувачів вищої освіти у військових діях, волонтерській діяльності, переїзд певної її частини до інших країн, знищення та суттєві руйнування матеріально-технічної бази ЗВО об'єктивно обумовлюють необхідність внесення змін до відповідних нормативно-правових актів у сфері вищої освіти.

Головним нормативно-правовим актом України, в якому будуть сформульовані основні засади та положення державної політики щодо регулювання ефективності освітньої діяльності університетів в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України на період до 2032 року стане План відновлення України, проект якого розробляється відповідно до Указу Президента України №226/2022 «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21 квітня 2022 р.¹⁰. У проекті Плану відновлення України передбачається окремий розділ «Освіта і наука», в якому в окремому підрозділі «Вища освіта» сформульовані «Основні проблеми, які необхідно вирішити в рамках Плану відновлення за напрямом «Вища освіта»¹¹. У проекті Плану відновлення станом на 3.08.2022 р. за напрямом «Вища освіта» сформульовано¹²:

«Ключові виклики (узагальнено для визначеної сфери)

- багато освітян та студентів втратили доступ до свого місця роботи та навчання (виїхали або знаходяться в окупації). Існує ризик втрати цих людей для системи вищої освіти України;

- достатньо високий рівень корупції, яка включає зарахування навчальних дисциплін за певну вигоду викладачам або іншим працівникам (хабарництво), та академічної недоброчесності (по-факту, привласнення інтелектуальної власності іншим);

- недостатній рівень інтернаціоналізації вищої освіти України у світову та, особливо, європейську системи вищої освіти, бар'єри до залучення іноземних викладачів до викладання та іноземних студентів до навчання або стажування в Україні за програмами обміну;

- попри величезні позитивні сторони ЗНО (подолання корупції та збільшення інклюзивності при вступі в університети), цей інструмент потребує реформи тому що (А) значний відсоток вступників отримує доступ до вищої освіти в обхід повноцінного зовнішнього тестування та (Б) ЗНО змушує вступників концентруватися на певних обмежених навичках, пригнічує їх креативність до вирішення більш творчих завдань;

- мережа ЗВО та ЗФПО України є надмірно збільшеною та не відповідає фінансовим спроможностям держави до її підтримки. При цьому є великий спротив у освітян до оптимізації мережі ЗВО та ЗФПО. Також додається проблема зруйнованих та переміщених закладів освіти;

- у більшості ЗВО та ЗФПО є великі складності з інфраструктурою: підтримка та реновації навчальних приміщень з урахуванням потреб інклюзивності, побудова нових сучасних корпусів та гуртожитків, застарілість лабораторного дослідницького обладнання. До цього додається відсутність обліку інфраструктурних втрат ЗВО, які постраждали через війну;

- низький рівень фінансової автономії ЗВО заважає оперативно розпоряджатись наявними коштами та майном, встановлювати власні системи оплати праці, вести гнучку цінову політику основних і додаткових освітніх та інших послуг, залучати інвестиції від бізнесу та гранти від фондів. Також окремо існує виклик фінансування відомчих ЗВО в обхід конкурентного поля загального розподілу державного фінансування;

- в країні відсутня легальна свобода навчання за автономною освітньою траєкторією у невизначений час. Тривалість освітньої програми жорстко зафіксована у законодавстві, а соціальні пільги (відтермінування від армії, знижки або стипендії тощо) прив'язані до статусу студента;

Ключові можливості (узагальнено для визначеної сфери)

- інтернаціоналізація закладів вищої освіти (наукових установ) через розширення можливостей участі в міжнародних проектах і програмах ЄС та інших країн, залучення іноземних студентів і викладачів, дослідників;

- підтримка активної частини освітянського середовища прогресивних змін;

Ключові обмеження (узагальнено для визначеної сфери)

- у післявоєнний період мають бути враховані впливові зміни економічної, соціальної, демографічної та міграційної реальності; вища та фахова передвища освіта не зможуть досягти поставлених цілей без модернізації шкільної освіти, запровадження профільної старшої школи»¹³.

¹⁰ Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни Документ 266/2022, чинний, поточна редакція — Редакція від 17.06.2022, підстава — [411/2022](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

¹¹ План відновлення України проект робочої групи «Освіта і наука», липень 2022 URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>

¹² План відновлення Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

¹³ План відновлення України проект робочої групи «Освіта і наука», липень 2022 URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>

Наведене вище дає підстави для висновку, що безпосередньо питання ефективності освітньої діяльності ЗВО у проекті Плану відновлення не розглядаються.

За напрямом «Вища освіта» у проекті Плану відновлення передбачається три етапи розв'язання проблем, цілей, завдань:

«Етап 1: червень 2022 року - кінець 2022 року;

Етап 2: січень 2023 року - грудень 2025 року;

Етап 3: січень 2026 року - грудень 2032 року»¹⁴.

Серед 6-ти проблем, які сформульовано в проекті Плану відновлення, безпосередньо формулювань щодо проблеми ефективності освітньої діяльності ЗВО не встановлено. Проте, при формулюванні окремих цілей, направлених на розв'язання проблем у сфері вищої освіти, можна розглядати окремі завдання, виконання яких можуть сприяти підвищенню ефективності освітньої діяльності ЗВО. Так, зокрема передбачені такі заходи.

Розроблення дорожньої карти модернізації мережі ЗВО та ЗПФО грудень 2022»¹⁵ та захід «Модернізація мережі ЗПФО та ЗВО, зокрема шляхом їх укрупнення .. грудень 2025 у цілі ...1. Ефективне управління в системі вищої та фахової перед вищої освіти»¹⁶, на наше переконання, безумовно дозволить підвищенню ефективності освітньої діяльності ЗВО.

Проект Плану відновлення містить і ряд інших важливих завдань, виконання яких безумовно сприятиме ефективності освітньої діяльності університетів у контексті євроінтеграції та умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення країни.

Слід також зазначити, що у проекті Плану відновлення України напряму «Освіта і наука», розділі «Вища освіта» редакції станом на 03.08.2022 р. у Додатку 2 (далі – Додаток) до необхідного нормативно-правового забезпечення віднесено орган державної влади, відповідальний за розробку або зміну нормативних актів, терміни розробки та граничні дати набрання чинності відповідних нормативно-правових актів, що регулюють сферу вищої освіти. У Додатку, у розділі V. Вища освіта, відповідними державними інститутами мають розробитись законопроект «Про вищу освіту» (його нову редакцію), внесення системних змін до Закону України «Про фахову передвищу освіту», а також проекти НПА, що сприятимуть інституційній автономії вітчизняних ЗВО. Пп. 17, 18, 19, 20, 21, 22 Додатку щодо забезпечення якості вищої освіти пропонується «надання можливості проведення інституційної акредитації»¹⁷ й внесенням змін до Закону України «Про вищу освіту» стосовно інституційної акредитації ЗВО, які, на нашу думку, сприятимуть підвищенню ефективності освітньої діяльності.

У п. 25 Додатку передбачено здійснити гармонізацію галузей знань із МСКО, що має відобразитись у проекті постанови КМУ про внесення змін до Переліку галузей знань та спеціальностей.

Наразі діють:

- Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 7 липня 2021 р. № 762)¹⁸.

- Національна рамка кваліфікацій, затверджена постановою КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1341 з змінами від 25 червня 2020 р. № 519¹⁹, яка «... ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудова відносин,

¹⁴ План відновлення України проект робочої групи «Освіта і наука», липень 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>

¹⁵ План відновлення Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

¹⁶ План відновлення Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

¹⁷ План відновлення Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

¹⁸ Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Документ 762-2021-п, чинний, поточна редакція — Прийняття від 07.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762-2021-%D0%BF#Text>

¹⁹ Про затвердження Національної рамки кваліфікацій Документ 1341-2011-п, чинний, поточна редакція — Редакція від 02.07.2020, підстава - 519-2020-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці»²⁰.

Вважаємо за доцільне також здійснити аналіз основних положень Повідомлення Європейської комісії Європейському парламенту, Раді, Європейському економічному і соціальному комітету і комітету регіонів про європейську стратегію для університетів від 18.01.2022 р.²¹. У цьому Повідомленні, зокрема, зазначається, що «Сектор вищої освіти відіграє важливу роль у Європі відновлення після пандемії і в формуванні стійких суспільств і економік»²². Зазначається також, що «Університети приступили до процесу переосмислення і оновлення самих себе. ЄС і держави – члени повинні підтримати їх у цьому. Університети можуть краще розв'язувати великі соціальні проблеми більш ефективно беручи участь в транснаціональному співробітництві. ... Європейські цілі полягають у тому, щоб до 2030 року не менше 45 % 25-34-річні здобули вищу освіту...»²³. «До середини 2024 року Комісія пропонує зосередитись на досягненні 4-х спільних ключових цілях:

- поліпшити європейське вимірювання у сфері вищої освіти та дослідженнях;
- підтримати університети як маяки європейського образу життя;
- розширити можливості університетів як учасників змін в рамках подвійного переходу до зеленого та цифрового світу;
- зміцнювати університети як рушійну силу глобальної ролі і лідерства ЄС. ...

У розділі Нова основа для розширення європейського співробітництва, підрозділі 3.1. Чотири флагмани для просування європейського вимірювання у вищій освіті і дослідженнях сформульовано наступне: ... підтримка ... транснаціональних альянсів закладів вищої освіти для розвитку і спільного довготривалого структурного, стійкого і системного співробітництва у сфері освіти ... Юридичний статус для спілок закладів вищої освіти ... Спільний європейський ступінь, який буде присуджуватися на національному рівні, буде підтверджувати результати навчання, здобуті в рамках транснаціонального співробітництва між декількома закладами... Широке використання ініціативи «Європейська студентська картка для усіх мобільних студентів університетів Європи полегшить їх доступ до транснаціональної мобільності на всіх рівнях... Зазначені чотири флагмани будуть працювати в синергії та зроблять свій внесок в структуру європейського співробітництва у сфері вищої освіти. Вони будуть сприяти формуванню ... європейської ідентичності, виведенню транснаціонального співробітництва на більш високий рівень і зміцненню почуття належності до Європи. ...

В 2023 році Комісія передбачає створення Європейської обсерваторії сектору вищої освіти... Передбачається, що створення Обсерваторії дозволить порівнювати, аналізувати і демонструвати ефективність сектора вищої освіти в різних галузях»²⁴.

Значна увага питанням ефективності освітньої діяльності приділена у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, яка схвалена розпорядженням КМУ від 23 лютого 2022 року № 286-р²⁵.

У зазначеній Стратегії «...передбачено стратегічні та операційні цілі та завдання на найближче десятиліття з відповідними показниками (індикаторами) досягнення (виконання), механізм, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації цієї Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби»²⁶.

²⁰ Про затвердження Національної рамки кваліфікацій Документ 1341-2011-п, чинний, поточна редакція — Редакція від 02.07.2020, підстава — 519-2020-п.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

²¹ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on a European strategy for universities. COM/2022/16 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:16:FIN>

²² COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on a European strategy for universities. COM/2022/16 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:16:FIN>

²³ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on a European strategy for universities. COM/2022/16 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:16:FIN>

²⁴ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on a European strategy for universities. COM/2022/16 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2022:16:FIN>

²⁵ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Документ 286-2022-р, чинний, поточна редакція — Прийняття від 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

²⁶ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Документ 286-2022-р, чинний, поточна редакція — Прийняття від 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

У описі проблем, які обумовили прийняття Стратегії зазначено, що «Проблемами, які існують у системі вищої освіти та разом із суттєвими зовнішніми і внутрішніми викликами створюють ризики та негативно впливають на можливості подальшого розвитку, є: недостатня ефективність системи вищої освіти»²⁷.

У ключовій проблемі «2. Брак відкритості закладів вищої освіти, спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію, принципової протидії проявам корупції та академічної недоброчесності, безумовної підтримки чесного вступу та **об'єктивного оцінювання результатів навчання** (виділено автором) зокрема зазначено: «У XXI столітті країни Болонського процесу в Європейському просторі вищої освіти практично повністю перейшли від моделі забезпечення якості шляхом визначення необхідних ресурсів до моделі забезпечення якості на основі результатів. При цьому основна увага приділялася визначенню чітко вимірюваних критеріїв та індикаторів якості, запровадженню структурованих систем забезпечення якості, зокрема таких елементів зовнішнього забезпечення якості, як стандарти якості і досконалості та оцінювання щодо відповідності ним на основі чітких критеріїв, вимоги до змісту освіти (стандарти вищої освіти), уніфікований додаток до диплома європейського зразка, європейська кредитно-трансферна система, **цільові показники ефективності, вимірювані результати навчання**, (виділено автором) рейтинги, рамки кваліфікацій, фінансування залежно від результатів, що є ефективним в умовах поєднання зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості...»²⁸. Крім того, зазначається: «...Основними слабкими сторонами закладів вищої освіти... є ... недостатнє використання зовнішніх об'єктивних та прозорих інструментів та залучення зовнішніх заінтересованих сторін для оцінювання якості результатів навчання ... низька ефективність системи забезпечення академічної доброчесності...»²⁹

Серед встановлених в Стратегії 24 пріоритетів «... розвитку вищої освіти в Україні, які визначають концептуальну модель вищої освіти», питань ефективності освітньої діяльності ЗВО немає.

Серед стратегічних та операційних цілей і завдань зазначеної Стратегії, які «... спрямовані на досягнення мети вищої освіти, розв'язання проблем, протистояння ризикам і викликам на основі найбільш повного використання можливостей і створення підґрунтя для подальшого розвитку вищої освіти країни з урахуванням інтересів заінтересованих сторін реформ та ідентифікації основних очікуваних результатів реалізації цієї Стратегії», проблеми ефективності освітньої діяльності ЗВО не розглядаються.

Серед завдань, які «...спрямовані на досягнення поставлених цілей, механізми та етапи реалізації Стратегії», питання щодо ефективності освітньої діяльності ЗВО не сформульовані.

Відповідно до норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану»³⁰ (ст. 15, пп. 15) повноваження місцевих органів влади, зокрема в частині управління закладами та установами освіти, переходять до військових адміністрацій населених пунктів на відповідній території. Отже, МОН у нових реаліях війни, зобов'язане продовжувати реалізацію державної політики в сфері освіти, в т.ч. і вищої, та забезпечувати доступність та неперервність освітнього процесу.

У Законі України Про освіту³¹ (редакція станом на 24.09.2022 р.), у розділі I. Загальні положення, у ст. 1 Основні терміни та їх визначення, термін «ефективність освітньої діяльності» відсутній.

У ст. 57^{1 32}, щодо державних гарантій в умовах **воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану** (виділено автором) положення щодо ефективності освітньої діяльності у сфері вищої освіти теж відсутні.

У ст. 75 Наукове і методичне забезпечення освіти, у пункті 3) встановлена наступна норма: «... аналізувати **ефективність** (виділено автором) державної політики у сфері освіти»³³.

²⁷ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Документ 286-2022-р, чинний, поточна редакція — Прийняття від 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

²⁸ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Документ 286-2022-р, чинний, поточна редакція — Прийняття від 23.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

²⁹ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Документ 286-2022-р, чинний, поточна редакція — Прийняття від 23.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

³⁰ Про правовий режим воєнного стану Документ 389-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 10.09.2022, підстава - [2526-IX](#) Ст. 15 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

³¹ Про освіту Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.09.2022, підстава - [2457-IX](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

³² Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану Документ 2126-IX, чинний, поточна редакція — Прийняття від 15.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#n2>

У Законі України «Про вищу освіту»³⁴, ст. 16 Система забезпечення якості вищої освіти у п. 1, пп. б), встановлено: «забезпечення наявності інформаційних систем для **ефективного управління освітнім процесом** (виділено автором); у пп. 8) «...забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату; у п. 3, пп 1) «забезпечення **ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти** (виділено автором)»³⁵

Слід додати, що в зазначений закон внесені зміни щодо оприлюднення цільових показників діяльності закладу вищої освіти та щорічного звіту керівника закладу вищої освіти³⁶. Так, в абз. 2 ч. 5 ст. 34 встановлено: «Щорічний звіт керівника закладу вищої освіти повинен містити інформацію про рівень досягнення цільових показників діяльності закладу вищої освіти, визначених контрактом, станом на 31 грудня року, за який складено звіт, і підлягає внесенню до Єдиної державної електронної бази з питань освіти та оприлюднюється в Реєстрі суб'єктів освітньої діяльності Єдиної державної електронної бази з питань освіти та на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти», а ч. 4 ст. 79 доповнена пунктом 5 наступного змісту: «5) цільові показники діяльності закладу вищої освіти, досягнення яких повинен забезпечити керівник закладу вищої освіти відповідно до контракту, строки їх досягнення та спосіб перевірки досягнення таких цільових показників»³⁷. Вважаємо, що зазначені вище положення обумовлюють обов'язковість вимірювання і аналізу ефективності освітньої діяльності ЗВО України.

У Постанові КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022 році» від 07.07.2022 р. № 767³⁸, визначено важливу соціальну норму стосовно осіб, які постраждали від військової агресії. У П.3 зазначено: 3. «В умовах воєнного стану з метою підтримки дітей захисників та захисниць України, внутрішньо переміщених осіб, що перемістилися з територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), що станом на 15 жовтня поточного року включені до відповідного переліку, затвердженого Мінреінтеграції, дозволити державним замовникам за рахунок невикористаних місць державного замовлення, затвердженого цією постановою, переводити на навчання за кошти державного бюджету студентів з числа осіб зазначених категорій, які були зараховані до закладів вищої, фахової передвищої освіти в минулих роках на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб»³⁹. Завданням інституцій має місце поширення практики формування державного замовлення на підготовку кадрів на ЗВО всіх форм і видів господарювання, «на навчально-виробничі підрозділи підприємств, центри професійного навчання Державної служби зайнятості тощо. Залучення до цієї роботи всіх без винятку військово-цивільних адміністрацій. Формування державного замовлення на підготовку кадрів, передусім для ЗВО та ЗФПВО, виключно за професійними кваліфікаціями, їх групами, а не тільки за спеціальностями. Це зумовить зменшення практично не затребуваної підготовки теоретиків на користь збільшення підготовки практиків. Визнання підготовки кадрів європейськими закладами освіти, центрами з підготовки й іншими провайдерами освітніх послуг за професійними кваліфікаціями громадян України та її результатів такими, що відповідають вітчизняній законодавчо-нормативній базі або верифікуються нею»⁴⁰.

³³ Про освіту Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.09.2022, підстава - [2457-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text) Ст. 57 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

³⁴ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

³⁵ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

³⁶ Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" щодо оприлюднення цільових показників діяльності закладу вищої освіти та щорічного звіту керівника закл... Документ 2003-IX, чинний, поточна редакція — Прийняття від 25.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2003-20#n12>

³⁷ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text) Ст. ст. 34, 79 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

³⁸ Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 20... Документ 769-2022-п, чинний, поточна редакція — Прийняття від 07.07.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2022-%D0%BF#Text>

³⁹ Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 20... Документ 769-2022-п, чинний, поточна редакція — Прийняття від 07.07.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2022-%D0%BF#Text>

⁴⁰ Освіта України в умовах воєнного стану інформаційно-аналітичний збірник, Київ 2022. С. 188 (Мельник С.В.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

Нормативно-правове регулювання діяльності закладів вищої та фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану, як і сфери вищої освіти в цілому, здійснюється в межах та відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змінами та доповненнями)⁴¹, Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022⁴², а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України, що розглянуто вище. Серед інших нормативів, що діють в умовах воєнного стану, є накази, рекомендації та листи МОН.

Відповідно до наказу МОН від 07.03.2022 р. № 235 «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану»⁴³ «створено інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і збереження майна закладів освіти; здійснення в разі потреби евакуаційних заходів; організації особливих умов навчання (встановлення індивідуального графіка, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю»⁴⁴. Як зазначено в наказі, «Система освіти загалом, а особливо сфера вищої та фахової передвищої освіти, перебуває в полі виняткової відповідальності за збереження живучості нашої країни й забезпечення її подальшого інноваційного розвитку»⁴⁵.

Серед наказів і роз'яснювальних листів МОН, що в період збройної агресії рашистів проти України впроваджені в організацію освітнього процесу в закладах вищої та фахової передвищої освіти, також є:

- наказ «Про проведення атестації випускників закладів фахової передвищої, вищої освіти» від 21.03.2022 р. № 265⁴⁶;
- лист «Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану» від 07.03.2022 р. № 1/3378-22⁴⁷;
- лист «Про завершення навчального року» від 10.03.2022 р. № 1/3417-22⁴⁸;
- лист «Про рекомендації стосовно окремих питань завершення 2021/2022 навчального року у закладах вищої, фахової передвищої освіти» від 21.04.2022 р. № 1/4334-22⁴⁹ тощо.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних публікацій щодо нормативно-правового регулювання ефективності освітньої діяльності університетів у контексті євроінтеграції та умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення країни

20

На жаль, на даний час зарубіжних і вітчизняних публікацій щодо нормативно-правового регулювання ефективності освітньої діяльності університетів у контексті євроінтеграції та умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення країни нам відшукати не вдалося, крім статті Олени Слюсаренко «Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід»⁵⁰, в якій зазначено, що «Ефективність освітньої

⁴¹ Про правовий режим воєнного стану Документ 389-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 10.09.2022, підстава - [2526-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

⁴² Про введення воєнного стану в Україні Документ 64/2022, чинний, поточна редакція — Редакція від 17.08.2022, підстава - [573/2022](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

⁴³ Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану. Документ v0235729-22, поточна редакція — Прийняття від 07.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>

⁴⁴ Освіта України в умовах воєнного стану інформаційно-аналітичний збірник, Київ 2022. С. 16 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

⁴⁵ Освіта України в умовах воєнного стану інформаційно-аналітичний збірник, Київ 2022. С. 162 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

⁴⁶ Про проведення атестації випускників закладів фахової передвищої, вищої освіти» № 265 від 21.03.2022 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-provedennya-atestaciyi-vipusknikiv-zakladiv-fahovoyi-peredvishovi-vishoyi-osviti>

⁴⁷ Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану від 07.03.2022 № 1/3378-22 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-praktiku-zastosuvannya-trudovogo-zakonodavstva-u-galuzi-osviti-i-nauki-pid-chas-divi-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu>

⁴⁸ Про завершення навчального року» від 10.03.2022 № 1/3417-22 URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85933/

⁴⁹ Про рекомендації стосовно окремих питань завершення 2021/2022 навчального року у закладах вищої, фахової передвищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 1/4334-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-stosovno-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku-uzakladah-vishoyi-fahovoyi-peredvishovi-osviti>.

⁵⁰ Олена Слюсаренко. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 2.2022. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4598/4858>

діяльності складається з двох факторів, критеріїв і цільових орієнтирів: по-перше, з максимізації результату (сутнісних і функціональних ознак визначеної мети); по-друге, з мінімізації ресурсів (засобів досягнення мети), використаних для отримання результату»⁵¹. Як стверджує авторка, «Відсутність консенсусних підходів до вимірювання якості та ефективності освітньої діяльності потребує більшої аргументованості до визначення індикаторів, якими здійснюється вимірювання якості, результативності та ефективності вищої освіти. Жоден перелік індикаторів не є остаточним, а кожен індикатор відображає лише певний аспект діяльності освітньої установи і його інструментальні можливості. Нині не існує універсально узгоджених показників для вимірювання якості вищої освіти в різних освітніх системах, а використані індикатори призначені виключно для надання інформації, а не інтерпретації якості та результативності діяльності освітніх установ» ... Збільшення уваги до забезпечення якості вищої освіти актуалізує питання визначення та запровадження певних механізмів оцінювання й інструментів цього процесу»⁵². У висновках свого дослідження авторка зазначає, що «Відповідно до законодавства, вітчизняні заклади вищої освіти вибудовують свої системи внутрішнього забезпечення якості та проходять зовнішнє оцінювання якості освітніх програм через процедуру акредитації освітніх програм і отримання підтверджуючих сертифікатів з дотриманням вимог Національної рамки кваліфікації. Також потрібно зазначити, що вітчизняні заклади вищої освіти представлені у міжнародних рейтингових системах. Критерії провідних міжнародних університетських рейтингів можуть бути використані як важливі орієнтири для розвитку вітчизняних закладів вищої освіти, вимірювання якості освітньої діяльності, прийняття управлінських рішень щодо удосконалення якості освітньої діяльності в контексті її конкурентоспроможності.

Для проведення вимірювання якості освітньої діяльності у вітчизняних закладах вищої освіти слід використовувати насамперед критерії акредитаційних процедур та рейтингового оцінювання, які за відповідних потреб можуть бути доповнені іншими вимірювальними інструментами. І якщо критерії акредитаційних процедур забезпечують усі заклади вищої освіти, то практика використання критеріїв провідних міжнародних університетських рейтингів не є такою поширеною. Використання критеріїв провідних міжнародних університетських рейтингів з метою вимірювання якості освітньої діяльності надає можливість для класифікації закладів вищої освіти за критерієм їх досягнень, тобто за ступенем важливості та значущості, а також може використовуватися для класифікації закладів вищої освіти за конкурентоспроможною якістю»⁵³.

Висновки

Здійснений аналіз проблеми нормативно-правового регулювання ефективності освітньої діяльності університетів дає достатньо підстав для висновку, що зазначена проблема є предметом значної кількості національних і міжнародних нормативно-правових актів, статей, наукових досліджень та є актуальною як у світі, так і в Україні. Зазначена актуальність для України суттєво посилюється в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, а також набуттям статусу кандидата у члени ЄС.

Вважаємо, що конкретні рекомендації щодо післявоєнного відновлення сфери вищої освіти України можуть бути запропонованими після затвердження Плану відновлення України.

Список використаних джерел

1. Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education URL: <https://www.unesco.org/en/education/higher-education/global-convention>

⁵¹ Олена Слюсаренко. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 2. 2022. С. 13 URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4598/4858>

⁵² Олена Слюсаренко. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 2. 2022. С. 13-14 URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4598/4858>

⁵³ Олена Слюсаренко. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 2. 2022. С. 17 URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4598/4858>

2. Roadmap Proposed for the 3rd World Higher Education Conference WHEC2022 | 18-20 May 2022 Working Document «[Beyond Limits: New Ways to Reinvent Higher Education](https://www.whec2022.org/EN/homepage/Roadmap)» URL: <https://www.whec2022.org/EN/homepage/Roadmap>
3. Вітреко Ю. Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. // Науково-практичний журнал «Освітня аналітика» Інституту освітньої аналітики. 2019. Випуск № 1 (5). URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/1_2019.pdf
4. Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій у сфері вищої освіти ухвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО URL: <https://www.unesco.org/en/education/higher-education/global-convention>
5. Конституція України. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України: Колективна монографія / Авторський колектив: Ю. Вітренко, І. Власова, В. Ворона, І. Жилияєв, С. Мельник, В. Ковтунець, О. Базелюк; за заг. ред. Ю. Вітренка. — Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. — 240 с. Розділ 1. Вітренко Ю.М., с. 228 URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Mekhanizmy-fin-avtonomii-zVO-Ua_mon_IVO-2020-240p_avtors-kollektiv.pdf
7. Міжнародний, національний та інституційний виміри запровадження механізмів оцінювання якості вищої освіти / Ж. Таланова // Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина I) (препринт) / О. Воробйова, М. Дебич, І. Линьова, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2018. — 172 с. — С. 24–52. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1_analit_IVO-2018-172p_avtors-kolektiv.pdf
8. Олена Слюсаренко. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 2.2022. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4598/4858>
9. Освіта України в умовах воєнного стану інформаційно-аналітичний збірник, Київ 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
10. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни Документ 266/2022, чинний, поточна редакція — Редакція від 17.06.2022, підстава — [411/2022](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
11. План відновлення Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/NO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>
12. План відновлення України проект робочої групи «Освіта і наука», липень 2022 URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>
13. Про введення воєнного стану в Україні Документ 64/2022, чинний, поточна редакція — Редакція від 17.08.2022, підстава - [573/2022](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>
14. Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-ІХ](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
15. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану Документ 2126-ІХ, чинний, поточна редакція — Прийняття від 15.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#n2>
16. Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" щодо оприлюднення цільових показників діяльності закладу вищої освіти та щорічного звіту керівника закл... Документ 2003-ІХ, чинний, поточна редакція — Прийняття від 25.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2003-20#n12>
17. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Документ 762-2021-п, чинний, поточна редакція — Прийняття від 07.07.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762-2021-%D0%BF#Text>
18. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 20... Документ 769-2022-п, чинний, поточна редакція — Прийняття від 07.07.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2022-%D0%BF#Text>
19. Про завершення навчального року» від 10.03.2022 № 1/3417-22 URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85933/

20. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності Документ 1187-2015-п, чинний, поточна редакція — Редакція від 20.06.2021, підстава - [365-2021-п](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text>

21. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій Документ 1341-2011-п, чинний, поточна редакція — Редакція від 02.07.2020, підстава - 519-2020-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

22. Про освіту Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.09.2022, підстава - [2457-IX](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

23. Про правовий режим воєнного стану Документ 389-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 10.09.2022, підстава - [2526-IX](#) Ст. 15 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

24. Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану від 07.03.2022 № 1/3378-22 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-praktiku-zastosuvannya-trudovogo-zakonodavstva-u-galuzi-osviti-i-nauki-pid-chas-dii-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu>

25. Про проведення атестації випускників закладів фахової передвищої, вищої освіти» № 265 від 21.03.2022 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-provedennya-atestaciyi-vipusknikiv-zakladiv-fahovoyi-peredvishoyi-vishoyi-osviti>

26. Про рекомендації стосовно окремих питань завершення 2021/2022 навчального року у закладах вищої, фахової передвищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 21.04.2022 № 1/4334-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-stosovno-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku-uzakladah-vishoyi-fahovoyi-peredvishoyi-osviti>.

27. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Документ 286-2022-р, чинний, поточна редакція — Прийняття від 23.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

28. Рішення до протоколу №103 від 18 липня 2022 року Про стан приведення у відповідність законодавства України в сфері освіти і науки до законодавства Європейського Союзу URL:<https://kno.rada.gov.ua/documents/zasid/75888.html>

29. Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства: монографія / Авторський колектив: Є. Балджи, І. Драч, С. Калашнікова, О. Коваленко, С. Курбатов, Н. Невмержицька, О. Паламарчук, В. Рябченко, Л. Червона; за заг. ред. С. Калашнікової. – Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. – 205 с URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon_Inst_potencial_Univ_Global_liderstvo_IVO-2017-205p_avtors-kolektiv.pdf

30. Таланова Ж. Міжнародний, національний та інституційний виміри запровадження механізмів оцінювання якості вищої освіти. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: монографія / Воробйова О. та ін.; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ, 2020. 220 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Ocinka_yakosti_VO_v_umovah_evrointegrac_Monogr_IVO-2020-220p_avtors-kolektiv.pdf

31. Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. — Електронне видання. — Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. — 192 с. С. 183 URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf

32. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншо... Документ 984_011, поточна редакція — Редакція від 30.11.2015, підстава - [v2980321-15](#) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Розділ 3. Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

*Марія ДЕБИЧ,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
головний науковий співробітник,
відділ забезпечення якості вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-5999-3989>*

Анотація

Проаналізовано політики та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності у контексті інтернаціоналізації на національному та інституційному рівнях. З'ясовано, що регіональні організації ЄС та Nordic Council не тільки формулюють політику інтернаціоналізації, а й фінансово підтримують її. Міністерства освіти забезпечують нормативно-правову основу діяльності системи вищої освіти та співпрацюють з іншими національними міністерствами для розвитку міжнародних можливостей вищої освіти. Політики та програми сприяння вхідній/вихідній студентській мобільності спрямовані на «degree mobility» або «credit mobility» та включають: *гранти та стипендії; спрощення візової політики; пільговий вступ; маркетингові кампанії «Study in»*. Вплив регіональної та національної політики інтернаціоналізації на ефективність освітньої діяльності значною мірою вимірюється кількісними показниками: кількість іноземних студентів, кількість освітніх програм іноземними мовами та кількість програм подвійних ступенів. Європейські університети мають більше можливостей для фінансування міжнародної активності університетів та учасників освітнього процесу. Механізмами забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації є: міжнародні рейтинги університетів, міжнародні асоціації університетів, програми фінансування академічної мобільності та наукових досліджень. За результатами аналізу європейських та українських стратегій інтернаціоналізації сформульовано рекомендації щодо підвищення ефективності освітньої діяльності університетів у контексті інтернаціоналізації.

Ключові слова: міжнародні рейтинги, академічна мобільність, університетські мережі, стратегія інтернаціоналізації.

Summary

Policies and mechanisms for ensuring effectiveness of educational activities in the context of internationalization at the national and institutional levels have been analyzed. It was found that the regional organizations the EU and the Nordic Council not only design the policy of internationalization, but also finance it. Ministries of Education provide the regulatory framework for higher education and cooperate with other national ministries to develop international opportunities for higher education. Policies and programmes to promote incoming/outgoing student mobility aimed at “degree mobility” or “credit mobility” include: grants and scholarships; simplification of visa policy; preferential admission; “Study in” marketing campaigns. The impact of regional and national internationalization policies on the effectiveness of educational activities is largely measured by the following quantitative indicators: number of foreign students, number of educational programmes in foreign languages, and number of double degree programmes. European universities have more opportunities to finance the international activity of universities, students and academic staff. The mechanisms for ensuring the effectiveness of educational activities in universities in the context of internationalization are the followig: international rankings of universities, international university associations, funding programmes for academic mobility and scientific research. Based on the results of the analysis of European and Ukrainian internationalization strategies, recommendations have been formulated to increase the effectiveness of educational activities in the context of internationalization.

Key words: international rankings, academic mobility, university networks, internationalization strategy.

Актуальність дослідження політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

Актуальність дослідження політик та механізмів щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності у контексті інтернаціоналізації засвідчується низкою документів UNESCO та European Higher Education Area (далі – ЕНЕА) щодо розвитку вищої освіти та інтернаціоналізації. У передмові доповіді Міжнародної комісії з перспектив освіти “The Reimagining our futures together: A new social contract for education” підкреслено міжнародний вимір освіти оскільки «вона зв’язує людей з усім світом і одного з одним, відкриває перед ними нові можливості та розвиває здібності до діалогу та дій»⁵⁴.

Упродовж останніх десятиліть зростає кількість закладів вищої освіти (далі – ЗВО), які мають стратегії інтернаціоналізації вищої освіти, та міжнародна мобільність студентів. Ці тенденції призвели до прийняття Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education (2019) (далі – Global Convention), щоб зробити визнання, мобільність і міжуніверситетську співпрацю реальністю для мільйонів, включаючи тих, хто навчається за дистанційною освітою, і біженців. У той же час, дистанційне навчання та інші форми транскордонної вищої освіти сприяють зростанню віртуальної академічної мобільності. На третій Всесвітній конференції з питань вищої освіти представлено принципи формування майбутньої освіти: інклюзія, справедливість і плюралізм (inclusion, equity, and pluralism); академічна свобода та участь усіх зацікавлених сторін (academic freedom and participation of all stakeholders); дослідження, критичне мислення та креативність (inquiry, critical thinking, and creativity); добросовісність і етика (integrity and ethics); прихильність до стійкого розвитку та соціальна відповідальність (commitment to sustainability and social responsibility); досконалість через співпрацю, а не конкуренцію (excellence through cooperation rather than competition)⁵⁵.

У п’ятому глобальному опитуванні International Association of Universities (далі – IAU)⁵⁶ проаналізовано відповіді 907 ЗВО із 126 країн. Опитування проведено з 1 березня по 31 жовтня 2018 року. Вперше найбільш очікуваною вигодою інтернаціоналізації на глобальному рівні (окрім Північної Америки) є «поглиблене міжнародне співробітництво та розбудова потенціалу». Водночас «покращення якості викладання та навчання» залишається дуже важливою вигодою інтернаціоналізації в усіх регіонах світу (окрім Північної Америки). Найголовніша вигода, на думку респондентів із Північної Америки, є «висока міжнародна усвідомленість/глибше залучення студентів до глобальних проблем».

Стабільними протягом тривалого часу у глобальному вимірі є інституційні ризики: «міжнародні можливості доступні лише студентам із фінансовими ресурсами», «складність оцінювання/визначення якості курсів/програм, які пропонують іноземні заклади вищої освіти» та «надмірна конкуренція з іншими закладами вищої освіти». Проте на регіональному рівні, ситуація більш різноманітна та динамічна. Аналіз показує, що «комодифікація та комерціалізація освітніх програм» все ще вважається основним суспільним ризиком на глобальному рівні, при цьому «відплив мізків» є дуже серйозним ризиком у всіх регіонах, крім Північної Америки, де «антиглобалістські настрої» є головним суспільним ризиком.

Інституційне керівництво та міжнародний офіс є основними внутрішніми чинниками інтернаціоналізації. Основними зовнішніми рушійними силами інтернаціоналізації є: «потреби бізнесу та промисловості», «попит з боку іноземних закладів вищої освіти», «державна політика». На регіональному рівні відзначено зменшення важливості політики ЄС як зовнішнього рушія та посилення уваги до вимог ділового світу у Європі. Інтернаціоналізація зосереджена на наборі іноземних студентів на платне навчання у Північній Америці.

«Недостатні фінансові ресурси» є основною внутрішньою перешкодою для інтернаціоналізації, наступними йдуть «адміністративні/бюрократичні труднощі», «незнання іноземних мов та «труднощі з визнанням кваліфікацій та кредитів». Ситуація однакова в усіх регіонах, крім Північної Америки, де візові обмеження та «антиімміграційна та все більш націоналістична політика» грає основну роль.

⁵⁴ UNESCO, 2021. The Reimagining our futures together: A new social contract for education. URL: <https://joserobertoafonso.com.br/wp-content/uploads/2021/11/379707eng.pdf>.

⁵⁵ UNESCO, 2022, Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Working document for the World Higher Education Conference. 18-20 May 2022. URL: <https://cdn.eventscase.com/www.whec2022.org/uploads/users/699058/uploads/69c2df623079c3845e236c56ba2d7a8aa21b3d75489e28c7910226f24f7989aec7aae05a23f31fae4587aeb4be088f99dccd.6282b2a95281d.pdf>. С. 8–9; 10–11.

⁵⁶ Marinoni G. Internationalization of Higher Education: An Evolving Landscape, Locally and Globally. IAU 5th Global Survey, 2019. Executive summary. URL: https://www.iau-aiu.net/IMG/pdf/iau_5th_global_survey_executive_summary.pdf. 23–26.

Таким чином, політика інтернаціоналізації вищої освіти спрямована на співпрацю та партнерство не тільки між європейськими системами вищої освіти, а й на глобальний рівень. Покращення якості викладання та навчання залишається дуже важливою вигодою інтернаціоналізації майже в усіх регіонах світу.

Інтеграція вищої освіти і науки України у Європейський освітньо-науковий простір і План відновлення України

23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата у члени Європейського Союзу (далі – ЄС). Статус кандидата відкриває можливості отримання фінансової допомоги для трансформації суспільства, правової системи та економіки на шляху до членства у ЄС, а також триватиме євроінтеграційна реформа системи вищої освіти.

У Розділі XII «Освіта, професійне навчання, молодь і спорт» (Стаття 165) "[Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union](#)" вказано: 1. «Союз сприяє розвитку якісної освіти, заохочуючи співпрацю між державами-членами та, за необхідності, підтримуючи та доповнюючи їхні дії, одночасно поважаючи відповідальність держав-членів за зміст викладання та організацію освітніх систем та їхнє культурне та мовне різноманіття. 2. Дія Союзу спрямована на: розвиток європейського виміру в освіті, зокрема шляхом викладання та розповсюдження мов держав-членів, заохочення мобільності студентів та викладачів, заохочуючи, серед іншого, академічне визнання дипломів та періодів навчання, сприяння співпраці між закладами освіти, розвиток обміну інформацією та досвідом з питань, спільних для систем освіти держав-членів, заохочення розвитку молодіжних обмінів та обміну викладачами соціально-освітніх програм та заохочення участі молодих людей у демократичному житті в Європі, заохочення розвитку дистанційної освіти, розвиток європейського виміру у спорті шляхом сприяння чесності та відкритості у спортивних змаганнях та співпраці між органами, що відповідають за спорт, та захистом фізичної та моральної цілісності спортсменів та спортсменок, особливо наймолодших спортсменів та спортсменок»⁵⁷.

У Главі 23 Освіта, навчання та молодь (Стаття 430) зазначено: «Повною мірою поважаючи обов'язки Сторін щодо змісту навчання та організації освітніх систем, а також їхнє культурне та мовне розмаїття, Сторони сприяють розвитку співробітництва в галузі освіти, навчання та молодіжної політики з метою покращення взаєморозуміння, активізації міжкультурного діалогу та посилення знань щодо відповідних культур. У Статті 431 вказано: «Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво у галузі вищої освіти, зокрема, з метою: а) реформування та модернізації систем вищої освіти; б) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; с) підвищення якості та важливості вищої освіти; d) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; е) розширення можливостей вищих навчальних закладів; f) активізації мобільності студентів та викладачів; увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти»⁵⁸.

Війна, розв'язана росією проти України, суттєво вплинула на сферу вищої освіти України. Пошкоджено та повністю знищено велику кількість будівель та матеріально-технічної бази закладів вищої освіти. Велика кількість учнів, здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників виїхали за кордон. Ці обставини обумовлюють необхідність обов'язкового врахування у Плані відновлення України за напрямом «Освіта і наука» конкретних заходів щодо відновлення сфери вищої освіти України.

У проєкті Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Освіта і наука»)⁵⁹ серед ключових викликів названо «недостатній рівень інтернаціоналізації вищої освіти України у світову та, особливо, європейську системи вищої освіти, бар'єри до залучення іноземних викладачів до викладання та іноземних студентів до навчання або стажування в Україні за програмами обміну». Ключовими можливостями (узагальнено для визначеної сфери) є інтернаціоналізація закладів вищої освіти (наукових установ) через розширення можливостей участі в міжнародних проєктах і програмах ЄС та інших країн, залучення іноземних студентів і викладачів, дослідників; підтримка активної частини освітянського середовища прогресивних змін.

⁵⁷ [Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union](#) (2016/C 202/01). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN#d1e4373-47-1>.

⁵⁸ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

⁵⁹ Проєкт Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Освіта і наука»), 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>. с. 162–164.

У проєкті Плану відновлення України стосовно інтернаціоналізації вищої освіти визначено проблеми, цілі спрямовані на вирішення визначеної проблеми та вимірювані показники досягнення цілі.

Ціль 4. Інтернаціоналізація вищої освіти України включає наступні кроки:

запровадження дистанційного вступу іноземців до українських університетів на регулярній основі;
визначення пріоритетних заходів із вивчення англійської мови;

приведення переліку галузей знань у відповідність до МСКО (*етап 1: червень 2022 року – кінець 2022 року*);

повне завершення підготовки здобувачів вищої освіти за рівнями (ступенями), яких не передбачено в керівних документах ЕНЕА;

підтримка розвитку англійських освітніх програм, а також спільних (подвійних) освітніх програм з університетами, що належать до ТОП 1000 світових рейтингів;

запровадження дистанційного вступу іноземців до українських університетів на регулярній основі;

збільшення можливостей вивчення іноземних мов в університетах, підвищення вимог до володіння ними (*етап 2: січень 2023 року – грудень 2025 року*);

підтримка ЗВО у входженні до кращих світових рейтингів; (*етап 3: січень 2026 року – грудень 2032 року*).

У Плані вживається термін «інтернаціоналізація», однак в Україні немає національної стратегії інтернаціоналізації, яка б визначала політику держави. У Законі України «Про вищу освіту» є Розділ XIII «Міжнародне співробітництво»⁶⁰, у якому визначено основні напрями міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Однак, стратегія є чітким документом, який визначає бачення, місію, цінності та стратегічні цілі інтернаціоналізації. Розроблення Національної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти сприятиме виконанню Плану відновлення та інтеграції вищої освіти у європейський освітній простір.

Заслуговує на увагу ціль щодо вивчення англійської мови. Мовна політика в умовах глобалізації та інформаційної відкритості національних кордонів перетворюється на важливий стратегічний фактор поступального розвитку суспільства, позитивного розвитку міжнародних відносин, інтернаціоналізації освіти і наукових досліджень.

Слід зауважити, що Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) та British Council в Україні розпочали наступний етап професійного розвитку вчителів англійської мови закладів загальної середньої освіти, головною метою якого є забезпечення наступності та сталості у навчанні іноземних мов відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Аналіз останніх вітчизняних і зарубіжних публікацій політик та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

У дослідженні «Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs» автори визначають три основні глобальні тенденції інтернаціоналізації вищої освіти: збереження центральної ролі національних урядових установ; участь інших зацікавлених сторін у формуванні та реалізації політики інтернаціоналізації; пріоритет мобільності як важливої складової політики інтернаціоналізації. На думку авторів, самі політики та програми складаються із п'яти широких категорій: 1) мобільність студентів; 2) мобільність науковців та співпраця у наукових дослідженнях; 3) транскордонна освіта; 4) інтернаціоналізація вдома; 5) стратегія комплексної інтернаціоналізації⁶¹.

Модель механізму забезпечення ефективності освітньої діяльності в університеті представлена у монографії «Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції»⁶². Автори пропонують такі цільові показники міжнародної діяльності університету: приналежність ЗВО до провідних міжнародних університетських рейтингів; освітні програми, що викладаються англійською мовою; освітні програми із спільними або подвійними дипломами; іноземні здобувачі вищої освіти денної форми здобуття вищої освіти;

⁶⁰ Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2235/>.

⁶¹ Helms R. M., Rumbley L. E., Brajkovic L., Mihut G. Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs. URL: https://www.researchgate.net/publication/313428029_Internationalizing_Higher_Education_Worldwide_National_Policies_and_Programs.

⁶² Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: монографія / Авт.: О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. с. 102. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Ocinka_yakosti_VO_v_umovah_evrointegrac_Monogr_IVO-2020-220p_avtors-kolektiv.pdf.

іноземні здобувачі вищої освіти денної форми здобуття вищої освіти з країн – членів Організації економічного співробітництва і розвитку; частка науково-педагогічних працівників-іноземців; обсяг коштів (включаючи вартість обладнання), що надходять ЗВО за міжнародними проектами; міжнародна мобільність здобувачів вищої освіти; міжнародна мобільність науково-педагогічних працівників; наукові публікації науково-педагогічних працівників, які опубліковані у зарубіжних наукових виданнях; наукові публікації науково-педагогічних працівників із зарубіжними співавторами, які опубліковані у вітчизняних наукових виданнях.

Визначення впливу політики інтернаціоналізації на забезпечення ефективності освітньої діяльності є серйозним викликом. При вивченні національної та регіональної політики інтернаціоналізації вищої освіти слід звернути увагу не тільки на кількісні показники інтернаціоналізації, але і на вплив інтернаціоналізації на всіх зацікавлених осіб. У той же час, ефективність інтернаціоналізації залежить від фінансування, підходів до впровадження політики, взаємодії та узгодженості між різними зацікавленими сторонами. Однак чіткість, відданість, гнучкість і зацікавленість широкого кола зацікавлених сторін є ключовими складовими ефективності політики. У той же час, усі відповідні зацікавлені сторони повинні взяти на себе зобов'язання регулярно та ефективно співпрацювати для просування порядку денного «розумної інтернаціоналізації»⁶³.

У дослідженні "The shape of global higher education: national policies framework for international engagement"⁶⁴ проаналізовано національну політику щодо міжнародної вищої освіти у 26 країнах. Національні документи та стратегії оцінювалися на основі індексу, який складався із 37 якісних показників.

У категорії 1. Відкритість та мобільність є такі індикатори: 1.1 Стратегія інтернаціоналізації вищої освіти (наявність стратегії; наявність відділу інтернаціоналізації; маркетингові заходи за кордоном; міжнародні угоди про співпрацю; збір даних та моніторинг). 1.2 Політика студентської мобільності (візова політика для студентів і дослідників; умови проживання та працевлаштування випускників; плата за навчання для іноземних студентів). 1.3 Політика мобільності викладачів та досліджень (можливість працевлаштування; умови проживання та працевлаштування викладачів; зарахування результатів досліджень проведених за кордоном). 1.4 Мобільність програм і постачальників (можливість створити власні іноземні установи юридично визнані навчальні/дослідницькі організації; наявність іноземних програм; можливість створити власні установи юридично визнані навчальні/дослідницькі організації за кордоном).

28

У категорії 2. Забезпечення якості та кваліфікації як міжнародного визнання є такі індикатори: 2.1 Забезпечення якості та зарахування іноземних студентів (критерії вступу/відбору для іноземних студентів; правила навчання/оцінювання іноземних студентів; політика/інструкції для взаємодії з агентами по набору персоналу вдома та за кордоном). 2.2 Забезпечення якості академічних програм (моніторинг іноземних установ; моніторинг вітчизняних закладів за кордоном; дотримання стандартів вищої освіти; співпраця з регіональними/міжнародними агенціями забезпечення якості). 2.3 Визнання закордонних кваліфікацій (прозорість визнання іноземних кваліфікацій; національні органи академічного визнання кваліфікацій; співпраця з регіональними/міжнародними агенціями визнання кваліфікацій).

У категорії 3. Доступ і стабільність є такі індикатори: 3.1 Фінансування студентської мобільності (доступ до студентських кредитів на навчання за кордоном; доступ до студентських позик для міжнародних студентів). 3.2 Політика мобільності викладачів та фінансування досліджень (програми для фінансування викладачів і дослідників для проведення досліджень за кордоном; програми для фінансування іноземних викладачів і дослідників; угоди між національними та іноземними органами фінансування про фінансування міжнародних досліджень). 3.3 Політика постійного розвитку (квоти для малозабезпечених студентів; захист відпливу мізків; допомога країнам, що розвиваються; вивчення іноземних мов та інтеркультурна компетентність). Критерії цих трьох категорій вносять рівний внесок у загальний індекс. Кожен критерій оцінюється як: виконано повністю; виконано частково; або не виконано. Оцінки в таблиці оцінюються за шкалою від 0 до 10. Максимальний бал = 10 (критерії повністю виконані); Мінімальний бал = 0 (критерії не виконано); «Дуже високий» означає середньозважений бал від 7,5 до 10; «високий» означає середньозважене значення оцінка від 5 до 7,5; «низький» означає середньозважений бал від 2,5 до 5; і «дуже низько» означає середньозважений бал від 0 до 2,5 [7, с. 7].

⁶³ Helms R. M., Rumbley L. E., Brajkovic L., Mihut G. Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs. 2015. P. 7. URL: https://www.researchgate.net/publication/313428029_Internationalizing_Higher_Education_Worldwide_National_Policies_and_Programs.

⁶⁴ Ilieva J., Peak M. The shape of global higher education: national policies framework for international engagement. Emerging themes. 2016. 24 p. URL: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/f310_tne_international_higher_education_report_final_v2_web.pdf.

Політика Німеччини та Великої Британії має результат «дуже високий рівень» у категорії 1 і 2 та «високий» у категорії 3.

У монографії «Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід»⁶⁵ на підставі аналізу міжнародного досвіду здійснено теоретичне узагальнення інтернаціоналізації вищої освіти. Виявлено тенденції та визначено особливості інтернаціоналізації національного та інституційного рівнів у 16 країнах світу та 51 університеті досліджуваних країн.

Отже, є три категорії, у яких національні уряди можуть створити сприятливі умови для інтернаціоналізації та налагодження співпраці для закладів вищої освіти: 1. Відкритість системи освіти до інтернаціоналізації та забезпечення сприятливого середовища для міжнародної мобільності студентів, дослідників, академічних програм та університетських досліджень. 2. Нормативно-правове забезпечення, яке сприяє міжнародній мобільності студентів, постачальників освіти та академічних програм (забезпечення якості вищої освіти (вітчизняної та зарубіжної) та визнання міжнародних кваліфікацій). 3. Політика рівноправного доступу та стійкого розвитку з використанням існуючої інфраструктури та фінансування для сприяння академічній мобільності та міжнародному співробітництву у галузі досліджень.

Політики забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації: регіональний та національний рівні

Для дослідження політик та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації обрано п'ять європейських країн, а саме: Велику Британію, Німеччину, Польщу, Францію, Швецію. Ці країни є членами ЄС (крім Великої Британії), Ради Європи, Organisation for Economic Co-operation and Development (далі – OECD) та UNESCO. Вони також є членами ЕНЕА. Швеція є також членом Nordic Council. Саме тому, у дослідженні надано політику щодо інтернаціоналізації і міжнародної співпраці країн Північного регіону.

У 2020 р. у світі нараховувалося 5,6 млн міжнародних студентів. Серед європейських країн лідерами по кількості міжнародних студентів є: Велика Британія (10%), Франція (6%), Німеччина (5%)⁶⁶. П'ятірка країн-постачальників міжнародних студентів по країнах: *Велика Британія (2022)*:⁶⁷ Китай (129,045), США (30,650), Індія (27,915), Німеччина (18,405), Франція (18,230); *Франція (2022)*:⁶⁸ Марокко (41,729), Алжир (31,196), Китай (28,436), Італія (14,692) Туніс (13,025); *Німеччина (2022)*:⁶⁹ Китай (39,871), Індія (20,562), Сирія (13,032), Австрія (11,495), Росія (10,439); *Польща (2022)*:⁷⁰ Україна (40,698), Білорусь (7,460), Індія (3,748), Чехія (1,627), Норвегія (1,489); *Швеція (2022)*:⁷¹ Німеччина (3,588), Фінляндія (2,591), Китай (2,529), Індія (2,179), Франція (1,929); *Україна (2020)*:⁷² Індія (18,095), Марокко (8,832), Туркменістан (5,322), Азербайджан (4,628), Нігерія (4,227).

Згідно із даними бази ЄДЕБО станом на 1 жовтня 2021 року, розподіл здобувачів за рівнями вищої освіти такий: ступінь «молодший бакалавр» здобуває 3 631 особа, «бакалавр» — 718 633 особи, «спеціаліст» 2 750 осіб, «магістр» — 303 336 осіб, всього разом 1,028,350⁷³.

⁶⁵ Дебич, М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід : монографія. Ніжин : ПП Лисенко, 2019. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Debych_M_2-12-2019_monogr_disert.pdf.

⁶⁶ Institute of International Education Project Atlas Infographics 2020. A quick look at Global Mobility Trends. URL: <https://iie.widen.net/s/g2bqxkwqv/project-atlas-infographics-2020>.

⁶⁷ Institute of International Education Project Atlas 2022. United-Kingdom. URL: <https://www.iie.org/en/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/United-Kingdom>.

⁶⁸ Institute of International Education Project Atlas 2022. France. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/France>.

⁶⁹ Institute of International Education Project Atlas 2022. Germany. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Germany>.

⁷⁰ Institute of International Education Project Atlas 2022. Poland. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Poland>.

⁷¹ Institute of International Education Project Atlas 2022. Sweden. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Sweden>.

⁷² Іноземні студенти в Україні. <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>.

⁷³ Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік / За заг. ред. С. Квіта. К. : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2022. 232 с. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2021.pdf>.

⁷³ Institute of International Education Project Atlas Infographics 2020. A quick look at Global Mobility Trends. URL: <https://iie.widen.net/s/g2bqxkwqv/project-atlas-infographics-2020>.

⁷³ Institute of International Education Project Atlas 2022. United-Kingdom. URL: <https://www.iie.org/en/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/United-Kingdom>.

Кількісні показники щодо вітчизняних і міжнародних студентів за країнами подано у *табл. 1*.

Таблиця 1

Кількість вітчизняних і міжнародних студентів

Країни	Кількість міжнародних студентів				Кількість студентів у країні
	2019	2020	% від кількості вітчизняних студентів (2020)	2022	2022
Велика Британія	524,250	551,495	22.3 %	633,910	2,117,955
Франція	343,400	358,000	13.4 %	364,756	2,420,244
Німеччина	282,002	302,157	11.7 %	324,729	2,619,416
Польща	72,743	78,259	6.4 %	84,689	1,133,
Швеція	37,888	38,334	10.7 %	33,298	330,876
Україна	80,6470	76,548	0.7 %		1,028,350 (2021)

Примітка: складено автором на основі статистичних даних Institute of International Education Project Atlas 2022.

У розділі «Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації»⁷⁴ подано поняттєво-термінологічний апарат дослідження та визначено теоретичні основи політики та механізмів забезпечення освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації.

Oxford Student's Dictionary of Current English⁷⁵ надає таке пояснення слова «політика»: 1) план дій, формулювання цілей та ідеалів, наприклад, план прийнятий або запропонований урядом, політичною партією, бізнес компанією (plan of action, statement of aims and ideals, e.g one made by a government, political party, business company, etc); 2) мудра розумна поведінка, мистецтво управління (wise sensible conduct, art of government).

Ефективність (efficiency) – результати, досягнуті окремими особами чи організаціями на основі використаних ресурсів. Показник ефективності – оцінка вимірювання прогресу особи/організації у процесі досягнення певної мети або результату⁷⁶.

Таким чином, метою дослідження є аналіз регіональних і національних документів щодо теми дослідження, основних зацікавлених сторін, які формують політику інтернаціоналізації на регіональному та національному рівнях та ідентифікація механізмів, які використовуються для забезпечення ефективності

⁷³ Institute of International Education Project Atlas 2022. France. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/France>.

⁷³ Institute of International Education Project Atlas 2022. Germany. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Germany>.

⁷³ Institute of International Education Project Atlas 2022. Poland. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Poland>.

⁷³ Institute of International Education Project Atlas 2022. Sweden. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Sweden>.

⁷³ Іноземні студенти в Україні. <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>.

⁷³ Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік / За заг. ред. С. Квіта. К.: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2022. 232 с. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2021.pdf>.

⁷⁴ Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. Електронне видання. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. 192 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf

⁷⁵ Hornby A.S. Oxford Student's Dictionary of Current English. Oxford University Press, 1984. 770 p.

⁷⁶ Словник термінів сфери управління кадровими ресурсами у державному секторі. 2021. 36 с. URL: https://www.nato.int/nato_static_files2014/assets/pdf/2021/4/pdf/210401-bi-gloss-hrm-ps-uk.pdf.

освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації країн – лідерів по кількості міжнародних студентів.

ЄС, економічне та політичне партнерство між 27 європейськими країнами, охоплює кілька сфер політики, включаючи соціальний і культурний виміри. ЄС має значний вплив у європейському контексті на політичні дискусії щодо вищої освіти, у тому числі стосовно питань співпраці, координації та інтернаціоналізації. На практиці вплив ЄС можна побачити у програмах, зосереджених на вищій освіті Erasmus+, а також у дослідницькій сфері Horizon Europe, та інших програмах із розбудови потенціалу⁷⁷.

Нова програма Erasmus+ на 2021-2027 рр.⁷⁸ має бюджет 26,2 млрд євро (14,7 млрд євро – у 2014-2020 рр. У Програмі велика увага приділяється соціальній інтеграції, переходу на зелені та цифрові технології та сприянню участі молоді в демократичному житті. Вона підтримує пріоритети та заходи, визначені у European Education Area, Digital Education Action Plan та European Skills Agenda. Erasmus+ пропонує можливості мобільності та співпраці у вищій освіті, професійній освіті та навчанні, шкільній освіті (включаючи дошкільну освіту та догляд), освіті дорослих, молоді і спорт.

У 2010 р. створено ЕНЕА, станом на 2022 рік членами ЕНЕА є 49 країн. Зустрічі міністрів, відповідальних за вищу освіту, відбуваються кожних два-три роки, щоб оцінити прогрес, досягнутий в ЕНЕА, і прийняти рішення про нові кроки, які необхідно вжити, щоб «забезпечити більш порівнювані, сумісні та узгоджені системи вищої освіти у Європі». Питання підвищення якості та інтернаціоналізації розглядалися на всіх конференціях міністрів, відповідальних за вищу освіту⁷⁹.

Nordic Council⁸⁰, заснована в 1952 р., є офіційним міжпарламентським органом у Північному регіоні, до складу якого входять представники Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії, Швеції, Фарерських островів, Гренландії та Аландських островів (автономний регіон Фінляндії). Освітню роботу організації очолює Рада міністрів освіти та досліджень Північних країн, яка включає низку угод між країнами-членами щодо сприяння мобільності та іншій співпраці. Рада також керує низкою стипендій та грантів, що фінансуються урядами-учасницями. Програма Nordplus пропонує фінансову підтримку партнерам у сфері навчання впродовж життя з восьми країн-учасниць і трьох автономних регіонів Балтійського та Північного регіонів.

European Research Council (далі – ERC)⁸¹, заснований ЄС у 2007 р., фінансує дослідників будь-якої національності та віку для реалізації проєктів у Європі. ERC пропонує 4 основні схеми грантів: [Starting Grants](#), [Consolidator Grants](#), [Advanced Grants](#) and [Synergy Grants](#). ERC має на меті зробити європейську дослідницьку базу підготовленою для відповіді на потреби суспільства, що базується на знаннях, і забезпечити Європу можливостями передових досліджень, необхідних для вирішення глобальних викликів.

Academic Cooperation Association (далі – ACA)⁸² заснована в 1993 р. ACA є некомерційною загальноєвропейською мережею основних організацій, відповідальних у своїх країнах за сприяння інтернаціоналізації освіти та навчання. ACA активно працює у таких сферах: просування інновацій та інтернаціоналізації вищої освіти та навчання; розширення контактів, спілкування та співпраці між членами та третіми сторонами; надання швидкої та актуальної інформації про важливі події у європейських установах і міжнародних організаціях через щомісячний бюлетень ACA – Education Europe, регулярні семінари та щорічну конференцію; дослідження та публікації про інтернаціоналізацію освіти та навчання; надання noy-гау та досвіду в управлінні проєктами та програмами міжнародного співробітництва.

European Association for International Education (EAIE)⁸³, заснована у 1989 р., є європейським центром експертних знань, мереж і ресурсів у сфері інтернаціоналізації вищої освіти. «EAIE Strategy 2026: a plan for an equitable future» є стратегією співпраці між зацікавленими сторонами.

На національному рівні основними акторами, відповідальними за стратегію інтернаціоналізації є міністерства/департаменти: Department for Education (Велика Британія)⁸⁴, Ministry of Higher Education, Research and Innovation (далі – MESRI) (Франція)⁸⁵, German Federal Ministry of Education and Research (далі –

⁷⁷ Horizon Europe. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en.

⁷⁸ What is Erasmus+? URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/about-erasmus/what-is-erasmus>.

⁷⁹ European Higher Education Area and Bologna Process. URL: <http://www.ehea.info/>.

⁸⁰ The Nordic Council. URL: <https://www.norden.org/en/nordic-council>.

⁸¹ European Research Council at a glance. URL: <https://erc.europa.eu/about-erc/mission>.

⁸² The Academic Cooperation Association. URL: <https://aca-secretariat.be/about-us/about-our-work/>.

⁸³ About EAIE. URL: <https://www.eaie.org/about-eaie.html>.

⁸⁴ Department for Education (UK). URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-education>.

⁸⁵ Ministry of Higher Education, Research and Innovation (France, MESRI). URL: <https://fundit.fr/en/institutions/ministry-higher-education-and-research-france-menesr-0>.

BMBF) (Німеччина)⁸⁶, [Ministry of Science and Higher Education](#) (Польща)⁸⁷, Ministry of Education and Research (Швеція)⁸⁸.

Кожна із досліджуваних країн має інші організації, які активно підтримують інтернаціоналізацію вищої освіти, та позиціонують систему вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг.

British Council⁸⁹ бере участь у культурних відносинах, створюючи міжнародні можливості для громадян Великої Британії та інших країн, а також зміцнюючи довіру між ними по всьому світу. British Council керує державними стипендіальними програмами та програмами обміну, координує освітні ярмарки для залучення іноземних студентів до Великої Британії, проводить дослідження та адмініструє академічні іспити у Великій Британії по всьому світу.

UK Council for International Student Affairs (далі – UKCISA)⁹⁰ є національним консультативним органом Великої Британії, який обслуговує інтереси іноземних студентів і тих, хто з ними працює. Цілі UKCISA: збільшити підтримку міжнародної освіти та підвищити обізнаність про її цінності та переваги; зменшити перешкоди та бар'єри на шляху більшої мобільності студентів; заохочувати передовий досвід, професійний розвиток та найвищу якість інституційної підтримки для іноземних студентів у всьому освітньому секторі. У серпні 2020 року опубліковано документ “Delivering a world-class international student experience: how Government can create the conditions for success”. У документі окреслено 15 ключових кроків, які уряд Великої Британії та міжнародний освітній сектор повинні зробити, щоб зробити Велику Британію найпривабливішим місцем у світі для іноземних студентів, за трьома ключовими заголовками: позиціонування Великої Британії як привабливого місця для навчання; надання студентському досвіду світового рівня; підтримка зв'язку протягом усього життя та пропозиція плацдарму для майбутнього.

CampusFrance⁹¹, за підтримки French Ministries of Foreign and European Affairs and Higher Education and Research, просуває французькі програми вищої освіти по всьому світу, пропонуючи іноземним студентам шлях до успіху через навчання у Франції після закінчення середньої школи. CampusFrance працює в партнерстві з усіма французькими закладами вищої освіти, приділяючи особливу увагу тим установам, які приєдналися до агентства як члени.

[German Academic Exchange Service](#) (нім. Deutscher Akademischer Austauschdienst, далі – DAAD)⁹² отримує фінансування від різних міністерств німецького уряду. DAAD надає стипендії для вхідної та вихідної мобільності, надає допомогу країнам, що розвиваються, у створенні ефективних університетів. На початку 2020 р. DAAD прийняла нову «Strategy 2025»: вона зосереджена на трьох стратегічних сферах діяльності: 1. «Визнання та підтримка потенціалу в усьому світі»; 2. «Зміцнення стратегічної академічної мережі»; 3. «Надання експертизи для міжнародних відносин». Окрім цих трьох стратегічних сфер діяльності, Стратегія DAAD 2025 також визначає вісім ключових тем: «Різноманітність та рівні можливості», «Інновації та трансфер», «Свобода науки», «Глобальні проблеми», «Міжнародні професіонали», «Для науки та бізнесу» та «Цифрова трансформація». У межах Erasmus+ DAAD також діє як національне агентство від імені BMBF і відповідає за впровадження програм Erasmus+ у секторі вищої освіти. У рамках цієї програми мобільності підтримується, зокрема, міжнародна мобільність студентів (курси навчання та стажування).

German Rectors' Conference (далі – HRK)⁹³ – це асоціація державних і визнаних урядом університетів Німеччини. Одним із завдань HRK є розробляти рекомендації щодо сприяння високоякісній вищій освіті та науковим дослідженням, підтримувати вчених на всіх рівнях кар'єри, та міжнародний університетський обмін, інновації та трансфер, а також моделі належного університетського управління.

Головною метою Swedish Institute⁹⁴ є встановлення взаємних відносин з іншими країнами світу. Сфери уваги включають культуру, суспільство, дослідження, вищу освіту, бізнес, інновації, демократію та

⁸⁶ German Federal Ministry of Education and Research (Germany, BMBF). URL: <https://fundit.fr/en/institutions/german-federal-ministry-education-and-research-bmbf>.

⁸⁷ Ministry of Science and Higher Education (Poland). URL: <https://www.gov.pl/web/science/ministry1>.

⁸⁸ Ministry of Education and Research (Sweden). URL: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-education-and-research/>.

⁸⁹ British Council. URL: <https://www.britishcouncil.org/organisation/facts/what-the-british-council-does/relationship-uk-government>.

⁹⁰ UK Council for International Student Affairs. Annual review 2020–21. URL: <https://www.ukcisa.org.uk/uploads/files/1/Page/About/annual%20review%202021/2021%20UKCISA%20Annual%20review-single%20pages%20for%20printing.pdf>.

⁹¹ CampusFrance. URL: <https://www.campusfrance.org/en>.

⁹² DAAD. URL: <https://www.daad.org/en/>.

⁹³ Mission Statement of the German Rectors' Conference (HRK). URL: <https://www.hrk.de/hrk-at-a-glance/mission-statement/>.

⁹⁴ About Swedish Institute. URL: <https://si.se/en/about-si/>.

глобальний розвиток. Swedish Institute керує низкою програм обміну, що фінансуються урядом, і надає стипендії та інституційні гранти для сприяння мобільності та інституційній співпраці.

Ministry of Science and Higher Education Польщі ініціювало створення National Agency for Academic Exchange (далі – NAWA)⁹⁵ у жовтні 2017 р. NAWA працює над інтернаціоналізацією польської науки шляхом підтримки та стимулювання міжнародної дослідницької співпраці та академічного обміну. Агентство має на меті посилити наукову досконалість, інтернаціоналізувати польські університети та наукові установи, а також популяризувати Польщу – її мову та культуру, щоб створити імідж країни, яка пропонує цікаві освітні та дослідницькі можливості. Ці цілі реалізуються завдяки програмам для вчених, студентів, ЗВО: Walczak Programme, NAWA Chair Programme, Ulam Programme.

Отже, регіональні організації ЄС та Nordic Council не тільки формують політику інтернаціоналізації, а й фінансово підтримують її. Міністерства освіти забезпечують нормативно-правову основу вищої освіти та співпрацюють з іншими національними міністерствами для розвитку міжнародних можливостей вищої освіти.

Головною метою національних організацій є: підтримувати видимість вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг; приваблювати міжнародних студентів для навчання у країні; пропагувати вивчення мови; об'єднувати зусилля для вирішення глобальних проблем.

Гармонізація систем вищої освіти задля забезпечення ефективності інтернаціоналізації та освітньої діяльності університетів

Створення ENEA (2010) є прикладом гармонізації систем вищої освіти з метою розширення можливостей для співпраці. У контексті інтернаціоналізації, гармонізація сприяє академічній мобільності. Структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, введення інструментів Болонського процесу European Credit Transfer and Accumulation System (далі – ECTS, 2007), національних рамок кваліфікацій, Додатку до диплома (2003), розробка загальних процедур і критеріїв забезпечення якості, а також взаємне визнання кваліфікацій і ступенів розширили можливості для розвитку інтернаціоналізації.

У 2004 р. відповідно до Reykjavik Declaration Рада міністрів Північних країн прийняла Nordic Declaration on Recognition of Degrees, Diplomas and other Qualifications in Higher Education⁹⁶, спрямовану на взаємне визнання ступенів, дипломів та інших кваліфікацій. Декларація є додатковою до Lisbon Recognition Convention (далі – LRC) і виступає як ще один інструмент співпраці між північними країнами.

European Network of Information Centres in the European Region та National Academic Recognition Information Centres in the European Union (далі – ENIC/NARIC)⁹⁷ є результатом постійної співпраці між національними інформаційними центрами з академічного визнання кваліфікацій 55 країн. NARIC працюють за принципами LRC (1997).

У 2015 р. прийнято Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (далі – ESG)⁹⁸. Опікування процесами забезпечення якості, особливо зовнішніми, дозволяє європейським системам вищої освіти демонструвати якість і підвищувати прозорість, таким чином допомагаючи побудові взаємодовіри і кращому визнанню кваліфікацій, програм та інших складових вищої освіти.

У результаті аналізу діяльності агентств забезпечення якості досліджуваних країн виявлено тенденції до: інтернаціоналізації національних систем забезпечення якості (оцінювання закордонних ЗВО, акредитація зарубіжних освітніх програм; включення іноземних експертів до національних агентств); розширення та формалізації співробітництва із закордонними агентствами на основі меморандумів про взаєморозуміння та співробітництво⁹⁹.

⁹⁵ Poland. National Agency for Academic Exchange (NAWA). URL: <https://nawa.gov.pl/nawa>.

⁹⁶ Nordic Declaration on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education Report to the Nordic Council of Ministers – 2007. URL: https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/MRN-PDF-Althjodlegt/reykjavik_report-2007_enic-naric_16jan08.pdf.

⁹⁷ About the ENIC-NARIC Networks. URL: <https://www.enic-naric.net/>.

⁹⁸ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Ухвалено Міністерською конференцією в Єревані, 14-15 травня 2015 р. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_eha_2015.pdf.

⁹⁹ Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: монографія / Авт.: О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Ocinka_yakosti_VO_v_umovah_evrointegrac_Monogr_IVO-2020-220p_avtors_kolektiv.pdf.

У European Association for Quality Assurance in Higher Education (далі – ENQA) представлені три агентства із забезпечення якості *Великої Британії*: British Accreditation Council, London (BAC), Quality Assurance Agency for Higher Education, Gloucester (QAA), Royal College of Veterinary Surgeons, London (RCVS); шість агентств із забезпечення якості *Німеччини*: Accreditation, Certification and Quality Assurance Institute, Bayreuth (ACQUIN); Accreditation Agency for Study Programmes of Engineering, Information Science, Natural Sciences and Mathematics, Düsseldorf (ASIIN e.V); Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Programmes, Cologne (AQAS); Evaluation Agency of Baden-Württemberg, Mannheim (EVALAG); Foundation for International Business Administration Accreditation, Bonn (FIBAA); Central Agency for Evaluation and Accreditation, Hannover (ZEvA); дві агентства забезпечення якості *Франції*: Commission des Titres d'Ingénieur (CTI) та High Council for the Evaluation of Research and Higher Education (HCERES); одне агентство забезпечення якості *Швеції*:¹⁰⁰ Swedish Higher Education Authority (UKÄ) та одне агентство забезпечення якості *Польщі*:¹⁰¹ Polish Accreditation Committee (PKA).

У 2020 р. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти¹⁰² увійшло до складу ENQA як афілійований член. Щоб підвищити міжнародну участь України у діяльності ENQA, доцільним є формування бази англomовних експертів для участі у міжнародних акредитаціях.

Механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації: національний вимір

Велика Британія пропонує освіту світового рівня та масштабно представлена на міжнародному ринку освітніх послуг. Higher Education and Research Act 2017¹⁰³ вніс низку фундаментальних змін, які торкаються постачальників вищої освіти та досліджень. Найбільш резонансною реформою у Законі є створення Office for Students (далі – OfS) та позавідомчого державного органу Research and Innovation (далі – UKRI) замість Higher Education Funding Council for England (далі – HEFCE). Основна увага OfS приділяється навчанню, а UKRI об'єднує сім дисциплінарних дослідницьких рад, відповідає за підтримку досліджень та обміну знаннями ЗВО Великої Британії.

У 2021 р. започаткована програма Graduate route, яка дозволяє студентам залишатися у Великій Британії, щоб працювати протягом 2 років (3 роки, якщо навчаються на рівні PhD) після того, як вони отримують ступінь у Великій Британії.

International Education Strategy¹⁰⁴ до 2030 року планує збільшити вартість експорту англійської освіти до 35 млрд фунтів стерлінгів на рік, а також збільшити кількість міжнародних студентів вищої освіти, які навчаються у Великій Британії, до 600 тис. Відповідно до цих завдань призначено керівника з питань міжнародної освіти «для збільшення кількості іноземних студентів у Великій Британії, відкриття міжнародних можливостей, розвитку міжнародного партнерства на нових і усталених ринках та допомоги у боротьбі з проблемами та бар'єрами».

Кампанія GREAT¹⁰⁵ підвищує репутацію Великої Британії на світовій арені з моменту її заснування в 2011 р. За останнє десятиліття ця кампанія працює в 145 країнах, пропагуючи інновації та співпрацю. Кампанія GREAT – це найамбітніша міжнародна маркетингова кампанія уряду Великої Британії на сьогоднішній день, яка створює робочі місця та розвиває країну, представляючи світові найкраще зі Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Newton Fund¹⁰⁶ будує дослідницькі та інноваційні партнерства із країнами Африки, Азії та Латинської Америки для підтримки економічного розвитку та соціального добробуту, вирішення глобальних проблем і розвитку талантів і кар'єри. Він робить це через: рівноправне партнерство з країнами із середнім рівнем доходу; мультидисциплінарне дослідження на основі узгоджених національних стратегій; розвиток талантів і кар'єри з розвитком потенціалу.

¹⁰⁰ The Swedish Higher Education Authority (UKÄ). URL: <https://www.enqa.eu/membership-database/uka-the-swedish-higher-education-authority/>.

¹⁰¹ Polish Accreditation Committee (PKA). URL: <https://www.enqa.eu/membership-database/pka-polish-accreditation-committee/>.

¹⁰² National Agency for Quality Assurance (NAQA). URL: <https://www.enqa.eu/membership-database/naqa-national-agency-for-higher-education-quality-assurance/>.

¹⁰³ Higher Education and Research Act 2017. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/pdfs/ukpga_20170029_en.pdf.

¹⁰⁴ International Education Strategy: global potential, global growth. Policy paper. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/international-education-strategy-global-potential-global-growth/international-education-strategy-global-potential-global-growth>.

¹⁰⁵ About the GREAT Campaign. URL: <https://www.greatcampaign.com/about>.

¹⁰⁶ Newton Fund. About. URL: <https://www.newton-gcrf.org/newton-fund/>.

Відповідно до Law of 22 July 2013¹⁰⁷ ЗВО Франції повинні розвивати мобільність студентів і дослідників, сприяючи періодам навчання або діяльності за кордоном. Навчання іноземною мовою дозволено, якщо це передбачено угодою з іноземною або міжнародною установою. Закон передбачає створення стратегічного порядку денного досліджень. Створено незалежний адміністративний орган [High Council for the Evaluation of Research and Higher Education](#). Він відповідає за оцінювання установ, дослідницьких підрозділів і навчання.

Студенти ЗВО мають кілька видів програм, які дозволяють їм проводити частину свого навчання за кордоном: Fulbright Scholarship, Franco-American programme, Entente Cordiale (Franco-British programme).

Франція бере активну участь у 2 великих європейських ініціативах, спрямованих на підвищення студентської мобільності у Європі: програма Erasmus та програма Comenius Assistant.

Кілька типів грантів доступні для студентів, що дозволяє їм фінансувати своє навчання за кордоном¹⁰⁸: стипендії Erasmus, Erasmus Mundus, Ministry of Foreign Affairs, Ministry for National Education. Ministry for Foreign Affairs також надає стипендії у рамках окремих програм. Три стипендіальні програми, спрямовані на залучення найкращих іноземних студентів: «Eiffel» Excellence Scholarship (1999), «Major» Excellence (2000); French Government scholarships: вони надаються для навчання, стажування або вивчення мови у Франції. Є кілька категорій стипендій на: навчання; працевлаштування; наукове дослідження.

Стратегія Франції щодо сприяння мобільності персоналу у вищій освіті значною мірою базується на участі країни у програмах ЄС у рамках її європейських зобов'язань щодо Болонського процесу.

За підтримки Department for Higher Education and for Research є кілька програм: Hubert Curien partnerships, Hermès programme, Diderot Scholarships, CAPES-COFECUB Agreement (Co-ordination for Training Higher-Level Staff – French Committee for Evaluating University Co-operation with Brazil), USP-COFECUB Agreement (Universidade de São Paulo – French Committee for Evaluating University Co-operation with Brazil); Zhang Heng programme.

Franco-Argentine Bernardo Houssay programme забезпечує фінансування мобільності для постдокторантів (до 10 років після захисту дисертації) у контексті спільних дослідницьких проєктів.

Partner University Fund (PUF): створений у 2007 р. для сприяння реалізації довгострокових академічних партнерств між США та Францією: мобільність студентів та спільні ступені, спільне керівництво дисертаціями, візити лекторів, спільні публікації тощо.

Органи державної влади поставили амбітні цілі щодо міжнародної мобільності студентів: до 2024 року половина вікової групи повинна провести щонайменше шість місяців до свого 25-річчя в іншій європейській країні, тобто близько 400 тис. студентів на рік у Франції. 500 тис. іноземних студентів повинні навчатися у Франції до 2027 р.

У Німеччині відповідальність за систему освіти розподілена між Федерацією та Землями. Сфера повноважень федерального уряду в галузі освіти визначена у [Basic Law](#).

Гранти на навчання за кордоном також надаються згідно з Federal Training Assistance Act. Студенти можуть отримати допомогу відповідно до [Basic Law](#) про допомогу в навчанні для повного курсу навчання в країні-члені ЄС. Крім того, фінансова допомога надається для навчання в Європі та за її межами.

Окрім цих можливостей фінансування на національному рівні, у деяких Землях існують програми для підтримки міжнародної студентської мобільності.

Є три основні організації, які підтримують фінансово іноземних дослідників у Німеччині¹⁰⁹: German Research Foundation (далі – DFG), DAAD, Alexander von Humboldt Foundation. Метою [Franco-German University](#) (далі – DFH) є зміцнення співпраці між Німеччиною та Францією у сфері вищої освіти та досліджень. Він підтримує створення спільних інтегрованих навчальних курсів і надає гранти учасникам.

Транснаціональна освіта (далі – TNE) Німеччини базується на рівноправному партнерстві між німецькими та іноземними закладами. Традиційно приймаючий заклад за кордоном забезпечує інфраструктуру, але також бере участь у створенні освітньої програми. Найпоширенішими формами TNE є курси німецької мови, які пропонуються за кордоном; проте є німецькі університети (які отримують фінансування через DAAD) і афілійовані кампуси. Приклади деяких із таких ініціатив включають German

¹⁰⁷ Law of 22 July 2013 relating to higher education and research. URL: <https://www.vie-publique.fr/loi/20671-enseignement-superieur-recherche-langue-etrangere-anglais-cours-en>.

¹⁰⁸ France. Student Mobility. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/france/mobility-higher-education>.

¹⁰⁹ Germany. Mobility in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/germany/mobility-higher-education>.

University у Каїрі, German-Jordanian University, German University of Technology в Омані, Turkish-German University у Стамбулі, German-Vietnamese University у Гошеміні.

Після політичної трансформації (падіння комуністичного режиму) у 1989 р. система освіти Польщі зазнала глибоких змін майже у всіх аспектах, включаючи структуру, організацію, управління та основну навчальну програму.

Закон від 20 липня 2018 р., Law on Higher Education and Science (2018)¹¹⁰, регулює ключові аспекти системи вищої освіти. Стосовно забезпечення якості, він встановлює загальні рамки для діяльності Polish Accreditation Committee (далі – PAC) і заходи щодо оцінювання програм, комплексного оцінювання та оцінювання якості освіти у докторських школах.

У Польщі немає окремої стратегії інтернаціоналізації чи мобільності у вищій освіті, а також національних орієнтирів мобільності. Проте мобільність та інтернаціоналізація включені до пріоритетних сфер «The Integrated Skills Strategy 2030»¹¹¹, ухваленої Урядом у січні 2019 р. (загальна частина Стратегії) та грудні 2020 р. (детальна частина).

Інтернаціоналізація вищої освіти та наукових досліджень також включена до цілей урядової стратегії «Strategy for Responsible Development 2020» (з перспективою 2030), ухваленої у 2016 р. Стратегія спрямована на створення умов для сприяння інтернаціоналізації вищої освіти, інноваційності та комерціалізації досліджень, сприяння працевлаштуванню міжнародних науковців із науковими досягненнями у ЗВО та заохочення студентів із країн, які не входять до ЄС, навчатися у Польщі.

Польща має багато програм для мобільності¹¹². Програма «Poland My First Choice» співфінансується ЄС та національним бюджетом. Заявки можуть подавати кандидати із держав-членів ЄС, Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії, Швейцарії, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Чилі, Уругваю, Ізраїлю, Республіки Корея, Японії та Сінгапуру, Китаю.

Central European Exchange Programme for University Studies (далі – *CEEPUS*) – пропонує студентам і викладачам короткострокові стипендії для мобільності у рамках міжінституційної співпраці. Країни-учасниці: Албанія, Австрія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чехія, Угорщина, Косово, Північна Македонія, Молдова, Чорногорія, Румунія, Сербія, Словаччина та Словенія

International Visegrad Fund фінансується урядами Чехії, Словаччини, Польщі та Угорщини (країни V4). Фонд також підтримується урядами інших країн, зокрема: Канади, Німеччини, Південної Кореї, Нідерландів, Швеції, Швейцарії та США. Стипендії доступні для студентів із країн V4, Албанії, Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Боснії та Герцеговини, Грузії, Косово, Північної Македонії, Молдови, Чорногорії, Росії, Сербії та України.

European Economic Area Financial Mechanism – освітня програма, що фінансується Ісландією, Ліхтенштейном та Норвегією та адмініструється Foundation for the Development of the Education System (Польща).

Lane Kirkland Scholarship Programme фінансується [Polish-American Freedom Foundation](#). Стипендії на двосеместрове навчання у ЗВО та стажування у державних і приватних установах Польщі призначаються молодим керівникам і експертам з вищою освітою із таких країн: Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Україна та Узбекистан. Навчання у Польщі спрямоване на розвиток знань і навичок, пов'язаних із розвитком демократії, економіки та громадянського суспільства.

Програми для польських студентів: *Iwanowska Programme*, *Gen. Anders Programme*, *S. Banach Scholarship Programme*.

За систему вищої освіти Швеції відповідає Ministry of Education and Research. Swedish Higher Education Authority керує контролем якості вищої освіти та авторизацією ступенів державних університетів. Організація відповідає за юридичний нагляд та перевірку ефективності, аналіз і статистичний моніторинг вищої освіти. Swedish Council of Higher Education керує прийомом на навчальні програми від імені ЗВО. Вона також визнає кваліфікації з-за кордону та сприяє участі в міжнародній співпраці. National Board of Student Aid відповідає за розподіл фінансової підтримки студентів і погашення студентських позик.

¹¹⁰ Poland. Quality assurance in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/quality-assurance-higher-education>.

¹¹¹ Poland. Mobility and internationalisation. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/mobility-and-internationalisation>.

¹¹² Poland. Mobility in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/mobility-higher-education>.

Higher Education Act, прийнятий парламентом Швеції у 1993 р., містить положення про ЗВО та передбачає, що університети та університетські коледжі у своїй діяльності повинні сприяти розумінню інших країн і міжнародних умов. Інтернаціоналізація розглядається як важливий фактор для покращення якості шведської системи освіти відповідно до політики уряду щодо забезпечення позиції Швеції як нації, орієнтованої на знання. Ініціативи щодо розширення набору іноземних студентів на навчання є частиною інтернаціоналізації освіти.

У Швеції є різні програми для підтримки мобільності¹¹³.

Linnaeus-Palme Programme фінансується Swedish International Development Cooperation Agency (далі – SIDA) для зміцнення співпраці між університетами Швеції та країн, що розвиваються.

Nordplus Higher Education Programme фінансується Nordic Council of Ministers. Nordplus Higher Education пропонує фінансування ЗВО у країнах Північної Європи та Балтії.

Programme Minor Field Studies надає можливість шведським студентам провести щонайменше вісім тижнів у країні, що розвивається, щоб зібрати матеріал для дисертації та виконати дослідження на користь країни перебування.

[Visby Programme](#) адміністрована Swedish Institute і фінансована Ministry of Foreign Affairs, підтримує інституційну співпрацю та індивідуальні обміни у ЗВО. Програма фінансує періоди мобільності для навчання або стажування протягом максимум 10 місяців у Вірменії, Азербайджані, Грузії, Молдові, Росії, Україні та Білорусі.

International Association for the Exchange of Students for Technical Experience (далі – IAESTE) в [Chalmers University of Technology](#) надає можливість шведським студентам стажуватися за кордоном протягом 1–18 місяців, головним чином у сферах технологій і науки.

Політику, спрямовану на заохочення мобільності студентів, проводять усі досліджувані країни. Студентська мобільність є двох основних типів: «degree mobility», метою якої є отримати ступінь, та «credit mobility», метою якої є отримати кредити ЄКТС. Політика спрямована на залучення іноземних студентів (inbound mobility) та на стимулювання зовнішньої мобільності студентів (outbound mobility). Вона включає конкретні цілі щодо кількості вхідних/вихідних студентів, їхніх рівнів, географічного охоплення. Уряди визнають, що іноземні студенти роблять фінансовий внесок як у ЗВО (через оплату за навчання), так і в місцеві громади, в яких вони живуть (через особисті витрати). Студенти, які навчаються за кордоном, отримують нові навички та знання, які вони застосовують, коли повертаються у свої країни.

Політики та програми сприяння вхідній/вихідній студентській мобільності спрямовані на «degree mobility» або «credit mobility» і включають: *гранти та стипендії; спрощення візової політики; пільговий вступ; маркетингові кампанії «Study in».*

ЄС інвестує значні кошти на мобільність науковців і дослідницьку співпрацю за напрямом Marie Skłodowska-Curie actions Програми Горизонт Європа (далі – MSCA)¹¹⁴.

Вплив регіональної та національної політики інтернаціоналізації на ефективність освітньої діяльності, значною мірою, вимірюється кількісними показниками. Оскільки багато стратегій супроводжуються фінансовими інвестиціями для забезпечення їхньої реалізації, кількісний фінансовий аналіз є також способом оцінки ефективності реалізації політики.

Механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації: інституційний вимір

Міжнародні університетські рейтинги суттєво підвищують видимість та впізнаваність університету. Позиція університету у рейтингах є інструментом для оцінювання якості та вказує на ефективність освітньої діяльності. Саме тому для аналізу політик та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності у контексті інтернаціоналізації обрано європейські університети, які входять до Academic Ranking of World Universities 2021¹¹⁵ (далі – ARWU): University of Cambridge – 3, University of Oxford – 7 (Велика Британія, 8 у топ 100); University of Munich – 48, Technical University of Munich – 52 (Німеччина, 4 у топ 100); Paris-Saclay University – 13, Sorbonne University – 35 (Франція, 4 у топ 100); Karolinska Institute – 42, Stockholm University –

¹¹³ Sweden. Mobility in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/sweden/mobility-higher-education>.

¹¹⁴ About Marie Skłodowska-Curie Actions. URL: <https://marie-skłodowska-curie-actions.ec.europa.eu/about-marie-skłodowska-curie-actions>.

¹¹⁵ Academic Ranking of World Universities 2021. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2021>.

74 (Швеція, 3 у топ 100); Jagiellonian University – 401-500, University of Warsaw – 401-500 (Польща, 10 у 401-1000).

ARWU¹¹⁶ оцінює видатні досягнення науково-дослідницької роботи університетів і будується на основі шести індикаторів. П'ять індикаторів із шести свідчать про високий ступінь інтернаціоналізації навчання, викладання та досліджень університету: кількість випускників-лауреатів Нобелівської або Філдсівської премій (Alumni) – 10 %; кількість співробітників-лауреатів Нобелівської або Філдсівської премій (Award) – 20 %; кількість найбільш часто цитованих дослідників у різних предметних областях (HiCi) – 20 %; кількість статей, опублікованих у журналах Nature & Science (N & S) – 20 %; кількість статей, проіндексованих у ScienceCitationIndex – Expanded і SocialSciencesCitationIndex (PUB) – 20 %.

Для аналізу політик та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності у контексті інтернаціоналізації обрано українські університети на основі рейтингів QS World University Rankings та Times Higher Education.

QS World University Rankings¹¹⁷ оцінює університети за шістьма індикаторами, з яких на інтернаціоналізацію вказують три індикатори, а саме: частка іноземців у науково-викладацькому складі – 5 %; частка іноземців у загальній кількості студентів – 5 %; кількість цитувань на одного співробітника – 20 %.

Times Higher Education¹¹⁸ оцінює інтернаціоналізацію університетів за такими трьома індикаторами інтернаціоналізації: співвідношення іноземних студентів до загальної кількості студентів (2,5 %); співвідношення іноземних викладачів до загальної кількості викладачів (2,5 %); співвідношення наукових праць, надрукованих у співавторстві з іноземними дослідниками до загальної кількості наукових праць (2,5 %).

Таким чином, 6 українських університетів є у Times Higher Education¹¹⁹ та QS World University Rankings¹²⁰, що свідчить про високий рівень інтернаціоналізації у цих університетах, а отже й про ефективність освітньої діяльності у контексті інтернаціоналізації: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (511–520, QS), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (601–650, QS), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (651–700, QS), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (701–750, QS), Сумський державний університет (701–750, QS), Національний університет «Львівська політехніка» (801–1000, QS).

Участь університетів у глобальних та регіональних мережах сприяє не тільки інтернаціоналізації навчання та досліджень, але й підвищенню ефективності освітньої та наукової діяльності. Мережі провідних університетів пропонують можливості для студентів та науковців розвивати найкращі практики шляхом взаємного обміну досвідом. Щороку вони організують лекції, семінари і конференції на теми, пов'язані з вирішенням глобальних питань.

Більшість досліджуваних університетів є членами EUA,¹²¹ яка відіграє ключову роль у реформах європейської вищої освіти, сприяє розвитку спільної європейської ідентичності для сектору вищої освіти, впливаючи на політику, тоді як члени впроваджують спільні освітні структури, процеси якості та підзвітності та взаємне визнання дипломів та кваліфікацій. EUA підтримує та заохочує мобільність студентів та персоналу.

Найбільшу кількість національних мереж має Велика Британія та Німеччина. Ці мережі сприяють обміну досвідом та передовими практиками. Університети досліджуваних країн та членство у глобальних, регіональних та національних мережах подано у *табл. 2*.

¹¹⁶ About Academic Ranking of World Universities. URL: <http://www.shanghairanking.com/aboutarwu.html>.

¹¹⁷ QS World University Rankings. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/QS_World_University_Rankings.

¹¹⁸ Курбатов С. В. Рейтинги як інструмент розвитку лідерського потенціалу університетів: навчальний посібник / за заг. ред. С. А. Калашнікової. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с. URL: https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2018/09/rejtingi_instrument_rozv_liders_Universitets_Kurbatov.S_2016_40c.pdf. С. 10.

¹¹⁹ The Times Higher Education World University Rankings 2022. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022#!/page/0/length/25/locations/UKR/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats.

¹²⁰ QS World University Rankings 2022 – Ukraine. URL: <https://www.universityrankings.ch/results?ranking=QS®ion=World&year=2022&q=Ukraine>.

¹²¹ European University Association. Who we are. URL: <https://eua.eu/about/who-we-are.html>.

Членство університетів у глобальних, регіональних та національних університетських мережах

№ п/п	Мережі	Університети
	<i>Глобальні мережі</i>	
1.	International Alliance of Research Universities, IARU	University of Cambridge, University of Oxford
2.	International Research Universities Network, IRUN	Jagiellonian University
3.	International Association of Universities, IAU	КНУ імені Тараса Шевченка
	<i>Регіональні мережі</i>	
1.	European University Association, EUA	University of Cambridge, University of Oxford, Stockholm University, Technical University of Munich, Jagiellonian University, Sorbonne University, КНУ імені Тараса Шевченка, НТУ «ХПІ», Національний університет «Львівська політехніка»
2.	League of European Research Universities, LERU	University of Cambridge, University of Oxford, Ludwig-Maximilian University of Munich,
3.	Europaem	University of Oxford, Ludwig-Maximilian University of Munich, Jagiellonian University
4.	Network of Universities from the Capitals of Europe, UNICA	Stockholm University, Sorbonne University
5.	Coimbra Group	Jagiellonian University
6.	Utrecht Network	Jagiellonian University
7.	Una Europa	Jagiellonian University
8.	Guild of European Research-Intensive Universities	Jagiellonian University
9.	European Association for International Education, EAIE	Jagiellonian University, Technical University of Munich
10.	Top International Managers in Engineering, T.I.M.E.	Technical University of Munich
11.	EuroTech Universities Alliance	Technical University of Munich
12.	ATHENS Programme (for Advanced Technology Higher Education Network/Socrates)	Technical University of Munich
	<i>Національні мережі</i>	
1.	Golden Triangle	University of Cambridge, University of Oxford
2.	G5	University of Cambridge, University of Oxford
3.	Russel Group	University of Cambridge, University of Oxford
4.	Universities UK	University of Cambridge, University of Oxford
5.	Science and Engineering South Consortium, SES	University of Cambridge, University of Oxford
6.	Association of Swedish Higher Education Institutions	Karolinska Institute
7.	University Sports	University of Warsaw
8.	Association of Poland	University of Warsaw
9.	TU9 German Universities of Technology e. V.	Technical University of Munich
10.	Excellence Initiative of the German Council of Science and Humanities and the German Research Foundation , DFG	Technical University of Munich
11.	German Excellence Universities	Ludwig-Maximilian University of Munich
12.	Bavarian International Academic Centers	Ludwig-Maximilian University of Munich

Примітка: складено автором за даними Вікіпедії.

Міжнародну активність університету засвідчує Erasmus+ Charter for Higher Education 2021–2027 (далі – ECHE) – документ, що видається Європейською Комісією і описує основні принципи організації мобільності

студентів і викладачів, такі як повне визнання результатів навчання, відповідна підготовка до мобільності, консультування учасників. ECHE окреслює фундаментальні принципи, яких повинен дотримуватися університет при організації та реалізації мобільності та співпраці, а також визначає вимоги, яких він погоджується дотримуватися, щоб забезпечити високу якість послуг і процедур, а також надавати надійну та прозору інформацію. Європейські університети мають ECHE та є активними учасниками програми.

*University of Cambridge International Student Office*¹²² надає підтримку студентам, які приїжджають навчатися до University of Cambridge з-за меж Великої Британії, сприяє студентській мобільності та обмінам із партнерськими університетами у межах програм: Erasmus+, Turing Scheme, Incoming exchange students (University partnership arrangements).

Strategic Partnerships Office сприяє корпоративному партнерству та керує співпрацею у галузі досліджень з університетами світу. University of Cambridge має центри досліджень різних регіонів світу: Південної та Північної Америки, Європи, Африки, Азії, тихоокеанського регіону та Близького Сходу. Kurt Hahn Trust сприяє англо-німецькій співпраці. Smuts Memorial Fund пропонує стипендії для іноземних здобувачів PhD.

*University of Oxford*¹²³ має зв'язки з практично кожною країною світу. Академічні дослідження охоплюють всі регіони земної кулі та вирішують проблеми, що мають велике глобальне значення, як у галузі, так і між різними галузями.

International Strategy Office працює на розширення глобального охоплення університету. Oppenheimer Fund надає гранти на академічні обміни між University of Oxford та університетами Південної Африки.

Oxford University Student Union (далі – OUSU) надає підтримку та послуги іноземним студентам. Oxford Language Centre надає ресурси та послуги для членів університету, які використовують іноземні мови для навчання, досліджень або особистих інтересів. [International Engagement Office](#) надає поради науковцям, які прагнуть розпочати офіційну співпрацю з іншими установами.

Université Paris-Saclay приділяє високу увагу вивченню мов, багатомовності та міжкультурності. *Université Paris-Saclay*¹²⁴ є партнером [Chateaubriand Fellowship Program](#), яка фінансується Посольством Франції у Сполучених Штатах, та пропонує гранти докторантам з американських університетів для проведення досліджень протягом певного періоду від 4 до 9 місяців в *Université Paris-Saclay*. Завдяки Jean d'Alembert fellowship programme *Université Paris-Saclay* дає можливість висококваліфікованим іноземним науковцям перебувати від 6 до 12 місяців в одній із лабораторій *Université Paris-Saclay*.

*Université Paris-Saclay*¹²⁵ пропонує понад 120 двомовних курсів англійською та французькою мовами, а також понад 47 освітніх програм виключно англійською мовою. *Université Paris-Saclay International Welcome Office* отримав знак “Bienvenue en France” за якість своїх програм підтримки іноземних студентів.

[Sorbonne Université](#) підтримує розвиток міжкультурного виміру серед своїх студентів шляхом обміну та інтернаціоналізації своїх курсів. У 2017 році Sorbonne University¹²⁶ об'єднав зусилля з Charles University у Празі (Чехія), Heidelberg University (Німеччина) та Warsaw University (Польща) для створення 4EU (European University). З появою University of Milan (Італія) та University of Copenhagen (Данія) було створено розширений альянс із шести університетів, 4EU+ Alliance. Створення 4EU+ Alliance закладає основу для інноваційної моделі європейського університету, покликаної сприяти вільному пересуванню людей, ідей і практик.

Багатовікові академічні досягнення Sorbonne University¹²⁷, науковий досвід і культурне значення сприяли створенню міжнародних стратегічних партнерств із різними університетами світу: University Abu Dhabi, National Autonomous University of Mexico (далі – UNAM), Université Laval, University of Sydney, Nanyang Technological University (далі – NTU), International University of Rabat (далі – UIR). Sorbonne University та UIR активно розробляють програми мобільності для студентів, адміністративного персоналу та академічних дослідників.

¹²² University of Cambridge. International Student Office. URL: <https://www.iso.admin.cam.ac.uk/student-mobility>.

¹²³ University of Oxford. Oxford's global links. URL: <http://www.ox.ac.uk/about/international-oxford/oxfords-global-links>.

¹²⁴ Université Paris-Saclay. Research Programmes. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/en/recherche/research-programmes>.

¹²⁵ Université Paris-Saclay. International. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/en/collaborations/international>.

¹²⁶ [Sorbonne Université](#). 4EU+ Alliance. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/sorbonne-university-committed-action-global-scale/sorbonne-university-europe/4eu>.

¹²⁷ Sorbonne University Worldwide. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/sorbonne-university-committed-action-global-scale/sorbonne-university-worldwide>.

Ludwig-Maximilian University of Munich (далі – LMU) чітко демонструє міжнародний статус у науковій співпраці у галузі досліджень, викладанні та обміні студентами.

LMU¹²⁸ уклав угоди про стратегічну співпрацю із відомими університетами-партнерами у Європі, Північній Америці та Азії. Ці угоди підтримують успішні дослідницькі контакти та інноваційні форми співпраці: [LMU-Bordeaux Research Cooperation Program](#) (інноваційні дослідження у різних дисциплінах і сприяння мобільності старших і молодих дослідників з обох університетів); [Cambridge LMU Strategic Partnership](#) (сфери дослідження та освіти на всіх факультетах); [LMU–China Academic Network \(LMU–ChAN\)](#) (мережа із 10 китайськими університетами); [LMU–NYU Research Cooperation Program](#) (співпраця у галузі досліджень); [LMU–TAU Research Cooperation Program](#) (співпраця у галузі досліджень); [LMU–Today Cooperation in the Sciences](#) (співпраця у галузі досліджень); [LMU–UCB Research in the Humanities](#) (проведення інноваційних спільних досліджень у галузі гуманітарних наук).

Співпраця з університетами, мережами та науковими організаціями покращує дослідження, покращує якість викладання та навчання та стимулює інновації. Вони відкривають глобальні можливості для дослідників і співробітників, як, наприклад, у таких проєктах: [LMU – China Scholarship Council \(далі – CSC\) Program](#) (стипендії висококваліфікованим китайським кандидатам, які бажають навчатися та/або проводити дослідження у LMU); [LMU–Harvard Young Scientists' Forum](#) (академічний обмін та спільні дослідницькі проєкти у галузі науки); [LMU's Latin America Network](#) (співпраця із партнерами у регіоні).

Разом з університетами [Lund](#) (Швеція), [Paris-Saclay](#) (Франція), [Porto](#) (Португалія) та [Szeged](#) (Угорщина) LMU Munich успішно подав заявку на фінансування у рамках [European Universities Initiative](#) “EUGLOH – European University Alliance for Global Health”¹²⁹, яка об'єднує досвід, платформи та ресурси для надання спільних навчальних програм і навчальних модулів, що охоплюють різні дисципліни, пов'язані з глобальним здоров'ям.

[International Office](#) приймає студентів з усього світу, які зацікавлені в тому, щоб отримати диплом або просто навчатися семестр або рік. Міжнародні зв'язки підтримуються у рамках програми LMUexchange.

У 2013 р. університет уклав партнерство з Coursera, яка є однією із провідних платформ MOOC, та співпрацює з 100 університетами світу.

Technical University of Munich (далі – TUM) демонструє важливу роль, яку міжнародний обмін відіграє у повсякденному житті. TUM Global & Alumni Office заохочує обміни через Erasmus+ для розвитку європейських цінностей, таких як свобода, толерантність і демократія.

Наприкінці 2020 р. стартував новий великий міжнародний партнерський проєкт: With Exploration. Indo-German Partnership (далі – IGP)¹³⁰, який фінансується DAAD та Indian University Grants Commission. TUM Global Incentive Fund¹³¹ підтримує започаткування та поглиблення міжнародних відносин у всьому світі та, зокрема, з університетами-партнерами, такими як три провідні партнери – Imperial College London, Tsinghua University та University of Queensland, а також Kwame Nkrumah University of Science and Technology (далі – KNUST).

Swiss-European Mobility Programme (далі – SEMP)¹³² пропонує фінансування навчального візиту до Швейцарії. Стипендії для студентів і докторантів TUM надаються швейцарськими університетами-учасниками. Програми Double Degree пропонують студентам TUM можливість навчатися в університеті-партнері за кордоном і отримати другий ступінь на додаток до ступеня TUM.

*Jagiellonian University*¹³³ вибудовує репутацію у світі шляхом зміцнення рівня університету як дослідницького центру, розвитку міжнародного співробітництва та академічного обміну.

Власні стипендіальні фонди Jagiellonian University були створені за ініціативи ректора у 1999-2002 рр. Студентам і науковцям із країн Центральної та Східної Європи надається можливість отримати стипендії Фонду ім. Королеви Ядвіги, Фонду ім. Богдана Лисяка. Метою Фонду імені Королеви Ядвіги для студентів,

¹²⁸ Ludwig-Maximilian University of Munich. International Network. URL: https://www.en.uni-muenchen.de/about_lmu/international_net/index.html.

¹²⁹ EUGLOH Mobility Program for Doctoral Candidates at LMU Munich. URL: <https://www.graduatecenter.uni-muenchen.de/foerderung/foerderung/eugloh/index.html>.

¹³⁰ Technical University of Munich. Exploration. An Indo-German Partnership. URL: <https://www.international.tum.de/en/global/indo-german-partnership/>.

¹³¹ TUM Global Incentive Fund. URL: <https://www.international.tum.de/en/global/gif/>.

¹³² Technical University of Munich. Double degree programs at partner universities. URL: <https://www.international.tum.de/en/global/go-international/study/double-degree-programs/>.

¹³³ Ягеллонський Університет. URL: <https://edu-solution.com.ua/universities/yagellonskyj-universitytet/>.

аспірантів і наукових співробітників Центрально-Східної Європи є підтримка наукових співробітників та аспірантів із країн Центральної та Східної Європи, країн колишнього Радянського Союзу, а також Балканських країн, які будуть здійснювати у Кракові свої науково-дослідницькі проекти.

International Relations Office бере участь у реалізації політики Jagiellonian University щодо міжнародного співробітництва.

У International Relations Office є відділ міжнародного співробітництва та відділ вихідної мобільності International Co-operation Section and Outgoing Mobility Section.

*University of Warsaw*¹³⁴ співпрацює із 800 іноземними організаціями, 100 із яких, є міжнародними. Він пропонує більше 20 англомовних програм та викладання іноземними мовами у рамках 2 000 програм польською мовою. Університет не тільки бере участь у програмах обміну ЄС, але також координує проекти та підтримує студентів та співробітників до виїзду за кордон: SALAM 1, SALAM 2 – навчання за рубежем та мобільність. Study Abroad Learning And Mobility – це проекти для сприяння структурованій співпраці та європейській вищій освіті для Ірану, Іраку та Ємену. Університет очолює консорціум із 16 університетів. SIGMA, SIGMA Agile – навчання критичним навичкам для інновацій, стійкого зростання, мобільності та можливостей працевлаштування у мультикультурному середовищі Західних Балкан із 20 університетами-учасниками.

Ось деякі стипендіальні програми¹³⁵: Central European Exchange Program for University Studies що підтримує спільну роботу університетів з Албанії, Австрії, Боснії та Герцеговини, Болгарії, Чорногорії, Хорватії, Чехії, Македонії, Молдови, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Місії ООН у Косово.

Polish-American Fulbright Commission – програми для громадян США, які цікавляться курсами докторської підготовки, та американських вчених, які мають можливість відвідати University of Warsaw та взяти участь у дослідницьких проектах у багатьох галузях знань або читати лекції.

Central European Exchange Program for University Studies – програма підтримки спільної роботи університетів із: Албанії, Австрії, Боснії та Герцеговини, Болгарії, Чорногорії, Хорватії, Чехії, Македонії, Молдови, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Угорщини та Місії ООН Косово.

International Relations Office бере участь у реалізації політики University of Warsaw щодо міжнародного співробітництва.

Karolinska Institutet (далі – KI) пропонує десять глобальних магістерських програм і одну програму бакалавра Global bachelor's and master's programmes. Всі програми є англійською мовою. Окремі курси англійською мовою Freestanding courses, відкриті для іноземних студентів. Нова стипендіальна програма Swedish Institute Scholarships for Global Professionals (далі – SISGP)¹³⁶ пропонує стипендії на велику кількість магістерських програм у шведських університетах в осінньому семестрі 2022 року. У 2022 році буде доступно близько 350 стипендій. Цільова група: студенти із 42 країн у тому числі, Україна.

З метою покращення якості та різноманітності освіти у KI та для того, щоб підготувати студентів до роботи на глобальному ринку праці, KI працює над підвищенням інтернаціоналізації освітніх програм.

Інтернаціоналізація має велике та зростаюче значення для досліджень та освіти KI, стратегічно, операційно та фінансово. Відповідно до Стратегії 2030¹³⁷, одним із трьох стратегічних виборів є те, що KI має бути глобальним університетом.

Nordplus Higher Education¹³⁸ – це програма обміну викладачами та студентами в університетах, університетських коледжах та інших ЗВО країн Північної Європи та Балтії. Програма базується на співпраці у рамках мереж, пропонуючи такі заходи, як обмін студентами, викладачами та інтенсивні програми.

Партнерство Linnaeus-Palme¹³⁹ дозволяє шведським університетам подавати заявки на гранти для розвитку партнерства з університетами країн із низьким і середнім рівнем доходу. Гранти програми надають можливість пропонувати скоординовані обміни викладачами та студентами, які зміцнюють потенціал університету та стратегічну інтернаціоналізаційну роботу, а також розширюють інтерес до співпраці.

¹³⁴ University of Warsaw. Academic Exchange [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.uw.edu.pl/cooperation/academic-exchange/>.

¹³⁵ University of Warsaw. Exchange and Visiting Students. URL: <http://en.uw.edu.pl/education/exchange-and-guest-students/>.

¹³⁶ Swedish Institute Scholarships for Global Professionals: URL: <https://www.scholars4dev.com/5295/sweden-scholarships-for-international-students-from-developing-countries/>.

¹³⁷ Karolinska Institutet. Organisation of internationalisation of education. URL: <https://staff.ki.se/organisation-of-internationalisation-of-education>.

¹³⁸ Karolinska Institutet. Nordplus. URL: <https://education.ki.se/exchange-programmes>.

¹³⁹ Karolinska Institutet. Linnaeus-Palme. URL: <https://education.ki.se/exchange-programmes>.

*Stockholm University International Office*¹⁴⁰ координує інтернаціоналізацію, націлену насамперед на факультети та кафедри. *International Mobility Office* реалізує стратегію інтернаціоналізації в університеті, підписує загальноуніверситетські угоди та мережі, а також координує співпрацю та програми обміну.

Stockholm University є членом *European Civic University Alliance* (далі – CIVIS)¹⁴¹, який об'єднує понад 450 тис. студентів і 65 тис. співробітників у дев'яти університетах Європи. Це відкриває багато можливостей для розвитку наукового співробітництва у рамках альянсу.

Stockholm University має довгостроковий план роботи з інтернаціоналізації, *Global Engagement*¹⁴², який описує траєкторію майбутньої роботи: працевлаштування іноземних викладачів, мобільність та співпраці, а також присутність на міжнародних дослідницьких та освітніх аренах.

Аналіз інституційних стратегій дозволив зробити такі висновки. За інтернаціоналізацію освітньої та наукової діяльності відповідає міжнародний офіс. В університетах немає документу стратегії, але всі досліджувані університети демонструють міжнародний статус у навчанні, викладанні та науковій діяльності. Університети підтримують вхідну/вихідну академічну мобільність та мобільність науковців. Для цього використовують такі механізми: стипендіальні програми, університетські альянси, двосторонні та багатосторонні угоди про співпрацю. Університети приділяють увагу вивченню іноземних мов, багатомовності та міжкультурності. Високий рівень якості та ефективності освітньої діяльності підтверджується створенням зарубіжних філій та МООС.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (далі – ХНУ імені В. Н. Каразіна) здійснює широку програму міжнародного співробітництва, є активним членом міжнародної спільноти провідних європейських та світових університетів, має угоди про співробітництво, зокрема й кафедральну співпрацю, та протоколи про співпрацю зі 162 іноземними організаціями із 48 країн.

Управління міжнародних відносин¹⁴³ відповідає за формування позитивного іміджу Університету, просування його бренду та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні шляхом підтримки та зміцнення міжнародного академічного партнерства та мобільності.

У Стратегії розвитку Каразінського університету на 2019–2025¹⁴⁴ визначено напрями роботи та їх результати до 2025 року. Зокрема, слід збільшити: кількість міжнародних угод, за якими здійснюється співробітництво; об'єм фактичних надходжень за міжнародними проектами; міжнародні наукові та освітні гранти; наукові видання, що індексуються наукометричними базами даних Scopus, WoS; академічну мобільність студентів, аспірантів та докторантів; академічну мобільність викладачів, науковців та персоналу; кількість іноземних студентів: всього на факультетах, крім медичного.

За Програмою подвійних дипломів Каразінський університет¹⁴⁵ має 11 партнерських програм з університетами Польщі, Франції, Словаччини, Латвії, Болгарії.

З метою поглиблення наукових зв'язків, зміцнення міжнародної співпраці та інтенсифікації процесу навчання науковцями та викладачами Каразінського університету організовано низку заходів навчального характеру з акцентом на міжкультурній комунікації учасників з різних країн: літні (зимові) школи, мовні курси та тренінги.

У звіті ректора *Київського національного університету імені Тараса Шевченка* (далі – КНУ імені Тараса Шевченка)¹⁴⁶ у розділі «Міжнародна співпраця» (2021) зазначено, що університет активно працював у напрямках інтенсифікації міжнародної академічної співпраці. КНУ імені Тараса Шевченка уклав 73 угоди з міжнародними організаціями, фундаціями та посольствами із 19 країн світу. Університет має 73 угоди у рамках співпраці з іноземними ЗВО та партнерськими установами, які підписано за участі структурних підрозділів (факультетів/інститутів) та 15 угод із ЗВО України. В університеті функціонує 35 центрів, які

¹⁴⁰ Stockholm University. International work. URL: <https://www.su.se/staff/services/internationalisation>.

¹⁴¹ Stockholm University. Academic collaborations within CIVIS. URL: <https://www.su.se/staff/services/internationalisation/academic-collaborations-within-civis-1.552709>.

¹⁴² Stockholm University. Roadmap for Internationalisation. URL: <https://www.su.se/english/vice-chancellors-blog/roadmap-for-internationalisation-1.431598>.

¹⁴³ Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Управління міжнародних відносин. URL: <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/upravlinnia-mizhnarodnykh-vidnosyn-u/>.

¹⁴⁴ Стратегія розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки. URL: https://karazin.ua/storage/documents/177_pFgimrX87pAHaRWAYtT9Vh8vG.pdf.

¹⁴⁵ Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Подвійні дипломи. URL: <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/podviini-diplomi/>.

¹⁴⁶ Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Володимира Бугрова 2021. URL: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2021.pdf>. С. 200–202.

переважно створені спільно з іноземними установами (мають спільні проекти). Університет має угоди про подвійне дипломування з University of Cadiz (Іспанія); Nord University, Bude (Норвегія); та Lund University (Швеція). Загалом укладено 306 партнерських угод із ЗВО з 62 країн світу та 70 партнерських угод за програмами подвійного дипломування із 34 ЗВО з 16 країн світу.

У Відділі академічної мобільності¹⁴⁷ можна отримати інформацію про гранти, конкурси та стипендії. КНУ імені Тараса Шевченка пропонує студентам ЗВО, які через повномасштабне вторгнення Росії до України не мають можливості долучитися до освітнього процесу, взяти участь в онлайн-навчанні за обміном на відповідних факультетах та інститутах у межах внутрішньої академічної мобільності. У Відділі академічної мобільності можна отримати інформацію про гранти, конкурси та стипендії.

Щорічними конкурсами для студентів старших курсів та випускників є¹⁴⁸: [Fulbright Graduate Student Program](#) (навчання в американських університетах від одного до двох років на здобуття ступеня магістра); Global UGRAD в Євразії та Центральній Азії (програма Відділу освітніх та культурних програм Держдепартаменту США); Carnegie Research Fellowship (конкурс для університетських викладачів, дослідників, студентів старших курсів, аспірантів і науковців в області соціальних і гуманітарних наук); програма Посольства Франції (короткострокові наукові стажування на 1-2 місяці для молодих українських науковців; програми DAAD; House of Europe (підтримка професійного та творчого обміну між українцями та їхніми колегами в країнах ЄС).

Студенти можуть отримати стипендії від різних фондів¹⁴⁹: Стипендії фонду Friedrich Ebert (навчання в Німеччині); Стажування Joan Shorenstein для журналістів (США); Стажування в Європейському економічному та соціальному комітеті (Брюссель, Бельгія); Стажування від наукового фонду Canon (Японія); Стажування в Єврокомісії (Брюссель, Бельгія); Стипендії Фонду Konrad-Adenauer (навчання в Німеччині); Грантова програма від National Geographic; Гранти для виконання дисертаційних досліджень Boehringer Ingelheim Fonds (BIF); Премія Fraunhofer Bessel та інші.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (далі – НТУ «ХПІ»)¹⁵⁰ підтримує зв'язки з 168 закордонними партнерами із 38 країн світу. Найбільш динамічно і продуктивно розвиваються зв'язки з Otto-von-Guericke University Magdeburg (Німеччина), University of Klagenfurt (Австрія), École centrale de Lyon (Франція), University of Miskolc (Угорщина), Humboldt University of Berlin (Німеччина), Technical University of Dresden (Німеччина), Cracow University of Technology та Warsaw University of Technology (Польща), Sofia University St. Kliment Ohridski (Болгарія), Technical University of Hamburg-Harburg (Німеччина) та ін. НТУ «ХПІ» є учасником програм Tempus та Erasmus+.

Основним завданням Факультету міжнародної освіти¹⁵¹ є надання освітніх послуг іноземним громадянам, які прибули для отримання освіти в Україні. Факультет міжнародної освіти здійснює прийом іноземних громадян в НТУ «ХПІ» за всіма спеціальностями на всі форми навчання на контрактній основі, а також на основі міжнародних договорів України та загальнодержавних програм.

В університеті є [міжнародні гранти, програми, стипендії](#) на освітні та наукові програми у різних університетах світу. Україно-Турецький Координаційний центр науково-технічних досліджень координує дослідження та розробку інноваційних технологій.

Університет має науково-технічні та освітні зв'язки із 170 ЗВО із 38 країн світу, бере участь у міжнародних грантових програмах. У стратегії¹⁵² визначено такі форми інтернаціоналізації: мобільність студентів або професорсько-викладацького складу в освітніх цілях; мобільність освітніх програм та інституційна мобільність; формування нових міжнародних стандартів освітніх програм; інтеграція в навчальні програми міжнародних норм та освітніх стандартів; інституційне партнерство; створення стратегічних освітніх альянсів.

¹⁴⁷ Відділ академічної мобільності Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://mobility.univ.kiev.ua/?lang=uk>.

¹⁴⁸ Стратегія міжнародного співробітництва КНУТШ. URL: http://mobility.univ.kiev.ua/?page_id=1566&lang=uk.

¹⁴⁹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Фонди. URL: <http://mobility.univ.kiev.ua/?cat=43&lang=uk>.

¹⁵⁰ Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Відділ міжнародних зв'язків. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/viddil-mizhnarodnih-zv-yazkiv/>.

¹⁵¹ Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Навчально-науковий інститут міжнародної освіти. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/faculty/mo/>.

¹⁵² Стратегія інтернаціоналізації Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/strategiya-internatsionalizatsiyi/>.

Українсько-Американський бізнес-центр¹⁵³ є підрозділом міжнародного співробітництва, який створено в НТУ «ХПІ» в 1995 р. для забезпечення взаємовигідної співпраці між бізнесом та освітою. Основним напрямком роботи бізнес-центру є надання вітчизняним підприємствам консалтингових, інформаційних і навчальних послуг в галузі розвитку міжнародного маркетингу і зовнішньоекономічних зв'язків.

З лютого 2016 р. в НТУ «ХПІ» працює освітній центр «Німецький технічний факультет»¹⁵⁴. Студенти отримали можливість поглиблено вивчати німецьку мову, значно розширено перелік спеціальностей, які можуть брати участь в програмах обміну студентів і викладачів та залучені нові партнери для виконання міжнародних програм.

У межах *Відділу міжнародних зв'язків* було створено структуру під назвою Координаційний центр консорціуму «ЕС – Україна»¹⁵⁵, місія якої сприяти інтеграції університету до європейської спільноти елітарних технічних університетів, сприяти молоді України в здобутті якісної освіти у провідних університетах світу.

Відділ академічної мобільності *Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»* (далі – КПІ ім. Ігоря Сікорського) відповідає за інформаційну підтримку в питаннях академічного обміну студентів та викладачів, а саме: інформування та консультування; координація програм; розвиток співпраці з українськими та закордонними університетами; організація інформаційних заходів, спрямованих на популяризацію програм.

КПІ ім. Ігоря Сікорського¹⁵⁶ надає широкий вибір програм для обміну, можна проявити власну ініціативу і обрати із запропонованих. [Стипендіальна програма Chevening Scholarships \(Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії\)](#) є доступною для студентів.

Програма обміну MEVLANA (Туреччина) – це програма академічної мобільності, що націлена на обмін студентами та викладачами між турецькими та ЗВО інших країн. Університети-партнери КПІ ім. Ігоря Сікорського у рамках програми обміну MEVLANA: Selçuk University, Kütahya Dumlupınar University, Yıldız Technical University, Ankara University, Karabük University. Китайська державна стипендіальна програма включає в себе велику кількість учасників – провідних ЗВО Китайської Народної Республіки. Для студентів КПІ ім. Ігоря Сікорського пропонується участь у проєктах з декількома університетами в рамках програми: Harbin Institute of Technology, Beijing Institute of Technology, Xi'an Jiaotong University.

Програми подвійного диплому¹⁵⁷ є з Korea Institute of Science and Technology (KIST, Корея); Technische Hochschule Mittelhessen University of Applied Sciences (Німеччина); Poznań University of Technology (Польща); École centrale de Lyon (Франція).

Актуальною для розвитку даного напрямку є трирічна програма всеукраїнської академічної мобільності «Студентська академічна мобільність (САМ) Україна»¹⁵⁸, реалізована British Council спільно із Міністерством освіти і науки України. Центр міжнародної освіти, є структурним підрозділом КПІ ім. Ігоря Сікорського¹⁵⁹ і виконує функції, пов'язані з: організацією набору іноземних громадян на навчання; прийомом і зарахуванням до університету; організацією і контролем навчального процесу; проживанням; паспортно-візовим супроводом іноземних громадян та їх реєстрацією за місцем проживання; медичним обслуговуванням і страхуванням; організацією культурно-масових заходів. У структурі Центру міжнародної освіти працює Підготовче відділення для іноземних громадян (ПВІ), забезпечуючи їх підготовку до вступу на навчання в КПІ ім. Ігоря Сікорського та інші ЗВО України.

¹⁵³ Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»Українсько-Американський бізнес-центр. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/ucrayinsko-amerikanskij-biznes-tsentrl/>.

¹⁵⁴ Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Центр «Німецький технічний факультет». URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/nimetsko-ukrainskiy-centrl/>.

¹⁵⁵ Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Отдел международных связей ЕС-Украина. Группа фандрайзинга. URL: http://www.ec.kharkiv.edu/about_us.html.

¹⁵⁶ Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Стипендіальні програми та програми обміну різних країн. URL: <https://mobilnist.kpi.ua/international-programs/>.

¹⁵⁷ Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»Програми подвійного диплому. URL: <https://mobilnist.kpi.ua/double-diploma/>.

¹⁵⁸ Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»Національна (внутрішня) мобільність. URL: <https://mobilnist.kpi.ua/national-mobility/>.

¹⁵⁹ Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Центр міжнародної освіти КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://istudent.kpi.ua/ua/ob-universitete/istoriya-universiteta.html>.

Управління міжнародного співробітництва¹⁶⁰ Сумського державного університету (далі – СумДУ) є координуючим структурним підрозділом СумДУ, створеним для розробки та впровадження [стратегії міжнародної діяльності університету](#), розширення та поглиблення закордонних контактів, сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері освіти та науки.

Діяльність управління виконується за основними напрямками: академічна та наукова співпраця із закордонними навчальними закладами та дослідницькими організаціями; участь у міжнародних програмах та проектах із залученням грантів; організація мобільності професорсько-викладацького складу та студентів; прийом закордонних делегацій та спеціалістів; встановлення та підтримка зв'язків з дипломатичними представництвами інших держав.

Важливим фактором інтернаціоналізації СумДУ¹⁶¹ є політика активного розвитку міжнародної співпраці усіх підрозділів університету на усіх рівнях, популяризації міжнародного та міжкультурного співробітництва, забезпечення реальної можливості студентів та науково-педагогічного персоналу (шляхом надання їм відповідних ефективних засобів) займатися навчальною та науковою діяльністю у інтернаціональному середовищі. Пропонується майже 50 програм міжнародної академічної мобільності, що відкривають представникам СумДУ можливості власного удосконалення у 40 країнах світу. Реалізуються програми подвійного диплому з партнерами у Польщі та Німеччині.

Діяльність Центру міжнародної освіти Національного університету «Львівська політехніка»¹⁶² зосереджена на реалізації стратегії інтернаціоналізації університету. Львівська Політехніка активно розвиває міжнародні зв'язки в рамках двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угод та на сьогодні з 110 закладами вищої освіти 23 країн світу. Університетом укладено 160 рамкових та угод інститутів і кафедр про міжнародне співробітництво із закордонними закладами вищої освіти.

Стратегія інтернаціоналізації Національного університету «Львівська політехніка»¹⁶³ до 2025 р. органічно розвиває та доповнює Стратегічний план розвитку університету до 2025 року. Вона містить перелік заходів, які реалізуються колективом працівників для впровадження міжнародних аспектів у всі види діяльності Університету.

Аналіз стратегій інтернаціоналізації українських університетів дозволив зробити такі висновки. Усі університети мають документ – стратегію інтернаціоналізації університету із чітко визначеними цілями та формами інтернаціоналізації. За інтернаціоналізацію відповідає проректор із міжнародних зв'язків та міжнародний відділ. Стратегія інтернаціоналізації більше орієнтована на набір іноземних студентів на навчання та на міжнародну публікаційну активність науково-педагогічних працівників. З метою поглиблення наукових зв'язків, зміцнення міжнародної співпраці та інтенсифікації процесу навчання університети організовують низку заходів навчального характеру з акцентом на міжкультурній комунікації учасників із різних країн: літні (зимові) школи, мовні курси та тренінги. Університети мають програми подвійних дипломів та активні у європейських проектах.

Висновки

Таким чином, політика інтернаціоналізації вищої освіти спрямована на співпрацю та партнерство не тільки між європейськими системами вищої освіти, а й на глобальний рівень. Покращення якості викладання та навчання залишається дуже важливою вигодою інтернаціоналізації майже в усіх регіонах світу.

Регіональні організації ЄС та Nordic Council не тільки формують політику інтернаціоналізації, а й фінансово підтримують її. Міністерства освіти забезпечують нормативно-правову основу вищої освіти та співпрацюють з іншими національними міністерствами для розвитку міжнародних можливостей вищої освіти. Головною метою національних організацій є: підтримувати видимість вищої освіти на міжнародному

¹⁶⁰ Сумський державний університет. Управління міжнародного співробітництва. URL: <https://sumdu.edu.ua/uk/international/international-info/umz.html>.

¹⁶¹ Стратегія інтернаціоналізації Сумського державного університету на 2019-2025 роки. URL: <https://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=dec262db-c74f-e911-b41d-001a4be6d04a&kind=1>.

¹⁶² Національний університет «Львівська політехніка». Діяльність Центру міжнародної освіти. URL: <https://lpnu.ua/cmoo/diialnist-tsentru-mizhnarodnoi-osvity>.

¹⁶³ Стратегія інтернаціоналізації Національного університету «Львівська політехніка» до 2025 року. URL: <https://lpnu.ua/lvivska-politekhnika/strategiia-internatsionalizatsii-2025>.

ринку освітніх послуг; приваблювати міжнародних студентів для навчання у країні; пропагувати вивчення мови; об'єднувати зусилля для вирішення глобальних проблем.

Політику, спрямовану на заохочення мобільності студентів, проводять усі досліджувані країни. Студентська мобільність є двох основних типів: «degree mobility», метою якої є отримати ступінь, та «credit mobility», метою якої є отримати кредити ЄКТС. Політика спрямована на залучення іноземних студентів (inbound mobility) та на стимулювання зовнішньої мобільності студентів (outbound mobility). Вона включає конкретні цілі щодо кількості вхідних/вихідних студентів, їхніх рівнів, географічного охоплення. Уряди визнають, що іноземні студенти роблять фінансовий внесок як у ЗВО (через оплату за навчання), так і в місцеві громади, в яких вони живуть (через особисті витрати). Студенти, які навчаються за кордоном, отримують нові навички та знання, які вони застосовують, коли повертаються у свої країни.

Політики та програми сприяння вхідній/вихідній студентській мобільності спрямовані на «degree mobility» або «credit mobility» і включають: *гранти та стипендії; спрощення візової політики; пільговий вступ; маркетингові кампанії «Study in».*

Уплив регіональної та національної політики інтернаціоналізації на ефективність освітньої діяльності, значною мірою, вимірюється кількісними показниками. Оскільки багато стратегій супроводжуються фінансовими інвестиціями для забезпечення їхньої реалізації, кількісний фінансовий аналіз є також способом оцінювання ефективності реалізації політики.

Аналіз інституційних стратегій дозволив зробити такі висновки. За інтернаціоналізацію освітньої та наукової діяльності відповідає міжнародний офіс. В університетах немає документу стратегії, але всі досліджувані університети демонструють міжнародний статус у навчанні, викладанні та науковій діяльності. Університети підтримують вхідну/вихідну академічну мобільність і мобільність дослідників. Для цього використовують такі механізми: стипендіальні програми, університетські альянси, двосторонні та багатосторонні угоди про співпрацю. Університети приділяють увагу вивченню іноземних мов, багатомовності та міжкультурності. Високий рівень якості та ефективності освітньої діяльності підтверджується створенням зарубіжних філій та МООС.

Аналіз стратегій інтернаціоналізації українських університетів дозволив зробити такі висновки. Усі університети мають документ – стратегію інтернаціоналізації університету із чітко визначеними цілями та формами інтернаціоналізації. За інтернаціоналізацію відповідає проректор із міжнародних зв'язків та міжнародний відділ. Стратегія інтернаціоналізації більше орієнтована на набір іноземних студентів на навчання та на міжнародну публікаційну активність науково-педагогічних працівників. З метою поглиблення наукових зв'язків, зміцнення міжнародної співпраці та інтенсифікації процесу навчання університети організовують низку заходів навчального характеру з акцентом на міжкультурній комунікації учасників із різних країн: літні (зимові) школи, мовні курси та тренінги. Університети мають програми подвійних дипломів та активні у європейських проектах.

Механізмами забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації є: міжнародні рейтинги університетів, міжнародні асоціації університетів, програми фінансування академічної мобільності та наукових досліджень. За результатами аналізу європейських та українських стратегій інтернаціоналізації сформульовано рекомендації щодо підвищення ефективності освітньої діяльності у контексті інтернаціоналізації.

Рекомендації

На загальнодержавному рівні:

1. Розробити Національну стратегію інтернаціоналізації освіти з урахуванням таких аспектів: *світоглядно-ціннісний* (місія, візія, цінності, принципи); *організаційно-ресурсний* (цілі та завдання, підходи, методи організації, засоби, форми, механізми, організаційна структура / ресурси); *нормативно-правовий* (законодавче врегулювання: інструментів визнання, реалізації мобільності, запровадження міжнародних програм спільних / подвійних ступенів, механізмів забезпечення якості вищої освіти).

2. Розробити національну програму щодо вивчення іноземних мов відповідно до вимог Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment.

На рівні МОН:

1. Привести перелік галузей знань у відповідність до МСКО.

2. Ратифікувати Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education (2019).

3. Програму з англійської мови професійного спілкування, розроблену у 2005 р. командою Міністерства/ Британської Ради, необхідно модернізувати відповідно до вимог Common European Framework

of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment та довести до відома університетам як орієнтир для розподілу годин на вивчення англійської мови професійного спілкування.

4. Створити базу англомовних експертів для участі у міжнародних акредитаціях для підвищення міжнародної участі Національного агентства із забезпечення якості України у діяльності ENQA.

5. Створити Національну мережу академічних обмінів.

6. Визнати цільові показники міжнародної діяльності університету для оцінювання ефективності освітньої діяльності у контексті інтернаціоналізації вищої освіти: приналежність ЗВО до провідних міжнародних університетських рейтингів; освітні програми, що викладаються англійською мовою; освітні програми із спільними або подвійними дипломами; іноземні здобувачі вищої освіти денної форми здобуття вищої освіти; іноземні здобувачі вищої освіти денної форми здобуття вищої освіти з країн – членів Організації економічного співробітництва і розвитку; частка науково-педагогічних працівників-іноземців; обсяг коштів (включаючи вартість обладнання), що надходять ЗВО за міжнародними проектами; міжнародна мобільність здобувачів вищої освіти; міжнародна мобільність науково-педагогічних працівників; наукові публікації науково-педагогічних працівників, які опубліковані у зарубіжних наукових виданнях; наукові публікації науково-педагогічних працівників із зарубіжними співавторами, які опубліковані у вітчизняних наукових виданнях (автори В. Луговий, О. Слюсаренко, Ж. Таланова).

На інституційному рівні:

1. Розробити український рейтинг університетів з урахуванням показників інтернаціоналізації: іноземні студенти; іноземний персонал; публікації в іноземних виданнях; спільні освітні програми / дослідження.

2. Створити українські мережі університетів за профілями для обміну досвідом та спільних досліджень.

Список використаних джерел

1. Відділ академічної мобільності Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://mobility.univ.kiev.ua/?lang=uk>.

2. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід : монографія. Ніжин : ПП Лисенко, 2019. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Debych_M_2-12-2019_monogr_disert.pdf.

3. Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Володимира Бугрова 2021. URL: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2021.pdf>. С. 200–202.

4. Іноземні студенти в Україні. <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>.

5. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Фонди. URL: <http://mobility.univ.kiev.ua/?cat=43&lang=uk>.

6. Курбатов С. В. Рейтинги як інструмент розвитку лідерського потенціалу університетів : навчальний посібник /; за заг. ред.

7. С. А. Калашнікової. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с. URL: https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2018/09/rejtingi_instrument_rozv_liders_Universitets_Kurbatov.S_2016_40c.pdf. С. 10.

8. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: монографія / Авт.: О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж.Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Ocinka_yakosti_VO_v_umovah_evrointegrac_Monogr_IVO-2020-220p_avtors-kolektiv.pdf.

9. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Стипендіальні програми та програми обміну різних країн. URL: <https://mobilnist.kpi.ua/international-programs/>.

10. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»Програми подвійного диплому. URL: <https://mobilnist.kpi.ua/double-diploma/>.

11. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»Національна (внутрішня) мобільність. URL: <https://mobilnist.kpi.ua/national-mobility/>.

12. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Центр міжнародної освіти КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://istudent.kpi.ua/ua/ob-universitete/istoriya-universiteta.html>.
13. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Відділ міжнародних зв'язків. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/viddil-mizhnarodnih-zv-yazkiv/>.
14. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Навчально-науковий інститут міжнародної освіти. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/faculty/mo/>.
15. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»Українсько-Американський бізнес-центр. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/ucrayinsko-amerikanskij-biznes-tsentru/>.
16. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Центр «Німецький технічний факультет». URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/nimetsko-ukrainskiy-centru/>.
17. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Отдел международных связей ЕС-Украина. Группа фандрайзинга. URL: http://www.ec.kharkiv.edu/about_us.html.
18. Національний університет «Львівська політехніка». Діяльність Центру міжнародної освіти. URL: <https://lpnu.ua/cmо/diialnist-tsentru-mizhnarodnoi-osvity>.
19. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2235/>.
20. Проект Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Освіта і наука»), 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>. с. 162–164.
21. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік / За заг. ред. С. Квіта. К. : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2022. 232 с. URL: <https://naga.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2021.pdf>.
22. Словник термінів сфери управління кадровими ресурсами у державному секторі. 2021. 36 с. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/4/pdf/210401-bi-gloss-hrm-ps-uk.pdf.
23. Стратегія інтернаціоналізації Національного університету «Львівська політехніка» до 2025 року. URL: <https://lpnu.ua/lvivska-politekhnikha/strategiia-internatsionalizatsii-2025>.
24. Стратегія інтернаціоналізації Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/mizhnarodni-zv-yazki/strategiya-internatsionalizatsiyi/>.
25. Стратегія інтернаціоналізації Сумського державного університету на 2019–2025 роки. URL: <https://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=dec262db-c74f-e911-b41d-001a4be6d04a&kind=1>.
26. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Ухвалено Міністерською конференцією в Єревані, 14-15 травня 2015 р. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.
27. Стратегія міжнародного співробітництва КНУТШ. URL: http://mobility.univ.kiev.ua/?page_id=1566&lang=uk.
28. Стратегія розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки. URL: https://karazin.ua/storage/documents/177_pFgimrX87pAHaRWAYtT9Vh8vG.pdf.
29. Сумський державний університет. Управління міжнародного співробітництва. URL: <https://sumdu.edu.ua/uk/international/international-info/umz.html>.
30. Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. Електронне видання. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. 192 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf
31. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
32. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Подвійні дипломи. URL: <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/podviini-diplomi/>.
33. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Управління міжнародних відносин. URL: <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/upravlinnia-mizhnarodnykh-vidnosyn-u/>.

34. Ягеллонський Університет. URL: <https://edu-solution.com.ua/universities/yagellonskyj-universitytet/>.
35. About Academic Ranking of World Universities. URL: <http://www.shanghairanking.com/aboutarwu.html>.
36. About EAIE. URL: <https://www.eaie.org/about-eaie.html>.
37. About Marie Skłodowska-Curie Actions. URL: <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/about-marie-sklodowska-curie-actions>.
38. Academic Ranking of World Universities 2021. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2021>
39. About Swedish Institute. URL: <https://si.se/en/about-si/>.
40. About the ENIC-NARIC Networks. URL: <https://www.enic-naric.net/>.
41. About the GREAT Campaign. URL: <https://www.greatcampaign.com/about>.
42. British Council. URL: <https://www.britishcouncil.org/organisation/facts/what-the-british-council-does/relationship-uk-government>.
43. CampusFrance. URL: <https://www.campusfrance.org/en>.
44. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2016/C 202/01). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN#d1e4373-47-1>.
45. DAAD. URL: <https://www.daad.org/en/>.
46. Department for Education (UK). URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-education>.
47. EUGLOH Mobility Program for Doctoral Candidates at LMU Munich. URL: <https://www.graduatecenter.uni-muenchen.de/foerderung/foerderung/eugloh/index.html>.
48. European Higher Education Area and Bologna Process. URL: <http://www.ehea.info/>.
49. European Research Council at a glance. URL: <https://erc.europa.eu/about-erc/mission>.
50. European University Association. Who we are. URL: <https://eua.eu/about/who-we-are.html>.
51. German Federal Ministry of Education and Research (Germany, BMBF). URL: <https://fundit.fr/en/institutions/german-federal-ministry-education-and-research-bmbf>.
52. Germany. Mobility in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/germany/mobility-higher-education>.
53. France. Student Mobility. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/france/mobility-higher-education>.
54. Helms R. M., Rumbley L. E., Brajkovic L., Mihut G. Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs. URL: https://www.researchgate.net/publication/313428029_Internationalizing_Higher_Education_Worldwide_National_Policies_and_Programs.
55. Higher Education and Research Act 2017. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/29/pdfs/ukpga_20170029_en.pdf.
56. Horizon Europe. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en.
57. Hornby A.S. Oxford Student's Dictionary of Current English. Oxford University Press, 1984. 770 p.
58. Ilieva J., Peak M. The shape of global higher education: national policies framework for international engagement. Emerging themes. 2016. 24 p. URL: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/f310_tne_international_higher_education_report_final_v2_web.pdf.
59. Institute of International Education Project Atlas Infographics 2020. A quick look at Global Mobility Trends. URL: <https://iie.widen.net/s/g2bqxwkwqv/project-atlas-infographics-2020>.
60. Institute of International Education Project Atlas 2022. United-Kingdom. URL: <https://www.iie.org/en/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/United-Kingdom>.
61. Institute of International Education Project Atlas 2022. France. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/France>.
62. Institute of International Education Project Atlas 2022. Germany. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Germany>.
63. Institute of International Education Project Atlas 2022. Poland. URL: <https://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Poland>.

64. Institute of International Education Project Atlas 2022. Sweden. URL: <https://www.iese.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Sweden>.
65. Institute of International Education Project Atlas Infographics 2020. A quick look at Global Mobility Trends. URL: <https://www.iese.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Infographics-2020>.
66. Institute of International Education Project Atlas 2022. United-Kingdom. URL: <https://www.iese.org/en/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/United-Kingdom>.
67. Institute of International Education Project Atlas 2022. France. URL: <https://www.iese.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/France>.
68. Institute of International Education Project Atlas 2022. Germany. URL: <https://www.iese.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Germany>.
69. Institute of International Education Project Atlas 2022. Poland. URL: <https://www.iese.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Poland>.
70. Institute of International Education Project Atlas 2022. Sweden. URL: <https://www.iese.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/Sweden>.
71. International Education Strategy: global potential, global growth. Policy paper. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/international-education-strategy-global-potential-global-growth/international-education-strategy-global-potential-global-growth>.
72. Law of 22 July 2013 relating to higher education and research. URL: <https://www.vie-publique.fr/loi/20671-enseignement-superieur-recherche-langue-etrangere-anglais-cours-en>.
73. Ludwig-Maximilian University of Munich. International Network. URL: https://www.en.uni-muenchen.de/about_lmu/international_net/index.html.
74. Marinoni G. Internationalization of Higher Education: An Evolving Landscape, Locally and Globally. IAU 5th Global Survey, 2019. Executive summary. URL: https://www.iau-aiu.net/IMG/pdf/iau_5th_global_survey_executive_summary.pdf. 23–26.
75. Ministry of Science and Higher Education (Poland). URL: <https://www.gov.pl/web/science/ministry1>.
76. Ministry of Education and Research (Sweden). URL: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-education-and-research/>.
77. Ministry of Higher Education, Research and Innovation (France, MESRI). URL: <https://fundit.fr/en/institutions/ministry-higher-education-and-research-france-mesri-0>.
78. Mission Statement of the German Rectors' Conference (HRK). URL: <https://www.hrk.de/hrk-at-a-glance/mission-statement/>.
79. National Agency for Quality Assurance (NAQA). URL: <https://www.enqa.eu/membership-database/naga-national-agency-for-higher-education-quality-assurance/>.
80. Newton Fund. About. URL: <https://www.newton-grcf.org/newton-fund/>.
81. Nordic Declaration on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education Report to the Nordic Council of Ministers – 2007. URL: https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/MRN-PDF-Althjodlegt/reykjavik-report-2007_enic-naric_16jan08.pdf.
82. Poland. Quality assurance in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/quality-assurance-higher-education>.
83. Poland. Mobility and internationalisation. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/mobility-and-internationalisation>.
84. Poland. Mobility in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/mobility-higher-education>.
85. Poland. National Agency for Academic Exchange (NAWA). URL: <https://nawa.gov.pl/nawa>.
86. Polish Accreditation Committee (PKA). URL: <https://www.enqa.eu/membership-database/pka-polish-accreditation-committee/>.
87. QS World University Rankings. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/QS_World_University_Rankings.
88. QS World University Rankings 2022 – Ukraine. URL: <https://www.universityrankings.ch/results?ranking=QS®ion=World&year=2022&q=Ukraine>.
89. Technical University of Munich. Double degree programs at partner universities. URL: <https://www.international.tum.de/en/global/go-international/study/double-degree-programs/>.
90. Technical University of Munich. Exploration. An Indo-German Partnership. URL: <https://www.international.tum.de/en/global/indo-german-partnership/>.
91. The Academic Cooperation Association. URL: <https://aca-secretariat.be/about-us/about-our-work/>.

92. The Nordic Council. URL: <https://www.norden.org/en/nordic-council>.
93. The Swedish Higher Education Authority (UKÄ). URL: <https://www.enqa.eu/membership-database/uka-the-swedish-higher-education-authority/>.
94. The Times Higher Education World University Rankings 2022. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022#!/page/0/length/25/locations/UKR/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats.
95. TUM Global Incentive Fund. URL: <https://www.international.tum.de/en/global/gif/>.
96. Sweden. Mobility in higher education. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/sweden/mobility-higher-education>.
97. Sorbonne Université. 4EU+ Alliance. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/sorbonne-university-committed-action-global-scale/sorbonne-university-europe/4eu>.
98. Sorbonne University Worldwide. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/sorbonne-university-committed-action-global-scale/sorbonne-university-worldwide>.
99. Stockholm University. International work. URL: <https://www.su.se/staff/services/internationalisation>.
100. Stockholm University. Academic collaborations within CIVIS. URL: <https://www.su.se/staff/services/internationalisation/academic-collaborations-within-civis-1.552709>.
101. Stockholm University. Roadmap for Internationalisation. URL: <https://www.su.se/english/vice-chancellors-blog/roadmap-for-internationalisation-1.431598>.
102. UK Council for International Student Affairs. Annual review 2020–21. URL: <https://www.ukcisa.org.uk/uploads/files/1/Page/About/annual%20review%202021/2021%20UKCISA%20Annual%20review-single%20pages%20for%20printing.pdf>.
103. UNESCO, 2021. The Reimagining our futures together: A new social contract for education. URL: <https://joserobertoafonso.com.br/wp-content/uploads/2021/11/379707eng.pdf>.
104. UNESCO, 2022, Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Working document for the World Higher Education Conference. 18-20 May 2022. URL: <https://cdn.eventscase.com/www.whec2022.org/uploads/users/699058/uploads/69c2df623079c3845e236c56ba2d7a8aa21b3d75489e28c7910226f24f7989aec7aae05a23f31fae4587aeb4be088f99dccc.6282b2a95281d.pdf>. C. 8–9; 10–11.
105. University of Cambridge. International Student Office. URL: <https://www.iso.admin.cam.ac.uk/student-mobility>.
106. University of Oxford. Oxford's global links. URL: <http://www.ox.ac.uk/about/international-oxford/oxfords-global-links>.
107. Université Paris-Saclay. Research Programmes. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/en/recherche/research-programmes>.
108. Université Paris-Saclay. International. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/en/collaborations/international>.
109. What is Erasmus+? URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/about-erasmus/what-is-erasmus>.

Розділ 4. Публічно-громадське управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

*Олександра БОРОДІЄНКО,
доктор педагогічних наук, старший дослідник, доцент,
член-кореспондент НАПН України,
провідний науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-9133-0344>*

Анотація

Визначено сутність феномену публічно-громадського управління університетом та вперше обґрунтовано поняття «публічно-громадське управління університетом в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності». Здійснено аналіз вітчизняного досвіду впровадження публічно-громадського управління університетами в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності. Проаналізовано причини недостатнього рівня впровадження громадсько-публічного управління в університетах України. Обґрунтовано сучасні тенденції щодо розбудови публічно-громадського управління університетами. Проаналізовано прогресивний досвід публічно-громадського управління університетами окремих країн ЄС, які посідають провідні позиції у Шанхайському академічному міжнародному рейтингу університетів. На основі осмислення досвіду та кращих практик обґрунтовано моделі розвитку публічно-громадського управління університетами. Представлено функціональні та правові особливості функціонування інституцій публічно-громадського управління у досліджуваних університетах. Проаналізовано архітектуру багаторівневої системи публічно-громадського управління університетом.

Ключові слова: ефективність освітньої діяльності, публічно-громадське управління університетом, публічно-приватне партнерство, управлінська спроможність.

Summary

It is defined the essence of the phenomenon of public and private-based university governance and for the first time it was substantiated the concept of «public and private-based university governance in the context of ensuring the effectiveness of educational activity. The domestic experience of implementing public and private-based university governance in the context of ensuring the educational activities effectiveness was analyzed. The reasons for the insufficient level of implementation of public and private-based university governance are defined. Modern trends in the development of public and private-based university governance in the context of ensuring the educational activities effectiveness were identified. The experience of public and private-based governance of EU universities, which occupy leading positions in the Academic Ranking of World Universities (ARWU) was analyzed. The models of public and private-based university governance were substantiated based on the understanding of foreign experience and best practices. The functional peculiarities and legal support of the functioning of institutes of public and private-based governance within the studied universities were presented. The architecture of the multi-level public and private-based governance system were analyzed.

Keywords: effectiveness of educational activity, public and private-based university governance, public-private partnership, managerial capacity.

Актуальність проблеми розвитку публічно-громадського управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

У схваленій Кабінетом Міністрів України Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки представлено комплексний аналіз існуючих проблем та викликів, які впливають на розвиток системи вищої освіти, серед яких варто відзначити: «розрив між системою вищої освіти та ринком праці, дисбаланс попиту і пропонування інноваційних спеціальностей, відсутність механізмів зворотного зв'язку між роботодавцями і закладами вищої освіти», «незбалансованість прав і відповідальності, непослідовна автономність закладів вищої освіти», «неготовність закладів вищої освіти до проведення затребуваних бізнесом прикладних досліджень та створення інноваційних інтелектуальних продуктів для економіки», «невикористання

більшістю закладів вищої освіти для свого розвитку можливості громадянського суспільства», «поширену імітацію закладами вищої освіти надання якісних освітніх послуг», «низький рівень управлінської спроможності керівного складу та культури врядування у сфері вищої освіти, формалізм і негнучкість у підходах до організації освітньої, науково-технічної та інноваційної діяльності»¹⁶⁴. Вважаємо, що подолання цих викликів, які є суттєвими перешкодами для інноваційного розвитку системи вищої освіти, та досягнення стратегічного бачення — «конкурентоспроможної та соціально відповідальної вищої освіти України, яка має високу довіру у суспільстві; формує фаховий та науково-освітній потенціал країни шляхом реалізації якісних освітніх програм, досліджень і соціальних проєктів; інтегрованої у європейський освітній та дослідницький простори; демонструє динамічний розвиток інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності»¹⁶⁵ — не є можливим без розбудови інституцій публічно-громадського управління університетами. Крім іншого, процеси, зумовлені широкомасштабною збройною агресією російської федерації (суттєва втрата економічного та експортного потенціалу країни, значні зовнішні та внутрішні міграційні потоки населення, релокація організацій та підприємств, руйнування та знищення об'єктів інфраструктури, активізація міграційних настроїв випускників шкіл та закладів професійної освіти, зниження привабливості здобуття вищої освіти в Україні)¹⁶⁶ у свою чергу спричиняють негативні явища в системі вищої освіти. Відтак, проблематика розвитку публічно-громадського управління в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів набуває умов воєнного стану і післявоєнного відновлення країни особливої актуальності¹⁶⁷.

Необхідність зміни парадигми управління університетами зумовлюється, з одного боку, трансформаційними перетвореннями в суспільно-економічному розвитку країни як результату повномасштабної збройної агресії російської федерації, а з іншого — необхідністю оперативного вирішення актуальних стратегічних проблем діяльності університетів¹⁶⁸. У цьому випадку можливість залучення широкого кола учасників до забезпечення стійкого розвитку університетів є тим ресурсом, який, за умов його ефективного використання, здатен забезпечити синергетичний та експоненційний ефекти в площині забезпечення загальної ефективності. Інкорпорування публічно-громадського управління також відображає принципово нові відносини між університетами як суб'єктами управління та населенням (громадянським суспільством), за яких громадські інститути виступають співучасниками та співтворювачами процесу управління, ініціаторами та виконавцями певних соціально-економічних та управлінських перетворень. На інституційному рівні публічно-громадське управління сприяє збільшенню ресурсної бази процесу прийняття і реалізації управлінських рішень, оскільки громадянське суспільство можна розглядати як вагомий ресурс зовнішнього середовища управління¹⁶⁹.

Тому актуальність наукових розвідок проблеми публічно-громадського управління університетами в контексті забезпечення ефективності їх освітньої діяльності зумовлена необхідністю: виокремлення та впровадження ефективних механізмів залучення громадян в процес управління суб'єктами господарювання в умовах подальшої демократизації українського суспільства, оптимізації механізмів державно-громадського партнерства та інкорпорування відкритої та демократичної моделі управління в освіті, впровадження філософії широкого міжсекторального партнерства в освіті задля здійснення значних соціально-економічних

¹⁶⁴ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки (№286-р) / Кабінет міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 13.07.2022).

¹⁶⁵ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки (№286-р) / Кабінет міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 13.07.2022).

¹⁶⁶ Драч І., Бородієнко О., Петроє О. (2022). Інновації в управлінні університетами як передумова розвитку конкурентоздатної економіки України в поствоєнний період. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. No. 3(44). <https://doi.org/10.55643/fcaptop.3.44.2022.3773>

¹⁶⁷ Бородієнко О.В. Публічно-громадське управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та умов воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. *Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC —Sci-conf.com.ua*], Lviv, Ukraine, 4 жовтня 2022. С. 350-359. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12.2022).

¹⁶⁸ Borodiyenko O., Zlenko A., Malykhina Y., Kim K., Diachkova N. Socio-economic prerequisites of strategic development of educational institutions. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. No 1(42). P. 464–473. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.42.2022.3673>

¹⁶⁹ Borodiyenko O., Nychkalo N., Malykhina Ya., Kuz O., Korotkov D. Public-private partnership in education as a prerequisite for the growth of regional labor markets: analysis of foreign experience. *Financial And Credit Activity: Problems of Theory And Practice*. 2021. No. 36. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v1i36.228031>

перетворень¹⁷⁰. Таким чином, публічно-громадське управління університетами стає основним чинником дотримання балансу, рівності, взаємної відповідальності у відносинах особистості, суспільства і держави з метою встановлення соціальної справедливості.

Сутність феномену публічно-громадського управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності

У вітчизняному науковому просторі та сучасній теоретико-правовій доктрині відсутні розвідки щодо теоретичних та прикладних аспектів розбудови феномену публічно-приватного управління університетами. Саме тому неузгодженість теоретико-методологічного та науково-практичного бачення публічно-громадського управління університетами обумовлює необхідність у виробленні сучасного й універсального його розуміння. Сучасний стан наукової розробленості цієї проблеми характеризується фрагментарністю, певною концептуальною невпорядкованістю й не завжди ґрунтується на єдиній теоретичній та методологічній базі.

Поняття «публічно-громадське управління в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів» за своєю суттю містить риси понять «громадське управління», «публічне управління», «громадсько-державне управління», «державно-громадське управління», «суспільно-державне управління», «громадський контроль», «громадсько-державне партнерство», «публічно-приватне партнерство», «соціальне партнерство», «трестороннє партнерство». В зарубіжному науковому просторі спорідненими поняттями вважаємо «partnership-based governance», «partnership governance», «university-public sector research partnerships governance», «university-private sector research partnerships governance», «governance of academic partnerships»¹⁷¹ (рис. 1).

Використання методів теоретичного аналізу (аналіз наукових джерел, науковий синтез та узагальнення, контент-аналіз) дає змогу визначити перелік істотних їх ознак (ознак, необхідних для диференціювання предмету, явища або феномену від подібних), визначити базове поняття дослідження через найближчий рід, визначити поняття через його видові ознаки (у процесі визначення дефінієнсу або визначаючого поняття). Для визначення поняття «публічно-громадське управління університетом в контексті забезпечення якості освітньої діяльності» важливим є усвідомлення сутності феномену публічного управління та його відмінності від феномену державного управління. Потрібно відзначити, що розуміння сутності державного управління деякими українськими вченими є досить наближеним до розуміння сутності публічного управління. Так, В. Бакуменко та П. Надолішній вважають, що внаслідок еволюційних процесів розвитку громадянського суспільства розуміння сутності державного управління зазнає певних змін¹⁷². На думку вчених, зростання ролі громадського компонента в управлінні має на меті доповнити традиційні функції держави щодо організуючого і регулюючого впливу на суспільну життєдіяльність людей). Відтак, публічне управління зазнає рис державного та перетворюється на «процес колективного прийняття та реалізації стратегічних рішень на основі узгодження і координування мети і дій усіх ключових учасників»¹⁷³. У процесі децентралізації саме процес публічного управління, який здійснюється органами виконавчої влади на загальному та місцевих рівнях, «забезпечує здійснення регулюючого впливу на соціально-економічні системи територіальних одиниць різних рівнів з метою забезпечення гідних умов життєдіяльності людей»¹⁷⁴.

¹⁷⁰ Бородієнко О.В. Публічно-громадське управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC —Sci-conf.com.ua||, Lviv, Ukraine, 4 жовтня 2022. С. 350-359. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

¹⁷¹ Бородієнко О. Сутність феномену публічно-громадського управління університетами в зарубіжному науковому дискурсі. *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 14th International scientific and practical conference. SSPG Publish, Stockholm, Sweden, 11 листопада 2022. С. 150-158. URL: https://sci-conf.com.ua/xiv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-16-18-10-2022-stokholm-shvetsiya-arhiv/* (дата звернення: 01.12. 2022).

¹⁷² Бакуменко В., Надолішній П. Теоретичні та організаційні засади державного управління: опорний конспект дистанційного курсу. Київ: Міленіум. 2003. 162 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bakumenko_Valerii/Teoretychni_ta_orhanizatsiini_zasady_derzhavnoho_upravlinnia_Opornyi_konspekt.pdf?HPSESSID=7ur83tgp8qncv4q75t4irg4 (дата звернення: 10.07. 2022).

¹⁷³ Pollitt C., Bouckaert G. Public Management Reform: A Comparative Analysis. 2004. Oxford: University Press. 328 p.

¹⁷⁴ Бінько І. Публічне управління і публічне адміністрування: співвідношення понять. Вісник АПСВТ. 2020. №3-4. С. 41-47. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-41-47.pdf (дата звернення: 01.07. 2022).

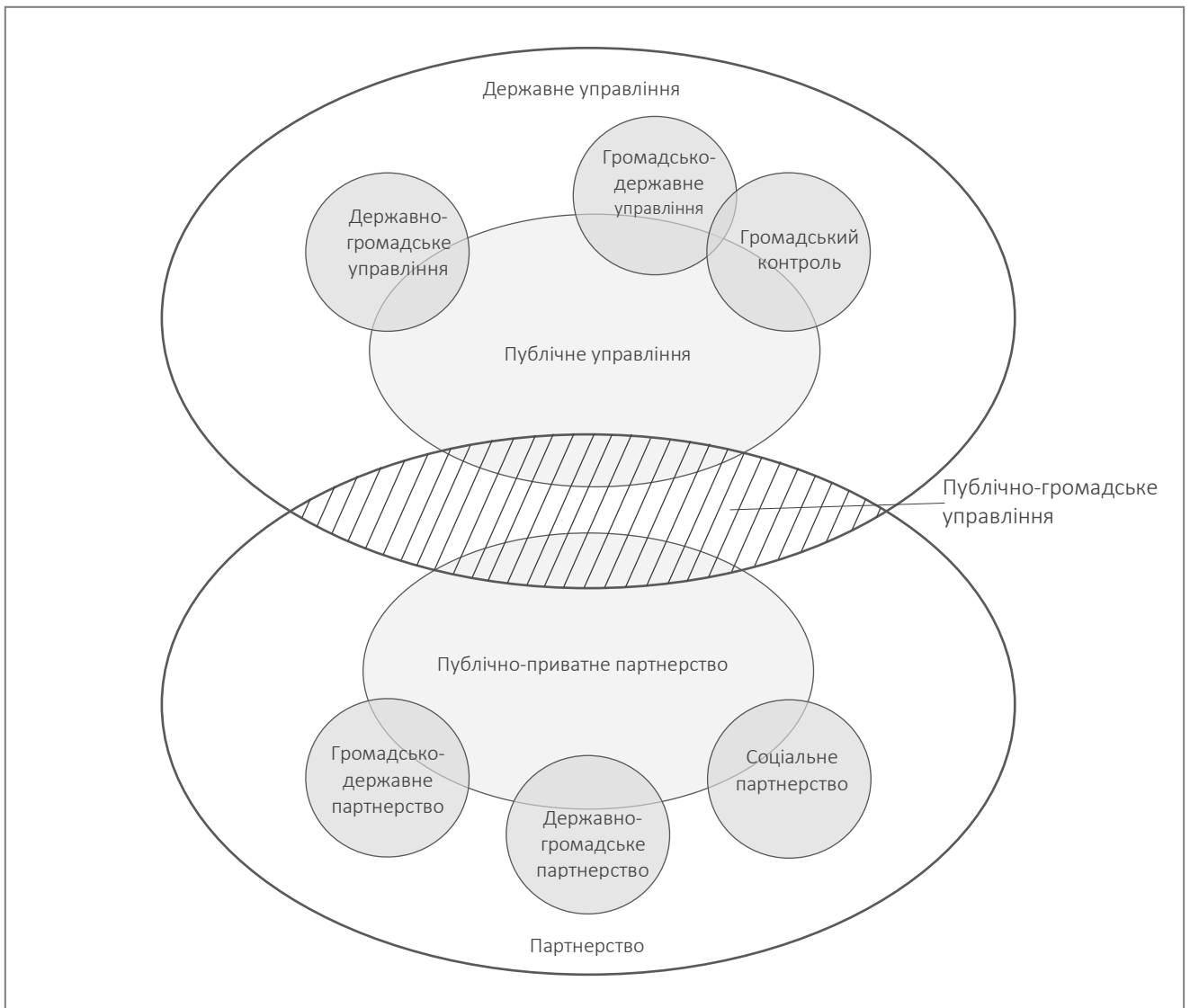

Рис.1. Понятійно-термінологічне поле дослідження феномену публічно-громадського управління університетами в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності

Суттєвими сутнісними ознаками поняття «громадсько-публічне управління в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів» є: управління університетом на основі спільної діяльності та партнерських зв'язків між різними суб'єктами (державним і приватним сектором, інститутами громадянського суспільства); забезпечення спільних інтересів всіх суб'єктів; поєднання демократичних процедур самоуправління та співуправління; орієнтація на досягнення оптимальних результатів; спрямованість на підвищення ефективності та результативності, створення порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків між партнерами та доповнення ресурсного забезпечення; продукування синергетичного ефекту за рахунок компліментарності учасників; підвищення рівня спроможності та життєздатності університетів, їх адаптації до змінних умов середовища; спрямованість на розвиток потенціалу університетів, продукування та поширення інновацій, економічну спроможність, створення інноваційної екосистеми; взаємодія на принципах (кроссекторальної взаємодії, узгодженості, передбачуваності, послідовності і актуальності) та моделях відкритих інновацій (open innovation models). Істотні сутнісні ознаки можна згрупувати в: *ознаки процесу* (управління університетом на основі спільної діяльності та партнерських зв'язків між різними суб'єктами; забезпечення спільних інтересів всіх суб'єктів; поєднання демократичних процедур самоуправління та співуправління; взаємодія у відповідності із визначеними принципами і моделями) та *ознаки результату* (орієнтація на досягнення оптимальних результатів, підвищення ефективності та результативності, створення порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків між партнерами та доповнення ресурсного забезпечення, підвищення рівня спроможності та життєздатності університетів, їх адаптації до змінних умов середовища,

спрямованість на розвиток потенціалу університетів, продукування та поширення інновацій, економічну спроможність, створення інноваційної екосистеми).

Результати здійсненого аналізу дають змогу запропонувати авторське визначення поняття «*громадсько-публічне управління в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів*» - це процес управління співпрацею між різними суб'єктами (державним і приватним сектором, інститутами громадянського суспільства) на основі поєднання демократичних процедур самоуправління та співуправління, що має на меті підвищення ефективності та результативності діяльності університетів, створення їх порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків та доповнення ресурсного забезпечення партнерів, підвищення рівня управлінської та економічної спроможності та життєздатності, адаптації до змінних умов середовища, забезпечення сталого продукування та поширення інновацій, створення інноваційної екосистеми¹⁷⁵.

Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності

Для визначення сучасного стану розвитку громадсько-публічного управління університетами у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності було проведено *опитування*¹⁷⁶, у якому взяли участь 155 респондентів (наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників), які представляли заклади вищої освіти Тернопільської (45, 8% опитаних), Чернівецької (25,8%), Львівської (11,0%), Волинської (9,0%), Івано-Франківської (5,2%) та Закарпатської (3,2%) областей.

Респонденти актуалізували необхідність поглиблення громадсько-публічного управління університетами саме в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни (10% відповідей), зокрема, в частині реалізації спільних зі стейкхолдерами проєктів (16% відповідей). З іншого боку, було відзначено недостатній рівень впровадження громадсько-публічного управління університетами, що, на думку респондентів, спричиняється низкою факторів: недосконалістю нормативно-правового забезпечення такого управління (30,7% відповідей), організаційними проблемами та недосконалими процесами операціоналізації взаємодії з партнерами (17,4%), проблемами розмежування прав і повноважень органів громадсько-публічного управління університетами (6,2%), нерозуміння стейкхолдерами (включаючи керівництво університетів) прямих та непрямих зисків від громадсько-публічного управління університетами (17,4%) та небажання інвестувати час та ресурси у взаємодію (14,5%). Також проблемним респонденти вважають відсутність працівників, які б взяли на себе функцію системної організації взаємодії між стейкхолдерами в процесі громадсько-публічного управління університетами (10,8%). Також констатують низький рівень поінформованості стейкхолдерів щодо процесів, які відбуваються в університетах¹⁷⁷.

Розбудова громадсько-публічного управління університетами, на думку респондентів, є особливо актуальною в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни, адже вона сприятиме зміцненню матеріально-технічної бази університету (7,4% відповідей), створенню якісного освітнього середовища (19,1%), підвищенню якості освіти (17,9%), впровадженню педагогічних технологій (5,6%), впровадженню управлінських технологій та кращих управлінських практик (8,3%), підвищенню рівня працевлаштування випускників (26,7%), покращенню якості освітнього процесу шляхом використання ресурсних можливостей партнерів (14,7%)¹⁷⁸.

Аналіз існуючих форм громадсько-публічного управління університетами (студентське самоврядування, конференція трудового колективу, вчена рада, наглядова рада, науково-методична рада, ректорат, деканат, рада молодих вчених, первинна профспілкова організація) показує превалювання форм, до складу яких входять виключно представники університетів (науково-педагогічні працівники, працівники науково-дослідної частини, адміністративно-господарський та навчально-допоміжний персонал). Натомість, представники стейкхолдерів входять до складу лише наглядових рад. Більш того, функціонал більшості із цих

¹⁷⁵ Бородієнко О.В. Публічно-громадське управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC —Sci-conf.com.ua||, Lviv, Ukraine, 4 жовтня 2022. С. 350-359. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

¹⁷⁶ Дане опитування було здійснене в рамках дослідження «Розвиток університетської освіти у Західному регіоні України у повоєнний період» (автори М.Барановський, О.Бородієнко, І.Драч, О.Петроє).

¹⁷⁷ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Мольд і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022).

¹⁷⁸ Там же.

форм, на думку респондентів, полягає переважно у здійсненні інформаційної функції (рис. 2). Вираженість планово-прогностичної та контрольно-аналітичної функцій є вкрай низькою, що свідчить про традиційну орієнтованість існуючих органів громадсько-публічного управління університетами на здійснення операційного управління та широкого інформування щодо подій в університетах¹⁷⁹. Сучасна ж практика громадсько-державного управління в університетах охоплює лише незначний функціонал: розроблення змісту освітніх програм та програм навчальних дисциплін (про це свідчать 16,2 % відповідей респондентів), участь представників стейкхолдерів у освітньому процесі (29,1 %), організація практики студентів, спільне виконання освітніх (дослідницьких) проектів (8,8 %), працевлаштування випускників університетів (12,0 %), проведення спільних заходів (23,8 %) (у тому числі й питань навчання та підвищення кваліфікації педагогів) та профорієнтаційна робота (9,3 %)¹⁸⁰. Також мають місце такі форми взаємодії, як організація практики на основі укладених договорів, опитування роботодавців щодо оцінки змісту освітньо-професійної програми; проведення круглих столів, тренінгів та майстер-класів¹⁸¹.

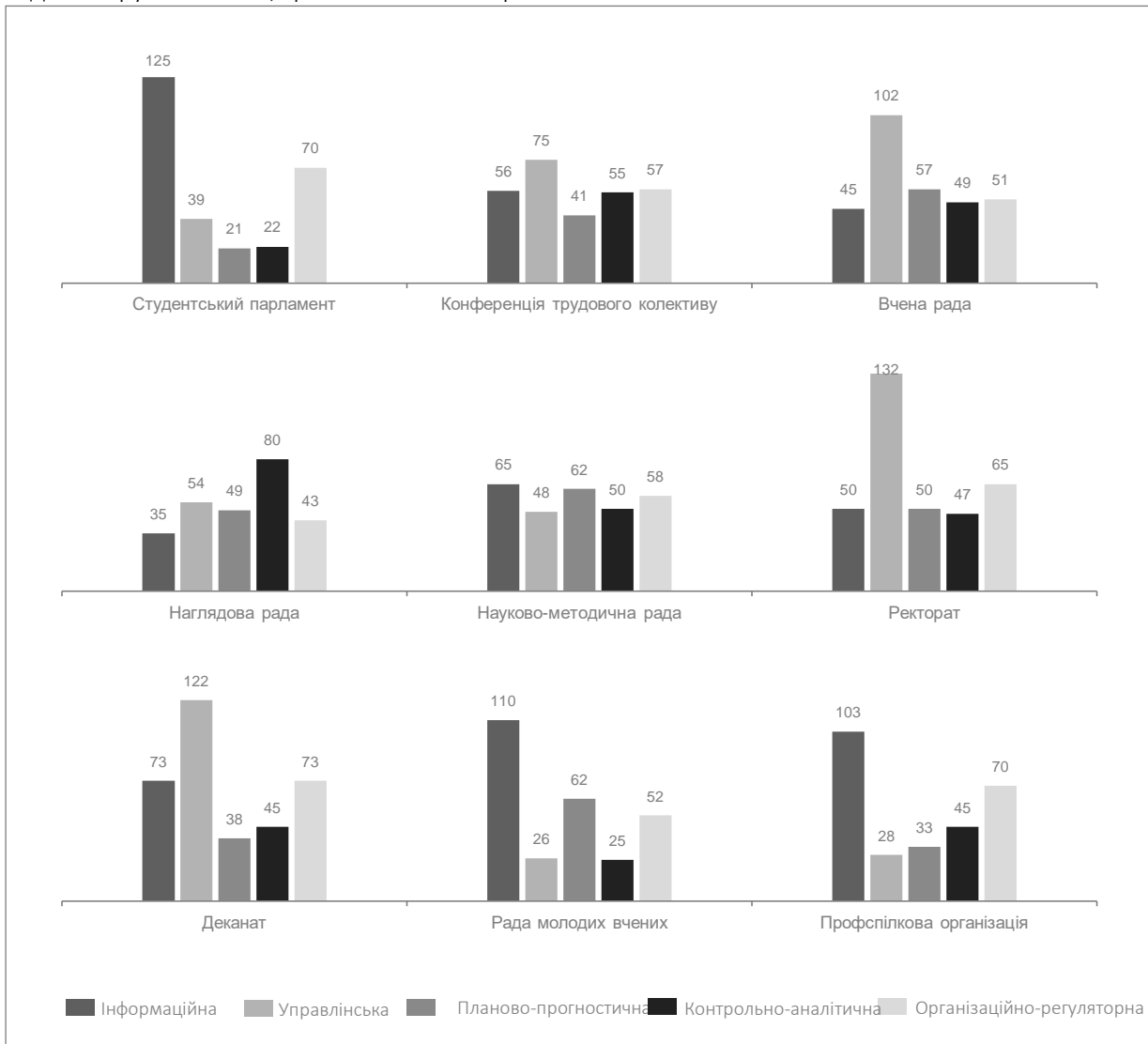

Рис. 2. Функції органів публічно-громадського управління університетами

Натомість забезпечення ефективності діяльності університетів лежить у площині такого типу публічно-громадського управління, яке збалансовано інтегрує властивості: *державного* (у частині концептуалізації стратегічних векторів розвитку системи вищої освіти, здійснення стратегічного планування, розроблення законодавчих ініціатив, сприяння інноваційному розвитку університетів, упорядкування

¹⁷⁹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022)..

¹⁸⁰ Там же.

¹⁸¹ Здобутки. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

взаємодії центральних та місцевих органів нагляду і контролю за діяльністю університетів), *самоврядного або муніципального* (у частині розроблення регіональних програм розвитку вищої освіти, забезпечення взаємодії з ринком праці, забезпечення якості і доступності вищої освіти, сприяння модернізації та удосконаленню мережі закладів, сприяння запровадженню інноваційних форм освіти та впровадження в практику університетів інноваційних проектів та програм), *громадського* (у частині здійснення незалежного оцінювання ефективності діяльності університетів, реалізації спільних проектів (спрямованих на забезпечення потреб громад, продукуванню та широкому розповсюдженню інновацій) та обміну експертизи) та *корпоративного управління* (у частині забезпечення зв'язку з ринком праці, експертизи з питань розвитку технологійних та управлінських інновацій, обміну кращими практиками, реалізації спільних дослідницьких проектів та ініціатив, спільної реалізації освітнього процесу) (рис. 3)¹⁸².

Рис.3. Оптимізована модель публічно-громадського управління університетом

Кращі вітчизняні практики розвитку громадсько-публічного управління університетами у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності

Здійнений аналіз показує, що сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами в Україні характеризується спорадичністю, несистемністю, часто – формалізацією відносин (на відміну від побудови довгострокових взаємовигідних відносин, орієнтованих на досягнення конкретних результатів)¹⁸³. Процесу розбудови ефективної співпраці між державним і приватним сектором та інститутами громадянського суспільства заважає брак інституціоналізації та операціоналізації взаємодії між стейкхолдерами¹⁸⁴.

Попри це, маємо змогу зафіксувати певні спроби впровадження нових та удосконалення існуючих механізмів громадсько-публічного управління університетами, які реалізуються переважно в рамках міжнародних проектів. Так, на теренах українських університетів було реалізовано низку проектів, які мали на меті створення інституцій громадсько-публічного управління університетами. Зокрема, мова йде про такі проекти¹⁸⁵: «Підвищення спроможності університетів ініціювати та брати участь у розвитку кластерів на принципах інновацій та сталості» (UniClaD), одним із завдань якого була сенсibilізація бізнесу, місцевих органів влади, науки та освіти до співпраці в рамках *кластерів*, заснованих на принципах «win-win» (на базі

¹⁸² Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022).

¹⁸³ Borodiyenko O., Zlenko A., Malykhina Y., Kim K., Diachkova N. Socio-economic prerequisites of strategic development of educational institutions. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No 1(42). P. 464–473. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.42.2022.3673>

¹⁸⁴ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022).

¹⁸⁵ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022).

таких університетів, як Полтавська державна аграрна академія, Львівський національний аграрний університет, Білоцерківський національний аграрний університет, Центральноукраїнський національний технічний університет); «Інтернет речей: нова освітня програма для потреб промисловості та суспільства» (ALIOT), завданням якого було створення *багатодоменної мережі кластерів* інтернету речей як середовища для обміну знаннями, взаємного розвитку інноваційних дослідницьких ідей і практик між науковими та промисловими секторами в області інтернету речей (реалізувався такими університетами, як Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Одеський національний політехнічний університет, Тернопільський національний економічний університет, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Національний університет «Запорізька політехніка»); «Імплементация системи забезпечення якості освіти через співробітництво університету-бізнесу-уряду в закладах вищої освіти» (EDUQAS), метою якого було створення *підрозділів із забезпечення якості та розбудова експертної мережі* з питань забезпечення якості шляхом співпраці університетів, бізнесу та уряду (реалізувався на базі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Національного університету «Львівська політехніка», Донецького державного університету управління, Національної металургійної академії України); «GAMEHUB: співробітництво між університетами та підприємствами в сфері індустрії ігор в Україні» (GAMEHUB), метою якого було *створення інфраструктури взаємовигідного та перспективного співробітництва* між академічним світом, службами зайнятості, ветеранською асоціацією та індустрією ігор, що сприятиме зміцненню ІТ сектору (реалізувався такими університетами, як Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Донецький національний технічний університет, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Херсонський національний технічний університет, Київський національний університет будівництва та архітектури, Одеський національний політехнічний університет)¹⁸⁶; «Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні» (PAGOSTE)¹⁸⁷, метою якого є підвищення якості підготовки викладачів для професійної освіти в Україні шляхом запровадження *механізмів управління на основі партнерства* між університетами, які здійснюють підготовку викладачів для професійної освіти, та закладами професійної освіти (реалізується на базі Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Національного транспортного університету, Української інженерно-педагогічної академії)¹⁸⁸.

Вітчизняний досвід розбудови механізмів публічно-громадського управління свідчить про спроби системного вирішення проблеми недосконалості такого управління¹⁸⁹. Так, *модель управління* підготовкою викладачів професійної освіти на основі партнерства у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана включає такі компоненти: нормативно-правовий (передбачає регламентацію та формалізацію процесу управління), цільовий (передбачає актуалізація та реалізація сучасних цілей і завдань управління процесом підготовки викладачів); змістовий (передбачає управління процесом розроблення сучасного навчального контенту); мотиваційний (передбачає посилення мотивації стейкхолдерів до співпраці); організаційний (має на меті організацію ефективної взаємодії стейкхолдерів та створення креативного освітнього середовища); контрольо-оціночний (передбачає постійний спільний моніторинг реалізації управлінських цілей і завдань)¹⁹⁰.

Варто відзначити тенденцію до *розширення напрямів взаємодії* університетів зі стейкхолдерами в процесі здійснення публічно-громадського управління університетами. Так, крім традиційних напрямів взаємодії (розроблення змісту освітніх програм та програм навчальних дисциплін, участь представників стейкхолдерів у освітньому процесі, організація практики студентів, працевлаштування випускників університетів, проведення спільних заходів) імплементуються також такі напрями, як участь стейкхолдерів у атестаційних іспитах, підготовка ними практичних завдань, забезпечення реалізації програм наскрізної практики, організація стажування науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, організація

¹⁸⁶ База і новини проектів Еразмус+, Темпус, Жан Моне. Національний офіс Еразмус+: веб-сайт. URL: <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/novyny-i-baza-proektiv.html> (дата звернення: 12.06.2022).

¹⁸⁷ Еразмус+ проект PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/> (дата звернення: 12.06.2022).

¹⁸⁹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).

¹⁹⁰ Здобутки. Еразмус+ проект PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

програм підвищення кваліфікації стейкхолдерів на базі університетів, спільна реалізація науково-дослідних, навчальних та соціальних проєктів і програм, проведення спільних науково-практичних заходів, майстер-класів та тренінгів^{191, 192}.

Значна увага також приділяється питанням інституціоналізації та імплементації *новітніх форм* публічно-громадського управління університетами¹⁹³. Такими формами є:

- *Професійний дорадчий комітет зі спеціальності*, метою якого є «забезпечення високої якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти на основі комплексного співробітництва Університету із зацікавленими суб'єктами господарювання всіх форм власності незалежно від підпорядкування, органами державної і виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, фізичними особами, які є експертами відповідних сфер господарювання (далі – потенційні члени Комітету), шляхом об'єднання інтелектуального потенціалу, матеріальних, фінансових і корпоративних ресурсів членів Комітету»¹⁹⁴. Діяльність такого комітету є достатньо диверсифікованою і спрямовується на прогнозування (зокрема, потреб галузей економіки та ринку праці у фахівцях відповідної спеціальності (спеціалізації), визначення перспективних напрямків фундаментальних та прикладних наукових досліджень Університету), удосконалення освітнього процесу (ресурсна підтримка, проведення занять, підготовка актуальних практичних завдань, дослідницьких проєктів, допомога у організації стажування науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, участь в експертних комісіях на захисті курсових та кваліфікаційних робіт, професійне менторство), науково-методичне забезпечення освітнього процесу (удосконалення професійних вимог до здобувачів вищої освіти, спільна розробка та надання пропозицій щодо внесення змін у освітні програми, навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін), моніторинг якості підготовки здобувачів (участь в екзаменаційних комісіях з атестації здобувачів вищої освіти, участь в оцінці якості (експертизі) підготовки випускників), розвиток інфраструктури партнерства (створення спільних структурних підрозділів, кафедр, циклових комісій кафедр, лабораторій)¹⁹⁵.

- *Комітет з підтримки забезпечення якості*, метою діяльності якого є удосконалення освітніх програм та навчальних планів підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальностями із залученням представників стейкхолдерів відповідно до виявлених потреб; координація діяльності кафедр з поліпшення змісту теоретичної, практичної, науково-дослідницької підготовки (для магістрів) майбутніх спеціалістів; налагодження партнерських відносин із виробничими структурами щодо організації практики, стажування майбутніх спеціалістів¹⁹⁶. Основним принципом роботи такого комітету є широке представництво: у його роботі беруть участь представники внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів (гарант освітньої програми, завідувачі випускових кафедр, декан факультету, на якому здійснюється підготовка фахівців за визначеною спеціальністю, представник відділу забезпечення якості освіти, представники зовнішніх стейкхолдерів (з якими укладені договори про бази практик та (або) запровадження елементів дуальної освіти в підготовці), представник з числа здобувачів освіти за спеціальністю, представники від компаній-роботодавців. Залучення представників зовнішніх стейкхолдерів має на меті реалізацію інформаційно-просувної (поширення інформації на інформаційних ресурсах, проведення днів відкритих дверей та консультацій з працевлаштуванням для студентів, підготовка рекламних матеріалів, формування іміджу привабливості професії викладача, мотивація студентів до викладацької діяльності), навчально-педагогічної (проведення занять чи окремих модулів дисципліни в університеті, внесення пропозицій щодо поліпшення навчальних планів, робочих програм та змісту освітніх дисциплін, рецензування навчальної документації, впровадження елементів дуального навчання), науково-дослідницької (виконання спільних наукових та прикладних проєктів, участь у спільних наукових та практичних конференціях, консультування підприємств), організаційної (організація та проведення практичної підготовки студентів, організація майстер класів, ярмарок вакансій, тренінгів, воркшопів) функцій^{197, 198}.

¹⁹¹ Здобутки. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

¹⁹² Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022).

¹⁹³ Там же.

¹⁹⁴ Здобутки. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

¹⁹⁵ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022).

¹⁹⁶ Здобутки. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

¹⁹⁷ Здобутки. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

¹⁹⁸ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11. 2022).

- *Центр педагогічної та управлінської досконалості*, метою якого є забезпечення партнерської взаємодії шляхом створення структурно-функціональних горизонтальних та вертикальних зв'язків; реалізація так званого тривекторного управління (що поєднує зусилля університету, первинних і вторинних споживачів освітніх послуг, громадськості), здійснення наукової та навчально-методичної діяльності шляхом використання інноваційних засобів, методів та технологій¹⁹⁹. Напрямами діяльності такого центру є удосконалення стандартів вищої освіти та ОПП на основі компетентнісного підходу; створення навчальних планів та програм, спрямованих на формування професійних компетентностей; участь стейкхолдерів на всіх етапах підготовки здобувачів освіти за ОП (проведення практичних занять, майстер-класів, керівництво практиками, участь в екзаменаційних комісіях)²⁰⁰.

- *Ресурсний центр* для реалізації освітньо-виробничої платформи партнерської взаємодії, метою якого є посилення професійних зв'язків між здобувачами вищої освіти, роботодавцями та/або замовниками послуг, викладачами/майстрами виробничого навчання та викладачами університету²⁰¹. Напрямами роботи центру є модернізація існуючих та/або розроблення освітніх програм відповідно до потреб і вимог ринку праці на засадах обміну досвідом між представниками різних стейкхолдерів, розроблення матеріалів і структури підвищення кваліфікації представників стейкхолдерів на базі університету, зростання кількості баз практики та місць проходження практики а на виробництві²⁰².

- *Багатодоменна кластерна мережа*, метою якої є інтеграція ресурсів стейкхолдерів (навчальних програм, методик і інструментів) для надання навчальних і консультаційних послуг. Така мережа є засобом продукування та обміну знаннями між її учасниками, а також засобом підвищення обізнаності громадськості щодо передових концепцій, технологій та програм²⁰³. Специфікою такої мережі є чітке розмежування спеціалізації та відповідальності кожного домену (офісу). Таким чином, кожен домен спеціалізується на певній області застосування і відповідає за мережеву співпрацю партнерів з питань досліджень і розробок, академічних і промислових проєктів у відповідній області²⁰⁴.

- *Стартап-центр*, метою діяльності якого є «запровадження в університеті інформаційної, організаційної, навчальної та технічно-програмної підтримки студентів та викладачів, які прагнуть впроваджувати інноваційні ідеї з ефективним застосуванням сучасних ІТ-технологій; сприяння особам, що навчаються та впроваджують проєкти у сфері ІТ-технологій, у розвитку економічного мислення, комунікативних і лідерських якостей, навичок менеджменту, бізнесової діяльності; підтримка та розвиток партнерства з провідними розробниками ІТ-технологій, сприяння зростанню відповідної бізнес-активності»²⁰⁵. Основними напрямами діяльності стартап-центру є освітній (навчання основам підприємництва, управління інноваційними проєктами, сучасними ІТ та бізнес-компетентностями), ресурсний (надання технічних та програмних ІТ-ресурсів для спільної роботи стартап-команд, надання технічного забезпечення для виконання нових та супроводження існуючих ІТ-проєктів), інформаційний (забезпечення інформаційної підтримки стартап-діяльності на регіональному та міжнародному рівнях), проєктний (співпраця стейкхолдерів (фахівців та викладачів університету, представників бізнесу, громадських організацій) у напрямі реалізації стартап-проєктів з використанням сучасних ІТ-технологій), інституційний (створення сумісних з ІТ-розробниками навчальних, науково-методичних й інформаційних центрів)²⁰⁶.

- *Асоціація випускників університету*, метою діяльності якої є сприяння всебічному розвитку університету, підвищенню його іміджу, «створенню матеріальних і інших умов для розробки та розповсюдження сучасних навчально-виховних методик підготовки фахівців міжнародного рівня,

¹⁹⁹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).

²⁰⁰ Здобутки. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

²⁰¹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).

²⁰² Здобутки. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).

²⁰³ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).

²⁰⁴ IoT Cluster Network. Internet of Things: Emerging Curriculum for Industry and Human Applications: веб-сайт. URL: <https://aliot.eu.org/iot-cluster-network/> (дата звернення: 11.06.2022).

²⁰⁵ Положення про Стартап-центр СумДУ «New Generation». Стартап-центр СумДУ «New Generation»: веб-сайт. URL: <https://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=0e2ad185-87cc-e311-8f1e-001a4be6d04a&kind=1> (дата звернення: 25.05.2022).

²⁰⁶ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).

поліпшенню умов навчання, реалізації науково-освітніх програм, проєктів та заходів, вихованню молоді, зміцненню зв'язків між випускниками, студентами та науково-педагогічним складом університету»²⁰⁷. Основними напрямками діяльності асоціації є: інформаційний (поширення інформації про університет, його традиції, історію та сучасний стан; сприяння в організації рекламно-пропагандистського висвітлення здобутків; відтворення літопису університету через долі та досягнення випускників і співробітників), іміджевий (підвищення ролі та іміджу університету на державному та міжнародному рівнях, пропаганда цінностей університетської освіти в суспільстві), ресурсний (об'єднання творчих та інтелектуальних можливостей членів Асоціації для надання організаційної, фінансової, соціальної підтримки університету та зміцнення його матеріально-технічної бази; пошук зацікавлених організацій та підприємств для участі в розвитку матеріальної бази, організації та будівництві нових споруд університету, придбанні обладнання та устаткування), освітній (реалізації науково-освітніх програм, проведенню науково-освітніх заходів, організації видавничої діяльності), проєктний (використання досвіду й можливостей випускників для реалізації навчальних, наукових, соціальних та економіко-виробничих проєктів), мережевий (встановлення особистих контактів, налагодження взаємодопомоги й співробітництва випускників університету, що працюють у всіх сферах економіки України та інших держав із професорсько-викладацьким складом, науковими співробітниками, аспірантами та студентами університету)²⁰⁸. Діяльність асоціації випускників спрямовується на задоволення потреб різних груп стейкхолдерів: випускників університету (створення корисного середовища для комунікації, реалізації проєктів, обміу досвідом, взаємопідтримки, демонстрації досягнень), студентів університету (досвід реального втілення університетських знань через комунікації з випускниками, інститут менторства, виробничі та навчальні практики, працевлаштування), працівників університету (сприяння можливостям реалізації спільних наукових/навчальних/соціальних/дослідницьких та інших проєктів, уточнення практико орієнтованих та актуальних компетентностей)^{209, 210}.

- *Наглядова рада університету*, яка здійснює не тільки контрольні функції, а й сприяє розв'язанню перспективних завдань розвитку університету, залученню фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності, ефективній взаємодії з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, громадськими організаціями, юридичними та фізичними особами²¹¹. Наглядова рада може: брати участь у визначенні стратегії розвитку закладу освіти та контролювати її виконання; сприяти залученню додаткових джерел фінансування; аналізувати та оцінювати діяльність закладу освіти та його керівника; контролювати виконання кошторису та/або бюджету закладу освіти і вносити відповідні рекомендації та пропозиції, що є обов'язковими для розгляду керівником закладу освіти; вносити засновнику закладу освіти подання про заохочення або відкликання керівника закладу освіти²¹². Наглядові ради мають широке коло повноважень – від участі у *стратегічному управлінні закладом* (участь у розробленні стратегії), *фінансовому управлінні* (зокрема, здійсненні нагляду за економічною діяльністю закладу, розгляді та схваленні фінансових планів, затвердженні фінансових звітів закладу фахової передвищої освіти) до здійснення безпосередньо *управлінського контролю* (контролю дотримання установчих документів закладу фахової передвищої освіти, проведення конкурсного відбору на посаду керівника закладу, погодження статутів ендавментів, підприємств та установ, в яких заклад фахової передвищої освіти є засновником чи співзасновником, розгляд щорічних звітів керівника закладу про реалізацію стратегії розвитку закладу, ініціювання проведення позапланового інституційного аудиту діяльності закладу тощо)^{213, 214}.

²⁰⁷ Статут громадської організації «Асоціація випускників Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Асоціація випускників: веб-сайт. URL: <http://alumni.kpi.kharkov.ua/statut/> (дата звернення: 20.05.2022).

²⁰⁸ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).

²⁰⁹ Як приєднатись до асоціації? Асоціація випускників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: веб-сайт. URL: <https://alumni.chnu.edu.ua> (дата звернення: 15.07.2022).

²¹⁰ Про Асоціацію. Асоціація Випускників НАУКМА: веб-сайт. URL: <https://kmaalumni.org.ua/right-sidebar-template/> (дата звернення: 15.07.2022).

²¹¹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).

²¹² Про освіту : Закон України від 05.09.2017 No 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 20.04.2022).

²¹³ Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 No 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення 20.04.2022).

²¹⁴ Бородієнко О. Публічно-приватне партнерство закладів професійної освіти: практичний посібник. Київ: ІПТО НАПН України, 2020. 302 с.

Кращі зарубіжні практики розвитку громадсько-публічного управління університетами у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності

Для аналізу кращих зарубіжних практик розвитку громадсько-публічного управління університетами у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності було обрано університети, які посідають провідні позиції у Шанхайському академічному міжнародному рейтингу університетів та представляють такі країни, як Франція (яка є однією з провідних країн в ЄС з високим рівнем розвитку університетської освіти), Великобританія (як країну з унікальною моделлю розвитку університетської освіти), Норвегія (країна, яка характеризується високим рівнем інкорпорування публічно-громадського управління на всіх рівнях освіти) та Польща (як колишня посткомуністична країна з аналогічною Україні трансформаційною моделлю розвитку університетської освіти). Цими університетами є: L'Université Paris-Saclay, Ludwig-Maximilians-Universität München, Oxford University, Sorbonne University, Stockholm University, The Karolinska Institutet, TUM, University of Cambridge, University of Oxford, University of Warsaw.

Як показує аналіз, на *стратегічному рівні* провідні університети країн ЄС приділяють значну увагу питанням розбудови ефективного публічно-громадського управління. Так, у Стратегічному плані Oxford University на період з 2018 до 2024 рр. (Oxford University. Strategic Plan 2018-2024) поряд із питаннями якості освіти та наукових досліджень окремий розділ присвячено розвитку такого управління. Відзначається, що шляхом співпраці з державними, приватними, волонтерськими та комерційними організаціями та випускниками університет поглибить інноваційну культуру та збільшить вплив на регіональному, національному та глобальному рівні²¹⁵. В аспекті поглиблення публічно-громадського управління університет бере на себе ряд зобов'язань: співпрацювати з партнерами з метою створення регіональної інноваційної екосистеми світового рівня; вибудовувати міцні та конструктивні відносини з місцевою та регіональною спільнотами; взаємодіяти з громадськістю та політиками для заохочення широкого використання результатів досліджень і досвіду²¹⁶. На стратегічному рівні визначено такі вектори: розвиток спільної з компаніями, організаціями та професійними спільнотами дослідницької діяльності; підтримка спінаутів і стартапів; створення інноваційних центрів та районів; збільшення масштабів інноваційної діяльності у сфері охорони здоров'я; залучення громадськості до спільних досліджень та викладання в університеті; широке охоплення громадянського суспільства освітніми програмами; посилення культурного, економічного та суспільного впливу університету на місцевому та регіональному рівнях; формування напрямів досліджень, які відповідають суспільному запиту; створення в університеті інноваційної мікрокультури, яка базується на широкому залучення громадськості^{217, 218}.

У Стратегії розвитку The Karolinska Institutet на період до 2030 року визначено чотири основні стратегічні вектори – створення такої структури фінансування та розподілення ресурсів, яка б продукувала синергію освіти та досліджень; підсилення лідерства та корпоративної культури, яка сприяє творчості, різноманітності, рівним можливостям, залученості, довірі та сталому розвитку; створення простору для діалогу щодо етичних аспектів медичних досліджень; посилення прозорості та підзвітності структур публічно-громадського управління університетом²¹⁹. Розробники стратегії вважають за необхідне посилювати співпрацю з соціальними акторами, сектором охорони здоров'я, кінцевими споживачами результатів досліджень, дослідницькими установами та профільними університетами, спрямовану на: створення інтегрованих команд, обмін даними, спільне здійснення клінічних досліджень, впровадження їх результатів, спільну роботу над реформуванням сектору охорони здоров'я, постійне оновлення навчальних планів у відповідності із вимогами сектору охорони здоров'я, удосконалення моделі компетенцій майбутніх працівників, удосконалення практикоорієнтованої підготовки студентів шляхом проходження клінічної

²¹⁵ Engagement and partnership. University of Oxford: веб-сайт. URL: <https://www.ox.ac.uk/about/organisation/strategic-plan-2018-23/engagement-and-partnership> (дата звернення 19.05.2022).

²¹⁶ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²¹⁷ Engagement and partnership. University of Oxford: веб-сайт. URL: <https://www.ox.ac.uk/about/organisation/strategic-plan-2018-23/engagement-and-partnership> (дата звернення 19.05.2022).

²¹⁸ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²¹⁹ The Karolinska Institutet University Board (Konsistoriet) adopted Strategy 2030. Creating Karolinska Institutet's future together. Karolinska Institutet, 2019. 32 p.

практики на базі партнерських закладів, створення регіональних профільних дослідницьких вузлів (на базі The Karolinska Institutet, Stockholm University, Royal College of Technology та закладів охорони здоров'я), широке впровадження інтегрованої концепції наук про життя, створення нових робочих місць (зокрема, які пов'язані з дослідженнями в сфері медицини та охорони здоров'я), створення спільно з бізнесовими структурами так званого інноваційного середовища (на базі кампусів Solna і Flemingsberg) тощо^{220, 221}. Для реалізації цих завдань планується, з одного боку, створити орган публічно-громадського управління спільними проєктами (до складу якого ввійдуть також заклади охорони здоров'я, регіональні органи управління системою охорони здоров'я) та спільну інформаційну платформу для збереження, обробки та обміну даними.

У своїй стратегічній візії Stockholm University: здійснює високоякісні фундаментальні і прикладні дослідження; має широку міжнародну взаємодію з провідними дослідницькими центрами; співпрацює з місцевими акторами – закладами вищої освіти, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями – з метою розвитку сучасної дослідницької інфраструктури та відкритої науки; сповідує концепцію інтегрованості освіти та досліджень; має найкращі науково-педагогічні кадри; є рушійною силою активної співпраці та сталого соціального розвитку громади; має досконалу систему управління та адміністрування всіх бізнес-процесів; характеризується розвинутою матеріально-технічною базою та освітнім середовищем²²². Ключовою стратегічною ідеєю є академічна співпраця, яка уможливорює поширення досвіду та результатів досліджень, ефективний обмін ідеями та знаннями між університетом та інституціями громадянського суспільства, забезпечення якості університетської освіти та освіти впродовж життя, відповідність кваліфікацій вимогам ринку праці. Важлива роль у публічно-громадському управлінні університетом відводиться академічній співпраці Stockholm University зі стейкхолдерами, яка набуває таких форм: інкорпорування в освітній та дослідницький процес експертизи зовнішніх стейкхолдерів (практичних кейсів, завдань, запитів), поширення результатів наукових досліджень, реалізація спільних проєктів (із залученням бізнес-сектору, громадянського суспільства та неприбуткових організацій), створення платформи для міжсекторального діалогу, співпраці та обміну знаннями з питань сталого розвитку суспільства (Stockholm University's Sustainability Forum), спільне здійснення освітнього процесу (зокрема, педагогами-ад'юнктами закладів професійної освіти)^{223, 224}.

Серед принципів корпоративної культури TUM (інновації для людей, природи, суспільства; найвищі міжнародні стандарти в діяльності; глобальна зорієнтованість та толерантність; розвиток талантів у етичному контексті; створення цінності у різноманітності та визнанні; навчання без кордонів; освіта впродовж життя; підприємницьке мислення та діяльність; зв'язок між поколіннями) одним із ключових є співпраця з промисловістю, політикою та громадськістю з метою якісної підготовки студентів, яка б відповідала актуальним вимогам громади^{225, 226}.

University of Warsaw є прикладом того, як публічно-громадське управління сприяє інкорпоруванню особливостей зовнішнього середовища в стратегію закладу. Розробники стратегії розвитку університету наголошують на необхідності відповідати очікуванням стейкхолдерів, поглиблюючи всебічну співпрацю з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, бізнесом, оперативно реагуючи на зміни

²²⁰ The Karolinska Institutet University Board (Konsistoriet) adopted Strategy 2030. Creating Karolinska Institutet's future together. Karolinska Institutet, 2019. 32 p.

²²¹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²²² Strategies for Stockholm University 2019-2022 / Stockholm University, 2018. URL: https://www.su.se/polopoly_fs/1.444518.1562073051!/menu/standard/file/Strategies%20for%20Stockholm%20University%202019-2022.pdf (дата звернення 21.05.2022).

²²³ Там же.

²²⁴ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²²⁵ TUM Agenda 2030. The Technical University of Munich: веб-сайт. URL: <https://www.exzellenz.tum.de/fileadmin/w00bll/exzellenz/TUM-AGENDA-2030-Zusammenfassung.pdf> (дата звернення 28.05.2022).

²²⁶ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ імені В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

у зовнішньому середовищі²²⁷. Наголошується на тому, що університет враховує потреби партнерів (професійних асоціацій, органів державної влади, державних служб та адміністрації, ринку праці та випускників), ініціюючи тематику наукових досліджень у відповідності із запитами суспільства²²⁸. З іншого боку, заклад постійно інформує громадянське суспільство про результати своєї діяльності, залучаючи представників громад до спільної діяльності та управління університетом. Одним із стратегічних пріоритетів є розвиток та активізація співпраці із зовнішнім середовищем, у тому числі з бізнес-середовищем та органами самоврядування. У цьому аспекті всіляко підтримуються ініціативи співробітників, студентів та окремих підрозділів у сфері досліджень, консультаційних та освітніх послуг, які відповідають пріоритетам та цілям регіонального розвитку, потребам ринку праці та економіки²²⁹.

Однією з моделей розвитку публічно-громадського управління університетами є так звана *модель залучення громадськості*. Так, University of Cambridge реалізує свою місію – сприяння розвитку суспільства через освіту, навчання та дослідження – шляхом створення середовища взаємодії університетської спільноти та громадськості (на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях) у процесі здійснення наукових досліджень. Залучення громадськості реалізується у формах обміну досвідом, знаннями, забезпечення доступу до ресурсів, колекцій, інтеграції зусиль академічної спільноти та громадськості у процесі здійснення наукових досліджень. В цілому, процес залучення громадськості до здійснення спільних наукових досліджень відповідає ідеї так званої громадянської науки (Citizen Science) – співпраці між академічною спільнотою та представниками громадянського суспільства, зацікавлених в зборі даних, документуванні змін, моніторингу соціальних і природних явищ та феноменів, з метою популяризації досліджень, сприяння творчості, науковій грамотності та інноваціям²³⁰. Стрімкий розвиток громадянської науки протягом останніх десятиліть зумовлений, з одного боку, стрімкими змінами в суспільних та природних явищах суспільства (які неможливо ретельно вивчити через брак ресурсів та емпіричних даних), а з іншого – бажанням громадськості брати участь у процесах спільного продукування знань, активного формування порядку денного, краудсорсингу, збору та аналізу широкого спектру наукових даних²³¹.

University of Cambridge здійснює вагомий підтримку зусиль академічної спільноти щодо взаємодії з громадськістю (пропонує фінансування дослідницьких проєктів, які передбачають залучення представників громад; надає потрібні для такої взаємодії ресурси (цифрові платформи взаємодії, приміщення тощо); підтримує мережу контактів для розвитку благодійного, освітнього та волонтерського партнерства між університетом та громадами; пропонує тренінгові програми для академічного персоналу та студентів з відповідних питань)²³². Створене в університеті середовище підтримки академічної спільноти включає: щорічну конференцію, мережу (Public Engagement Network), бюлетень, тренінги для академічного персоналу, відзначення спеціальною нагородою осіб, які мають визначні досягнення в аспекті залучення громадськості. *Формами залучення громадськості до взаємодії з академічною спільнотою University of Cambridge є*²³³: Cambridge Public Engagement Network Exchange Series (серія майстер-класів, які здійснюються на постійній основі та мають на меті налагодження зв'язків між академічною спільнотою та громадськістю, спільне навчання та обмін досвідом, вивчення методик досліджень та оцінювання, генерування дослідницьких ідей тощо); Cambridge Festival (платформа, яка об'єднує серію заходів (панельні дискусії, прем'єри фільмів, екскурсії), які мають на меті представлення результатів досліджень академічної спільноти Кембриджського університету для широкої громадськості; Open Cambridge щорічний захід, який дає змогу широкій громадськості долучитись до ознайомлення з історією, культурною та науковою спадщиною університету);

²²⁷ Strategy of the University of Warsaw. University of Warsaw: веб-сайт. URL: <https://en.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2014/06/STRATEGY-OF-THE-UNIVERSITY-OF-WARSAW.pdf> (дата звернення 24.05.2022).

²²⁸ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²²⁹ Strategy of the University of Warsaw. University of Warsaw: веб-сайт. URL: <https://en.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2014/06/STRATEGY-OF-THE-UNIVERSITY-OF-WARSAW.pdf> (дата звернення 24.05.2022).

²³⁰ Haklay M., Dörler D., Heigl F., Manzoni M., Hecker S., Vohland K. What Is Citizen Science? The Challenges of Definition / The Science of Citizen Science. 2021. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-58278-4_2. P.13-33.

²³¹ Citizen Science: Innovation in Open Science, Society and Policy. Hecker S. at al. London: UCL Press, 2018. <https://doi.org/10.14324/111.9781787352339>.

²³² Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ імені В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²³³ Там же.

спеціальні Cambridge Series в рамках найбільш престижного міжнародного культурного фестивалю The Hay Festival, які є платформою для поширення результатів досліджень університету; Sustainable Futures Academy (спільний проект University of Cambridge, Berlin School of Public Engagement and Open Science, Museum of Nature та Humboldt University of Berlin); FunLab (спеціально організований демо-простір в рамках місцевого фестивалю Cambridge City Council Big Weekend, метою якого є генерування інтересу громадськості до наукових досліджень)²³⁴.

Іншою моделлю є так звана *модель академічних партнерств*, яка реалізується в межах публічно-громадського управління дослідницькою діяльністю університетів (university-public sector research partnerships governance), яке розглядається як постійна операційна діяльність щодо перетворення змінного інституційного середовища на базис розвитку дослідницької діяльності²³⁵ та містить такі складові: структура і процес управління дослідницькою діяльністю університетів, пошук зовнішніх джерел фінансування, управління дослідницькими проектами та відносинами зі стейкхолдерами, управління персоналом, трансфер технологій та широке розповсюдження знань, створення та управління структурами партнерства²³⁶. Сутнісними ознаками управління академічними партнерствами є: спрямованість на розвиток потенціалу (як університетів в цілому, так і індивідуального потенціалу учасників); продукування та поширення нових знань; продукування синергетичного ефекту за рахунок компліментарності учасників; забезпечення економічного зростання; розвиток як професійних (зокрема, дослідницької), так і загальних компетентностей учасників (зокрема, компетентностей у концептуалізації дослідницьких проектів, написання грантових заявок тощо); формалізація взаємодії (у тому числі й шляхом створення інституційних структур та встановлення чітких правил взаємодії); зростаюча необхідність підзвітності університетів партнерським організаціям; базування на принципах кроссекторальної взаємодії, узгодженості, передбачуваності, послідовності і актуальності; створення інноваційної екосистеми; розвиток моделей відкритих інновацій (open innovation models), заснованих на використанні масових платформ співпраці (mass collaboration systems)^{237, 238, 239, 240, 241}.

Провідні університети країн ЄС здійснюють суттєву підтримку представників академічної спільноти, які беруть участь у академічних партнерствах. Особливістю спільних дослідницьких проектів є те, що вони мають характер міждисциплінарності або ж мультидисциплінарності²⁴². Часто в університетах створюються відповідні структурні підрозділи, метою діяльності яких є супроводження спільної дослідницької діяльності на всіх її етапах – пошук та встановлення контактів з потенційними партнерами, здійснення перемовин, укладання договорів тощо²⁴³. Функціонують також так звані галузеві групи, які співпрацюють з професійними спільнотами в рамках реалізації конкретних проектів. Так, група з математики, фізики та наук про життя в University of Oxford співпрацює з різними компаніями – від транснаціональних корпорацій до невеликих стартапів – над спільним здійсненням проектів в рамках магістерських і докторських програм підготовки та постдокторських досліджень. Група медичних наук співпрацює з дослідниками та виробниками ліків над спільними проектами клінічних та доклінічних досліджень. Сфери спільних інтересів включають фундаментальну біологію, розробку та випробування ліків, конструювання медичних приладів, геноміку та діагностування, розвиток технологій, клінічні дослідження та охорону здоров'я. Група гуманітарних досліджень співпрацюють з організаціями, громадським сектором та бізнесом над спільними

²³⁴ Public Engagement. University of Cambridge: веб-сайт. URL: <https://www.cam.ac.uk/public-engagement> (дата звернення: 11.06.2022).

²³⁵ Nyerere J. Construction and Governance of Transnational Higher Education Research Partnerships in Kenya and Uganda. Transnational Higher Education Research. 2019. No 37. VOL. 2. P. 133-157.

²³⁶ Там же.

²³⁷ Там же.

²³⁸ University-Private Sector Research Partnerships in the Innovation Ecosystem. Report. President's Council of Advisors on Science and Technology. 2008. URL: https://www.nasa.gov/pdf/404101main_past_research_partnership_report_BOOK.pdf (дата звернення 20.05.2022).

²³⁹ Partnership in Higher Education. Making a world better. Curtin University. 2014. URL: <https://www.ncsehe.edu.au/wp-content/uploads/2014/12/NCSEHE-Partnership-Publication-Web.pdf> (дата звернення 19.04.2022).

²⁴⁰ Academic Partnerships Framework / UCL Academic Manual 2021-22. London's Global University. 2022. URL: https://www.ucl.ac.uk/academic-manual/sites/academic-manual/files/chapter_8_academic_partnerships_framework_2021-22.pdf (дата звернення 15.04.2022).

²⁴¹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²⁴² Там же.

²⁴³ Collaborate on a research project. University of Oxford: веб-сайт. URL: <https://www.ox.ac.uk/research/engage-with-us/external-organisations/partnerships/collaborate-research-project> (дата звернення 19.05.2022).

дослідницькими проектами, обміном знаннями та практиками, залученням громадськості до здійснення досліджень. Група соціальних наук співпрацює з широким колом стейкхолдерів над вивченням впливу політичних, правових та економічних систем на соціальний та економічний добробут, права людини та безпеку²⁴⁴.

Якщо моделі залучення громадськості та академічних партнерств здійснюються переважно на проектній основі, то *модель інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами* характеризується процесом операціоналізації, що втілюється у роботі постійно діючих органів публічно-громадського управління²⁴⁵. Прикладом такого органу управління може слугувати Рада Стокгольмського університету (University board of Stockholm University), який є вищим органом управління університетом. У раді збалансовано представлено: академічну (професори Астрід Содерберг Віддінг, Івонн Сванстрем, Генрік Седерквіст, Елізабет Вогхол Нівр), студентську спільноту університету (президент, віце-президент та член Студентської спілки Stockholm University), представників трудового колективу (президент університету, представник офісу президента та три постійних члена колективу) та представників зовнішніх стейкхолдерів (голова правління Ради - Матс Мелін, колишній суддя Верховного суду; Ганс Берсвік, президент Orvelin Group AB; Андерс Ліндберг, заступник директора Ingenjörsvetenskapsakademien; Санна Хелен Хоубі-Нільсен, Північний музей Стиресмана Штіфтельсена; Тійт Ланд, ректор Таллінського технологічного університету; Туула Тірі, президент Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien; Гунілла Нордльоф, Шведське агентство охорони здоров'я)^{246, 247}.

Рада Варшавського університету (University council of the University of Warsaw) є іншим прикладом інституціоналізації процесу публічно-громадського управління. Персональний склад цього органу охоплює знаних діячів в сфері науки, освіти, управління, бізнесу: професор Мирослав Жабек (керівник департаменту нейрохірургії Центру підвищення кваліфікації Мазовецького госпіталю), професор Януш Буйніцкі (керівник дослідницької групи Міжнародного інституту модекулярної біології), професор Перл Декстра (керівник департаменту соціології Університету Еразмус в Ротердамі), професор Пол Хольм (професор, Трінті коледжу в Дубліні), професор Марек Карлінер (іноземний член Польської Академії Мистецтв і наук, представник Ізраїлю в раді CERN), Катаржина Жайдель-Куровська (виконавчий директор Світового банку), Каміль Бонас (керівник студентської ради Варшавського університету)^{248, 249}. Повноваження цього дорадчого органу включають: консультування з питань розбудови стратегії університету, внесення змін до Статуту, моніторинг фінансової діяльності та управління університетом, погодження кандидатів на посаду ректора, висловлювання рекомендацій щодо виконання стратегії та преміювання працівників за виконання додаткової роботи, погодження річного бюджету університету, загального та фінансового планів, обрання провайдера послуг для здійснення аудиту фінансової діяльності закладу, погодження відчуження майна університету на користь третьої сторони (у випадку, якщо ринкова вартість такого майна перевищує 2 млн.злотих). Для виконання своїх повноважень Рада університету має право доступу до будь-якої документації, включаючи фінансову²⁵⁰.

У Ludwig-Maximilians-Universität München функціонують два органи публічно-громадського управління: Рада університету (University Council) та Консультативна (опікунська) рада (Advisory Council

²⁴⁴ Collaborate on a research project. University of Oxford: веб-сайт. URL: <https://www.ox.ac.uk/research/engage-with-us/external-organisations/partnerships/collaborate-research-project> (дата звернення 19.05.2022).

²⁴⁵ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²⁴⁶ University board. Stockholm University: веб-сайт. URL: <https://www.su.se/english/about-the-university/organisation/university-board#membersrepresentingpublicinterest> (дата звернення 21.05.2022).

²⁴⁷ Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

²⁴⁸ University council of the University of Warsaw. University of Warsaw: веб-сайт. URL: <https://radauczelnii.uw.edu.pl/en/> (дата звернення 22.05.2022).

²⁴⁹ Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

²⁵⁰ University council of the University of Warsaw. University of Warsaw: веб-сайт. URL: <https://radauczelnii.uw.edu.pl/en/> (дата звернення 22.05.2022).

(Kuratorium). Повноваженнями Ради університету є вибори президента та віцепрезидента, внесення доповнень до Конституції закладу та внесення пропозицій щодо реорганізації закладу²⁵¹. Достатньо широкі повноваження цього органу реалізуються: головою та його заступником, членами ради, які є представниками університету (10 осіб), членами ради – представниками зовнішніх стейкхолдерів (10 осіб) та членами-консультантами (7 осіб). Серед представників зовнішніх стейкхолдерів – Президент Європейської ради з питань досліджень (European Research Council), професор Політехнічної школи в Лозані (Франція) (École Polytechnique Fédérale Lausanne), віце-президент із міжнародних відносин Університету Бордо (Франція) (Université de Bordeaux), директор Літературного дому у Мюнхені (Literaturhaus München), президент Вищого регіонального суду (OLG München) та Баварського конституційного суду (Bavarian Constitutional Court), директор Академії політичних наук в Тутцінгу (Akademie für Politische Bildung, Tutzing), віцепрезидент Форденбанк Баварія (LfA Förderbank Bayern), президент виконавчої ради Технологічного університету в Ейндховені (TU Eindhoven), ректор університету в Гьотебурзі (University of Gothenburg)^{252, 253}.

Консультативна рада (Kuratorium) покликана, з одного боку, сприяти виконанню основних завдань університету, а з іншого – просувати інтереси закладу у зовнішньому оточенні. До складу ради входять 25 осіб, які продемонстрували особливу відданість поліпшенню добробуту університету: єпископ євангельсько-лютеранської церкви в Баварії, мер міста Обершлайсхайм, Голова Комітету з науки та мистецтва Парламенту землі Баварія, генеральний директор Асоціації баварського бізнесу, Віце-президент Парламенту землі Баварія, генеральний секретар Фонду Ганна Зайделя, консультант з управління компанії “Клуге і партнери”, президент єврейської громади Мюнхена та Верхньої Баварії, голова Фонду Білої Троянди, експрезидент Баварської академії образотворчого мистецтва, архієпископ Мюнхенський і Фрайзінгський, мер муніципалітету Планег, заступник голови парламентської групи у Парламенті землі Баварія, міністр освіти та культури Баварії, лорд-мер столиці землі Мюнхена, п’ятий віце-президент парламенту Баварії, уповноважений уряду землі Баварія з питань єврейства^{254, 255}.

Піклувальна рада Технічного університету Мюнхена (TUM Board of Trustees) є основним органом публічно-громадського управління закладом. Його склад сформовано на принципах паритетності: десять представників університету (це обрані члени Сенату) та десять представників зовнішніх стейкхолдерів (провідних діячів у сфері науки, культури, бізнесу та політики)²⁵⁶. Повноваження цього органу розповсюджуються на виконання статуту та планів розвитку університету, внесення змін у освітні програми, обрання президента та віцепрезидентів Сенату університету. Зокрема, члени Піклувальної ради: визначають структуру університету, надають пропозиції щодо кандидатур вищих посадових осіб (віцепрезидентів з питань персоналу, адміністрування та фінансів), консультують з питань розбудови програми діяльності закладу, запровадження/оновлення/відміни програм підготовки, обирають президента університету та за його поданням – його заступників, вносять пропозиції щодо створення/реорганізації структурних підрозділів університету, формують пропозиції щодо фінансового плану та бюджету університету²⁵⁷.

Рада Технічного університету Мюнхена (TUM University Council) – інший орган публічно-громадського управління, метою діяльності якого є просування та захист інтересів закладу. Функції ради носять консультативно-дорадчий характер. До складу цього органу входять такі діячі, як ексміністр фінансів землі Баварія, керівник департаменту по роботі з університетами компанії Siemens AG, мер міста Фрейзінг, почесний президент Асоціації промисловців Баварії, президент Баварської будівельної асоціації, мер міста

²⁵¹ University Council. Ludwig-Maximilians-Universität München: веб-сайт. URL: <https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/university-council/index.html> (дата звернення 26.05.2022).

²⁵² University Council. Ludwig-Maximilians-Universität München: веб-сайт. URL: <https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/university-council/index.html> (дата звернення 26.05.2022).

²⁵³ Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

²⁵⁴ Advisory Council (Kuratorium). Ludwig-Maximilians-Universität München: веб-сайт. URL: <https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/advisory-council/index.html> (дата звернення 27.05.2022).

²⁵⁵ Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

²⁵⁶ Там же.

²⁵⁷ TUM Board of Trustees. The Technical University of Munich: веб-сайт. URL: <https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/board-of-trustees> (дата звернення 29.05.2022).

Гарчінг, віцепрезидент Парламенту землі Баварія, керівник відділу Міністерства економічних відносин та регіонального розвитку землі Баварія, експрезидент ARTE (франко-німецького міждержавного культурного некомерційного телеканалу), член Європарламенту, співзасновник компанії Celonis SE, мер міста Страубінг, головний куратор Баварського офісу збереження історичних пам'яток, президент Університету кінематографії, президент Мюнхенської школи філософії, директор Мюнхенського центру документування історії націонал-соціалізму, директор гімназії Отто фон Таубе в Гаутінгу, незалежні підприємці^{258, 259}.

Рада директорів L'Université Paris-Saclay (Conseil D'administration) є органом публічно-громадського управління закладом, який функціонує на засадах представництва як академічної спільноти, так і зовнішніх стейкхолдерів. До її складу входять 36 представників – 18 з числа працівників університету (п'ять професорів, п'ять дослідників, чотири студенти, чотири предстаники з числа інженерно-технічного, адміністративного та допоміжного персоналу) та 18 представників зовнішніх стейкхолдерів: три представники місцевої влади (віце-президент регіону Іль-де-Франс з питань вищої освіти та досліджень, президент міської громади Париж-Сакле, президент міської громади Сен-Кантен-ан-Івелін); десять представників професійної та бізнес-спільноти (генеральний директор Crous de Versailles, директор з досліджень і розвитку компанії Air Liquide, директор відділу досліджень і розробок компанії ISoft, генеральний директор Інституту сталого розвитку та міжнародних відносин (IDDRI), керівник проекту з ядерних досліджень, керівник відділу зв'язків із вищою освітою компанії GIM, редактор наукового щомісячника Sciences et Avenir і La Recherche, старший консультант компанії Orange, операційний менеджер компанії SONOVISION, директор із нових технологій компанії GMD Plasturgie); п'ять представників академічної спільноти^{260, 261}. Відповідно до статті 13 Статуту університету на засідання Ради директорів запрошуються (без права голосу) голова комітету зі стратегічного розвитку, генеральний директор служби університету, бухгалтер, ректор академічного регіону Іль-де-Франс або його представник, керівники структурних підрозділів університету, ректори університетів-асоційованих членів, президенти партнерських організацій ONR та IHES або їхні представники²⁶². Повноваження Ради директорів визначені статтею 14 Статуту університету та є достатньо широкими: обрання президента L'Université Paris-Saclay та заступника голови ради директорів; ухвалення правил внутрішнього розпорядку університету; затвердження статутів та правил внутрішнього розпорядку структурних підрозділів закладу (загальних служб, аспірантури, інститутів та університетської школи бакалаврів); ухвалення рішень щодо впровадження нових та оновлення існуючих освітніх програм; погодження змін до структури університету (створення нових/реорганізацію існуючих структурних підрозділів); призначення членів Ради зі стратегічного розвитку; уповноваження президента університету ініціювати будь-які судові дії, вдаватися до арбітражу та підписувати угоди у межах його компетенції; ухвалення порядку винаймання наукового та науково-педагогічного персоналу; затвердження річного звіту президента університету про його/її діяльність; схвалення проекту бюджету та штатного розкладу університету; погодження позик, інвестицій в акціонерний капітал та створення дочірніх компаній і фондів; погодження дарування та спадщини, придбання та відчуження нерухомого майна, розпорядження нерухомим майном; ініціювання створення комісій, рад та комітетів²⁶³. Операційні аспекти діяльності ради передбачають проведення її засідань не рідше трьох разів на рік або на вимогу не менше, ніж третини її членів; вирішальність голосу голови ради у разі рівного розподілу голосів її членів; делегування певних питань діяльності ради її голові; можливість дистанційного проведення засідань; прозорість та підзвітність діяльності цього органу.

²⁵⁸ TUM University Council. The Technical University of Munich: веб-сайт. URL: <https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/university-council> (дата звернення 29.05.2022).

²⁵⁹ Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

²⁶⁰ Composition du Conseil D'administration. L'Université Paris-Saclay: веб-сайт. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/composition-du-conseil-dadministration> (дата звернення 30.05.2022).

²⁶¹ Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

²⁶² Там же.

²⁶³ Reglement interieur du Conseil D'administration de l'Universite Paris-Saclay. L'Université Paris-Saclay: веб-сайт. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/sites/default/files/2021-01/RI-CA.pdf> (дата звернення 30.05.2022).

Управління Sorbonne University здійснюється його президентом та Радою університету (Central Councils), яка у свою чергу складається з двох окремих органів управління - Ради директорів та Вченої ради. Органом публічно-громадського управління є Рада університету, до складу якої входять як представники професорсько-викладацького складу університету, так і представники адміністративного персоналу, студентів та зовнішніх стейкхолдерів²⁶⁴. До повноважень цього органу входить обрання президента університету, затвердження стратегічного плану, річного звіту, ухвалення проекту бюджету²⁶⁵.

В цілому, можна спостерігати певні закономірності в поширенні тих чи інших моделей публічно-приватного управління у провідних університетах країн ЄС (табл. 1). Так, у Великобританії та Швеції превалює більш лібералізований підхід, який втілюється у поширенні переважно моделей залучення громадськості та моделей академічних партнерств, які функціонують переважно на проєктній основі. Що стосується Німеччини, Франції та Республіки Польща, то можемо констатувати превалювання моделі інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами, яка характеризується наявністю постійно діючих органів, які мають достатньо широкі повноваження в управлінні університетами (від затвердження кандидатури президента/ректора до вирішення питань операційного та фінансового менеджменту), у складі яких збалансовано представлено академічну та студентську спільноти та громадянське суспільство (бізнес- та професійні асоціації, органи державного управління та місцевого самоврядування, професійні, релігійні та політичні організації)²⁶⁶.

Таблиця 1

Моделі публічно-громадського управління провідних університетах країн ЄС

Назва університету	Модель залучення громадськості	Модель академічного партнерства	Модель інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами
<i>Франція</i>			
L'Université Paris-Saclay			+
Sorbonne University			+
<i>Німеччина</i>			
Ludwig-Maximilians-Universität München			+
TUM			+
<i>Великобританія</i>			
Oxford University	+	+	
University of Cambridge	+		
<i>Швеція</i>			
Stockholm University		+	+
The Karolinska Institutet		+	
<i>Республіка Польща</i>			
University of Warsaw			+

Модель багаторівневого публічно-громадського управління реалізується в управлінні UKRI (United Kingdom Research and Innovation) – громадської організації зі сприяння розвитку досліджень та обміну знаннями у закладах вищої освіти Великобританії. Досвід показує, що така модель сприяє прозорості, підзвітності, ефективності функціонування цієї організації та забезпечує: розвиток та реалізацію її стратегії, підзвітності функціонування посадових осіб, лідерства та відповідальності кожного структурного підрозділу. Вона дозволяє як реалізувати орієнтовану на результат діяльність організації, так і сприяє галузевій

²⁶⁴ Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12. 2022).

²⁶⁵ Central Councils. Sorbonne University: веб-сайт. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/governance-and-organization/central-councils> (дата звернення 30.05.2022).

²⁶⁶ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

представленості та диверсифікованості її діяльності. Крім того, модель передбачає широке охоплення та залученість до процесу управління представників різних стейкхолдерів – професійних спільнот, органів державного управління та місцевого самоврядування, благодійні та громадські організації, лідерів думок, професійні спілки тощо²⁶⁷.

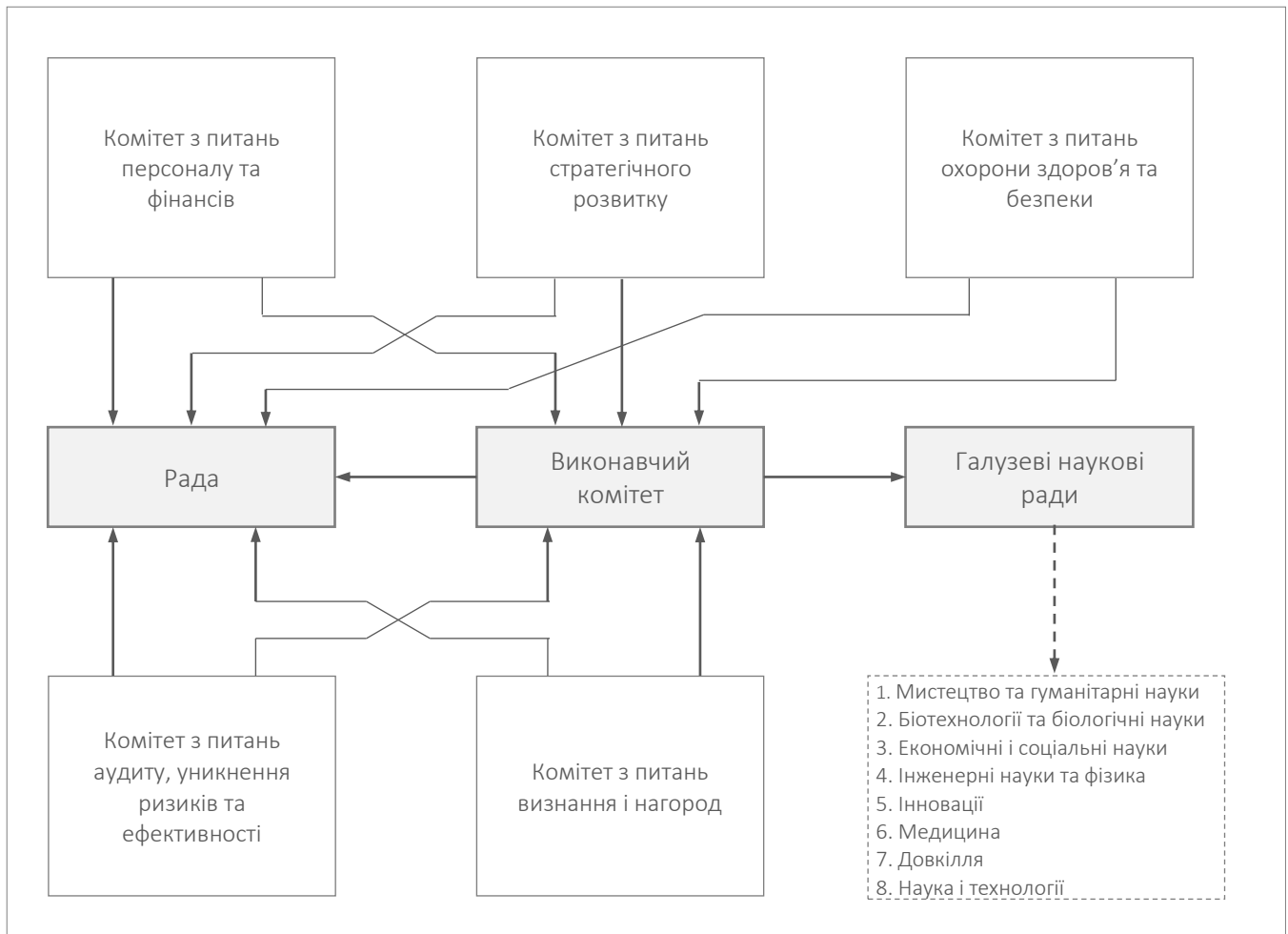

Рис. 4. Організаційна структура UKRI

Організаційна структура схематично представлена на *рис. 4*.

Органами управління організацією є²⁶⁸:

- Рада UKRI (її відповідальність - досягнення стратегічних цілей та візії організації). До складу ради входять її голова, виконавчий директор, фінансовий директор, від 9 до 12 незалежних членів – представників закладів вищої освіти, виробничого сектору та сфери послуг, органів державного управління та місцевого самоврядування, благодійних та громадських організацій. Структура ради представлена Підкомітетом з питань аудиту, уникнення ризиків та ефективності, Підкомітетом із оцінки діяльності, Інвестиційним підкомітетом²⁶⁹.

- Виконавчий комітет (його відповідальність – стратегічне консультування Ради UKRI, координування щоденної операційної діяльності організації та забезпечення співпраці органів управління UKRI в аспекті досягнення стратегічних та операційних цілей)²⁷⁰.

²⁶⁷ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

²⁶⁸ Там же.

²⁶⁹ Terms of Reference for the UKRI Board. UKRI: веб-сайт. URL: <https://www.ukri.org/wp-content/uploads/2021/12/UKRI-211221-UKRIBoardTermsOfReference.pdf> (дата звернення 29.04.2022).

²⁷⁰ Executive Committee. UKRI: веб-сайт. URL: <https://www.ukri.org/about-us/how-we-are-governed/executive-committee/> (дата звернення 29.04.2022).

- Комітети (відповідальність – консультування та порадицтво для Ради UKRI та Виконавчого комітету). Такими комітетами є: Комітет з питань аудиту, уникнення ризиків та ефективності, Комітет з питань визнання та нагород, Комітет з питань персоналу та фінансів, Комітет з питань стратегічного розвитку, Комітет з питань охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності.

- Галузеві наукові ради (відповідальність – співпраця з дослідницькими та інноваційними спільнотами та стейкхолдерами з питань реалізації стратегічних цілей організації). Є підзвітними Виконавчому комітету. Охоплюють сфери, розвиток яких відповідає актуальному соціальному замовленню: мистецтво та гуманітарні науки, біотехнології та біологічні науки, економічні та соціальні науки, інженерні науки та фізика, інновації, медицина, довкілля, науки і технології²⁷¹.

Висновки

1. Громадсько-публічне управління в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів – це процес управління співпрацею між різними суб'єктами (державним і приватним сектором, інститутами громадянського суспільства) на основі поєднання демократичних процедур самоуправління та співуправління, що має на меті підвищення ефективності та результативності діяльності університетів, створення їх порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків та доповнення ресурсного забезпечення партнерів, підвищення рівня управлінської та економічної спроможності та життєздатності, адаптації до змінних умов середовища, забезпечення сталого продукування та поширення інновацій, створення інноваційної екосистеми.

2. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами в Україні характеризується спорадичністю, несистемністю, формалізацією відносин між партнерами, що спричиняється низкою факторів: недосконалістю нормативно-правового забезпечення такого управління; організаційними проблемами та недосконалими процесами операціоналізації взаємодії з партнерами; проблемами розмежування прав і повноважень органів громадсько-публічного управління університетами; нерозуміння стейкхолдерами (включаючи керівництво університетів) прямих та непрямих зисків від громадсько-публічного управління університетами та небажання інвестувати час та ресурси у взаємодію; відсутністю працівників, які б взяли на себе функцію системної організації взаємодії між стейкхолдерами в процесі громадсько-публічного управління університетами; низьким рівнем поінформованості стейкхолдерів щодо процесів, які відбуваються в університетах.

3. Сучасні тенденції розбудови публічно-приватного партнерства в Україні характеризуються: впровадженням нових та удосконаленням існуючих механізмів громадсько-публічного управління університетами, які реалізуються переважно в рамках міжнародних проєктів; розширенням напрямів взаємодії університетів зі стейкхолдерами в процесі здійснення публічно-громадського управління університетами; поглибленням процесу інституціоналізації та імплементації новітніх форм публічно-громадського управління університетами (професійних дорадчих комітетів зі спеціальності, комітетів з підтримки забезпечення якості, центрів педагогічної та управлінської досконалості, ресурсних центрів, багатодомених кластерних мереж, стартап-центрів, асоціацій випускників університетів, наглядових рад університетів).

4. Оптимальна модель публічно-громадського управління університетами має збалансовано інтегрувати властивості державного, самоврядного або муніципального, громадського та корпоративного управління.

5. Стратегічною метою розвитку публічно-громадського управління у провідних університетах країн ЄС є поглиблення інноваційної культури університетів; створення регіональної інноваційної екосистеми світового рівня; зростання впливу університетів на регіональному, національному та глобальному рівнях; вибудовування конструктивних відносин з місцевою та регіональною спільнотами; заохочення широкого використання результатів досліджень.

²⁷¹ Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256>

6. Моделями розвитку публічно-громадського управління університетами країн ЄС є: модель залучення громадськості, модель академічних партнерств, модель інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами, модель багаторівневого публічно-громадського управління.

7. Інституції публічно-громадського управління у досліджуваних університетах мають широке коло повноважень та репрезентують ідею диверсифікованого залучення стейкхолдерів у процес управління університетами.

8. Закономірностями поширення тих чи інших моделей публічно-приватного управління у провідних університетах країн ЄС є превалювання моделей залучення громадськості та моделей академічних партнерств (які функціонують переважно на проєктній основі) у Великобританії та Швеції та поширення моделі інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами у Німеччині, Франції та Республіці Польща.

9. Багаторівнева модель публічно-громадського управління закладом сприяє прозорості, підзвітності, ефективності, забезпечує розвиток та реалізацію стратегії закладів, підзвітності функціонування посадових осіб, лідерства та відповідальності кожного структурного підрозділу, дозволяє як реалізувати орієнтовану на результат діяльність, сприяє галузевій представленості та диверсифікованості діяльності, передбачає широке охоплення та залученість до процесу управління представників різних стейкхолдерів – професійних спільнот, органів державного управління та місцевого самоврядування, благодійні та громадські організації, лідерів думок, професійні спілки.

Рекомендації

На загальнодержавному рівні:

1. Удосконалити нормативно-правове забезпечення публічно-громадського управління університетами, вніши зміни та доповнення у відповідні нормативно-правові акти.

На рівні МОН:

1. Сприяти впровадженню філософії широкого міжсекторального партнерства в освіті задля здійснення значних соціально-економічних перетворень у державі.

2. Здійснити заходи щодо оптимізації механізмів державно-громадського партнерства та інкорпорування відкритої та демократичної моделі управління в освіті.

3. Сприяти подальшому удосконаленню існуючих механізмів громадсько-публічного управління університетами.

4. Сприяти поглибленню процесу інституціоналізації та імплементації новітніх форм публічно-громадського управління університетами (професійних дорадчих комітетів зі спеціальності, комітетів з підтримки забезпечення якості, центрів педагогічної та управлінської досконалості, ресурсних центрів, багатодомених кластерних мереж, стартап-центрів, асоціацій випускників університетів).

5. Сприяти впровадженню такого типу публічно-громадського управління, яке збалансовано інтегрує властивості державного, самоврядного або муніципального, громадського та корпоративного управління.

6. Сприяти впровадженню такої моделі публічно-громадського управління, яка збалансовано поєднує моделі залучення громадськості, академічного партнерства, інституціоналізованого та багаторівневого публічно-громадського управління університетами).

7. Сприяти вирішенню проблеми розмежування прав і повноважень існуючих (студентське самоврядування, конференція трудового колективу, вчена рада, наглядова рада, науково-методична рада, ректорат, деканат, рада молодих вчених, первинна профспілкова організація тощо) та новітніх органів громадсько-публічного управління університетами.

8. Здійснювати просвітницьку роботу з метою поглиблення розуміння стейкхолдерами прямих та непрямих зисків від громадсько-публічного управління університетами.

На інституційному рівні:

1. Здійснювати управління університетом на основі спільної діяльності та партнерських зв'язків між різними суб'єктами (державним і приватним сектором, інститутами громадянського суспільства).

2. У процесі стратегування (визначення стратегічних векторів розвитку університетів) приділяти значну увагу питанням розбудови ефективного публічно-громадського управління.

3. Впроваджувати ефективні механізми залучення громадян в процес управління університетами.

4. Підвищувати рівень спроможності та життєздатності університетів, їх адаптації до змінних умов середовища за рахунок створення їх порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків між партнерами та доповнення ресурсного забезпечення.

5. Взаємодію з партнерами здійснювати основні принципів кроссекторальної взаємодії, узгодженості, передбачуваності, послідовності і актуальності та моделях відкритих інновацій (open innovation models).
6. Удосконалювати процеси операціоналізації взаємодії університетів з партнерами.
7. Здійснювати просвітницьку роботу з метою поглиблення розуміння стейкхолдерами прямих та непрямих зисків від громадсько-публічного управління університетами.
8. Створити підрозділи, функцією яких є системна організація взаємодії між стейкхолдерами в процесі громадсько-публічного управління університетами.
9. Запроваджувати новітні форми публічно-громадського управління університетами (професійні дорадчі комітети зі спеціальностей, комітети з підтримки забезпечення якості, центри педагогічної та управлінської досконалості, ресурсні центри, багатодоменні кластерні мережі, стартап-центри, асоціації випускників університетів), удосконалювати діяльність існуючих форм (наглядових рад університетів).
10. Обґрунтувати та пілотувати таку модель публічно-громадського управління, яка збалансовано поєднує моделі залучення громадськості, академічного партнерства, інституціоналізованого та багаторівневого публічно-громадського управління університетами).

Список використаних джерел

1. База і новини проєктів Еразмус+, Темпус, Жан Моне. *Національний офіс Еразмус+: веб-сайт*. URL: <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/novyny-i-baza-proektiv.html> (дата звернення: 12.06.2022).
2. Бакуменко В., Надолішній П. Теоретичні та організаційні засади державного управління: опорний конспект дистанційного курсу. Київ: Міленіум. 2003. 162 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bakumenko_Valerii/Teoretychni_ta_orhanizatsiini_zasady_derzhavnoho_upravlinnia_Opornyi_konspekt.pdf?PHPSESSID=7ur83tgp8qncv4q75t4irg4 (дата звернення: 10.07.2022).
3. Бінько І. Публічне управління і публічне адміністрування: співвідношення понять. Вісник АПСВТ. 2020. №3-4. С. 41-47. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-41-47.pdf (дата звернення: 01.07.2022).
4. Бородієнко О.В. Публічно-громадське управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC —Sci-conf.com.ua||, Lviv, Ukraine, 4 жовтня 2022. С. 350-359. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12.2022).
5. Бородієнко Олександра Володимирівна. Громадсько-публічне управління університетами: досвід країн ЄС. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Випуск 205. С.18-27. <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1256> (дата звернення: 10.11.2022).
6. Бородієнко О. Підходи до формування персонального складу органів публічно-громадського управління в університетах країн ЄС. Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine, 31 жовтня 2022. С. 427-434. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/> (дата звернення: 01.12.2022).
7. Бородієнко О. Публічно-приватне партнерство закладів професійної освіти: практичний посібник. Київ: ІПТО НАПН України, 2020. 302 с.
8. Бородієнко О. Сутність феномену публічно-громадського управління університетами в зарубіжному науковому дискурсі. *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 14th International scientific and practical conference. SSPG Publish, Stockholm, Sweden, 11 листопада 2022. С. 150-158.* URL: <https://sci-conf.com.ua/xiv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-16-18-10-2022-stokholm-shvetsiya-arhiv/> (дата звернення: 01.12.2022).
9. Бородієнко Олександра Володимирівна. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами України. Молодь і ринок. 2022. №6/204. С. 96-112. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/265722> (дата звернення: 10.11.2022).
10. Драч І., Бородієнко О., Петроє О. (2022). Інновації в управлінні університетами як передумова розвитку конкурентоздатної економіки України в поствоєнний період. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No. 3(44). <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3773>
11. Еразмус+ проєкт PAGOSTE: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/> (дата звернення: 12.06.2022).

- 12.Здобутки. *Еразмус+ проект PAGOSTE*: веб-сайт. URL: <https://pagoste.eu/uk/rezultati/zdobutki/> (дата звернення: 11.06.2022).
- 13.Положення про Стартап-центр СумДУ «New Generation». *Стартап-центр СумДУ «New Generation»*: веб-сайт. URL: <https://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=0e2ad185-87cc-e311-8f1e-001a4be6d04a&kind=1>(дата звернення: 25.05.2022).
- 14.Про Асоціацію. *Асоціація Випускників НАУКМА*: веб-сайт. URL: <https://kmaalumni.org.ua/right-sidebar-template/> (дата звернення: 15.07.2022).
- 15.*Про освіту* : Закон України від 05.09.2017 р. No 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 20.04.2022).
- 16.Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки (№286-р) / Кабінет міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 13.07.2022).
- 17.*Про фахову передвищу освіту* : Закон України від 06.06.2019 р. No 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення 20.04.2022).
- 18.Статут громадської організації «Асоціація випускників Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». *Асоціація випускників*: веб-сайт. URL: <http://alumni.kpi.kharkov.ua/statut/> (дата звернення: 20.05.2022).
- 19.Як приєднатись до асоціації? *Асоціація випускників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*: веб-сайт. URL: <https://alumni.chnu.edu.ua> (дата звернення: 15.07.2022).
- 20.Academic Partnerships Framework / UCL Academic Manual 2021-22. London's Global University. 2022. URL: https://www.ucl.ac.uk/academic-manual/sites/academic-manual/files/chapter_8_academic_partnerships_framework_2021-22.pdf (дата звернення 15.04.2022).
- 21.Advisory Council (Kuratorium). *Ludwig-Maximilians-Universität München*: веб-сайт. URL: <https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/advisory-council/index.html> (дата звернення 27.05.2022).
- 22.Borodiyenko O., Malykhina Y., Protopopova Y., Kim K., Malykhina V. Social and economic prerequisites of strategic development of universities in the conditions of war and post-war period. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. No. 1(42). 464–473. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3673>
- 23.Borodiyenko O., Nychkalo N., Malykhina Ya., Kuz O., Korotkov D. Public-private partnership in education as a prerequisite for the growth of regional labor markets: analysis of foreign experience. *Financial And Credit Activity: Problems of Theory And Practice*. 2021. No. 36. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i36.228031>
- 24.Borodiyenko O., Zlenko A., Malykhina Y., Kim K., Diachkova N. Socio-economic prerequisites of strategic development of educational institutions. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. No 1(42). P. 464–473. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3673>
- 25.Central Councils. Sorbonne University: веб-сайт. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/governance-and-organization/central-councils> (дата звернення 30.05.2022).
- 26.Citizen Science: Innovation in Open Science, Society and Policy. Hecker S. at al. London: UCL Press, 2018. <https://doi.org/10.14324/111.9781787352339>.
- 27.Collaborate on a research project. University of Oxford: веб-сайт. URL: <https://www.ox.ac.uk/research/engage-with-us/external-organisations/partnerships/collaborate-research-project> (дата звернення 19.05.2022).
- 28.Composition du Conseil D'administration. *L'Université Paris-Saclay*: веб-сайт. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/composition-du-conseil-dadministration> (дата звернення 30.05.2022).
- 29.Engagement and partnership. University of Oxford: веб-сайт. URL: <https://www.ox.ac.uk/about/organisation/strategic-plan-2018-23/engagement-and-partnership> (дата звернення 19.05.2022).
- 30.Executive Committee. *UKRI*: веб-сайт. URL: <https://www.ukri.org/about-us/how-we-are-governed/executive-committee/> (дата звернення 29.04.2022).
- 31.Haklay M., Dörler D., Heigl F., Manzoni M., Hecker S., Vohland K. What Is Citizen Science? The Challenges of Definition / *The Science of Citizen Science*. 2021. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-58278-4_2. P.13-33.
- 32.Horder L., Shaw, M. Academic Partnerships Policy. University of Portsmouth. 2019. URL: <https://policies.docstore.port.ac.uk/policy-021.pdf> (дата звернення 09.06.2022).

33. IoT Cluster Network. *Internet of Things: Emerging Curriculum for Industry and Human Applications*: веб-сайт. URL: <https://aliot.eu.org/iot-cluster-network/> (дата звернення: 11.06.2022).
34. Nyerere J. Construction and Governance of Transnational Higher Education Research Partnerships in Kenya and Uganda. *Transnational Higher Education Research*. 2019. No 37. VOL. 2. P. 133-157.
35. Partnership in Higher Education. Making a world better. Curtin University. 2014. URL: <https://www.ncsehe.edu.au/wp-content/uploads/2014/12/NCSEHE-Partnership-Publication-Web.pdf> (дата звернення 19.04.2022).
36. Pollitt C., Bouckaert G. *Public Management Reform: A Comparative Analysis*. 2004. Oxford: University Press. 328 p.
37. Public Engagement. *University of Cambridge*: веб-сайт. URL: <https://www.cam.ac.uk/public-engagement> (дата звернення: 11.06.2022).
38. Reglement interieur du Conseil D'administration de l'Universite Paris-Saclay. *L'Université Paris-Saclay*: веб-сайт. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/sites/default/files/2021-01/RI-CA.pdf> (дата звернення 30.05.2022).
39. Strategies for Stockholm University 2019-2022 / Stockholm University, 2018. URL: https://www.su.se/polopoly_fs/1.444518.1562073051!/menu/standard/file/Strategies%20for%20Stockholm%20University%202019-2022.pdf (дата звернення 21.05.2022).
40. Strategy of the University of Warsaw. *University of Warsaw*: веб-сайт. URL: <https://en.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2014/06/STRATEGY-OF-THE-UNIVERSITY-OF-WARSAW.pdf> (дата звернення 24.05.2022).
41. Terms of Reference for the UKRI Board. UKRI: веб-сайт. URL: <https://www.ukri.org/wp-content/uploads/2021/12/UKRI-211221-UKRIBoardTermsOfReference.pdf> (дата звернення 29.04.2022).
42. The Karolinska Institutet University Board (Konsistoriet) adopted Strategy 2030. Creating Karolinska Institutet's future together. Karolinska Institutet, 2019. 32 p.
43. TUM Agenda 2030. *The Technical University of Munich*: веб-сайт. URL: <https://www.exzellenz.tum.de/fileadmin/w00bll/exzellenz/TUM-AGENDA-2030-Zusammenfassung.pdf> (дата звернення 28.05.2022).
44. TUM Board of Trustees. *The Technical University of Munich*: веб-сайт. URL: <https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/board-of-trustees> (дата звернення 29.05.2022).
45. TUM University Council. *The Technical University of Munich*: веб-сайт. URL: <https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/university-council> (дата звернення 29.05.2022).
46. University board. Stockholm University: веб-сайт. URL: <https://www.su.se/english/about-the-university/organisation/university-board#membersrepresentingpublicinterest> (дата звернення 21.05.2022).
47. University council of the University of Warsaw. *University of Warsaw*: веб-сайт. URL: <https://radauczelnii.uw.edu.pl/en/> (дата звернення 22.05.2022).
48. University Council. *Ludwig-Maximilians-Universität München*: веб-сайт. URL: <https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/university-council/index.html> (дата звернення 26.05.2022).
49. University-Private Sector Research Partnerships in the Innovation Ecosystem. Report. President's Council of Advisors on Science and Technology. 2008. URL: https://www.nasa.gov/pdf/404101main_past_research_partnership_report_BOOK.pdf (дата звернення 20.05.2022).

Розділ 5. Цифровізація як умова забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

Жаннета ТАЛАНОВА,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент, головний науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої освіти
Інститут вищої освіти НАПН України,
експерт Національного Еразмус+ офісу в Україні
<https://orcid.org/0000-0003-4007-2677>

Анотація

У розділі на підставі аналізу та узагальнення міжнародних стратегічних документів, публікацій, виявлено тенденції і підходи до цифрових трансформацій у вищій освіті в контексті забезпечення її якості. Виявлено, що глобальні цілі суспільного розвитку ООН та Європейського освітнього простору є узгодженими щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти та відповідної модернізації закладів вищої освіти задля створення інклюзивного освітнього середовища. Цифровізація в вищій освіті розглядається як один з шляхів їх досягнення. Виявлено тенденцію до поширення в Європейському просторі вищої освіти цифровізаційно вдосконаленого навчання та викладання (DELTA). Ідентифіковано основні підходи до забезпечення цифрової вищої освіти: відкритий, системний. Зазначено необхідність гармонізації національних стратегій та законодавства у сфері вищої освіти з міжнародними документами та стратегіями щодо цифрових трансформацій задля ефективного запровадження якісної цифрової вищої освіти в Україні та подолання викликів воєнного стану.

Ключові слова: цифрові трансформації, цифровізація, вища освіта, забезпечення якості, електронне оцінювання, електронне навчання, стратегія.

Summary

In the section, trends and approaches to digital transitions in higher education in the context of quality assurance are revealed based on the analysis and synthesis of international strategic documents, publications. It was found that the global social development goals of the UN and the European Education Area are consistent with regard to ensuring equal access to quality education and the appropriate modernization of higher education institutions in order to create an inclusive educational environment. Digitization in higher education is considered as a one of the ways to achieve these goals. A trend towards the spread of digitally enhanced learning and teaching (DELTA) in the European Higher Education Area has been revealed. The main approaches to providing digital higher education have been identified: open, system. It was noted that there is a need to harmonize national strategies and legislation in the higher education sphere with international documents and strategies regarding digital transitions in order to effectively introduce high-quality digital higher education in Ukraine and overcome the challenges of martial law.

Keywords: digital transitions, digitization, higher education, Quality Assurance, e-assessment, e-learning, strategy.

Актуальність цифровізації як умови забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

Глобалізація цифрових трансформацій актуалізувалася останніми роками через поширення пандемії COVID-19, впливаючи на розвиток вищої освіти в міжнародному, національному та інституційному вимірах. Наразі для системи вищої освіти України запровадження цифрових трансформацій стало необхідною умовою діяльності під час повномасштабної війни в Україні. Перехід закладів вищої освіти у формат дистанційної (цифрової) діяльності виявив недостатню готовність як працівників, так і студентів та аспірантів до цифрових трансформацій в управлінні, викладанні і навчанні, забезпеченні якості, дослідженнях. З іншого боку, пандемія COVID-19 сприяла адаптації системи вищої освіти України до нових умов освітньої та дослідницької діяльності через практику, не спираючись на стратегії або теоретичні напрацювання та досвід міжнародної спільноти, передусім ЄПВО, дослідження вітчизняних і закордонних дослідників. Адже національних

стандартів, вимог до якості цифрових освітніх програм, освітньої діяльності, навчально-методичних матеріалів наразі немає. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти перебудувало процедури акредитації у цифровому форматі під час пандемії, тож гнучко зреагувало на складні обставини воєнного стану.

Європейський Союз зфокусований на цифровізації, що відображено в бюджеті ЄС. Тривала криза COVID-19 у світі вимагає потужних заходів для відповідного забезпечення закладів вищої освіти, викладачів і студентів. Тож політика Європейського Союзу щодо цифрової освіти й після кризи COVID-19 сприятиме запровадженню стратегій і дій задля стійкого та інноваційного розвитку вищої освіти. У 2020 р. Європейська Комісія затвердила оновлений План дій цифрової освіти на 2021-2027 рр.²⁷², який наголошує, зокрема, на розвитку ефективних цифрових освітніх екосистем через сучасну інфраструктуру, на удосконаленні загальноєвропейського зв'язку, підготовці цифровізаційно компетентних викладачів, високоякісного освітнього цифрового контенту, відповідних методів і засобів, платформ, покращенні імплементації інклюзивного підходу.

Римськй Комюніке²⁷³ визначає візію та завдання розвитку ЄПВО до 2030 р. як інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного простору на підтримку стійкої, згуртованої та мирної Європи. Зазначається, що інклюзивність полягає у забезпеченні доступу до якісної вищої освіти для різних соціально вразливих груп, зокрема біженців, мігрантів, сиріт, осіб з інвалідністю, тож цифровізація вищої освіти та відповідне забезпечення якості такої освіти є важливою складовою політики інклюзивності у вищій освіті.

Наразі Україна стикається з викликами щодо розвитку вищої освіти в умовах кризи COVID-19 та, головне, повномасштабної війни, а цифровізація є одним з шляхів подолання цих викликів. Статус країни-кандидата до вступу в члени ЄС зобов'язує Україну орієнтуватися на політики ЄС щодо цифровізації у вищій освіті, зокрема щодо забезпечення якості цифрової вищої освіти та інклюзивності В.

Протягом 2020-2022 рр. в Україні розроблено стратегічні документи, що сприяють розвитку цифровізації у вищій освіті: Стратегія людського розвитку, Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників, Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Водночас зазначені документи та освітнє законодавство несистемно підходять до вирішення проблеми цифровізації у вищій освіті, не охоплюючи усі види діяльності закладів вищої освіти та якість цифрової вищої освіти.

Таким чином, наявна суспільна потреба в запровадженні цифровізації у вищій освіті задля подолання викликів стану повномасштабної воєнної агресії, з одного боку, та недосконалістю національного законодавства й системи забезпечення якості вищої освіти у частині врахування особливостей цифрової вищої освіти та відповідних європейських підходів, з іншого боку. Отже, актуальною проблемою є розвиток цифрових трансформацій у вищій освіті як умова забезпечення якісної та ефективності освітньої діяльності в університетах з урахуванням сучасних стратегій і підходів глобального і європейського вимірів.

Аналіз останніх міжнародних і вітчизняних документів щодо цифровізації у вищій освіті

Цифровізація вищої освіти як наукова проблема перебуває у фокусі вітчизняних та закордонних дослідників, серед них: С. Edelhard Tømtea, Т. Fosslanb, М. Fojcik, М.К. Fojcik, Р.О. Aamodta, L. Degn, J. Grifoll, E. Huertas, A. Prades, S. Rodríguez, Y. Rubin, F. Mulder, E. Ossiannilsson, M. Gaebel, Th. Zhang, H. Stoeber, A. Morrisroe, M. Decuypere, E. Grimaldi, P. Landri, Yelkin Diker Coskun, В. Арешонков, О. Воробйова, С. Карплюк, О. Буйницька, Л. Варченко-Троценко, Б. Грицеляк, С. Ілляшенко, Ю. Шипуліна, Н. Ілляшенко, В. Нагорний, А. Донченко, Н. Нагорна, В. Биков, О. Пінчук. Однак, системних досліджень стратегій глобального та європейського вимірів щодо цифрових трансформацій у вищій освіті в контексті забезпечення її якості немає.

Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education) (далі – ENQA), Європейська асоціація університетів (European University Association) (далі – EUA), Європейська асоціація університетів дистанційного навчання (European Association of Distance Teaching Universities) (далі – EADTU) реалізують дослідження, присвячені різним аспектам цифровізації вищої освіти, забезпеченню якості вищої освіти в контексті цифрових трансформацій. Стратегічні документи і політики ЄПВО орієнтуються на документи ООН. Цілі стійкого розвитку 2030 (The Sustainable Development

²⁷² European Commission. (2020). Digital Education Action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age. https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-communication-sept2020_en.pdf.

²⁷³ Roma Communiqué 2020. http://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.

Goals 2030, 2020)²⁷⁴ визначають стратегічні напрями, спрямовані на економічне зростання та задоволення соціальних потреб, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і можливості працевлаштування, а також забезпечують основу для відновлення щодо кризи COVID-19 й, наразі, наслідків воєнної агресії РФ проти України. Ціль 4 Якісна освіта включає положення, досягнення яких у період до 2030 р. вимагає запровадження цифровізації в освіті, серед них: забезпечення рівного доступу до всіх рівнів освіти та професійної підготовки для вразливих верств населення, включаючи людей з обмеженими можливостями, корінні народи та дітей, які перебувають у вразливому становищі; створення та модернізація закладів освіти з урахуванням інтересів дітей, молоді, осіб з обмеженими можливостями та гендеру, що забезпечуватимуть для всіх безпечно, ненасильницьке, інклюзивне середовище ефективного навчання; суттєве збільшення забезпеченості кваліфікованими учителями, у тому числі через міжнародну співпрацю задля підготовки вчителів.

У зв'язку з новими викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19 ЮНЕСКО започаткувала Глобальну освітню коаліцію проти COVID-19 (Global Education Coalition)²⁷⁵ – партнерство між ООН, організаціями громадянського суспільства, медіа та ІТ-партнерами для розробки і впровадження інноваційних рішень задля забезпечення доступу до безперервного навчання. Глобальна освітня коаліція допомагає країнам у мобілізації ресурсів і впровадженні інноваційних і відповідних контексту рішень для надання освіти дистанційно, використовуючи високотехнологічні, низькотехнологічні та нетехнологічні підходи. Забезпечення рівного доступу та інклюзивного підходу до освіти залишають пріоритетами і цифровізація сприяє їх реалізації із залученням неакадемічних організацій.

У 2020 р. Європейська Комісія затвердила План дій з цифрової освіти на 2021-2027 рр. (Digital Education Action Plan 2021-2027, 2020)²⁷⁶, що визначає спільне бачення високоякісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі й спрямований на підтримку адаптації систем освіти держав-членів ЄС до цифрової епохи. Також, План дій з цифрової освіти сприятиме досягненню відповідних цілей Європейського плану навичок (European Skills Agenda) і документу «Цифровий компас 2030: європейський шлях до цифрового десятиліття» (2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade), а також є ключовим засобом втілення бачення Європейського освітнього простору (ЄОП) до 2025 р. ЄОП включатиме шість вимірів: *якість* освіти та підготовки, *інклюзивність* і гендерна рівність, *зелені та цифрові трансформації*, *викладачі та тренери*, *вища освіта* та *геополітичний вимір*. План дій з цифрової освіти ЄС визначає два стратегічні пріоритети: сприяння розвитку високоефективної екосистеми цифрової освіти та покращення цифрових компетентностей для цифрової трансформації, а також відповідні заходи для їх підтримки. У документі сформульовано ключові положення щодо розвитку цифрової освіти.

– Високоякісна та інклюзивна цифрова освіта, яка поважає захист персональних даних і етику, має стати стратегічною метою для всіх інституцій, що діють у сфері освіти.

– Трансформація освіти для цифрової епохи – це суспільне завдання, яке передбачає партнерство між освітянами, приватним сектором, дослідниками та органами влади задля забезпечення якісної, доступної та інклюзивної цифрової освіти. Виконання зазначених критеріїв цифрової освіти має бути підкріплено відповідними доказами та даними для моніторингу результатів і покращення розуміння викликів і можливостей цифрової трансформації в освіті.

– Відповідні інвестиції в зв'язок, обладнання та організаційний потенціал і навички повинні забезпечувати доступ до цифрової освіти. Освіта є фундаментальним правом людини і доступ до неї має бути гарантований, незалежно від середовища, в якому вона надається – фізичного, цифрового або комбінації обох.

– Цифрова освіта має відігравати ключову роль у забезпеченні рівності та інклюзивності. Цифрові навички необхідні, щоб мати можливість розвинути та розгорнути цифровізовано доступні та інклюзивні системи.

– Цифрова компетентність повинна бути ключовою для всіх освітян і має бути вбудована в усі сфери професійного розвитку викладача.

– Високоякісний освітній контент необхідний для підвищення актуальності, якості та інклюзивності європейської освіти. Заклади вищої освіти відіграють дедалі важливішу роль як провайдери навчання

²⁷⁴ The Sustainable Development Goals. UN. Goal 4. Quality Education. (2020). <https://www.un.org/sustainabledevelopment/education/>

²⁷⁵ Global Education Coalition. <https://globaleducationcoalition.unesco.org/>

²⁷⁶ Digital Education Action Plan 2021-2027. European Commission. https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-communication-sept2020_en.pdf

впродовж життя. Цифрові технології слід використовувати для створення гнучких і доступних навчальних можливостей, цифрового освітнього контенту, інструментів і платформ, зокрема задля запровадження мікрокваліфікацій (micro-credentials), які фіксують результати навчання за короткостроковими курсами.

Отже, актуальні для України зміни політик на національному та інституційному рівнях відповідно до вище зазначених положень Плану дій з цифрової освіти ЄС можна сформулювати таким чином.

До пандемії COVID-19 та воєнної агресії РФ проти України цифрова освіта часто була відповідальністю підрозділів у закладах освіти та міністерствах. Наразі кризи, викликані COVID-19 та, особливо, війною в Україні, продемонстрували, що цифрова освіта є ключовим компонентом навчання, викладання та оцінювання, що потребує залученості закладів освіти та органів влади, відповідного захисту персональних даних і впровадження відповідної етики цифровізації.

Національна політика та законодавство щодо цифрових трансформацій у вищій освіті мають передбачати побудову партнерства між державним і приватним сектором, між освітянами та органами влади та механізми його реалізації задля забезпечення якісної, доступної та інклюзивної цифрової освіти. Необхідно запроваджувати моніторинг результатів цифровізації для отримання відповідних доказів і даних, для покращення розуміння викликів і можливостей цифрових трансформацій в освіті. Фінансування ресурсного забезпечення якісної цифрової вищої освіти має стати державним пріоритетом.

Необхідно розвивати та удосконалювати цифрові компетентності задля становлення цифровізовано доступних та інклюзивних освітніх системи. Адже відсутність цифрових навичок і доступності зв'язку, обладнання тощо призвели до того, що багато вразливих груп населення, студентів, викладачів не змогли продовжити якісне викладання і навчання під час карантину та, особливо, в умовах війни в Україні. Очевидно, що професійний стандарт має включати цифрову компетентність та бути орієнтиром для підвищення кваліфікації та професійної досконалості викладачів закладів вищої освіти.

Стратегічним завданням для сучасної держави постає створення відкритих цифрових курсів на платформах, доступних для отримання як повних і часткових кваліфікацій, так і мікрокваліфікацій. Такі курси можуть бути як складовими навчальних дисциплін в межах освітніх програм закладів вищої освіти, так і самостійними одиницями неформальної освіти, що надається закладами освіти.

Система стратегій Європейського Союзу, спрямованих на досягнення глобальних цілей та цифровізації, включає, окрім Плану дій з цифрової освіти на 2021-2027 рр., Європейський порядок денний з навичок/компетентностей (European Skills Agenda), Європейський план дій з соціальної підтримки (European Social Pillar Action Plan), Цифровий компас 2030 (2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade), Декларація з європейських цифрових прав і принципів (Declaration on European Digital Rights and Principles).

Вагомий внесок у розроблення спільних принципів і підходів до цифровізації вищої освіти та забезпечення якості цифрової освіти здійснили Європейська асоціація університетів (European University Association), Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education) і Європейська асоціація університетів дистанційного навчання (European Association of Distance Teaching Universities).

Європейська асоціація університетів (EUA) опублікувала результати дослідження щодо стану впровадження електронного (цифрового) навчання в європейських закладах вищої освіти у 2014 р. (E-learning in European Higher Education Institutions)²⁷⁷. Зазначено, що заклади вищої освіти Європи почали впроваджувати електронне навчання, переважна більшість з них реалізовувала як змішаний формат, поєднуючи електронне і традиційне навчання, так і цифровий. Спостерігалися тенденції до поширення міжінституційної співпраці та запровадження цифрових ступеневих програм, а також до використання онлайн-іспитів для всіх студентів за більшістю напрямів підготовки, які навчаються у традиційному форматі. Заклади вищої освіти запроваджували електронне навчання через педагогічні та економічні мотиви, також через потребу в кращому використанні ресурсів і зростаючий попит на навчання в умовах гнучкості у часі та місці навчання. Заклади використовували цифрові освітні програми, онлайн-репозиторії освітніх матеріалів, інструменти та системи управління для розвитку змісту та управління курсами, студентські портали. Майже всі заклади надавали студентам облікові записи електронної пошти, доступ до Wi-Fi, онлайн-бібліотеки, репозиторіїв для курсів і навчальних матеріалів, онлайн-каталогів курсів, а також використовували соціальні

²⁷⁷ EUA. Gaebel Michael, Kupriyanova Veronika, Morais Rita, Colucci Elizabeth. (2014). E-Learning in European Higher Education Institutions. <https://eua.eu/downloads/publications/e-learning%20in%20european%20higher%20education%20institutions%20results%20of%20a%20mapping%20survey.pdf>

мережі для комунікації. За висновками дослідження EUA проблему забезпечення якості електронного навчання розпочали обговорювати на інституційному та системному рівнях.

Проведені EUA відповідні огляди показали, що значна частина європейських університетів пропонують масові відкриті онлайн-курси (Massive Open Online Courses, MOOCs) або збираються їх розробити. EUA зазначила такі переваги запровадження MOOC: міжнародна видимість/упізнаваність задля залучення іноземних студентів; використання MOOC як лабораторії для розвитку інноваційних методів викладання, розроблення та тестування педагогічних методик й освітнього змісту; надання студентам можливостей для більш гнучкого навчання; налагодження партнерства з іншими закладами вищої освіти. Також, сформувалася низка платформ неакадемічних провайдерів (Coursera, edX, Udemy, Udacity, Futurelearn та ін.), які пропонують MOOC, часто у партнерстві з університетами, що значно розширює доступність цифрової вищої освіти²⁷⁸.

У 2021 р. EUA провів комплексні дослідження щодо розвитку цифровізації у вищій освіті «Цифрове вдосконалене навчання та викладання в європейських закладах вищої освіти» (Digitally Enhanced Learning and Teaching in European Higher Education Institutions)²⁷⁹ та «Розвиток високопродуктивної екосистеми цифрової освіти: інструменти інституційного самооцінювання» (Developing a High Performance Digital Education Ecosystem: Institutional Self-Assessment Instruments)²⁸⁰, які продемонстрували динаміку розвитку цього явища з 2014 р. Отже, цифровізаційно вдосконалене навчання та викладання (Digitally Enhanced Learning and Teaching) (далі – DELT) отримало подальше поширення в Європейському просторі вищої освіти – 57 % закладів вищої освіти широко використовують DELT. Змішаний формат навчання продовжує залишатися найпопулярнішим – використовується в 75 % закладів вищої освіти ЄПВО. Деякі заклади вищої освіти через COVID-19 також почали реалізовувати гібридне навчання і викладання, тобто почали пропонувати курси, які можна відвідувати як фізично, так і віртуально. Також збільшилася кількість закладів (36 %), які пропонують MOOC. 25 % закладів вищої освіти запроваджують віртуальну мобільність для студентів. 88 % університетів мають стратегію DELT, інтегровану в стратегію розвитку закладу. Виявлено тенденцію до поширення внутрішнього забезпечення якості DELT. Дослідження представило класифікацію 20 інструментів, призначених для самооцінювання цифровізаційно вдосконаленого навчання та викладання (DELT) у закладах вищої освіти: інструменти оцінювання, які можна заповнити, щоб зіставити відповідь, отримати бал або виміряти їх інституційну ефективність; інструменти-рамки, основною метою яких є визначення деяких принципів, встановлення стандартів або зразкових показників і надання керівних вказівок, методичних рекомендацій; комбінація двох категорій з кількох інструментів, заснована на конкретній рамці / кількох рамках, які супроводжуються певним інструментом.

Проблема забезпечення якості електронного (цифрового) навчання перебувала у фокусі уваги ENQA з 2010 р., коли було представлено результати дослідження «Забезпечення якості електронного навчання» (Quality Assurance of E-learning)²⁸¹, де розглянуто якість електронного навчання в контексті Стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), визначено підходи до оцінювання якості електронного навчання в закладах вищої освіти. В аналітичному огляді «Рекомендації щодо забезпечення якості електронного навчання» (Considerations for Quality Assurance of E-Learning Provision, 2018)²⁸² запропоновано специфічну термінологію щодо електронного навчання, рекомендації щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості електронного навчання для закладів вищої освіти та агентств із забезпечення якості. Документ спирається на підходи Стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти та надає роз'яснення щодо забезпечення якості з урахуванням специфіки освітніх програм у форматі цифрового навчання. Пізніше було підготовлено Рамку для

²⁷⁸ EUA. Gaebel Michael. (2013). MOOCs Massive Open Online Courses. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/moocs%20-%20massive%20open%20online%20courses.pdf>.

²⁷⁹ EUA. Gaebel Michael, Zhang Thérèse, Stoeber Henriette and Morrisroe Alison. (2021). Digitally enhanced learning and teaching in European higher education institutions. Survey report. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/digihe%20new%20version.pdf>.

²⁸⁰ EUA. Airina Volungevičienė, Mark Brown, Rasa Greenspon, Michael Gaebel and Alison Morrisroe Developing a high performance digital education ecosystem. Institutional self-assessment instruments (21 January 2021, Report). <https://eua.eu/downloads/publications/digi-he%20desk%20research%20report.pdf>

²⁸¹ ENQA. Josep Grifoll, Esther Huertas, Anna Prades, Sebastián Rodríguez, Yuri Rubin, Fred Mulder, Ebba Ossiannilsson. (2010). Quality Assurance of E-learning. <https://www.engq.eu/publications/quality-assurance-of-e-learning/>.

²⁸² ENQA. Esther Huertas, Ivan Biscan, Charlotte Ejsing, Lindsey Kerber, Liza Kozłowska, Sandra Marcos Ortega, Liia Lauri, Monika Risse, Kerstin Schörg, Georg Seppmann. (2018). Considerations for quality assurance of e-learning provision <https://www.engq.eu/wp-content/uploads/Considerations-for-QA-of-e-learning-provision.pdf>

забезпечення якості електронного оцінювання (Framework for the Quality Assurance of e-Assessment, 2019)²⁸³, де зазначається, що оцінювання є ключовим аспектом процесу викладання і навчання як онлайн, так і в змішаному форматі. Методи оцінювання мають бути сплановані та узгоджені з очікуваними результатами навчання за освітніми програмами та інтегровані в процедури забезпечення якості, що використовуються закладами для покращення якості цифрової освіти. Рамка визначає стандарти, відповідні індикатори та мінімальні вимоги до доказів щодо забезпечення якості електронного оцінювання. Згадані стандарти, відповідні індикатори та мінімальні вимоги до доказів охоплюють різні аспекти діяльності закладу вищої освіти в контексті електронного оцінювання: політики, структури та процеси для забезпечення якості електронного оцінювання, оцінювання навчання; автентичність, прозорість та авторство; інфраструктура та ресурси; підтримка студентів; викладацький склад; аналітика навчання; публічна інформація.

Європейська асоціація університетів дистанційного навчання (EADTU) опікується розвитком дистанційного навчання, зокрема електронного навчання, що є складовою цифрової освіти. У 2016 р. EADTU у співпраці з ENQA підготувала третє видання посібника «E-xcellence: Оцінювання якості електронного навчання: порівняльний підхід» (E-xcellence: Quality Assessment for E-learning: a Benchmarking Approach)²⁸⁴, де представлено методологію та ресурси для забезпечення якості електронного навчання у вищій освіті, надано набір контрольних показників / стандартів (benchmarks), критеріїв якості та рекомендації, відповідно до яких програми електронного навчання та системи їх підтримки можуть бути оцінені та переглянуті. Також, видання включає детальні рекомендації щодо забезпечення якості електронного навчання та глосарій основних понять і термінів. Зокрема, електронне навчання (E-learning) визначено як навчання, що забезпечується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та включає такі аспекти, як апаратне забезпечення (комп'ютери, мобільні телефони, цифрові камери тощо), цифрові ресурси (Інтернет, матеріали, представлені через віртуальні навчальні середовища, онлайн-бібліотеки тощо), програмне забезпечення (посібники, офісні пакети тощо), а також засоби онлайн-комунікації (електронна пошта, чат, форуми тощо). Наразі нормативного визначення поняття електронного навчання в українському освітньому просторі немає. Документ охоплює різні складові діяльності закладу вищої освіти щодо забезпечення цифрової освіти та електронного навчання: стратегічний менеджмент, розроблення освітньої програми і навчального плану, проектування курсу навчальної дисципліни, реалізація курсу, підтримка персоналу, підтримка студентів.

Наразі в Україні наявна низка національних стратегічних документів, що затверджені або перебувають у стадії розроблення: проект Плану відновлення України (матеріали робочих груп «Освіта і наука» і «Діджиталізація» (2022); Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022); Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників (2021); Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (2021), а також відповідні документи щодо акредитації, – необхідно гармонізувати з міжнародними трендами та стратегіями щодо цифрових трансформацій у вищій освіті задля ефективного запровадження якісної цифрової вищої освіти в Україні.

Розглядаючи цифровізацію як умову забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни, найбільший інтерес для аналізу перспектив вирішення зазначеного завдання представляють матеріали робочих груп «Освіта і наука»²⁸⁵ та «Діджиталізація»²⁸⁶ у межах проекту Плану відновлення України.

Отже, у межах напряму діджиталізації за ціллю «Відновлення зруйнованих мереж електронних комунікацій» передбачено, зокрема, відновлення зруйнованих мереж електронних комунікацій, що включає приєднання до ініціатив ЄС щодо розвитку цифрової інфраструктури, зокрема до механізму Connecting Europe Facility, що є необхідною умовою розвитку цифровізації у вищій освіті. Також, інше завдання щодо збільшення кількості кваліфікованих фахівців з електронних комунікацій шляхом розроблення та реалізації програм підготовки таких фахівців має дуальну природу, адже впливає і на вищу освіту через очікуване

²⁸³ ENQA. Martin Foerster, Anaïs Gourdin, Esther Huertas, Jana Möhren, Paula Ranne, Roger Roca. (2019). Framework for the Quality Assurance of e-Assessment/ <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/D4.7-Framework-screen-TeSLA-2606.pdf>.

²⁸⁴ European Association of Distance Teaching Universities (EADTU). Quality Assessment for E-learning: a Benchmarking Approach. Third Edition. (2016). URL: https://e-xcellencelabel.eadtu.eu/images/E-xcellence_manual_2016_third_edition.pdf.

²⁸⁵ Проект Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Освіта і наука»), 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.provekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf.c.162-164>

²⁸⁶ Проект Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Діджиталізація»), 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf>

збільшення державного замовлення на відповідні спеціальності відповідно до попиту ринку праці, і на розвиток цифровізації у вищій освіті, зокрема цифрової освіти, що будується на основі електронних комунікацій.

Забезпечення умов для стабільного функціонування цифрової економіки під час воєнного стану заплановано відбуватиметься, зокрема, через створення доступу до європейських інструментів ґрантового фінансування проектів у рамках Програми ЄС «Цифрова Європа» у таких сферах: суперкомп'ютер, штучний інтелект, цифрові навички, забезпечення широкого використання цифрових технологій в економіці та суспільстві та через трансформацію системи ІТ-освіти з метою збільшення кількості висококваліфікованих спеціалістів міжнародного рівня у сфері ІТ, які необхідні продуктивним компаніям, шляхом реалізації проекту «IT Generation» та програм подвійного диплому (Double-Degree Programmes) у партнерстві з провідними закордонними університетами.

Проект Плану передбачає розвиток електронних публічних послуг, серед яких зазначено е-послуги у сфері вищої освіти: «Іноземні студенти» – е-платформа для вступу іноземних студентів в українські заклади вищої освіти; «Документи про освіту в електронній формі» – отримання документів про освіту в електронній формі через Портал Дія та відображення документів в мобільному застосунку Дія, а також можливість використання електронних документів про освіту при вступі на навчання до закладів вищої освіти, прийомі на роботу.

Важливою умовою для цифровізації у вищій освіті є забезпечення населення України доступом до швидкісного Інтернету, що визначено як ціль відновлення. Серед показників досягнення цієї цілі: частка населення, що має доступ до мобільного інтернету із швидкістю не менше 2 Мбіт/с, – складатиме 95 % до 2025 р., частка домогосподарств, що користуються фіксованим широкосмуговим доступом до мережі Інтернет із швидкістю не менше 30 Мбіт/с, – 75 %. Поставлено амбітне завдання до 2032 р. забезпечити українське населення доступом до Інтернету із швидкістю 1 Гбіт/сек на 100 %. Наявність швидкісного Інтернету в усіх населених пунктах забезпечить доступ українців до освітнього контенту будь-якого типу та об'єму – до сучасних цифрових освітніх програм, інтерактивних курсів, тренінгів, е-бібліотек, відеоматеріалів тощо.

За напрямом «Освіта і наука» визначено низку стратегічних кроків задля підвищення якості освіти і науки та синхронізації з Європейськими освітнім і дослідницьким просторами. Насамперед окреслено національні проекти «Освіта і Наука», до реалізації яких залучатимуться міжнародні інвестиції та гранти:

1. Тотальна цифровізація – єдина база освітніх даних. Проект передбачає перехід на електронний документообіг, акумулювання актуальної інформації про освіту в Україні для держави; розбудова системи освітніх вимірювань і прогнозування; розвиток заснованої на даних (доказах і фактах) політики (Evidence-based policymaking).
2. EDID – електронний освітній паспорт. Проект спрямований на накопичення інформації про освіту людини – про індивідуальну освітню траєкторію, документи про освіту, – у смартфоні; створення освітнього LinkedIn з верифікованою інформацією про людину. Також до освітнього паспорта підключено основні облікові системи, що стосуються вищої освіти: «Е-документообіг», ЄДЕБО (для трансформації процесів замовлення документів про освіту).

Заслугує на увагу акумулювання актуальної інформації про освіту в Єдиній базі освітніх даних – достовірні та актуальні дані у сфері вищої освіти та освітня аналітика використовуватимуться для формування політики на всіх рівнях прийняття рішень (заснована на даних політика); весь масив освітніх і наукових даних збиратиметься через ключові інформаційно-комунікаційні системи в сфері освіти і науки, що спростить управлінські процеси та підвищить їх ефективність.

Цифрова трансформація освіти розглядається як засіб сприяння розвитку людського потенціалу, науки та інновацій. У проекті Плану відновлення зазначається, що війна, додамо – а раніше пандемія, продемонструвала гостру потребу застосування цифрових технологій у системі вищої освіти, щоб забезпечити доступ до вищої освіти в критичних умовах. Забезпечення доступу до якісної вищої освіти стало викликом для України, адже постала необхідність у посиленні цифрового потенціалу закладів вищої освіти та відповідній професійній підготовці працівників у сфері освіти і науки. Тому система вищої освіти потребує цифрових трансформацій, щоб сприяти успішній реалізації кожною людиною свого потенціалу, відповідаючи світовим тенденціям цифровізації.

У межах цілі «Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти» можна виокремити такі завдання, релевантні в контексті цифровізації як умови забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах.

Завдання щодо розширення сфери застосування технологій незалежних оцінювань результатів навчання, у тому числі для вступу на наступний рівень вищої освіти, спрямоване на зовнішній моніторинг якості вищої освіти, що надають університети.

Запровадження системи професійної діагностики при вступі та під час навчання в закладі вищої освіти сприятиме удосконаленню системи забезпечення якості та, урахуваючи масштаб даних, виконуватиметься за допомогою цифрових засобів.

Відповідно до міжнародного досвіду, передусім країн-членів ЄС, підходів Європейського простору вищої освіти визначено завдання щодо організації на постійній основі опитування учасників освітнього процесу щодо фактів корупції, дискримінації та академічної недоброчесності. Зважаючи на обсяг завдання, можна стверджувати, що його реалізація потребуватиме суттєвих цифрових трансформацій у вищій освіті.

З метою виконання правових положень щодо дотримання академічної доброчесності як необхідної умови якісної вищої освіти передбачено розроблення та апробація стандартизованого цифрового продукту для інструментальної частини перевірки на академічну доброчесність

Отже, такі завдання вирішуватимуться за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що надасть можливість більш об'єктивно оцінювати досягнення вступників і випускників та якість відповідних освітніх програм, дотримання академічної доброчесності цифровими засобами.

Ціль «Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри» серед завдань визначає цифрову трансформацію процесів управління, регулювання та моніторингу в закладах вищої освіти та ефективне використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі.

Таким чином, відновлення України у контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни переконливо засновано на цифровізаційних трансформаціях у вищій освіті, що впливають на забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах.

Висновки

З вище викладеного можна зробити такі висновки. На підставі аналізу та узагальнення стратегій глобального і європейського виміру, представлених у документах ООН і Європейської Комісії, а також аналітичних та керівних документів ЄПВО, виявлено такі тенденції і підходи до цифрових трансформацій у вищій освіті в контексті забезпечення її якості.

Рівний доступу до якісної вищої освіти для вразливих верств населення, включаючи людей з обмеженими можливостями, та відповідна модернізація закладів вищої освіти щодо створення інклюзивного освітнього середовища з урахуванням інтересів осіб з обмеженими можливостями є загальним міжнародним підходом до суспільного розвитку, що вимагає запровадження цифровізації в вищій освіті.

Тенденція до поширення цифровізаційно вдосконаленого навчання та викладання (DELTA), що охоплює як традиційний формат надання вищої освіти, так і дистанційний.

Відкритий підхід до створення та реалізації цифрових курсів на платформах, доступних для отримання як ступеневих кваліфікацій, часткових кваліфікацій, так і мікрокваліфікацій.

Системний підхід до створення й розвитку цифрових освітніх програм, що передбачає такі складові: високоякісний освітній контент; забезпечення якості цифрової вищої освіти; спеціальні технічні та інші процедури щодо організації та планування освітнього процесу в цифровому середовищі; підготовка та підтримка викладачів щодо якості цифрового викладання, навчання та оцінювання, розроблення цифрових матеріалів; підтримки студентів щодо здобуття цифрової вищої освіти.

Відповідні документи щодо акредитації освітніх програм необхідно гармонізувати з міжнародними трендами та стратегіями щодо цифрових трансформацій у вищій освіті задля ефективного запровадження якісної цифрової вищої освіти в Україні.

Проект Плану відновлення України: матеріали робочих груп «Освіта і наука» і «Діджиталізація» (2022) демонструють значний фокус на цифровізаційних трансформаціях у вищій освіті.

Список використаних джерел

1. Проект Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Діджиталізація»), 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf>.

2. Проект Плану відновлення України (Матеріали робочої групи «Освіта і наука»), 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>. с. 162–164.
3. Digital Education Action Plan 2021-2027. European Commission. https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-communication-sept2020_en.pdf.
4. European Association of Distance Teaching Universities (EADTU). Quality Assessment for E-learning: a Benchmarking Approach. Third Edition. (2016). URL: https://e-xcellencelabel.eadtu.eu/images/E-xcellence_manual_2016_third_edition.pdf.
5. ENQA. Josep Grifoll, Esther Huertas, Anna Prades, Sebastián Rodríguez, Yuri Rubin, Fred Mulder, Ebba Ossiannilsson. (2010). Quality Assurance of E-learning. <https://www.enqa.eu/publications/quality-assurance-of-e-learning/>.
6. ENQA. Esther Huertas, Ivan Biscan, Charlotte Ejsing, Lindsey Kerber, Liza Kozłowska, Sandra Marcos Ortega, Liia Lauri, Monika Risse, Kerstin Schörg, Georg Seppmann. (2018). Considerations for quality assurance of e-learning provision <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/Considerations-for-QA-of-e-learning-provision.pdf>.
7. ENQA. Martin Foerster, Anaïs Gourdin, Esther Huertas, Jana Möhren, Paula Ranne, Roger Roca. (2019). Framework for the Quality Assurance of e-Assessment/ <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/D4.7-Framework-screen-TeSLA-2606.pdf>.
8. EUA. Gaebel Michael, Kupriyanova Veronika, Morais Rita, Colucci Elizabeth. (2014). E-Learning in European Higher Education Institutions. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/e-learning%20in%20european%20higher%20education%20institutions%20results%20of%20a%20mapping%20survey.pdf>.
9. EUA. Gaebel Michael, Zhang Thérèse, Stoeber Henriette and Morrisroe Alison. (2021). Digitally enhanced learning and teaching in European higher education institutions. Survey report. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/digihe%20new%20version.pdf>.
10. EUA. Gaebel Michael. (2013). MOOCs Massive Open Online Courses. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/moocs%20-%20massive%20open%20online%20courses.pdf>.
11. EUA. Airina Volungevičienė, Mark Brown, Rasa Greenspon, Michael Gaebel and Alison Morrisroe Developing a high performance digital education ecosystem. Institutional self-assessment instruments (21 January 2021, Report). <https://eua.eu/downloads/publications/digi-he%20desk%20research%20report.pdf>.
12. European Commission. (2020). Digital Education Action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age. URL: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-communication-sept2020_en.pdf.
13. Global Education Coalition. <https://globaleducationcoalition.unesco.org/>
14. Roma Communique 2020. http://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.
15. The Sustainable Development Goals. UN. Goal 4. Quality Education. (2020). URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/education/>.

Розділ 6. Оцінювання якості викладання і навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни

Ольга ПАЛАМАРЧУК,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої освіти
Інститут вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-5703-5496>

Анотація

Актуальність дослідження засвідчується низкою документів Європейського простору вищої освіти. Виявлено національні стратегії навчання та викладання у Європейському просторі вищої освіти. Розглянуто основні показники Рамки досконалості викладання та її значення на національному рівні Великої Британії. Проаналізовано оцінювання якості викладання та навчання в міжнародних рейтингах, зокрема виявлено основні критерії європейського рейтингу Europe Teaching. Проаналізовано основні підходи до оцінювання якості викладання у закладах вищої освіти Європейського простору вищої освіти та виявлено, що основним інструментом оцінювання якості викладання є зворотній зв'язок та експертне спостереження викладання. Проаналізовано приклади оцінювання навчання та викладання у вітчизняних закладах вищої освіти. Для аналізу були обрані університети, які брали участь у британському проекті «Досконалість викладання і навчання». Були надані практичні рекомендації щодо оцінювання якості викладання і навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни.

Ключові слова: оцінювання, викладання і навчання, зворотній зв'язок, зарубіжний та вітчизняний досвід, якість вищої освіти, освітня діяльність, воєнний стан.

Summary

The relevance of the research is evidenced by a number of documents of the European Higher Education Area. National strategies for learning and teaching in the European Higher Education Area have been identified. The main indicators of the Teaching Excellence Framework and its significance at the national level of Great Britain are considered. The assessment of the quality of teaching and learning in international rankings was analysed, in particular, the main criteria of the Europe Teaching ranking were identified. The main approaches to teaching quality assessment in higher education institutions of the European Higher Education Area were analysed and it was found that feedback and expert observation of teaching is the main tool for teaching quality assessment. Examples of teaching and learning assessment in national higher education institutions are analysed. Ukrainian universities participating in the British project "Excellence in Teaching and Learning" were selected for analysis. Practical recommendations were provided on the assessment of the quality of teaching and learning as components of educational activities in higher education in the conditions of martial law and post-war recovery of Ukraine.

Keywords: assessment, teaching and learning, feedback, foreign and national experience, higher education quality, educational activity, martial law.

Актуальність проблеми оцінювання якості викладання і навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті

Основні документи, що засвідчують актуальність проблеми оцінювання викладання і навчання у вищій освіті є наступними:²⁸⁷

У Лондонському комюніке 2007 р. акцентується увага на підготовці студентів до життя в якості активних громадян демократичного суспільства, підготовка студентів для побудови їх майбутньої кар'єри, а

²⁸⁷ Паламарчук О. Управління професійним розвитком сучасного викладача-лідера. *Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства*. Монографія, за заг. ред.: С. Калашнікової, В. Лугового. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. С. 159-188. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon_Inst_potencial_Univ_Global_liderstvo_IVO-2017-205p_avtors-kolektiv.pdf

також забезпечення можливостей для особистісного розвитку. Створення більш гнучких підходів до навчання в системі вищої освіти.²⁸⁸

Міністри поділяють прагнення суспільства, щоб студентство, яке вступає до закладів вищої освіти, отримує вищу освіту та закінчує навчання на всіх її рівнях, мало відображати суспільну різноманітність. В подальшому будуть докладатися зусилля, щоб забезпечити більш відповідні потребам студентства послуги, створити більш гнучкі підходи до навчання в системі вищої освіти, а також розширити доступ до вищої освіти на всіх рівнях, забезпечуючи при цьому рівні можливості.²⁸⁹

У Львовенському комюніке 2009 р. підкреслена важливість місії викладання у закладах вищої освіти. Професійний розвиток викладачів, удосконалення якості викладання, застосування різних підходів до викладання є одним із основних принципів дотримання європейських стандартів із забезпечення якості вищої освіти.²⁹⁰

Будапештсько-Віденська декларація про створення європейського простору вищої освіти 2010 р. наголошує на покращенні викладання і навчання у ЗВО – тісна співпраця ЗВО, персоналу, студентів та інших стейкхолдерів. Створення середовища, що надихає до навчання, є студентоцентрованим, розширює освітні можливості, забезпечує гнучкі навчальні траєкторії.²⁹¹

У Бухарестському комюніке (2013 р.) наголошується на студентоцентрованому навчанні у вищій освіті, що характеризується інноваційними методами викладання через залучення студентів як активних учасників процесу свого власного навчання. Сприяти творенню робочому та навчальному середовищу, що підтримує й надихає. Вища освіта повинна бути відкритим процесом, в якому студенти розвивають інтелектуальну незалежність та упевненість у собі поряд з професійними знаннями та навичками. Займаючись академічним навчанням і дослідженнями, студенти повинні набувати здатність упевнено оцінювати ситуації та обґрунтовувати свої дії на основі критичного мислення. Інноваційні методи викладання через залучення студентів як активних учасників процесу свого власного навчання.²⁹²

Єреванське комюніке 2015 р. зосередило увагу на підвищенні якості та релевантності навчання і викладання. Педагогічні інновації, студентоцентроване середовище, ефективні навчальні діяльності. Визнання і підтримка якості викладання, створення можливостей для вдосконалення викладацької компетентності. Активне залучення студентів та членів академічної спільноти, інших стейкхолдерів до розроблення навчального плану та системи забезпечення якості.²⁹³

Teaching Excellence Framework²⁹⁴ була розроблена Міністерством освіти Великої Британії у 2016 р. В основу університетського оцінювання досконалості викладання покладено шість ключових показників, з яких – три взято з результатів щорічного Національного опитування студентів (англ. National Student Survey, NSS). Ці показники відображають студентське бачення якості викладання, оцінювання та отриманої академічної підтримки. Четвертий показник досконалості викладання пов'язаний з рівнем відрахування студентів, а п'ятий та шостий – стосуються випускників, а саме рівня задоволеності викладанням та навчанням та рівнем їхнього працевлаштування в майбутньому.

У 2017 р. на першому європейському форумі навчання і викладання (1st European Learning and Teaching Forum)²⁹⁵ були прийняті європейські принципи викладання і навчання, ключовим посилом яких є те, що вдосконалення навчання та викладання є рушієм інституційного забезпечення якості та є спільною відповідальністю співробітників та студентів університету.

Основною ідеєю Паризького комюніке 2018 р. є застосування та розвиток студентоцентрованого навчання та відкритої науки в контексті навчання впродовж життя. Використання різноманітних методів навчання і викладання та забезпечення гнучкого графіку навчання. Синергія між освітою та наукою.²⁹⁶

²⁸⁸ London Communique – URL: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/londonske-omyunike.html>

²⁸⁹ London Communique – URL: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/londonske-omyunike.html>

²⁹⁰ Louvain-la-Neuve Communique – URL: http://media.ehea.info/file/2009_Louven_Louvain-laNeuve/06/1/Louven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf

²⁹¹ Будапештсько-Віденська декларація про створення європейського простору вищої освіти, 2010.

URL: <http://www.ehea.info/cid101033/budapest-vienna-declaration.html>

²⁹² Ministerial conference Bucharest Communique. – URL: <https://www.ehea.info/cid101043/ministerial-conferencebucharest-2012.html>

²⁹³ Yerevan Communique: EHEA Ministerial Conference, 2015. - URL: http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/112705.pdf

²⁹⁴ Teaching Excellence Framework: Year two additional guidance. URL: http://www.hefce.ac.uk/media/HEFCE,2014/Content/Pubs/2016/201632/HEFCE2016_32.pdf

²⁹⁵ 1st European Learning and Teaching Forum. 2017. URL: <https://eua.eu/events/60:1st-european-learning-teaching-forum.html>

²⁹⁶ Paris Communique 2018. URL: https://www.ehea.info/file/2018_Paris_Communique_final_952771.pdf

Інноваційні та інклюзивні практики, розвиток ініціатив, що базуються на кращих практиках, студентоцентроване навчання та відкрита освіта у контексті навчання впродовж життя, підтримка ЗВО (інституційні стратегії, міждисциплінарні ОП, дуальне навчання, інтеграція ВО, досліджень та інновацій), digitalisation (цифрова та змішана освіта, відповідні компетентності у студентів і персоналу, відповідні освітні дослідження та прогнозування), просування в академічній кар'єрі має базуватися на: успішних дослідженнях та якісному викладанні, підтримка інституційних, національних та європейських ініціатив (професійний розвиток викладачів, визнання якісного та інноваційного викладання).

У звіті «*The European Higher Education Area in 2018. Bologna Process Implementation Report*»²⁹⁷ наголошується на тому, що поліпшення якості викладання та навчання у вищій освіті завжди було в пріоритеті Болонського процесу. У звіті розглянуто навчання та викладання у закладах вищої освіти через національні та інституційні стратегії заохочення навчання та викладання, впровадження ECTS, підхід до результатів навчання, гнучкі способи навчання, навчання у цифровому середовищі та викладання у новому навчальному середовищі.

У Римському комюніке 2020 р. відбувається урізноманітнення методів викладання з метою розвитку у студентів критичного мислення, емоційного інтелекту, лідерства, роботи в команді та вміння вирішувати проблеми. Гнучка та відкрита траєкторія навчання як складова студентоцентрованого навчання. Розвиток цифрових навичок.²⁹⁸ Також наголошується на підтримці закладів вищої освіти у їхніх зусиллях розпочати чи підтримувати структурований діалог щодо інновацій та покращення навчання та викладання із залученням студентів, викладачів, а також відповідних зовнішніх зацікавлених сторін. Питання, що розглядаються, включають розроблення освітніх програм, результати навчання, оцінювання та якість. Значна увага приділяється розвитку та удосконаленню навичок 21 століття, необхідних для вирішення поточних і майбутніх викликів суспільства.

У рекомендаціях національним органам влади щодо покращення навчання та викладання у вищій освіті в ЄПВО наголошується на тому, щоб зробити студентоцентроване навчання реальністю через: компетентності, необхідні для вирішення сучасних та майбутніх викликів, розвиток м'яких навичок, необхідних освіченому громадянину 21 століття, обмін успішними практиками, приділяючи особливу увагу активним методам, адаптацію надання освіти до потреб різних типів студентів, відкриття освітніх ресурсів, мобільність²⁹⁹.

Сприяти постійному вдосконаленню викладання через створення освітніх команд, безперервному професійному розвитку викладачів, цифрову трансформацію, схеми академічної кар'єри – забезпечити визнання результатів викладання, розвиток нових та інноваційних методів викладання.

Зміцнити спроможність ЗВО та систем покращувати навчання та викладання через стратегії, емпіричні дослідження, обмін провідною практикою, нормативна база, фінансування.

У Законі України «Про вищу освіту»³⁰⁰ прописано, що студентоцентроване навчання – це підхід до організації освітнього процесу, що передбачає: заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу. Також однією з умов інтеграції вищої освіти України в Європейський простір є розвиток та вдосконалення якості вищої освіти, розвиток особистості студента з моральними цінностями, активною життєвою позицією та критичним мисленням.

У проєкті «*Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки*»³⁰¹ одними із пріоритетних принципів розвитку вищої освіти в Україні виділяють забезпечення якості і доступності вищої освіти для різних верств населення шляхом запровадження оцінювання рівня опанування гнучких навичок, формування критичного мислення, прагнення та здатності до самостійного навчання. Реформування змісту освітніх програм, посилення міждисциплінарної взаємодії у освітніх програмах та розроблення у партнерстві з провідними вітчизняними і зарубіжними університетами конкурентоздатних освітніх програм і модулів

²⁹⁷ The European Higher Education Area in 2018. Bologna Process Implementation Report. – URL://https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/sites/eurydice/files/bologna_internet_0.pdf

²⁹⁸ Rome Ministerial Communique 2020. URL: [Rome Ministerial Communique.pdf](https://www.romeconvention.org/Document/2020/09/25/Rome_Ministerial_Communique.pdf)

²⁹⁹ Rome Ministerial Communique 2020. URL: [Rome Ministerial Communique.pdf](https://www.romeconvention.org/Document/2020/09/25/Rome_Ministerial_Communique.pdf)

³⁰⁰ Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

³⁰¹ Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

випереджальної підготовки фахівців. Формування закладами вищої освіти людського капіталу, створення (надання) ними інтелектуальних та інноваційних продуктів (послуг) та просування етичних принципів. Підвищення соціального статусу професора в суспільстві та перспектив професійного розвитку працівників закладів вищої освіти.

У «Положенні про підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників»³⁰² зазначено, що педагогічні і науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію, оскільки метою підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників є їх професійний розвиток відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти.

У Плані відновлення України (проект)³⁰³ є Національна програма Розвиток системи освіти, до якої входять різноманітні проекти, серед яких створення якісно нових освітніх програм на модульній основі, підтримка повернення молоді в Україну: міжнародна академічна мобільність, створення мобільних освітніх та наукових закладів, розширення програми репетиторства, створення цифрового управління закладом освіти та платформ для навчання, створення системи грантів для дослідників на основі ефективності, навчання викладачів з профорієнтаційної роботи. Важливим є впровадження пілотного проекту щодо професійної та соціальної адаптації ветеранів та осіб, що постраждали від збройної агресії РФ, зокрема в центрах освіти дорослих та готовність ветерана війни до мирного життя як складової системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Таким чином, оцінювання якості викладання і навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті є надзвичайно актуальною проблемою, як в Європейському просторі вищої освіти, так і в Україні.

Національні стратегії навчання та викладання в країнах Європейського простору вищої освіти

У звіті L. Bunescu та M. Gaebe «National Initiatives in Learning and Teaching in Europe. A report from the European Forum for Enhanced Collaboration in Teaching (EFFECT) project»³⁰⁴ зазначається про національні стратегії навчання та викладання у чотирьох країнах, таких як Австрія, Ірландія, Нідерланди та Норвегія. Детальніше розглянемо кожну з них.

Австрія: За даними Федерального міністерства науки, дослідження та економіки³⁰⁵, існує спеціальне навчання та існуючі рамки політики викладання, які сприймаються австрійськими університетами як низка ініціатив. Рамки політики навчання та викладання Австрії містять такі основні ініціативи:

Національний план розвитку університетів, який існує з 2016 року, має на меті покращення та зміцнення системи вищої освіти, покращення якості викладання та відповідних показників результатів у навчанні, підтримці дослідників на ранніх стадіях та збільшення інтернаціоналізації та мобільності студентів.

Забезпечення та розвиток якості викладання є предметом зовнішнього аудиту якості системи управління, яке австрійські заклади вищої освіти повинні пройти через Агентство, зареєстроване EQAR7, з 2012 року.

Угода про співробітництво між Міністерством освіти, науки та досліджень та окремих державних університетів існує з 2007 року.

Хоча підвищення викладання не регулюється на національному рівні, воно частково включено до складу договору про виконання: державні університети зобов'язуються стежити за якістю викладання та підтримувати успіхи студентів. Низька продуктивність університетом у досягненні конкретних цілей призведе до скорочення державних коштів.

Ірландія: На початку 2000-х років Ірландія створила свій Стратегічний інноваційний фонд (SIF), який фінансує спільні проекти у навчанні та викладанні.³⁰⁶ Успіх проектів, що фінансуються SIF викликав питання щодо того, як створити структуру для покращення навчання та викладання за підтримки сталого

³⁰² Положення про підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

³⁰³ План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

³⁰⁴ L. Bunescu, M. Gaebe. National Initiatives in Learning and Teaching in Europe. A report from the European Forum for Enhanced Collaboration in Teaching (EFFECT) project. URL: [national initiatives in learning and teaching in europe.pdf](https://nationalinitiativesinlearningandteachingineurope.pdf)

³⁰⁵ Federal Ministry of Science, Research and Economy. URL: uniko.ac.at

³⁰⁶ L. Bunescu, M. Gaebe. National Initiatives in Learning and Teaching in Europe. A report from the European Forum for Enhanced Collaboration in Teaching (EFFECT) project. URL: [national initiatives in learning and teaching in europe.pdf](https://nationalinitiativesinlearningandteachingineurope.pdf)

фінансування. Наприкінці 2012 року був створений Національний форум для вдосконалення викладання та навчання.³⁰⁷

Форум підтримує досконалість у навчанні та викладанні у всіх закладах вищої освіти та має на меті підвищення якості навчання для всіх студентів. Форум керує навчанням та викладанням, розробляючи дорожню карту для цифрового потенціалу, впроваджуючи національну рамку професійного розвитку для всього академічного персоналу, який викладає у закладах вищої освіти. В Ірландії існує міцна доказова база, що пов'язує дисциплінарні та педагогічні мережі. Розвиток національних нагород за вплив на навчання від форуму допомогли схвалювати та ділитися видатними методами навчання і викладання. Таким чином, створення та функціонування форуму показує бажання Ірландії до покращення навчання та викладання.

Нідерланди: Міністерство освіти, культури і науки Нідерландів, започаткувало у 2015 році "The Value of Knowledge, Strategic Agenda for Higher Education and Research 2015-2025".³⁰⁸ Це підтверджує, що нинішня система вищої освіти в Нідерландах якісна і конкурентоспроможна, та пропонує деякі цілі щодо того, як зробити освіту належним чином надійною для майбутнього. Це включає в себе освіту світового рівня, доступність, розвиток талантів, різноманітність та соціальну активність.

Всі ці амбіції залежать від посилення якості освіти, в якому академічний персонал є рушійною силою цього процесу. Академічний персонал має величезне значення для якості освіти. Викладачі повинні постійно розвиватися у напрямку своєї дисципліни та у своїх викладацьких уміннях, наприклад ознайомлюватися з новими формами освіти, такими як цифрова освіта.

На національному рівні, визначаються пріоритети щодо інтенсифікації освіти, фасилітація студента, відповідні навчальні засоби та професіоналізація викладачів.

Норвегія: У січні 2017 року Міністерство освіти та дослідження опублікували офіційну публікацію до парламенту під назвою «Quality Culture in Higher Education»³⁰⁹. У тексті представлено основну інформацію уряду щодо цілей та очікування вищої освіти, щодо підвищення якості освіти та національних заходів у цьому сенсі. У публікації закликаються заклади вищої освіти забезпечити, щоб їх студенти не тільки закінчили навчання з навичками, які затребувані сьогодні, але, щоб вони були адаптовані до ринку праці майбутнього. В додатку, у документі підкреслено системне значення вдосконалення навчання, заявивши, що якість освіти має бути відповідальністю академічного середовища, включаючи наукове керівництво. У кожного викладача є здатність розвивати свої викладацькі методи і надихати своїх студентів. Хороше викладання - це ремесло, якому можна навчитися.

Водночас студенти повинні бути частиною культурного та академічного середовища, яке зосереджується на освіті. Найважливіше, що студенти повинні стати частиною культури якості, в якій існує спільна відповідальність щодо постійного пошуку шляхів її покращення.

Таким чином, ми бачимо, що поліпшення якості навчання і викладання у вищій освіті стало в пріоритеті Болонського процесу.

Teaching Excellence Framework

Рамка досконалості викладання (РДВ) (англ. Teaching Excellence Framework)³¹⁰ розроблена Міністерством освіти Англії (Велика Британія) у 2016 р. Участь в оцінюванні досконалості викладання за допомогою РДВ можуть брати також заклади вищої освіти Шотландії, Уельса та Північної Ірландії.

РДВ має на меті визнання та відзначення досконалості у викладанні та навчанні на бакалаврському рівні і надання допомоги майбутнім студентам при виборі закладу вищої освіти. Також надати належне викладання як першій місії університету, повернути повагу до викладання на протигагу дослідженням.

РДВ є новою системою для визнання досконалого викладання, додатковою до існуючих національних вимог щодо якості вищої освіти в університетах. Участь в оцінюванні досконалості викладання є добровільною для закладів вищої освіти.

В основу університетського оцінювання досконалості викладання покладено шість ключових показників, з яких – три взято з результатів щорічного Національного опитування студентів (англ. National Student Survey, NSS). Ці показники відображають студентське бачення якості викладання, оцінювання та

³⁰⁷ National Forum for the Enhancement of Teaching and Learning. URL: [Homepage - National Forum for the Enhancement of Teaching and Learning in Higher Education](#)

³⁰⁸ The Value of Knowledge, Strategic Agenda for Higher Education and Research 2015-2025. URL: [National Professional Development Framework for all Staff Who Teach in Higher Education – National Resource Hub \(teachingandlearning.ie\)](#)

³⁰⁹ Quality Culture in Higher Education. URL: [Meld. St. 16 \(2016–2017\) - regjeringen.no](#)

³¹⁰ Teaching Excellence Framework: Year two additional guidance. URL: http://www.hefce.ac.uk/media/HEFCE,2014/Content/Pubs/2016/201632/HEFCE2016_32.pdf

отриманої академічної підтримки. Четвертий показник досконалості викладання пов'язаний з рівнем відрахування студентів, а п'ятий та шостий – стосуються випускників, а саме рівня задоволеності викладанням та навчанням та рівнем їхнього працевлаштування в майбутньому.

Таблиця 1

Показники Рамки досконалості викладання³¹¹

Категорія	Критерії	Критерії
Teaching quality / якість викладання	Student engagement Valuing teaching Rigour and stretch Feedback	Залучення студентів Цінування викладання Ретельність і пластичність Зворотній зв'язок
Learning environment / навчальне середовище	Resources Scholarship, research and professional practice Personalized learning	Ресурси Учіння, дослідження, професійна практика Персоналізоване навчання
Student outcomes and learning gain / результати навчання та здобутки студента	Employment and further study Employability and transferable skills Positive outcomes for all	Працевлаштування та продовження навчання Здатність до працевлаштування та «м'які» навички Позитивні результати для усіх (студентів)

- *Залучення студентів* – викладання заохочує студента до активного навчання
- *Цінування викладання* – інституційна культура заохочує, визнає та винагороджує за досконале викладання
 - *Ретельність і пластичність* – дбайливе ставлення до розроблення освітніх програм, оцінювання, дотримання стандартів стимулює студентів до саморозвитку та максимального розкриття свого потенціалу
 - *Фідбек, зворотній зв'язок*
 - *Ресурси* – ефективне використання навчальної інфраструктури та програмного забезпечення для підтримки студентського розвитку та прогресу
 - *Учіння, дослідження, професійна практика* – навчальне середовище заохочує студента до здобуття знань, досліджень та професійної практики
 - *Персоналізоване навчання* – навчання враховує індивідуальні особливості та досвід студента, що забезпечує прогрес, максимальні досягнення та мінімізує відрахування
 - *Працевлаштування та продовження навчання*
 - *Здатність до працевлаштування та «м'які» навички* – студенти розвивають компетентності, затребувані працедавцями, що покращує їх особисте життя та забезпечує професійний ріст
 - *Позитивні результати для всіх* – усі студенти досягають позитивних результатів, особлива увага тим, хто належить до вразливих категорій або груп ризику

Відповідно до узагальненої оцінки студентської спільноти, визначеної в NSS, заклади вищої освіти отримують золотий, срібний та бронзовий рейтинг.

Золотий рейтинг означає, що університет продемонстрував найвищі стандарти викладання та незмінно залишається передовим. Заклад забезпечує видатні результати студентів різного рівня підготовки, а також пропонує студентам користуватися значними матеріально-технічними та цифровими ресурсами.

Срібний рейтинг означає, що заклад вищої освіти надає високу якість викладання і регулярно перевищує базову якість, яку очікують від закладів вищої освіти за тими ж критеріями, що перераховані вище.

Бронзовий рейтинг означає, що надання освітніх послуг закладом вищої освіти є задовільною. Більшість студентів різного рівня підготовки досягають хороших результатів, однак заклад вищої освіти досягає значно нижчих показників за критеріями, що перераховані вище.

³¹¹ The Teaching Excellence Framework (TEF) : [https://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/universities/choosing-a-university/teaching-excellence-framework-\(tef\)](https://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/universities/choosing-a-university/teaching-excellence-framework-(tef))

TEF Provisional (умовна відзнака) залишає можливість вжити додаткових зусиль, внести необхідні зміни та знову подати заявку на TEF Award. Університетам, які взяли участь в оцінюванні і мають відзнаку TEF Award, дозволяється встановлювати максимально високу плату за освітні послуги.

Також ця відзнака є певним позитивним сигналом для студентів, свідченням того, що ЗВО дбає про студента, може гарантувати йому сприятливі умови для навчання, допомогу у працевлаштуванні.

Оцінювання якості викладання і навчання в міжнародних рейтингах

Перейдемо безпосередньо до індикаторів освітньої діяльності, представлених у міжнародних і вітчизняних рейтингах.

Таблиця 2

Співвідношення індикаторів освітньої діяльності університетів у міжнародних та вітчизняних рейтингах, 2021

Індикатори	ARWU³¹²	QS³¹³	Times³¹⁴	Teaching³¹⁵	Топ-200³¹⁶	Фінансовий³¹⁷
1	2	3	4	5	6	7
Співвідношення кількості викладачів і студентів		+	+	+		
Оцінка репутації університету		+	+	+		
Оцінка викладання і навчання			+	+	+	
Кількість випускників університету, які отримали Нобелівську або Філдсівську премію	+					
Кількість викладачів, які отримали Нобелівську або Філдсівську премію	+					
Співвідношення докторантів до бакалаврів			+			
Співвідношення присуджених докторських ступенів до кількості академічних співробітників			+			
Гендерний баланс академічного персоналу				+		
Гендерний баланс студентів				+		
Частка іноземних студентів				+		
Мобільність Erasmus+				+		
Включення студентів до університетського життя				+		
Взаємодія студентів; рекомендації студентів; зв'язок з ринком праці				+		

³¹² Shanghai Ranking Academic Excellence Survey 2020 Methodology. URL: <http://www.shanghairanking.com/subject-survey/survey-methodology-2020.html>.

³¹³ The QS World University Rankings: methodological framework. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology?page=1>.

³¹⁴ THE World University Rankings 2020: methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2020-methodology>.

³¹⁵ THE Europe Teaching Rankings 2019: Methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/europe-teaching-rankings-2019-methodology>

³¹⁶ Топ 200» Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/74898/>

³¹⁷ Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України; Розподіл від 24.12.2019 № 1146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text>.

1	2	3	4	5	6	7
Кількість випускників, які успішно закінчили освітні програми порівняно з кількістю вступників				+		
Оцінка студентами прикладного значення отриманих знань для подальшої роботи				+		
Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу					+	
Працевлаштування випускників				+		+

Системи показників ефективності мають деякі загальні принципи та підходи, хоча вони керуються різними цілями, методологіями та критеріями. Системи, які є більш комерційними за своєю суттю (THE – Times Higher Education Rankings, Shanghai Academic Ranking – ARWU, Leiden rankings), як правило, розглядають наявність інформації як основний критерій вибору показників. Деякі автори враховують декілька критеріїв при розробці системи показників ефективності, такі як: релевантність показників для різних користувачів, багато вимірність, вимірювання, стійкість до маніпуляцій, валідність, надійність, порівнянність, наявність інформації для обчислення показників тощо³¹⁸.

На основі аналізу міжнародних та вітчизняних рейтингів, пропонуємо взяти за основу показники ефективності освітньої діяльності університету у рейтингу Europe Teaching, який на наш погляд найбільш розширено представив показники освітньої діяльності³¹⁹.

Система показників ефективності освітньої діяльності університету:

- Співвідношення кількості викладачів і студентів;
- Науково-педагогічний персонал, який бере участь у заходах професійного розвитку (кількість викладачів, які отримали сертифікати про проходження заходів професійного розвитку);
- Вступ абітурієнтів (річний рейтинг університетів за кількістю абітурієнтів);
- Працевлаштування випускників (задоволеність випускниками, отриманими знаннями, задоволеність роботодавців, отриманими фахівцями);
- Залученість зовнішніх експертів до процесу викладання (відсоток або частка міжнародних викладачів, залучення роботодавців та інших стейкхолдерів до освітнього процесу);
- Мобільність викладачів та студентів (кількість пройдених стажувань та обмін міжнародним досвідом викладачів та студентів);
- Конкуренентоспроможність університету (місце у міжнародних рейтингах та здатність конкурувати з провідними університетами світового класу);
- Оцінка репутації університету (академічна репутація визначається присутністю закладу вищої освіти в міжнародних рейтингах або топ-10 у вітчизняному рейтингу «Топ 200», якість освітніх послуг);
- Оцінка викладання і навчання (визначається опитуванням студентів, рейтингуванням викладачів).

Отже, ми бачимо, що такі індикатори як співвідношення кількості викладачів та студентів, академічна репутація університету та оцінка якості викладання та навчання є спільними для міжнародних рейтингів QS, Times, Europe Teaching. Також спільним для Europe Teaching та для фінансового рейтингу МОН є індикатор працевлаштованості випускників. У міжнародних та вітчизняних рейтингах відсутній показник вступу до університету.

Оцінювання якості викладання у країнах Європейського простору вищої освіти

Викладання та навчання в широкому сенсі включає багато різних аспектів. Одним із цих аспектів є зворотній зв'язок, який є невід'ємною частиною процесу навчання. Як завжди є як мінімум дві сторони залучених до викладання та навчання (студенти та викладачі), тому дуже важливо мати ефективне спілкування між цими двома зацікавленими сторонами. У результаті зворотній зв'язок може бути розділений

³¹⁸ THE Europe Teaching Rankings 2019: Methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/europe-teaching-rankings-2019-methodology>

³¹⁹ THE Europe Teaching Rankings 2019: Methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/europe-teaching-rankings-2019-methodology>

на дві категорії: одна, що надається викладачами студентам, про їхні досягнення у навчанні та інша, надана студентами викладачам про їх викладання. Детальніше розглянемо приклад діяльності Студентського представництва Вільнюського університету³²⁰.

Аналізуючи зворотній зв'язок студентів щодо процесу викладання, можемо виділити три основні аспекти, які вважаються проблемними для студентів:

1. Структура викладання і навчання.

Понад 50 % звітів свідчать про те, що викладачі зазвичай не мають чіткого плану лекції. Студенти часто не розуміють, чи викладач починає нову тему, чи він просто продовжує старе. Студентів зазвичай не знайомлять з новою лекцією чи темою, і дуже рідко студентів знайомлять з очікуваними результатами навчання.

2. Оцінювання

У понад 40 % повідомлень йдеться про те, що деякі викладачі не мають чіткої системи оцінювання. Звіти показують, що у багатьох випадках студенти виконують різні вправи з оцінювання, не усвідомлюючи цього повністю, яку точну вагу вони матимуть у своїй остаточній оцінці або як їх оцінюватимуть за конкретно виконане завдання.

3. Доступність навчального матеріалу.

Оскільки багато викладачів мають власні сторінки в Інтернеті, де вони прагнуть зберігати всю необхідну літературу чи інший важливий матеріал замість використання системи MOODLE, яка зазвичай використовується у Вільнюському університеті. Студенти вказують на це як на проблему, оскільки це стає заплутаним і забирає багато їх часу, щоб знайти весь необхідний матеріал, коли є кілька навчальних предметів.

Коли викладачів почали запрошувати до ініціативи отримання зворотного зв'язку від студентів протягом семестру, викладачі проявляли дуже мало ентузіазму та їхня позиція була дуже стриманою. Однак після перших же відгуків реакція була дуже позитивною. Більшість викладачів навіть висловили свою думку що це є більш цінно, ніж відгуки, отримані в результаті опитувань, заповнених наприкінці семестру³²¹.

Більшість викладачів висловили думку, що звіти зі зворотним зв'язком від студентів дають можливість побачити «темні плями» у своєму викладанні. Дивно, але більшість цих «темних плям» дуже легко можна виправити, наприклад, є викладачі, які зазвичай пишуть або пояснюють свою інформацію надто швидко, а студенти не можуть зловити матеріал під час лекцій.

Після кожного семестру студентів запитували чи щось змінилося після отримання зворотного зв'язку для викладачів. Більшість студентів відповіли, що викладачі дійсно обговорювали питання, які були представлені у звітах щодо зворотного зв'язку, і деякі з них були змінені. Наприклад, деякі викладачі пообіцяли більш активно залучати студентів на своїх лекціях. Несподівано студенти вказали, що зібрати їх у групи для обговорення викладання та навчання з окремих навчальних дисциплін, було для них найбільш корисним. Крім того, деякі зі студентів були задоволені можливістю побачити ширшу картину методів навчання, які зазвичай використовуються. Хоча, слід визнати, що були випадки, коли студенти не могли побачити покращення, тому що звіти про зворотній зв'язок надійшли надто пізно або викладачі знехтували їхніми пропозиціями без жодного обговорення³²².

Колегіальне спостереження викладання та навчання (Peer observation of teaching and learning)

як елемент оцінювання якості викладання та навчання

Колегіальне спостереження за процесом викладання у закладах вищої освіти використовується та оцінюється як розвиток викладачів та як інструмент підсумкового оцінювання вже протягом кількох десятиліть. Дослідження підкреслюють цінність практики як спосіб виведення процесу викладання та навчання на загальний рівень, зробити викладацьку діяльність видимою та покращити якість викладання та навчання студентів.³²³

³²⁰ Improving teaching and learning experience through giving feedback for teachers during the semester: Vilnius University case. URL: [Feedback on Teaching.pdf](#)

³²¹ Improving teaching and learning experience through giving feedback for teachers during the semester: Vilnius University case. URL: [Feedback on Teaching.pdf](#)

³²² Improving teaching and learning experience through giving feedback for teachers during the semester: Vilnius University case. URL: [Feedback on Teaching.pdf](#)

³²³ Centre for Teaching Support & Innovation. (2017). Peer observation of teaching: Effective practices. Toronto, ON: Centre for Teaching Support & Innovation, University of Toronto. URL: [Peer-Observation-of-Teaching-Guide.pdf](#)

Martin and Double (1998)³²⁴ визначають шість основних цілей колегіального спостереження таких як:

- покращення та розвиток особистісного підходу до викладання навчальної програми;
- вдосконалення та розширення технік, методів викладання через співпрацю;
- обмін думками щодо спостереження викладацької діяльності;
- розширення особистих навичок саморефлексії та оцінювання;
- розвиток навичок планування навчального плану у співпраці з однодумцями та колегами;
- визначення напрямків у викладацькій діяльності, які потребують особливої уваги та розвитку.

Огляд літератури показує, що існує три основні моделі колегіального спостереження за процесом викладання, які зазвичай проводяться у закладах вищої освіти.

Гослінг (2002)³²⁵ описує ці моделі так: 1) модель оцінювання, де головною метою є надання підсумкового оцінювання в цілях похвали/винагороди або забезпечення якості викладання. 2) розвиваюча модель, де головною метою експертного спостереження є покращення та вдосконалення викладання та навчання; і 3) модель експертного оцінювання, в якій приділяється значна увага само- та взаємній рефлексії, що призводить до формування зворотного зв'язку.

Sullivan et al. (2012)³²⁶ описують, що якісний зворотний зв'язок має життєво важливе значення для успіху процесу експертного спостереження. Згідно з їхнім дослідженням, зворотний зв'язок має бути таким:

- опис поведінки, а не особистості;
- специфічні та чутливі (specific and sensitive);
- спрямований на зміну поведінки; і,
- своєчасний.

Sullivan et al. (2012)³²⁷ рекомендують, щоб зворотній зв'язок також був вибіркоким, виділяючи одну або дві області для вдосконалення, а не перевантажувати викладача занадто великою кількістю інформації.

Ключем до успішного експертного спостереження за процесом викладання є відносини між спостерігачем і спостережуваним. Keig (2000)³²⁸ у своєму дослідженні про експертне спостереження за викладанням пропонує це робити тим колегам, які поважають і довіряють один одному, і таким чином вони можуть бути неоціненними, допомагаючи вдосконалюватись один одному. При виборі спостерігача, можуть бути розглянуті такі характеристики:

1. Знання контексту викладання (велика аудиторія, онлайн заняття, семінар тощо).
2. Може бути міждисциплінарне спостереження, але спостерігач повинен розумітися на основному контексті дисципліни.
3. Знання методики викладання і педагогічних прийомів, що відповідають контексту викладання.
4. Уміння надавати конструктивний зворотний зв'язок викладачу.

Спостерігачі також повинні враховувати загальні рекомендації, наведені нижче³²⁹:

1. Переконайтеся, що ви прийшли на урок раніше, заздалегідь узгодивши місце, де спостерігач буде сидіти, не порушуючи роботу атмосферу заняття.
2. Спостерігати за заняттям, зосереджуючись на окремих областях, раніше погоджених з викладачем. А також будь-які індивідуальні питання, які були домовлені заздалегідь. Брати примітки.
3. Звертати пильну увагу не лише на викладача, а й на реакцію студентів. Це дозволить зробити певні зауваження щодо узгодження матеріалу заняття та реакціями студентів щодо особистого стилю викладача.
4. Занотуйте те, що для викладача буде особливо ефективним в його розвитку, а також ті сфери, в яких подальший розвиток їхніх навичок буде вигідним.
5. Приділіть додатковий час, щоб записати інші думки якомога швидше після спостереження.
6. Будьте об'єктивними в оцінці описуючи спостереження та уникаючи судження.

³²⁴ Martin, G. & Double, J. (1998). Developing higher education teaching skills through peer observation and collaborative reflection. *Innovations in Education and Training International*, 35(2), 161-170.

³²⁵ Centre for Teaching Support & Innovation. (2017). Peer observation of teaching: Effective practices. Toronto, ON: Centre for Teaching Support & Innovation, University of Toronto. URL: [Peer-Observation-of-Teaching-Guide.pdf](#)

³²⁶ Sullivan, P., Buckle, A., Nicky, G. & Atkinson, S. (2012). Peer observation of teaching as a faculty development tool. *BMC Medical Education*, 12(26).

³²⁷ Sullivan, P., Buckle, A., Nicky, G. & Atkinson, S. (2012). Peer observation of teaching as a faculty development tool. *BMC Medical Education*, 12(26).

³²⁸ Keig, L. (2000). Formative peer review of teaching: Attitudes of faculty at liberal arts colleges toward colleague assessment. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, 14(1), 67-87.

³²⁹ Centre for Teaching Support & Innovation. (2017). Peer observation of teaching: Effective practices. Toronto, ON: Centre for Teaching Support & Innovation, University of Toronto. URL: [Peer-Observation-of-Teaching-Guide.pdf](#)

7. Враховуйте умови навчання як від викладача, так і від перспективи студентів.

8. Стримуйте бажання порівнювати зі своїм власним стилем викладання, і замість цього необхідно зосередитися на стилі викладання викладача.

Як загальні рекомендації, спостерігачі можуть звернути увагу на:

- Організація – чітко вказано, коли тема змінюється; підсумки попереднього навчання та підсумки наприкінці, підкреслення найважливіший пунктів та ін.

- Комунікація – звернення до студентів безпосередньо при розмові; говорити чутно і чітко; перефразування або змінювання складних концепцій тощо.

- Зв'язок – запитувати думку студентів, звертатися до них по імені та заохочувати студентів спиратися на кожен коментар та запитання інших.

Після завершення спостереження, викладач повинен брати участь у процесі самооцінки та рефлексії.

Мета – реконструювати і проаналізувати контекст викладання та продуктивність, щоб визначити сильні сторони викладання та сфери, для яких потребує поліпшення.

Зворотній зв'язок про якість навчання³³⁰:

- Є формульним на відміну від підсумкового (це не означає, що підсумковий зворотний зв'язок не може бути наданий – швидше, що коли спостережуваному надається зворотній зв'язок, він має бути спрямованим у майбутнє, щоб сприяти вдосконаленню навчання)

- Прагне виявити проблему і допомогти сформулювати її план покращення

- Зосереджується на альтернативах і варіантах

- Не засуджує результати викладання

- Є радше описовим, ніж приписовим

Оцінювання якості навчання в країнах Європейського простору вищої освіти

Звертається значна увага на зростання ролі зворотного зв'язку і діалогу у процесах планування та проведення оцінювання. Feedback є первісною формою діалогу, яку університет і викладач як його представник має забезпечити студенту. В контексті вдосконалення викладання і навчання важливо, щоб цей діалог був змістовним, а не формальним, сприяв навчанню, а не демотивував студента. Feedback дає студенту можливість усвідомити свої помилки, або дізнатися про свої переваги; висловити свою незгоду або попросити про допомогу, додаткову консультацію; це також інструмент для розвитку комунікативної компетентності, перевірка здатності студента спілкуватися з іншими³³¹.

Крім пізнання, у діалозі формуються стосунки між викладачем і студентом, або між студентами. Це можуть бути стосунки довіри, взаємовиручки і підтримки, або зневіри, розчарування, розпачу. Тож, з одного боку feedback є продовженням навчання; з іншого боку – інтегрованим в освітній процес способом взаємодії між його учасниками, покликаним сприяти самоідентифікації, підняти самоповагу та впевненість студента у власних силах.

Для підвищення активності студентів в освітньому процесі широко застосовуються само-оцінювання (студент оцінює себе сам), оцінювання студента студентом, оцінювання зовнішніми – не залученими до освітнього процесу – стейкхолдерами.

В оцінюванні студента студентами можуть брати участь:

- однокурсники;
- студенти старших курсів та студенти молодших курсів тої ж самої освітньої програми;
- студенти інших освітніх програм того ж самого університету;
- студенти інших університетів, іноземні студенти.

Оцінювання студента студентами може набувати форми партнерського, групового та індивідуального оцінювання.

Для оцінювання, максимально наближеного до реальності, важливого значення набуває продукт, який студент має продемонструвати як результат навчання. Такий продукт, як правило, створюється на

³³⁰ Centre for Teaching Support & Innovation. (2017). Peer observation of teaching: Effective practices. Toronto, ON: Centre for Teaching Support & Innovation, University of Toronto. URL: Peer-Observation-of-Teaching-Guide.pdf

³³¹ О.Оржель. Сучасні підходи до оцінювання студента як чинник підвищення якості вищої освіти // Problems and prospects of higher education system development in modern society: monograph / H. Lebedynets, V. Levkulych, V. Muromets, O. Orzhel, O. Palamarchuk, V. Riabchenko, N. Salnikova, Yu. Skyba, K. Tryma, N. Fialko, L. Chervona. Sofia: VUZF Publishing House «St. Grigorii Bogoslov», 2020. pp. 188, illus., tabs., bibls. С. 126–144.

замовлення справжнього або уявного клієнта і є результатом індивідуальної чи командної творчо-пошукової та науково-дослідницької діяльності студентів (Fung, 2017, р. 101)³³²; його можливі форми:

- мультимедіа-презентації;
- веб-сайти і веб-сторінки, блоги;
- сценарії; студентські вікіпедії;
- відео, документальні фільми;
- постери, друківані або електронні;
- виставки, де представлені результати дослідницької або творчої діяльності студента;
- ігри, симуляції;
- виступ, групові або індивідуальні презентації для певної групи, спільноти;
- вистави;
- презентації-демонстрації певного знаряддя, програмного забезпечення, іншого інструментарію;
- студентські комунікативні заходи (наприклад, організована студентами конференція для працедавців, випускників).

Також існують мінуси сучасного оцінювання, наприклад³³³:

- оцінка, яку отримує студент, не завжди буде об'єктивною, справедливою, достовірною;
- при партнерському оцінюванні студента студентом кожен з «оцінювачів» може поставити партнеру вищу оцінку ніж та, на яку партнер заслуговує
- не усі знання, вміння, компетентності можна виміряти та оцінити;
- важко виміряти й оцінити гнучкість, підприємливість, здатність розв'язувати проблеми
- не усіх принципів оцінювання можна дотриматися одночасно, інколи доводиться надавати перевагу одним принципам перед іншими:

– достовірність і справедливість можуть «постраждати» із залученням до оцінювання пересічних громадян як потенційних користувачів продуктів, розроблених студентами у ході навчання

Приклади оцінювання викладання та навчання у вітчизняних закладах вищої освіти

Критерії оцінювання - приклад Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (Єрмошкіна О.)³³⁴:

Інста-проект «Гроші в нашому житті»

Ціль – показати роль грошей, фінансів та страхування в Вашому житті

Термін виконання: з 5 жовтня по 1 грудня 2020 р.

Виконавці: група 4-6 осіб.

Форма виконання: кожної СЕРЕДИ до 16:00 публікуємо на аккаунті відповідального за групу в

Інстаграм пост пов'язаний з грошами у Вашому житті #072фінанси #гроші2019

#дніпровськаполітехніка #dniprotech

Якщо немає в Інстаграм – зареєструвати тимчасовий екаунт!

³³² Fung, D. (2017). A Connected Curriculum for Higher Education. London, UCL Press.

³³³ Fung, D. (2017). A Connected Curriculum for Higher Education. London, UCL Press.

³³⁴ Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». URL: <https://www.nmu.org.ua/ua/>

	Критерій	Зміст критерія	кількість балів
1	Креативність фото	Власне фото Фото запозичене з інтернету	10 0
2	Оригінальність тексту	Оригінальний текст Рівень запозичень >20% >40% >60	10 7 5 0
3	Своєчасність публікації	Середа до 16:00	5
4	Наявність заданих хештегів	#072фінанси #гроші2019 #дніпровськаполітехніка #dniprotech	2
5	Репост в сторіз з посиланням на @dniprotech @finance_ntu_dp	Репост є	3
6	Кількість лайків (до наступної середи)	Більше 30 20-30 До 20	5 3 1
7	Кількість коментів (до наступної середи)	10+ 5-9 До 5	5 3 1

Рис. 1. Критерії оцінювання Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Різні підходи до оцінювання студента – приклад Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Розора І.)³³⁵

Ключові принципи Assessment for Learning³³⁶:

- кожен студент може вдосконалюватися;
- активне залучення студентів до процесу власного навчання;
- вміння самооцінювати та взаємооцінювати.

Основні процеси при Assessment for Learning³³⁷

- Опитування дозволяє зрозуміти студенту, на якому рівні він перебуває.
- Feedback кожному студенту про те, як поліпшити своє навчання.
- Студенти розуміють, що означає успішна робота для кожного завдання.
- Студенти стають більш незалежними у навчанні при участі у оцінюванні інших та самооцінюванні.
- Підсумкове оцінювання також використовуються формально, щоб допомогти їм покращитись.

Для опитування використовують методи та прийоми активного навчання: кількісне: індикатори розуміння матеріалу; якісне: відкриті запитання; дискусія; пауза; вікторини; підсумкове речення (що вивчали і чому) тощо; 3 основні поняття, які сьогодні вивчив/ла (що було важким/легким для сприйняття) і т.д.).

Feedback – міст між навчанням та викладанням. Конструктивний feedback спрямований на завдання та виключає оцінку особистості. (невдалий feedback «Чудова робота, Олено, найкраща в групі»)

Оцінювання іншими студентами: допомагає студентам розвивати свої соціальні навички, критичне та аналітичне мислення; вимагає від студентів «думати як викладач».

Самооцінювання: журнал досягнень та ін.

Залучення студентів до оцінювання – приклад Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Яшенкова О.)³³⁸

Поєднання самооцінювання і зворотного зв'язку від студентів через симуляцію:

Дисципліна «Теорія мовної комунікації», тема: GOAL-ORIENTED INTERVIEW

Завдання для студентів 2-го р.н. Інституту філології, КНУ:

³³⁵ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.univ.kiev.ua/ua/>

³³⁶ Getting started with Assessment for Learning, Cambridge International Education, <http://cambridge-community.org.uk/professional-development/gswafi/index.html>

³³⁷ Getting started with Assessment for Learning, Cambridge International Education, <http://cambridge-community.org.uk/professional-development/gswafi/index.html>

³³⁸ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.univ.kiev.ua/ua/>

1. Візьміть інтерв'ю (макс. 3 хвилини), щоб виявити проблеми і ставлення студентів до дистанційного навчання під час пандемії (simulation).

2. Оцініть свої навички брати і надавати інтерв'ю відповідно до критеріїв CEFR (Companion Volume, 2020, с.80; студенти заповнюють google форму).

3. Оцініть своє виконання завдання, а також вкажіть, чи виникали труднощі, як почували себе під час інтерв'ю, чи сподобалося завдання (студенти заповнюють google форму).

Блогінг як метод оцінювання студента – приклад Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Яковенко А.С.)³³⁹

Дисципліна «Теорія ймовірностей та математична статистика». Спеціальність: менеджмент.

Практична робота 1. Варіаційні ряди та їх характеристики.

Завдання: провести опитування серед друзів та знайомих з будь-якої цікавої для вас теми, що відбиватися числовими характеристиками (бал за ЗНО з укр.мови, їх перша зарплата цього літа, оцінка з чогось) не менше 20 опитаних. Побудувати варіаційний ряд та відповідне графічне його відображення. Знайти середнє арифметичне. Результати вашого дослідження опублікувати на вашій сторінці в соціальній мережі (з картинкою).

Критерії оцінювання. Максимум 5 балів.

5 балів – Розв'язання правильне, супроводжується необхідним повним поясненням і обґрунтуванням, може бути допущена арифметична помилка, яка є наслідком неуважності, і не демонструє незнання математичних законів, опитування має актуальний характер та відображає інтереси студента, є оформлення.

4 бала – Розв'язання супроводжується не повним поясненням, порушено логічно правильний ланцюг міркувань, але відповідь правильна, опитування проведено з порушенням або не вистачає респондентів, є оформлення.

3 бала – Завдання розв'язане правильно, але пояснення неповне, пропущені логічні кроки, відсутня чітка відповідь, варіаційний ряд складений не вірно, текст посту незрозумілий, відсутнє оформлення.

Дисципліна «Диференціальні рівняння в частинних похідних». Спеціальність «Математика»

Індивідуальне завдання (максимальна оцінка 10 балів):

Уявіть себе блогером-науковцем. Вам необхідно розробити задачу з пройденої теми “Диференціальні рівняння в частинних похідних першого порядку”. Записати відео для задачі, де пояснюєте повністю хід розв'язання. Викласти відео на власному каналі youtube, додавши пояснення

Критерії оцінювання:

- Правильність розв'язання
- Оформлення
- Креативність
- Реакції в соцмережах
- Опис

Інструменти онлайн оцінювання та академічної доброчесності – приклад Українського державного університету залізничного транспорту (Єремеева К.)³⁴⁰

Patchwork assessment³⁴¹

- Розділити завдання на етапи, під завдання, пов'язані, але самодостатні кейси
- підказати структуру
- визначити чіткі критерії оцінювання
- самостійний вибір студентом свого рівня та можливого результату
- відчуття прогресу, зняття стресу через наявність великого незрозумілого завдання, засвоєння алгоритму розробки подібних питань.

Гнучкі обмеження:

- Час (від 24 годин до кількох тижнів...) із зазначенням, скільки за нормою слід витратити на виконання завдання
- Обсяг (300, 400... слів)
- Контекст (конкретна проблема, апеляція до особистого досвіду, нещодавніх подій або винаходів)

³³⁹ Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. URL: <https://dfn.mdpu.org.ua/>

³⁴⁰ Український державний університет залізничного транспорту. URL: <https://kart.edu.ua/>

³⁴¹ J. Lawrence: «Designing out plagiarism for online assessment» <https://thesedablog.wordpress.com/2020/04/02/online-assessment/>

– Ресурси (надати студентам кілька ресурсів, які вони мають проаналізувати, порівняти)

Практичні рекомендації щодо оцінювання якості викладання і навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни

1. Поєднувати різні форми оцінювання в умовах воєнного стану.
2. Активно залучати студентів до створення критеріїв оцінювання та процесу самооцінювання, колегіального оцінювання. Залучати викладачів для активного колегіального оцінювання один одного та надання конструктивного зворотного зв'язку.
3. Стимулювати зворотній зв'язок від студентів та викладачів.
4. Використовувати отриману інформацію від студентів для покращення якості навчальних програм, викладання навчальних дисциплін.
5. При онлайн оцінюванні формулювання питань не повинні дослівно співпадати із фразами з методичної літератури, підручника, тощо.
6. Вимога вмикати веб-камери під час тестування та за можливості – вмикати демонстрацію екрану (кожному студенту, або вибірково).
7. Тестові питання мають спрямовуватись не тільки на відтворення знань, а й на аналіз матеріалу.
8. Встановлення часового обмеження для проходження тесту (інколи – встановлювати таймер для кожного питання).
9. Влаштування сесій складання тестів для всіх студентів одночасно.
10. Зміна набору питань для студентів тих груп, які складатимуть тест пізніше.
11. Щорічна зміна бланку тестів.
12. Розроблення анкет та опитування для надання студентами зворотного зв'язку викладачам дисципліни.
13. Створювати культуру надання зворотного зв'язку в університетах як викладачам так і студентам.

Висновки

1. Актуальність дослідження обумовлена низкою документів країн Європейського простору вищої освіти. Починаючи з Лондонського комюніке та завершуючи Римським комюніке, міністрами вищої освіти приділялася значна увага темі викладання та навчання, а згодом і оцінювання якості освітнього процесу. Серед тем, зазначених на Європейському форумі навчання і викладання, протягом чотирьох років не втрачає своєї актуальності питання оцінювання викладання та навчання, а також тема якості вищої освіти загалом. У таких країнах, як Австрія, Ірландія, Нідерланди та Норвегія, розробляються та впроваджуються стратегії навчання і викладання на національному рівні. Основна увага приділяється таким питанням, як вдосконалення методів навчання і викладання, оцінювання якості викладання, належного фінансування університетів, рівень задоволеності студентами навчанням та викладанням.

Серед документів вітчизняного простору вищої освіти актуальність дослідження спостерігаємо в Плані відновлення України (проект), який спрямований на відновлення та покращення викладання та навчання в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни. Таким чином, оцінювання якості викладання і навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті є надзвичайно актуальною проблемою, як в Європейському просторі вищої освіти, так і в Україні.

2. Рамка Досконалості Викладання (Teaching Excellence Framework – TEF) є новою системою для визнання досконалого викладання, додатковою до існуючих національних вимог щодо якості вищої освіти в університетах. Участь в оцінюванні досконалості викладання є добровільною для закладів вищої освіти. Основними критеріями, які покладені в оцінювання за TEF, є залучення студентів, цінування викладання, ретельність і пластичність, зворотній зв'язок, ресурси, учіння, дослідження, професійна практика, персоналізоване навчання, працевлаштування та продовження навчання, здатність до працевлаштування та м'які (загальні) навички/компетентості, позитивні результати для всіх (студентів). Університетам, які взяли участь в оцінюванні і мають відзнаку TEF Award, дозволяється встановлювати максимально високу плату за освітні послуги.

Також, ця відзнака є певним позитивним сигналом для студентів, свідченням того, що ЗВО дбає про студента, може гарантувати йому сприятливі умови для навчання, допомогу у працевлаштуванні.

3. Проаналізовано індикатори освітньої діяльності у міжнародних та вітчизняних рейтингах. Найбільш широко представлені показники освітньої діяльності у рейтингу Europe Teaching. Серед них, зокрема працевлаштування випускників (задоволеність випускниками, отриманими знаннями, задоволеність

роботодавців, отриманими фахівцями), оцінка репутації університету, оцінка викладання і навчання (визначається опитуванням студентів, рейтингуванням викладачів).

Отже, співвідношення кількості викладачів та студентів, академічна репутація університету та оцінка якості викладання та навчання є спільними індикаторами для міжнародних рейтингів QS, Times, Europe Teaching. Також спільним для Europe Teaching та для фінансового рейтингу МОН є індикатор працевлаштування випускників. У міжнародних та вітчизняних рейтингах відсутній показник вступу до університету.

4. Проаналізувавши зворотній зв'язок студентів щодо процесу викладання на прикладі Вільнюського університету, можемо виділити три основні аспекти, які вважаються проблемними для студентів: структура викладання і навчання, оцінювання та доступність навчального матеріалу. Понад 50 % опрацьованих анкет свідчать про те, що викладачі зазвичай не мають чіткого плану лекції. У понад 40 % повідомлень йдеться про те, що деякі викладачі не мають чіткої системи оцінювання.

Колегіальне спостереження процесу викладання є одним із способів покращення якості викладання і навчання у вищій освіті. Визначено шість основних цілей колегіального спостереження:

- покращення та розвиток особистісного підходу до викладання навчальної програми;
- вдосконалення та розширення технік, методів викладання через співпрацю;
- обмін думками щодо спостереження викладацької діяльності;
- розширення особистих навичок саморефлексії та оцінювання;
- розвиток навичок планування навчального плану у співпраці з однокласниками та колегами;
- визначення напрямків у викладацькій діяльності, які потребують особливої уваги та розвитку.

Звертається значна увага на зростання ролі зворотного зв'язку і діалогу у процесах планування та проведення оцінювання.

5. Проаналізовано практики оцінювання навчання та викладання на прикладі таких закладів вищої освіти: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Український державний університет залізничного транспорту. Для аналізу були обрані університети, які брали участь у проекті Британської Ради в Україні для університетів України «Досконалість викладання і навчання». На прикладах розгляду конкретної дисципліни було виокремлено такі аспекти, як критерії оцінювання, підходи до оцінювання студентів, залучення студентів до оцінювання викладачів, блогінг як метод оцінювання студентів та інструменти онлайн оцінювання.

Список використаних джерел

1. Будапештсько-Віденська декларація про створення європейського простору вищої освіти, 2010.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.univ.kiev.ua/ua/>
4. Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. URL: <https://dfn.mdpu.org.ua/>
5. Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». URL: <https://www.nmu.org.ua/ua/>
6. О.Оржель. Сучасні підходи до оцінювання студента як чинник підвищення якості вищої освіти // Problems and prospects of higher education system development in modern society: monograph / Н. Lebedynets, V. Levkulych, V. Muromets, O. Orzhel, O. Palamarchuk, V. Riabchenko, N. Salnikova, Yu. Skyba, K. Tryma, N. Fialko, L. Chervona. Sofia: VUZF Publishing House «St. Grigorii Bogoslov», 2020. pp. 188, illus., tabs., bibls. С. 126–144.
7. Паламарчук О. Управління професійним розвитком сучасного викладача-лідера. *Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства*. Монографія, за заг. ред.: С. Калашнікової, В. Лугового. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. С. 159-188. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon_Inst_potencial_Univ_Global_liderstvo_IVO-2017-205p_avtors-kolektiv.pdf
8. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>
9. Положення про підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>
10. Топ 200» Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/74898/>

11. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України; Розподіл від 24.12.2019 № 1146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text>.
12. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
13. Український державний університет залізничного транспорту. URL: <https://kart.edu.ua/>
14. 1st European Learning and Teaching Forum. 2017. URL: <https://eua.eu/events/60:1st-european-learning-teaching-forum.html>
15. Centre for Teaching Support & Innovation. (2017). Peer observation of teaching: Effective practices. Toronto, ON: Centre for Teaching Support & Innovation, University of Toronto. URL: <Peer-Observation-of-Teaching-Guide.pdf>
16. Federal Ministry of Science, Research and Economy. URL: <uniko.ac.at>
17. Fung, D. (2017). A Connected Curriculum for Higher Education. London, UCL Press.
18. Getting started with Assessment for Learning, Cambridge International Education, <http://cambridge-community.org.uk/professional-development/gswafl/index.html>
19. Improving teaching and learning experience through giving feedback for teachers during the semester: Vilnius University case. URL: <Feedback on Teaching.pdf>
20. J. Lawrence: «Designing out plagiarism for online assessment» <https://thesedablog.wordpress.com/2020/04/02/online-assessment/>
21. Keig, L. (2000). Formative peer review of teaching: Attitudes of faculty at liberal arts colleges toward colleague assessment. Journal of Personnel Evaluation in Education, 14(1), 67-87.
22. L. Bunesco, M. Gaebe. National Initiatives in Learning and Teaching in Europe. A report from the European Forum for Enhanced Collaboration in Teaching (EFFECT) project. URL: <national initiatives in learning and teaching in europe.pdf>
23. London Communique – URL: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-proczes/londonske-omyunike.html>
24. Louvain-la-Neuve Communique – URL: http://media.ehea.info/file/2009_Louven_Louvain-laNeuve/06/1/Louven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf
25. Martin, G. & Double, J. (1998). Developing higher education teaching skills through peer observation and collaborative reflection. Innovations in Education and Training International, 35(2), 161-170.
26. Ministerial conference Bucharest Communique. – URL: <https://www.ehea.info/cid101043/ministerial-conferencebucharest-2012.html>
27. National Forum for the Enhancement of Teaching and Learning. URL: <Homepage - National Forum for the Enhancement of Teaching and Learning in Higher Education>
28. Paris Communique 2018. URL: EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf
29. Quality Culture in Higher Education. URL: [Meld. St. 16 \(2016–2017\) - regjeringen.no](Meld. St. 16 (2016–2017) - regjeringen.no)
30. Rome Ministerial Communique 2020. URL: Rome_Ministerial_Communique.pdf
31. Sullivan, P., Buckle, A., Nicky, G. & Atkinson, S. (2012). Peer observation of teaching as a faculty development tool. BMC Medical Education, 12(26).
32. Shanghai Ranking Academic Excellence Survey 2020 Methodology. URL: <http://www.shanghairanking.com/subject-survey/survey-methodology-2020.html>.
33. The QS World University Rankings: methodological framework. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology?page=1>.
34. THE World University Rankings 2020: methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2020-methodology>
35. THE Europe Teaching Rankings 2019: Methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/europe-teaching-rankings-2019-methodology>
36. Teaching Excellence Framework: Year two additional guidance. URL: http://www.hefce.ac.uk/media/HEFCE,2014/Content/Pubs/2016/201632/HEFCE2016_32.pdf
37. Teaching Excellence Framework: Year two additional guidance. URL: http://www.hefce.ac.uk/media/HEFCE,2014/Content/Pubs/2016/201632/HEFCE2016_32.pdf
38. The European Higher Education Area in 2018. Bologna Process Implementation Report. – URL:// https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/sites/eurydice/files/bologna_internet_0.pdf

39. The Teaching Excellence Framework (TEF) :
[https://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/universities/choosing-a-university/teaching-excellence-framework-\(tef\)](https://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/universities/choosing-a-university/teaching-excellence-framework-(tef))
40. The Value of Knowledge, Strategic Agenda for Higher Education and Research 2015-2025. URL:
[National Professional Development Framework for all Staff Who Teach in Higher Education – National Resource Hub \(teachingandlearning.ie\)](http://teachingandlearning.ie)
41. Yerevan Communiqué: EHEA Ministerial Conference, 2015. - URL:
http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/112705.pdf

Розділ 7. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів у контексті забезпечення її ефективності та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

Олена СЛЮСАРЕНКО,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник,
відділ забезпечення якості вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-7957-1794>

Анотація

Здійснено аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду вимірювання якості освітньої діяльності університетів у контексті забезпечення її ефективності, виявлено ключові підходи, а саме: механізм акредитації, основи та принципи ESG, рейтингове оцінювання закладу. Також визначено, що університети послуговуються документами Європейської Асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейської Асоціації університетів (EUA), Європейської Асоціації закладів вищої освіти (EURASHE), індикаторами міжнародних рейтингів ARWU, TIMES, QS, національними стандартами, стандартами ISO 9001:2015, Стратегічним планом розвитку ЗВО, спільною декларацією міністрів освіти Європейського простору вищої освіти.

Ключові слова: вимірювання якості освітньої діяльності, ефективність освітньої діяльності, якість освітньої діяльності, вища освіта, університетські рейтинги.

Summary

An analysis of the leading domestic and foreign experience of measuring the quality of the educational activity of universities in the context of ensuring its effectiveness was carried out. Key approaches were identified, namely: the accreditation mechanism, the foundations and principles of ESG, the institution's ranking assessment. It also determined that universities use the documents of the European Association for Quality Assurance of Higher Education (ENQA), the European Association of Universities (EUA), the European Association of Higher Education Institutions (EURASHE), indicators of international rankings ARWU, TIMES, QS, national standards, ISO 9001: 2015 standards, the Strategic Plan for the Development of Higher Education Institutions, the joint declaration of the Ministers of Education of the European Higher Education Area.

Keywords: measuring the quality of educational activity, effectiveness of educational activity, quality of educational activity, higher education, university rankings.

Актуальність дослідження проблеми вимірювання якості освітньої діяльності університетів

Дослідження присвячене аналізу провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду вимірювання якості освітньої діяльності університетів крізь призму забезпечення її ефективності. Актуальність даного дослідження зумовлена сучасними підходами до розвитку сфери вищої освіти та освіти загалом, а також підтверджується численними міжнародними документами (стратегії, декларації, угоди), увагою міжнародної спільноти науковців, спрямованою на поширення досвіду вимірювання якості освітньої діяльності університетів.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС акцентує увагу на тому, що «сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: реформування та модернізації систем вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти ... сторони вивчають можливості розвитку співробітництва в інших сферах, зокрема у сфері ... освіти протягом життя».³⁴² У документі «Стратегія людського розвитку» визначено стратегічні цілі, до яких відносять «розбудову освіченого, добросоціального, інклюзивного та інноваційного суспільства, в якому кожен громадянин має рівні можливості для навчання та розвитку, а наука є складовою економічного зростання», що включає в себе «забезпечення якості вищої освіти та розвиток освіти дорослих»³⁴³. Важливість цієї

³⁴² Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

³⁴³ Стратегія людського розвитку. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>

проблематики підтверджено «Національною економічною стратегією на період до 2030 року», де виділено окремий напрям «Якість життя», що визначає «розвиток вищої освіти та освіти дорослих» ключовим фактором якості вищої освіти³⁴⁴. Однією з основних цілей «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» визначено «забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення», що включає в себе «постійне підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»³⁴⁵. У проєкті Плану відновлення України в розділі «Освіта і наука»³⁴⁶ розглянуто питання за напрямом «Вища освіта», де висвітлено основні проблемні питання галузі та шляхи їх подолання. У Національній програмі «Розвиток системи освіти»³⁴⁷ включено проєкти, що стосуються присвоєння професійної кваліфікації та створення реєстру професійних кваліфікацій.

Таким чином, загострення уваги щодо забезпечення якості вищої освіти актуалізує питання вимірювання якості освітньої діяльності університетів, визначення та запровадження певних механізмів оцінювання й інструментів цього процесу.

Аналіз наукових праць щодо вимірювання якості освітньої діяльності університетів крізь призму забезпечення її ефективності

Представники міжнародного експертного середовища активно досліджують дану проблематику, а саме, Sonia Singh стверджує: «Коли робота є задоволенням, досконалість є результатом. У часи руйнівних інновацій і речей, які швидко змінюються навколо нас, більшість академічних закладів досі дотримуються традиційної практики перевірки ефективності. Загальні настрої працівників щодо процесу перевірки такі: весь процес є болісним і без бажаного результату. Здебільшого це сприймається як упередженість, відсутність належної компенсації та більше розчарування в існуючому процесі управління продуктивністю. Найчастіше це інтерпретується як оцінювання, що визначає долю. Це призвело до великого інтересу до цієї теми, але нічого конкретного щодо політики ефективності для академічних закладів не було сформульовано і роботодавці все ще продовжують експериментувати, щоб знайти найкращу систему»³⁴⁸.

Дослідженню основних оцінок якості вищої освіти США за попередні 70 років присвячено методологічну критику Rachelle Brooks, яка стверджує, що «багато кількісних показників, які зараз використовуються в оцінках, мають слабкий теоретичний зв'язок з якістю та мають серйозні методологічні недоліки»³⁴⁹.

Експерти Amal Said Al-Amri, Priya Mathew зазначають, що «університети все частіше несуть відповідальність за підтримку якості своєї діяльності урядами, студентами та суспільством у цілому. Агентства з акредитації формулюють критерії оцінки, що охоплюють увесь спектр функціонування закладу, з метою вимірювання якості діяльності. Однак, оскільки зацікавлені сторони по-різному сприймають те, що робить заклад вищої освіти хорошим, вкрай важливо дослідити їхню думку щодо стандартів, встановлених цими агенціями»³⁵⁰.

Група вчених Tito-José Crissien-Borrero, Javier Velásquez-Rodríguez, Dionicio Neira, Luis-Gabriel Turizo-Martínez здійснюють огляд досліджень, «пов'язаних із різними моделями вимірювання якості освіти та різними факторами, що впливають на цю якість. Визначено існуючу методологічну прогалину статистичних процесів, теоретичні докази та кількість досліджень на кожному рівні освіти»³⁵¹.

³⁴⁴ Національна економічна стратегія на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

³⁴⁵ Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

³⁴⁶ Проєкт План відновлення України «Освіта і наука». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>

³⁴⁷ Національна програма «Розвиток системи освіти». URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system>

³⁴⁸ Sonia Singh. Redefining Performance Management System in Academic Organizations. URL: https://www.researchgate.net/publication/334249148_REDEFINING_PERFORMANCE_MANAGEMENT_SYSTEM_IN_ACADEMIC_ORGANIZATIONS

³⁴⁹ Rachelle Brooks. Measuring University Quality. URL: https://www.researchgate.net/publication/236764627_Measuring_University_Quality, DOI:10.1353/rhe.2005.0061

³⁵⁰ Amal Said Al-Amri, Priya Mathew. Optimal Standards to Measure the Quality of Higher Education Institutions in Oman: Stakeholders' Perception. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2158244020947440> doi.org/10.1177/2158244020947440

³⁵¹ Crissien-Borrero, Tito-José; Velásquez-Rodríguez, Javier; Neira-Rodado, Dionicio; Turizo-Martínez, Luis-Gabriel. Measuring the quality of management in education. Review article. El profesional de la información, v. 28, n. 6, e280604. doi.org/10.3145/epi.2019.nov .

Інша група вчених – Susana Cadena, Jorge Garcia, Edison Fernando Loza-Aguirre, Jorge Ortiz – звертають увагу на те, що «з метою підвищення конкурентоспроможності та покращення якості систем вищої освіти кілька агенцій і дослідників розробили та випробували показники та моделі для акредитації, порівняння та рейтингу університетів з метою покращення культури якості вищої освіти»³⁵². Слід враховувати, що «ефективність освітньої діяльності складається з двох факторів, критеріїв і цільових орієнтирів: по-перше, з максимізації результату (сутнісних і функціональних ознак визначеної мети); по-друге, з мінімізації ресурсів (засобів досягнення мети), використаних для отримання результату»³⁵³. Тому процедуру оцінювання якості вищої освіти можна розглядати як «процес збору, аналізу, узагальнення та інтерпретації вхідних і вихідних даних у вищій освіті за визначеними кількісними та якісними показниками з метою вимірювання результативності діяльності та визначення ступеня відповідності об'єкта оцінювання (закладу вищої освіти, освітньої програми) встановленим вимогам (рамкам, стандартам, критеріям) та формування відповідних рекомендацій і прийняття рішень щодо удосконалення якості»³⁵⁴.

Разом з тим потрібно наголосити, що сьогодні немає єдиного підходу до вимірювання якості освітньої діяльності. На цьому наголошують Susana Cadena, Jorge Garcia, Edison Fernando Loza-Aguirre, Jorge Ortiz: «Індикатори, неоднорідні за своєю природою та широкі за необхідністю, були розроблені для оцінки діяльності університетів, яка допомагає виконувати їхні місії: створювати нові знання шляхом дослідження, передавати знання шляхом викладання, а також поширювати та застосовувати знання через їхні стосунки із суспільством»³⁵⁵. Цю думку підтримує і Ж. Таланова, стверджуючи, що жоден перелік індикаторів не є остаточним, а кожен індикатор відображає лише певний аспект діяльності освітньої установи і його інструментальні можливості. Нині не існує універсально узгоджених показників для вимірювання якості вищої освіти в різних освітніх системах, а використані індикатори призначені виключно для надання інформації, а не інтерпретації якості та результативності діяльності освітніх установ»³⁵⁶. Тому для проведення вимірювання якості освітньої діяльності у закладах вищої освіти використовують такі основні інструменти: акредитація освітніх програм, рамки досконалості, рейтингове оцінювання.

Також потрібно зазначити, що всі заклади вищої освіти ЄПВО щодо функціонування системи забезпечення якості у галузі вищої освіти послуговується стандартами Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG), розробленими The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). У даному документі зазначено, що «в основі всієї діяльності щодо забезпечення якості лежать дві споріднені цілі: підзвітність і покращення. Взяті разом, вони створюють довіру до діяльності закладу вищої освіти. Успішно запроваджена система забезпечення якості надаватиме інформацію, що інформуватиме заклад вищої освіти та громадськість з приводу належної якості його діяльності (підзвітність) та надаватиме поради і рекомендації щодо того, як можна покращити те, що заклад робить»³⁵⁷. Також визначено основні принципи забезпечення якості, а саме: «Заклади вищої освіти несуть первинну відповідальність за якість вищої освіти, що ними надається; забезпечення якості відповідає різноманітності систем вищої освіти, закладів вищої освіти, програм і студентів; забезпечення якості сприяє розвитку культури якості; забезпечення якості враховує потреби та очікування студентів, усіх стейкхолдерів та

³⁵² Susana Cadena, Jorge Garcia, Edison Fernando Loza-Aguirre, Jorge Ortiz. Measuring Quality of Higher Education. URL: https://www.researchgate.net/publication/326713559_MEASURING_QUALITY_OF_HIGHER_EDUCATION. DOI:10.21125/edulearn.2018.2484

³⁵³ Слюсаренко О., Луговий В. Міжнародні та національні університетські рейтинги як механізм оцінювання якості вищої освіти. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали у двох частинах / Воробйова О. та ін. ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ : Прінтеко, 2020. С. 72–105. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1-2_analit_IVO-2020-317p_avtors-kolektiv.pdf

³⁵⁴ Таланова Ж. Міжнародний, національний та інституційний виміри запровадження механізмів оцінювання якості вищої освіти. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції : монографія / Воробйова О. та ін. ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ, 2020. 220 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Ocinka_yakosti_VO_v_umovah_evrointegrac_Monogr_IVO-2020-220p_avtors-kolektiv.pdf

³⁵⁵ Susana Cadena, Jorge Garcia, Edison Fernando, Loza-Aguirre, Jorge Ortiz. Measuring Quality of Higher Education. URL: https://www.researchgate.net/publication/326713559_MEASURING_QUALITY_OF_HIGHER_EDUCATION. DOI:10.21125/edulearn.2018.2484

³⁵⁶ Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. Київ, 2021, 192 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf

³⁵⁷ Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf

суспільства»³⁵⁸. До переліку основних цілей віднесено «встановлення спільних рамок щодо систем забезпечення якості для навчання і викладання на європейському, національному та інституційному рівнях; забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти; підтримання взаємної довіри, сприяючи визнанню та мобільності у межах та поза національними кордонами; надання інформації щодо забезпечення якості у ЄНЕА»³⁵⁹. Стандарти ESG визначають узгоджену систему забезпечення якості у вищій освіті і є обов'язковими до запровадження та виконання всіма зацікавленими сторонами. Визначено важливість стандарту та зазначено основні його складові, зокрема: внутрішнє забезпечення якості; зовнішнє забезпечення якості; агентства забезпечення якості.

В Україні за 2019-2021 рр. Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти прийнято 729 рішень (64,8 %) щодо акредитації освітніх програм бакалаврський / магістерський рівні, з яких 13 (1,2 %) - зразкова, 350 (31,1 %) - умовна, 33 (2,9 %) відмова в акредитації. Стосовно рівня доктора філософії: акредитація 284 (82,3 %), зразкова акредитація – 36 (10,4 %), умовна – 24 (7,0 %), відмова - 1 (0,3 %). Загалом 1013 (68,9 %), зразкова – 49 (3,3 %), умовна – 374 (25,4 %), відмова – 34 (2,3 %)³⁶⁰. Таким чином, пороговий рівень (мінімальні вимоги до якості) подолали 68,9 % освітніх програм, лише 3,3 % мають «зразкові» освітні програми, а 25,4 % потребують істотного покращення якості, щоб досягти її порогового рівня. 2,3 % не відповідають вимогам до якості освітніх програм.

Як зазначають В. Луговий, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, «розвиток у 2003 – 2021 рр. рейтингових систем оцінювання закладів вищої освіти дав змогу ідентифікувати топові інституції серед більш як 31 тис. і класифікувати їх за рівнем досягнень, а також виявити ефективні стратегії створення університетів-лідерів»³⁶¹. Цю думку підтримують Philip G. Altbach та Ellen Hazelkorn, стверджуючи, що «найвпливовіші глобальні академічні рейтинги – надзвичайно впливовий Шанхайський академічний рейтинг університетів світу (ARWU), рейтинги світових університетів Times Higher Education (THE) і рейтинги світових університетів QS – існують уже більше десяти років і зараз є основною силою у формуванні вищої освіти в усьому світі»³⁶². Їх основною метою є репрезентація найкращих університетів світу і кожен рейтинг послуговується власними критеріями. Проте, незважаючи на певні методологічні розбіжності (порівняння результатів, працевлаштування випускників, взаємодії університету та суспільства), що використовують різні міжнародні рейтингові системи, можна вважати такий підхід достатньо ефективним.

Каталізатором забезпечення якості вищої освіти Німеччини є ZEvA – Central Evaluation and Accreditation Agency³⁶³, процедури оцінювання базуються на міжнародно встановлених специфікаціях ENQA (Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в ЄПВО). Процедури є багатоаспектними, містять фази внутрішньої оцінки (самозвіт) та зовнішньої оцінки (візит групи експертів) і можуть за потреби бути доповнені моніторингом фази впровадження. ZEvA може залучати у якості оцінювачів експертів, відомих на національному та міжнародному рівні. Спектр послуг, що пропонує ZEvA: інституційна оцінка (аудит якості); оцінка курсу (оцінка програми); тематичне оцінювання.

Розглянемо детальніше досвід європейських країн у даному контексті. Зокрема, регулятором функціонування ЗВО Німеччини є Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень. Система забезпечення якості вищої освіти включає в себе акредитацію освітніх програм за такими критеріями: «кваліфікаційні цілі концепції освітньої програми, концептуальна інтеграція освітньої програми до системи досліджень, концепція освітньої програми, академічна доцільність, екзаменаційна система, співпраця, пов'язана з освітньою програмою, обладнання, прозорість та документація, забезпечення якості та подальший розвиток, освітні програми з особливим попитом, гендерна справедливість та рівні

³⁵⁸ Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf

³⁵⁹ Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf

³⁶⁰ Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік / За заг. ред. С. Квіта. — К. : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2022. — 232 с. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2021.pdf>

³⁶¹ Луговий, В. І., Слюсаренко, О. М., Таланова, Ж. В. Вимірювання якості діяльності університетів через участь у світових (Shanghai, Times, QS) та національному рейтингах: За матеріалами доповіді на X Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Оцінювання якості: підходи та інструменти» 10 листопада 2021 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2021. 3(2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-3-5>.

³⁶² Philip G Altbach, Ellen Hazelkorn. Can we measure education quality in global rankings? URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20180814184535721>

³⁶³ Central Evaluation and Accreditation Agency. URL: <https://www.zeva.org/evaluation>

можливості»³⁶⁴. Система забезпечення якості вищої освіти також передбачає системну акредитацію за наступними критеріями якості: «цілі кваліфікації, внутрішній менеджмент процесів викладання та навчання, внутрішнє забезпечення якості, система звітності і збору даних, документація та співпраця»³⁶⁵.

Technical University of Munich (TUM), у 2022 році посів 56 місце в Academic Ranking of World Universities, є «акредитований Swiss Agency of Accreditation and Quality Assurance (AAQ)³⁶⁶ в травні 2014 року без будь-яких умов. Систему акредитації було оновлено 26 червня 2020 року, вона діє до 30 вересня 2028 року і поширюється на всі освітні програми, які пройшли внутрішні процедури оцінки управління якістю TUM»³⁶⁷. Акредитаційні вимоги включають «Європейські стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти» (ESG), а також критерії, визначені Постійною конференцією міністрів освіти Німеччини (Kultusminister konferenz)³⁶⁸ і German Accreditation Council³⁶⁹. Отже, даний університет застосовує різні інструменти вимірювання якості освітньої діяльності. University of Munich у 2022 році представлений 57 місцем у Academic Ranking of World Universities³⁷⁰, посідає 6 місце серед університетів Європи і перше місце серед університетів Німеччини³⁷¹. Має акредитацію на «кожну освітню програму та функціонування кафедр»³⁷².

У Великій Британії освітню політику здійснює Міністерство освіти (Department for Education), а питаннями що стосуються забезпечення якості вищої освіти, опікуються The Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA). До основних напрямів роботи яких належать «ліцензування агенцій, які розробляють, затверджують і контролюють доступ до системи вищої освіти; дотримання стандартів та підвищення якості вищої освіти; підтримку розвитку якості вищої освіти через спеціалізовані послуги з розбудови потенціалу, навчання та перевірки для урядів, агентств з якості та вищих навчальних закладів; використання свого досвіду і знань для вирішення таких галузевих проблем, як академічна доброчесність; роботу зі скаргами щодо академічних стандартів і якості вищої освіти в Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії. Провідний ЗВО University of Cambridge, що у 2022 році посідає 4 місце у Academic Ranking of World Universities³⁷³, має підтверджену акредитацію «на кожну освітню програму, освітні центри, кафедри та бібліотеки»³⁷⁴. University of Oxford за даними 2022 року обіймає 7 місце у Academic Ranking of World Universities³⁷⁵, також має підтверджену акредитацію «на освітні програми, освітні центри, кафедри та бібліотеки»³⁷⁶.

Освітня політика Франції перебуває в зоні відповідальності Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation. Забезпеченням якості вищої освіти опікується The High Council for Evaluation of Research and Higher Education, місією якої визначено «незалежність, прозорість і справедливість. Її метод базується на зобов'язанні перед оцінюваними установами, зобов'язанні супроводжувати їх і бути партнером у їхньому прогресі»³⁷⁷. Paris-Saclay University, що посів у 2022 році 16 місце у Academic Ranking of World Universities³⁷⁸ також посідає 1-е місце в континентальній Європі та 1-е в світі з математики, має підтверджену «акредитацію на кожну освітню програму»³⁷⁹. Sorbonne University, представлена на 43 позиції у Academic Ranking of World Universities³⁸⁰ у 2022 році також має підтверджену акредитацію на «освітні програми, діяльність кафедр та бібліотеку»³⁸¹.

У Швеції вища освіта, наукові дослідження, освіта для дорослих та підтримка студентів належать до компетенції Міністерства освіти і науки. The Swedish National Agency for Higher Education задля забезпечення

³⁶⁴ University quality indicators: acritical assessment. 2015. 248 p. URL: <http://www.europarl.europa.eu/studies>

³⁶⁵ University quality indicators: acritical assessment. 2015. 248 p. URL: <http://www.europarl.europa.eu/studies>

³⁶⁶ Swiss Agency of Accreditation and Quality Assurance. URL: <https://aaq.ch/en/from-ooaq-to-aaq/>

³⁶⁷ System Accreditation at TUM. URL: <https://www.tum.de/en/studies/teaching/quality-management/system-accreditation>

³⁶⁸ Kultusminister konferenz. URL: <https://www.kmk.org/kmk/information-in-english.html>

³⁶⁹ German Accreditation Council URL: <https://www.akkreditierungsrat.de/en/accredited-institutions-higher-education-and-study-programmes/accredited-study-programmes-and>

³⁷⁰ University of Munich. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-munich>

³⁷¹ List of 100 best universities in Germany. URL: <https://edurank.org/geo/de/>

³⁷² University of Munich. URL: <https://www.lmu.de/en/index.html>

³⁷³ University of Cambridge. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-cambridge>

³⁷⁴ University of Cambridge . URL: <https://www.cam.ac.uk>

³⁷⁵ University of Oxford. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-oxford>

³⁷⁶ University of Oxford. URL: <https://www.ox.ac.uk/admissions/graduate>

³⁷⁷ The High Council for Evaluation of Research and Higher Education. URL: <https://www.hceres.fr/en/missions>

³⁷⁸ Paris-Saclay University. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/paris-saclay-university>

³⁷⁹ Paris-Saclay University. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/universite/gouvernance>

³⁸⁰ Sorbonne University. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/sorbonne-university>

³⁸¹ Sorbonne University. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/universite/gouvernance-et-organisation/organisation-generale>

якості вищої освіти здійснює оцінювання на рівні результатів освітніх програм і результатів навчальних курсів. Навчальні результати описуються через дескриптори: знання і розуміння, компетентності й навички, формулювання суджень. Роль національного агентства полягає у координації процесу оцінювання та забезпечення його прозорості й еквівалентності. Оцінювання має забезпечити основу для надання ЗВО права на присудження кваліфікацій, а також для розподілу державного фінансування³⁸². Karolinska Institute посів в 2022 році 41 місце у Academic Ranking of World Universities³⁸³. Він має акредитацію «освітніх програм та науково-лікувального центру»³⁸⁴.

У Польщі Polish Accreditation Committee³⁸⁵, заснований відповідно до Закону про вищу освіту Польщі, фінансується з державного бюджету, діє з метою підвищення якості освіти, захищає якість вищої освіти у відповідності до стандартів, виступає партнером щодо формування культури якості. Основними принципами його діяльності є надійність, неупередженість, прозорість. Він проводить програмну та інституційну оцінку, а також дає висновки щодо заявок на заснування нових закладів вищої освіти. Polish Accreditation Committee зареєстровано в EQAR. При здійсненні оцінювання керується критеріями визначеними Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). За результатами акредитаційних експертиз Polish Accreditation Committee зробив спробу визначити «кращу практику», яку він розуміє як ефективну з інноваційними рішеннями для покращення якості вищої освіти в польських університетах. Вона ґрунтується на шести критеріях: Ефективність – здатність досягати цілей у сфері підвищення якості освіти; Універсальність – можливість переходу в інші ЗВО; Інноваційність – інноваційний характер у сфері підвищення якості освіти; Зразковість – можливість слугувати орієнтиром; Етичність – відповідність стандартам, етичним цінностям і принципам соціальної відповідальності; Стійкість – повторюваність і довговічність впливу на якість освіти. Зокрема, серед зібраних «кращих практик», які помітили команди з оцінювання Polish Accreditation Committee, є: система щорічних переглядів освітніх програм першого та другого ступенів магістерських програм Jagiellonian University; книга якості освіти на факультеті менеджменту та соціальної комунікації Jagiellonian University; оцінка підготовки та проведення курсу щодо адаптації до специфіки рівня та профілю навчання, заявлених результатів модульного навчання та їх ув'язки з результатами спрямованості, відповідності змісту результатам модульного навчання та методам і засобам навчання, а також у частині перевірки результатів навчання Jagiellonian University³⁸⁶. Jagiellonian University знаходиться в межах 401-500 у 2022 р. в Academic Ranking of World Universities³⁸⁷. Його освітні програми акредитовані³⁸⁸. University of Warsaw, за даними 2022 р., посідає місця у Academic Ranking of World Universities³⁸⁹ в групі 401-500, має акредитацію освітніх програм³⁹⁰.

Отже, основними принципами формування європейської моделі забезпечення якості освіти, що сформовані на основі рекомендацій Європейської асоціації якості вищої освіти, є: «заклади вищої освіти мають право на отримання міжнародної акредитації; національні уряди та акредитаційні агентства зобов'язані визнавати агентства інших країн, що включені до Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти та взаємно визнавати результати їхнього оцінювання»³⁹¹. Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (ENQA) як об'єднання акредитаційних агентств сприяє розвитку систем забезпечення якості, тому її основними стратегічними завданнями є гармонізація ЄПВО в рамках Болонського процесу та залучення до цього процесу своїх членів і представників всіх зацікавлених сторін. Основною метою залишається «підвищення ефективності та результативності при забезпеченні якості освіти, що досягається шляхом забезпечення об'єктивності, прозорості, довіри до результатів оцінювання. Щоб досягти означеної мети, потрібно гарантувати міжнародне визнання національної системи забезпечення якості освіти, введення механізмів і стимулів для розвитку культури якості у закладах вищої освіти за допомогою зниження

³⁸² Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. К. : ДП «НБЦ «Пріоритети», 2015. 84 с., С. 18.

³⁸³ Karolinska Institute. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/karolinska-institute>

³⁸⁴ Karolinska Institute. URL: <https://news.ki.se/first-in-sweden-to-have-oeci-accreditation-as-comprehensive>

³⁸⁵ Polish Accreditation Committee. URL: <https://en.naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/NAQA-PAK-KD.pdf>

³⁸⁶ Polish Accreditation Committee. URL: <https://www.pka.edu.pl/en/candidate-student/good-practices/>

³⁸⁷ Jagiellonian University. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/jagiellonian-university>

³⁸⁸ Jagiellonian University. URL: <http://icet.eu/new/>

³⁸⁹ University of Warsaw. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-warsaw>

³⁹⁰ University of Warsaw. URL: <https://en.uw.edu.pl/equis-accreditation-for-the-faculty-of-management/>

³⁹¹ Боднар О. С. Підготовка експертів з оцінювання діяльності науково-методичних установ і загальноосвітніх навчальних закладів у сфері методичного менеджменту. Рівне. 2014. 118 с.

жорстких нормативів і зайвого навантаження зовнішньої системи оцінювання, розширення можливостей для інновацій і досліджень в сфері забезпечення якості освіти»³⁹².

Місія The European Consortium for Accreditation in Higher Education³⁹³ полягає в прагненні до постійного прогресу в сфері акредитації та зовнішнього забезпечення якості, сприянні взаємному визнанню кваліфікацій, інтернаціоналізації вищої освіти, створенні прозорості в сфері забезпечення якості на користь студентів, закладів вищої освіти та суспільства. Члени об'єднання: ACPUA – Aragon Agency for Quality Assurance and Strategic Foresight in Higher Education (Spain), ACSUCYL – Quality Assurance Agency for the University System in Castilla y León (Spain), ACSUG – Agency for Quality Assurance in the Galician University System (Spain), AHPGS – Accreditation Agency in Health and Social Sciences (Germany), AIKA – Academic Information Centre / Latvian Quality Agency for Higher Education (Latvia), ARACIS – Romanian Agency for Quality Assurance in Higher Education (Romania), AQAS – Agency for Quality Assurance through Accreditation of Study Programmes (Germany), ASHE – Agency for Science and Higher Education (Croatia), CTI – Engineering Degree Commission (France), AKKR – Danish Accreditation Institution (Denmark), HCERES – High Council for the Evaluation of Research and Higher Education (France), NVAO – Accreditation Organization of the Netherlands and Flanders, the Netherlands and Flanders (Netherlands), PKA – Polish Accreditation Committee (Poland), SQAA – Slovenian Quality Assurance Agency for Higher Education (Slovenia), UKÄ – Swedish Higher Education Authority (Sweden), Unibasq – Agency for the Quality of the Basque University System (Spain), ZEvA – Central Evaluation and Accreditation Agency (Germany).

Процес реформування галузі вищої освіти потребує побудови системи, що відповідає основним засадам та підходам Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), а також створення системи забезпечення якості на національному та інституційному рівнях. Саме тому «створення, запуск і функціонування Національного агентства є об'єктивною необхідністю й логічним кроком у рамках Болонського процесу та європейської інтеграції України. Аналогічні агентства із забезпечення якості створено в усіх країнах ЄПВО, і до 2019 року Україна була, фактично, чи не єдиною країною, де належним чином не функціонувала система забезпечення якості відповідно до ESG-2015»³⁹⁴. Як зазначено у річному Звіті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), «досвід більшості країн, зокрема й таких, які перебувають у близькому до України стані розвитку національної системи вищої освіти та можливостей її ресурсної підтримки, показує доцільність збереження централізованої моделі зовнішнього забезпечення якості. Зокрема, функції проведення інституційної акредитації мають залишитися за Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти»³⁹⁵. Також зазначено, що «запровадження Національним агентством із 2019 року нових вимог і процедур акредитації торкнулося насамперед освітніх програм. Перший досвід показав, що це було виправдане рішення, яке вже дало відчутний імпульс підвищенню якості освітньої діяльності. Відсутність законодавчого регулювання процесу інституційної акредитації робить неможливим його імплементацію і залишає відкритим питання про взаємозв'язок програмної та інституційної акредитації в Україні»³⁹⁶. Відповідно до Постанови КМУ № 295 від 16 березня 2022 р. Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану встановлено, що строк дії сертифікатів закладів вищої освіти (наукових установ) про акредитацію спеціальностей і напрямів підготовки та сертифікатів про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, що були чинними на 24 лютого 2022 р., продовжується до 1 липня року, наступного за роком припинення або скасування воєнного стану в Україні³⁹⁷. Також, у квітні 2022 р. НАЗЯВО затверджено Тимчасовий порядок акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану³⁹⁸.

Для визначення критеріїв вимірювання якості освітньої діяльності університетів в Україні послуговуються вітчизняними та міжнародними нормативними документами, що регулюють цю діяльність, а

³⁹² The European University Association. URL: <http://eua.be/activities-services/news/newsitem/2017/06/01/university-autonomy-in-europe-eua-releases-comparative-analysis>

³⁹³ The European Consortium for Accreditation in Higher Education. URL: <https://ecahe.eu/members-area/>

³⁹⁴ Звіт самооцінювання Національного агентства із забезпечення якості. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/Self-Assessment-Report.pdf>

³⁹⁵ Річний звіт НАЗЯВО за 2021 рік. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/Звіт-2021.pdf>

³⁹⁶ Річний звіт НАЗЯВО за 2021 рік. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/Звіт-2021.pdf>

³⁹⁷ Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану.

Постанова КМУ від 16 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BF#Text>

³⁹⁸ Віхи становлення. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81-%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F-5.pdf>

само: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG). Так, згідно Закону України «Про освіту» освітня діяльність визначається як «діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті»; якість освіти трактується як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг»; а поняття якість освітньої діяльності це «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг»³⁹⁹. Основні засади та принципи, що стосуються функціонування системи забезпечення якості вищої освіти, розроблено European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA), документом «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти» (ESG) та визначено, що це «набір стандартів і рекомендацій для систем внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості у вищій освіті»⁴⁰⁰.

Дієвим інструментом вимірювання університетського потенціалу є університетські рейтинги. За критеріями домінування об'єктивної чи суб'єктивної та результатної чи репутаційної складових основні міжнародні університетські рейтинги можна проранжувати у такому порядку: Academic Ranking of World Universities (Shanghai Ranking)⁴⁰¹ – об'єктивний, результатний; THE World University Rankings⁴⁰² – об'єктивно-суб'єктивний, результатно-репутаційний; QS World University Rankings⁴⁰³ – суб'єктивно-об'єктивний, репутаційно-результатний; Webometrics ranking of world's universities⁴⁰⁴ – суб'єктивний, репутаційно-рекламний⁴⁰⁵.

Жоден український університет не входить до загальної та предметної версії найавторитетнішого Academic Ranking of World Universities. Незначну кількість вітчизняних університетів ранжирують THE World University Rankings та QS World University Rankings та значно більшу кількість Webometrics ranking of world's universities. За рейтингами THE World University Rankings і QS World University Rankings позиції вітчизняних закладів вищої освіти погіршуються, хоча ці рейтинги є менш об'єктивними в порівнянні з Academic Ranking of World Universities. У рейтингу THE World University Rankings⁴⁰⁶ за 2023 р. у групі 401-500 з'явився Сумський державний університет. Національний університет «Львівська політехніка» перебуває в групі 601-800, інші вісім вітчизняних закладів вищої освіти перебувають у групах 1001-1200 і 1201-1500.

За версією QS World University Rankings (2023), Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна перебуває в групі 541-550, Київський національний університет імені Тараса Шевченка і Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» – у групі 651-700, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» – у групі 701-750, Національний університет «Львівська політехніка» і Сумський державний університет – у групі 801-1000. Ще чотири вітчизняних закладів вищої освіти потрапили до груп 1001-1200 та один до групи 1201-1400 QS World University Rankings⁴⁰⁷.

Розглянемо, як на практиці реалізуються процедури щодо вимірювання якості освітньої діяльності у вітчизняних закладах вищої освіти. Зокрема, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка система забезпечення якості освіти та освітнього процесу «керується Конституцією України, та Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту»... спираючись на Європейський досвід розбудови вищої освіти, у тому числі на спільну декларацію міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» і Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти розбудовує власну систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (систему внутрішнього

³⁹⁹ Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

⁴⁰⁰ Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: [http://www.engq.eu/files/ESG_3edition%20\(2\).pdf](http://www.engq.eu/files/ESG_3edition%20(2).pdf).

⁴⁰¹ Shanghai Ranking. (2022). URL: <https://www.shanghairanking.com/>

⁴⁰² THE World University Rankings. (2022). URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking>

⁴⁰³ QS World University Rankings. (2022). URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>

⁴⁰⁴ Webometrics ranking of world's universities. (2022). URL: <https://www.webometrics.info/en>

⁴⁰⁵ Слюсаренко, О. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: монографія. Київ: Пріоритети, 2015. – 384 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/10225/1/2015_mon_Sluisarenko.pdf

⁴⁰⁶ THE World University Rankings. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking#/page/0/length/25/locations/UKR/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

⁴⁰⁷ QS World University Rankings. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2023>

забезпечення якості)»⁴⁰⁸. З метою забезпечення якості вищої освіти запроваджено систему внутрішнього забезпечення якості, що включає в себе політику щодо забезпечення якості; розроблення й затвердження програм; студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання; зарахування, навчання й атестація студентів; викладацький персонал; навчальні ресурси й підтримка здобувачів вищої освіти; інформаційний менеджмент; публічна інформація; поточний моніторинг і періодичний перегляд програм; систему запобігання академічному плагіату та його виявлення; циклічне зовнішнє забезпечення якості.

Що стосується акредитації освітніх програм Київського національного університету імені Тараса Шевченка, то загалом акредитовано 156 освітніх програм, з них із визначенням «зразкова» - 22, ОР «Бакалавр» - 24 ОП (зразкових немає), ОР «Магістр» - 91 ОП (з них 12 із визначенням «зразкова»), ОНР «Доктор філософії» - 41 ОП (з них 10 із визначенням «зразкова»). Отже, можна стверджувати, що в університеті успішно застосовують засади та принципи ESG, вимоги до акредитації освітніх програм.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка за версією QS World University Rankings (2023) перебуває у групі 651-700. У 2021 році він був єдиним представником від України у рейтингу Best Global Universities Rankings. За версією 2022-2023 Best Global Universities Rankings серед європейських університетів Київський національний університет імені Тараса Шевченка посідає 464 місце з 663 університетів регіону. ... у галузі хімічних наук КНУ перебуває на 626 місці, а в галузі фізичних наук Університет посідає 525 сходинку»⁴⁰⁹.

Діяльність Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» щодо функціонування системи управління якістю вищої освіти базується на нормативно-правових актах України у сфері освіти, «Положення про забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в НТУ «ХПІ», яке розроблене відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (стаття 16. Система забезпечення якості вищої освіти). Система управління якістю вищої освіти НТУ «ХПІ» відповідає принципам стандарту ДСТУ ISO 9001:2015 та забезпечує реалізацію основних завдань, а саме: планування, забезпечення і підтвердження якості»⁴¹⁰. Згідно стандарту ДСТУ ISO 9001:2015, система управління якістю включає в себе вісім принципів, а саме: орієнтація на споживача (аналізуючи поточні та майбутні потреби споживачів освітніх послуг, задовольняє у повному обсязі ці вимоги, перевершуючи їх очікування. ...систематично проводить маркетингові дослідження ринку праці, а також моніторинг та прогнозування майбутніх вимог до якості надання освітніх послуг); лідерство (встановлює цілі та забезпечує єдність колективу у їх досягненні на всіх рівнях, здійснює підтримку й управління, а також бере на себе відповідальність за оптимізацію та системне удосконалення керівних та допоміжних процесів університету); зацікавленість персоналу (керівники університету та його структурних підрозділів сприяють створенню та підтримці оптимального соціально-економічного середовища та психологічного клімату у колективі, які сприяють реалізації творчого та науково-дослідного потенціалу співробітників, спрямовуючи його на виконання основних завдань університету); процесний підхід (дозволяє найбільш ефективно досягти бажаних результатів діяльності); системний підхід до управління (підхід сприяє результативному й ефективному досягненню цілей у сфері якості освітньої діяльності); постійне поліпшення (базується на запобіжних та коригувальних діях (підвищенні та оцінці результативності); прийняття рішень на основі фактів (аналіз функціонування системи менеджменту якості вищої освіти, що дозволяє підвищити результативність і ефективність прийнятих рішень); взаємовигідні відносини з постачальниками (діє політика взаємовигідних відносин із постачальниками, що підвищує спроможність обох сторін створювати матеріальні та духовні цінності суспільства).

Система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в НТУ «ХПІ» відповідає вимогам Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, а саме: «здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників; оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; забезпечення публічності інформації про університет,

⁴⁰⁸ Положення про систему забезпечення якості освіти та освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. URL: <http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Polojennya%20QAS%202019.pdf>

⁴⁰⁹ Best Global Universities Rankings. URL: <https://www.usnews.com/education/best-global-universities/taras-shevchenko-national-university-kiev-529168>

⁴¹⁰ Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Якість освіти в університеті. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/osvita/yakist-osviti-v-universiteti-2/>

освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату в випускних кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти»⁴¹¹.

Функціонування системи внутрішнього забезпечення якості освіти Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського («Харківський авіаційний інститут») ґрунтується на законах України «Про вищу освіту» та вимог Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Система включає засади ESG, а саме: «політику щодо забезпечення якості; розроблення й затвердження програм; студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання; зарахування, навчання й атестація студентів; викладацький персонал; навчальні ресурси й підтримка здобувачів вищої освіти; інформаційний менеджмент; публічна інформація; поточний моніторинг і періодичний перегляд програм; систему запобігання академічному плагіату та його виявлення; циклічне зовнішнє забезпечення якості»⁴¹².

Нормативні засади щодо забезпечення якості вищої освіти у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» ґрунтуються на положеннях Закону України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» та національному стандарті України «системи управління якістю» ДСТУ ISO 9001:2015 та професійних стандартах⁴¹³. За даними QS World University Rankings (2023), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» перебуває у групі 701–750. У предметному рейтингу QS World University Rankings by Subject (2022), університет представлено в таких номінаціях: «Computer Science and Information Systems 401–450-те місце (покращення на 100 місць); Electrical Engineering & Electronic 401–450-те місце (покращення на 50 місць); Engineering and Technology 401–450-те місце (2021 року не сертифікувалася); Engineering — Mechanical 501–520-те місце (спад на 20–50 місць)»⁴¹⁴.

Політика Національного університету «Львівська політехніка» щодо забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти має за основу положення Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року No 1556-VII, «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, національного стандарту України «Системи управління якістю» ДСТУ ISO 9001:2009 та професійних стандартів. Вона включає в себе⁴¹⁵: наявність внутрішніх організаційних процедур та процесів забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти; формування критеріїв якості вищої освіти та системи її оцінювання на засадах її міжнародного виміру; формування системи управління процесами та процедурами забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти; участь навчальних структурних підрозділів, керівництва Університету та учасників освітнього процесу в реалізації заходів щодо забезпечення якості; практичну реалізацію інноваційних педагогічних та віртуальних технологій в освітньому процесі; академічну доброчесність і свободу, а також протидію академічному шахрайству та плагіату; запобігання нетолерантності чи дискримінації щодо студентів та працівників; залучення зовнішніх зацікавлених сторін до забезпечення якості; інтеграцію наукової та освітньої діяльності Університету та ефективне використання результатів наукових досліджень в освітньому процесі; створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації потенційних фахівців. Національний університет «Львівська політехніка» перебуває в групі 601–800 за версією рейтингу THE World University Rankings та входить до групи 801–1000 за версією QS World University Rankings (2023).

Внутрішня система забезпечення якості Українського католицького університету «спирається на місію Університету, Стратегію розвитку УКУ та Європейські стандарти і рекомендації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG)». Так, «Концепція внутрішньої системи забезпечення якості (ВСЯ УКУ)» включає в себе «політику з питань етносу та цінностей, служіння; політику у питаннях академічної доброчесності і свободи, а також запобігання академічного плагіату; політику забезпечення якості освітнього процесу; політику розвитку наукової діяльності; кадрову політику; політику забезпечення навчальними ресурсами; політику інтернаціоналізації; інформаційну політику»⁴¹⁶.

⁴¹¹ Забезпечення якості освіти URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/osvita/yakist-osviti-v-universiteti-2/>

⁴¹² Положення про систему забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». URL: <https://khai.edu.ua/university/normativna-baza/polozheniya1/polozhennya-pro-organizaciyu-sistemi-upravlinnya-yakistyvu/polozhennya-pro-sistemu-zabezpechennya-yakosti/>

⁴¹³ Інформаційна служба КПІ ім. Ігоря Сікорського URL: https://document.kpi.ua/2020_7-165

⁴¹⁴ КПІ — серед найкращих університетів світу URL: <https://kpi.ua/2022>

⁴¹⁵ Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти національного університету «Львівська політехніка» URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2063/polozhennya-pro-sistemu13-27.pdf>

⁴¹⁶ Український католицький університет URL: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/ucu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/26/2017/04/Kontseptsiya-VSYA-UKU-2020.pdf>

Система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти Сумського державного університету базується на основі вимог Закону України «Про вищу освіту», «Про освіту» та Стандартів і рекомендацій забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти (ESG 2015). Зазначено, що в цьому процесі послуговуються документами Європейської Асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейської Асоціації університетів (EUA), Європейської Асоціації вищих навчальних закладів (EURASHE). Важливою складовою забезпечення якості є присутність університету в міжнародних рейтингах – зокрема, Сумський державний університет у рейтингу THE World University Rankings⁴¹⁷ за 2023 р. з'явився у групі 401-500 і став єдиним представником вітчизняних університетів, які потрапили до 500 кращих за версією цього рейтингу. Сумський державний університет за версією 2023 р. QS World University Rankings перебуває у групі 801-1000 та посідає 1835 місце в рейтингу університетів світу Webometrics (Ranking Web of Universities, January 2022 Edition 2022.1.0 beta)⁴¹⁸.

Система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності апелює до базових індикаторів визнаних міжнародних рейтингів THE World University Rankings, QS, Webometrics. Для ефективного функціонування системи забезпечення якості використовують принципи публічності (поширення інформації щодо діяльності); академічної доброчесності (дотримання академічної етики); конкурентності (оцінювання та порівняння можливостей); гнучкості та адаптивності (можливість активних та своєчасних змін); інтегративності (оптимальне поєднання освітньої, наукової, інноваційної складової освітньої діяльності). Також задекларовано засади ESG, а саме: студентоцентроване навчання; розроблення і затвердження освітніх програм; моніторинг та перегляд освітніх програм; оцінювання здобувачів освіти; кадрове забезпечення; матеріально-технічне забезпечення; запобігання академічного плагіату; використання інформаційних систем для процесу управління; публічність інформації; перманентний аналіз щодо забезпечення якості⁴¹⁹.

Провідні зарубіжні фахівці зазначають, що в абсолютній більшості випадків сучасні освітні реалії не відповідають класичній концепції університету з її чіткою місією і виразним пріоритетом у вигляді максимального особистісного розвитку студентів у вищій освіті⁴²⁰. Цільовий орієнтир особистісного розвитку також де-факто не є пріоритетом вищої освіти України сучасного ґатунку. Натомість ключове значення надається фактору компетентності й компетентнісній парадигмі, яка хоч і корелює з особистісним розвитком, однак повністю не відображає ні його сутнісні ознаки, ні перспектив розвитку. Гіпотетично компетентність може взагалі не мати з особистісним розвитком нічого спільного, оскільки уявлення про нього, про вимоги, нормативи й цільові орієнтири особистісного розвитку формується не індивідом, не особистістю, а зовнішнім середовищем в особі стейкхолдерів, соціальними інститутами і стереотипними уявленнями суспільної свідомості: кожен із цих регуляторів керується різними міркуваннями, а фактор особистісного розвитку студентів у цьому переліку якщо й наявний, то вочевидь перебуває на периферії уваги.

World Economic Forum 2020 визначив перелік компетентностей, які з найвищою вірогідністю матимуть пріоритетне значення в 2025 році, в такій послідовності:

1. Здатність до аналітичного мислення та інновацій.
2. Здатність до активного навчання та розуміння навчальних стратегій.
3. Уміння розв'язувати складні проблеми.
4. Здатність до аналізу та критичного мислення.
5. Креативність, оригінальність та ініціативність.
6. Лідерські якості та соціальний вплив.
7. Навички використання технологій, моніторингу та контролю.
8. Володіння технологією проектування та програмування.
9. Витривалість, стресостійкість та гнучкість.
10. Уміння обґрунтовувати свої думки та продукувати ідеї⁴²¹.

⁴¹⁷ THE World University Rankings. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking#!/page/0/length/25/locations/UKR/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

⁴¹⁸ Ranking Web of Universities. URL: https://webometrics.info/en/current_ed

⁴¹⁹ Якість освіти. URL: <https://sumdu.edu.ua/uk/about-sumdu/quality-education.html>

⁴²⁰ Ortega-y-Gasset, Kh. Misiia Universytetu. In Ortega-i-Gasset Khose, *Ideia Universytetu*: Antolohiia [uporiad. : M. Zarubyska, N. Babalyk, Z. Rybchynska]. Lviv : Litopys, 2002.

⁴²¹ Whiting, K. These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. *World Economic Forum*. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them?utm_source=facebook&utm_medium=social_scheduler&utm_term=Education%20and%20Skills&utm_content=21/10/2020%2021:30&fbclid=IwAR3h_yMNY73A-WrEH7Fjap-WgRNCqMTaqIngljHdXZdyGMmO4ppJCZgAk.

Попри те, що особистісний розвиток є важливим критерієм якісної вищої освіти, він лише декларується як стратегічна мета вищої освіти та освітнього процесу у вищій освіті України. Крім того, він не позиціонується критерієм вимірювання якості⁴²². Тому й стратегіями вдосконалення якості вищої освіти не передбачають особистісного розвитку учасників освітнього процесу як критеріального маркера якості вищої освіти, а неготовність суспільства культивувати реалізацію особистісного потенціалу об'єктивно й закономірно призводить до спрощеної, редуцціоністської версії розвитку суспільства й держави, яка не має нічого спільного зі стратегічним розвитком і необхідними превентивними заходами, а скеровує зусилля на виконання суто тактичних, методичних і короткотермінових завдань.

Підсумовуючи, слід зазначити, що у вітчизняних закладах вищої освіти для вимірювання якості освітньої діяльності доцільно застосовувати інструменти акредитації, рейтингового оцінювання і особистісного розвитку учасників освітнього процесу.

На сучасному етапі розвитку суспільства – особливо з урахуванням військової агресії проти України – важливим є питання концентрації кадрових та фінансових ресурсів задля підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти України. Закономірною потребою є «прийняття рішень з підвищення ефективності й конкурентоспроможності ЗВО України, насамперед шляхом їх укрупнення»⁴²³. Оскільки сфера вищої освіти відіграє основну роль щодо інноваційного розвитку суспільства, то ця позиція цілком слушна, а такі рішучі кроки спрямовані на оптимізацію та адаптацію галузі, що відповідає сучасним викликам відновлення країни після війни.

Висновки

1. Основними принципами формування європейського підходу щодо забезпечення якості освіти є Стандарти і рекомендації забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти (ESG 2015). Для здійснення вимірювання якості освітньої діяльності європейських університетів у контексті забезпечення її ефективності використовують такі основні інструменти: акредитація освітніх програм відповідно до Стандартів і рекомендацій забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти, рамки досконалості, рейтингове оцінювання закладів вищої освіти.

2. Відповідно до вітчизняного законодавства всі заклади вищої освіти для надання документів про вищу освіту зобов'язані пройти процедуру акредитації освітніх програм. При розробленні регулюючих положень щодо забезпечення якості освіти вітчизняні заклади вищої освіти керуються Законами України «Про вищу освіту», «Про освіту», Стандартами і рекомендаціями забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти (ESG 2015). Окремі університети розширюють цей список та послуговуються документами Європейської Асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейської Асоціації університетів (EUA), Європейської Асоціації закладів вищої освіти (EURASHE), індикаторами міжнародних університетських рейтингів TIMES, QS, Webometrics тощо. Втім, жоден вітчизняний заклад вищої освіти не представлено в провідному університетському рейтингу Academic Ranking of World Universities (ARWU) – рейтингу кращих університетів світу, що свідчить про низький рівень конкурентоздатності університетів України зокрема і вищої освіти загалом.

3. Для проведення вимірювання якості освітньої діяльності в українських закладах вищої освіти можна використовувати критерії щодо акредитаційних та рамкових процедур, а також критерії міжнародних університетських рейтингів. І якщо перші два показники забезпечують усі ЗВО, то практика рейтингування не є популярною складовою стратегії розвитку, хоча рейтингування надає можливість для класифікації за різними критеріями та є більш показовим. Для оптимізації мережі вітчизняних університетів нагальних ознак набуває потреба укрупнення кращих ЗВО шляхом об'єднання, приєднання й скорочення слабких закладів з метою зосередження ресурсів у меншій кількості перспективних університетів.

4. Попри те, що особистісний розвиток закономірно декларується в статусі стратегічної мети вищої освіти та освітнього процесу у вищій освіті України, досі не сформовані досконалі механізми імплементації цього цільового орієнтира на практиці. Так само особистісний розвиток навіть не позиціонується критерієм вимірювання якості освітньої діяльності університетів України. Здебільшого такий стан речей зумовлений

⁴²² Slyusarenko, O., Talanova, Z., Debych, M., Levkulych, V., Shchegliuk, D. Personal Development as a Key Criterion for Higher Education Quality. WISDOM, 4(3), 2022. P. 168–177. URL: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v4i3.894>

⁴²³ Кремень В., Луговий В., Саух П., Таланова Ж. Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. Вісник НАПН України, 2022, 4(1). URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>

змістовною розмитістю концепту «особистісний розвиток», а відтак – і різномісними щодо критеріїв вимірювання якості освітньої діяльності крізь призму особистісного розвитку. Певною мірою це може слугувати поясненням чинного статус-кво, але аж ніяк не його виправданням: безперечним пріоритетом оглядового майбутнього має бути приведення теорії і практики вимірювання якості освітньої діяльності університетів України до вимог і потреб особистісного розвитку як беззаперечної мети освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Боднар О. С. Підготовка експертів з оцінювання діяльності науково-методичних установ і загальноосвітніх навчальних закладів у сфері методичного менеджменту. Рівне. 2014. 118 с.
2. Віхи становлення. URL: <https://naga.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81-%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F-5.pdf>
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Звіт самооцінювання Національного агентства із забезпечення якості. URL: <https://naga.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/Self-Assessment-Report.pdf>
5. Інформаційна служба КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: https://document.kpi.ua/2020_7-165
6. КПІ — серед найкращих університетів світу. URL: <https://kpi.ua/2022>
7. Кремень В., Луговий В., Саух П., Таланова Ж. Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. Вісник НАПН України, 2022, 4(1). URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>
8. Луговий, В. І., Слюсаренко, О. М., Таланова, Ж. В. Вимірювання якості діяльності університетів через участь у світових (Shanghai, Times, QS) та національному рейтингах: За матеріалами доповіді на X Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Оцінювання якості: підходи та інструменти» 10 листопада 2021 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2021. 3(2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-3-5>.
9. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
10. Національна програма «Розвиток системи освіти». URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system>
11. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Якість освіти в університеті. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/osvita/yakist-osviti-v-universiteti-2/>
12. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти національного університету «Львівська політехніка» URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2063/polozhennyaoproystemu13-27.pdf>
13. Положення про систему забезпечення якості освіти та освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. URL: <http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Polojennya%20QAS%202019.pdf>
14. Положення про систему забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». URL: <https://khai.edu.ua/university/normativna-baza/polozheniya1/polozhennya-pro-organizaciyu-sistemi-upravlinnya-yakistyu/polozhennya-pro-sistemu-zabezpechennya-yakosti/>
15. Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану. Постанова КМУ від 16 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BF#Text>
16. План відновлення України «Освіта і наука». Проект. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>
17. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік. URL: <https://naga.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/Звіт-2021.pdf>
18. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с., С. 18.
19. Слюсаренко О., Луговий В. Міжнародні та національні університетські рейтинги як механізм оцінювання якості вищої освіти. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали у двох частинах / Воробйова О. та ін. ; за

- ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ : Прінтеко, 2020. С. 72–105. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1-2_analit_IVO-2020-317p_avtors-kolektiv.pdf
20. Слюсаренко, О. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: монографія. Київ: Пріоритети, 2015. – 384 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/10225/1/2015_mon_Sluisarenko.pdf
21. Стратегія людського розвитку. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>
22. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
23. Таланова Ж. Міжнародний, національний та інституційний виміри запровадження механізмів оцінювання якості вищої освіти. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції : монографія / Воробйова О. та ін. ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ, 2020. 220 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Ocinka_yakosti_VO_v_umovah_evrointegrac_Monogr_IVO-2020-220p_avtors-kolektiv.pdf
24. Теоретичні основи політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті євроінтеграції: препринт (аналітичні матеріали) / О. Базелюк, Ю. Вітренко, О. Воробйова, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова; за ред. Ж. Таланової. Київ, 2021, 192 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/evroint-univ_2021-192p.pdf
25. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
26. Український католицький університет URL: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/ucu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/26/2017/04/Kontseptsiya-VSYA-UKU-2020.pdf>
27. Якість освіти. URL: <https://sumdu.edu.ua/uk/about-sumdu/quality-education.html>
28. Amal Said Al-Amri, Priya Mathew. Optimal Standards to Measure the Quality of Higher Education Institutions in Oman: Stakeholders' Perception. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2158244020947440>
doi.org/10.1177/2158244020947440
29. Best Global Universities Rankings. URL: <https://www.usnews.com/education/best-global-universities/taras-shevchenko-national-university-kiev-529168>
30. Central Evaluation and Accreditation Agency. URL: <https://www.zeva.org/evaluation>
31. Crissien-Borrero, Tito-José; Velásquez-Rodríguez, Javier; Neira-Rodado, Dionicio; Turizo-Martínez, Luis-Gabriel. Measuring the quality of management in education. Review article. El profesional de la información, v. 28, n. 6, e280604. doi.org/10.3145/epi.2019.nov.
32. German Accreditation Council URL: <https://www.akkreditierungsrat.de/en/accredited-institutions-higher-education-and-study-programmes/accredited-study-programmes-and>
33. Jagiellonian University. URL: <http://jcet.eu/new/>
34. Jagiellonian University. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/jagiellonian-university>
35. Karolinska Institute. URL: <https://news.ki.se/first-in-sweden-to-have-oeci-accreditation-as-comprehensive>
36. Karolinska Institute. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/karolinska-institute>
37. Kultusminister konferenz. URL: <https://www.kmk.org/kmk/information-in-english.html>
38. List of 100 best universities in Germany. URL: <https://edurank.org/geo/de/>
39. Ortega-y-Gasset, Kh. Misiia Unversytetu. In Ortega-i-Gasset Khose, *Ideia Unversytetu*: Antolohiia [uporiad. : M. Zarubyska, N. Babalyk, Z. Rybchynska]. Lviv : Litopys,2002.
40. Paris-Saclay University. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/paris-saclay-university>
41. Paris-Saclay University. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/luniversite/gouvernance>
42. Philip G. Altbach, Ellen Hazelkorn. Can we measure education quality in global rankings? URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20180814184535721>
43. Polish Accreditation Committee. URL: <https://en.naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/NAQA-PKA-KD.pdf>
44. Polish Accreditation Committee. URL: <https://www.pka.edu.pl/en/candidate-student/good-practices/>
45. QS World University Rankings. (2022). URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>
46. QS World University Rankings. (2023). URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2023>
47. Rachele Brooks Measuring University Quality. URL: https://www.researchgate.net/publication/236764627_Measuring_University_Quality DOI:10.1353/rhe.2005.0061

48. Ranking Web of Universities. URL: https://webometrics.info/en/current_ed
49. Shanghai Ranking. (2022). URL: <https://www.shanghairanking.com/>
50. Slyusarenko, O., Talanova, Z., Debych, M., Levkulych, V., Shchegliuk, D. Personal Development as a Key Criterion for Higher Education Quality. WISDOM, 4(3), 2022. P. 168–177. URL: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v4i3.894>
51. Sonia Singh. Redefining Performance Management System in Academic Organizations. URL: https://www.researchgate.net/publication/334249148_REDEFINING_PERFORMANCE_MANAGEMENT_SYSTEM_IN_ACADEMIC_ORGANIZATIONS
52. Sorbonne University. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/sorbonne-university>
53. Sorbonne University. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/universite/gouvernance-et-organisation/organisation-generale>
54. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf
55. Susana Cadena, Jorge Garcia, Edison Fernando Loza-Aguirre, Jorge Ortiz. Measuring Quality of Higher Education. URL: https://www.researchgate.net/publication/326713559_MEASURING_QUALITY_OF_HIGHER_EDUCATION
DOI:10.21125/edulearn.2018.2484
56. Swiss Agency of Accreditation and Quality Assurance. URL: <https://aaq.ch/en/from-oaq-to-aaq/>
57. System Accreditation at TUM. URL: <https://www.tum.de/en/studies/teaching/quality-management/system-accreditation>
58. The European Consortium for Accreditation in Higher Education. URL: <https://ecahe.eu/members-area/>
59. The European University Association. URL: <http://eua.be/activities-services/news/newsitem/2017/06/01/university-autonomy-in-europe-eua-releases-comparative-analysis>
60. The High Council for Evaluation of Research and Higher Education. URL: <https://www.hceres.fr/en/missions>
61. THE World University Rankings. (2022). URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking>
62. THE World University Rankings. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking#!/page/0/length/25/locations/UKR/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats
63. University of Cambridge. URL: <https://www.cam.ac.uk>
64. University of Cambridge. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-cambridge>
65. University of Munich. URL: <https://www.lmu.de/en/index.html>
66. University of Munich. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-munich>
67. University of Oxford. URL: <https://www.ox.ac.uk/admissions/graduate>
68. University of Oxford. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-oxford>
69. University of Warsaw. URL: <https://en.uw.edu.pl/equis-accreditation-for-the-faculty-of-management/>
70. University of Warsaw. URL: <https://www.shanghairanking.com/institution/university-of-warsaw>
71. University quality indicators: a critical assessment. 2015. 248 p. URL: <http://www.europarl.europa.eu/studies>
72. Webometrics ranking of world's universities. (2022). URL: <https://www.webometrics.info/en>
73. Whiting, K. These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. *World Economic Forum*. Retrieved from URL: https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them?utm_source=facebook&utm_medium=social_scheduler&utm_term=Education%20and%20Skills&utm_content=21/10/2020%2021:30&fbclid=IwAR3h_yMNY73A-WrEH7Fjap-WqRNCqMTaglNgJelhHZXdyGMmO4ppJCzGak

Розділ 8. Вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності університетів в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

*Юрій ВІТРЕНКО,
кандидат економічних наук, доцент,
Заслужений економіст України,
провідний науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-4277-4587>*

Анотація

У розділі викладено результати аналізу положень національних інститутів, які обумовлюють необхідність вимірювання економічної ефективності вироблення і надання послуг у межах освітньої діяльності ЗВО в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни, а також аналізу зарубіжних і вітчизняних публікацій, в яких розглядаються проблеми вимірювання економічної ефективності зазначених послуг. Основним предметом аналізу обрано положення проекту Плану відновлення «Освіта і наука» (проект станом 03.08.2022), розділу «Вища освіта», підготовленого на виконання Указу Президента України № 226/222 «Питання національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21 квітня 2022. Крім того здійснено аналіз положень законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування», Угода про позику від 13.09.2021 (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку, які також обумовлюють, на думку аватора, необхідність вимірювання економічної ефективності вироблення і надання послуг у сфері вищої освіти. У зв'язку з набуттям Україною статусу кандидата на вступ до ЄС здійснено аналіз публікації Європейської університетської асоціації (EUA) «Ефективність, дієвість і співвідношення ціни та якості в університетах. Звіт USTREM», а також публікацій ряду провідних українських дослідників в яких висвітлені результати їх досліджень проблем економічної ефективності освітньої діяльності у сфері вищої освіти України.

Ключові слова: освітня діяльність університетів; економічна ефективність вироблення та надання послуг у сфері вищої освіти; воєнний стан і післявоєнне відновлення України.

Summary

The section presents the results of the analysis of the national institutes provisions, which determine the need to measure the economic efficiency of the production and provision of services within the educational activities of higher education institutions in the conditions of martial law and post-war recovery of the country, as well as the analysis of foreign and domestic publications, which consider the problems of measuring the economic efficiency of the specified services. The main subject of the analysis is the provisions of the draft Ukraine Recovery Plan «Education and Science» (project dated 03.08.2022), section «Higher Education», prepared for the implementation of the Decree of the President of Ukraine No. 226/222 «Issues of the National Council on the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War» from April 21, 2022. In addition, an analysis of the provisions of the Laws of Ukraine «On Education», «On Higher Education», «On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the Introduction of Medium-Term Budget Planning», Loan Agreement dated September 13, 2021 (Project «Improvement of Higher Education in Ukraine for the sake of results») between Ukraine and the International Bank for Reconstruction and Development, which also determine, in the author, opinion, the need to measure the economic efficiency of the production and provision of services in the field of higher education. As Ukraine was granted the status of a candidate for joining the EU, an analysis of the publication of the European University Association (EUA) «Efficiency, effectiveness and value for money in universities. USTREM Report», as well as publications by a number of leading Ukrainian researchers, which highlight the results of research into the problems of economic efficiency of educational activities in the sphere of higher education in Ukraine have been analyzed.

Keywords: educational activity of universities; economic efficiency of production and provision of services in the field of higher education; martial law and post-war recovery of Ukraine.

Актуальність проблеми вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності

Війна, розв'язана росією проти України, обумовила внесення змін до усіх сфер суспільного життя країни, зокрема й до сфери вищої освіти. Перехід усіх суб'єктів економічної діяльності (у тому числі і економічної діяльності закладів вищої освіти України (далі - ЗВО) щодо вироблення та надання послуг у сфері вищої освіти) до вимог воєнного стану і положень планів післявоєнного відновлення України об'єктивно актуалізує пошук шляхів економічної ефективності суспільного виробництва і, цьому зв'язку, наукового обґрунтування адекватного вимірювання зазначеної ефективності.

Інституційною основою створення сучасної системи вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності ЗВО України в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України, на наше переконання, мають бути перш за все положення Указу Президента України № 226/222 «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21 квітня 2022, затвердженого Плану відновлення України (зокрема, напряму «Освіта і наука», розділу «Вища освіта»⁴²⁴), Закон України «Про освіту» (редакція станом на 24.09.2022)⁴²⁵, Закон України «Про вищу освіту» (редакція від 16.09.2022)⁴²⁶ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування»⁴²⁷, Угода про позику від 13.09.2021 (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку⁴²⁸.

Методологічною основою розроблення системи вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності ЗВО України мають бути положення міжнародних і національних стандартних економічних та соціальних статистичних класифікацій в частині сфери вищої освіти. Так, зокрема, згідно із Статистичною класифікацією видів економічної діяльності в ЄС (Statistical Classification of Economic Activities in The European Community (NACE REV. 2) вища освіта класифікується наступним чином: «Група: 85.4 Вища освіта. Класи: 85.41 Післясередня невища освіта; 85.42 Вища освіта». Відповідна національна стандартна статистична Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД) містить наступне: «... 85.4 Вища освіта, класи: 85.41 Профтехосвіта на рівні вищого проф.-тех. навч. закладу; 85.42 Вища освіта». У статистичній класифікації продукції за видами діяльності в ЄС, версія 2.1. (Statistical Classification of Products by Activity in The European Union, version 2.1) вища освіта класифікована наступним чином: «Група: 85.4 Послуги у сфері вищої освіти, класи: 85.41 Послуги у сфері післясередньої не вищої освіти; 85.42 Послуги у сфері вищої освіти». У національному Державному класифікаторі продукції та послуг ДК 016-2010 (ДКПП) вища освіта представлена так: «... 85.4 Послуги у сфері вищої освіти; 85.41 Послуги у сфері післяшкільної освіти неуніверситетського рівня; 85.42 Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня».

Аналіз положень основних національних і міжнародних формальних інститутів, що виступають інституціональною основою для вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності ЗВО в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

У проєкті Плану відновлення «Освіта і наука» (проєкт станом на 03.08.2022 р.)⁴²⁹, підготовленого на виконання Указу Президента України № 226/2022 «Питання Національної ради з відновлення України від

⁴²⁴ План відновлення Освіта і наука (проєкт станом на 03.08.2022) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

⁴²⁵ Про освіту Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.09.2022, підстава - [2457-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

⁴²⁶ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

⁴²⁷ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19#Text>

⁴²⁸ Угода про позику (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Документ 996_005-21, поточна редакція — Підписання від 13.09.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_005-21#Text

⁴²⁹ План відновлення України проєкт робочої групи «Освіта і наука», липень 2022 URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>

наслідків війни» від 21 квітня 2022 р.⁴³⁰, питанням економічної ефективності сфери освіти, (зокрема й економічної ефективності сфери вищої освіти) відведено значне місце.

Так, серед загальних ключових викликів «Освіта і наука» у розділі «Виклики фінансування» сформульовано наступний виклик: «*Неефективна система управління та фінансування закладами освіти та науковими установами*».

Серед загальних ключових можливостей «Освіта і наука» у розділі «Можливості фінансування» передбачається «Вдосконалення системи фінансування освіти для підвищення *ефективності* використання коштів» та «підвищення якості надання освітніх послуг шляхом більш *ефективного* використання бюджетних коштів».

Безпосередньо у розділі «Вища освіта» проблема №1 (із загальної кількості 6 проблем) сформульована наступним чином: *Неефективне використання ресурсів у системах вищої і фахової передвищої освіти, а ціль №1 – Ефективне управління в системі вищої та фахової перед вищої освіти*. Етапи досягнення цілі 1 наступні: Етап 1: червень 2022 р. – кінець 2022 р.; Етап 2: січень 2023 р. – грудень 2025 р.; Етап 3: січень 2026 р. – грудень 2032 р. На Етапі 1 з метою досягнення цілі 1 передбачено спроектувати та законодавчо забезпечити модернізацію мережі ЗВО та ЗФПО; на етапі 2 – забезпечити цілеспрямоване бюджетне фінансування, що дає змогу здобувати якісну освіту на конкурсній основі; на етапі 3 – заклади вищої освіти наділено широкою автономією, включаючи фінансову. Вимірюваними показниками досягнення цілі 1 встановлено: для етапу 1: підготовлена дорожня карта оптимізації ЗВО; для етапу 2: збільшення частки здобувачів вищої освіти, які отримали бюджетне кредитування (до 1 % осіб, які навчаються за бюджетні кошти; для етапу 3: рівень автономії ЗВО (за методикою Європейської асоціації університетів): академічної – 70 %; організаційної – 80 %; кадрової – 87 %; фінансово – 70 %.

У розділі «Поглиблений аналіз Національних програм (10/13) наведено проєкт «В. Вища та технічна освіта», де сформульовано наступне:

12.B1. Забезпечення якості університетів – синхронізація з європейськими стандартами якості та регулярні оцінки якості;

12.B2. Інвестування в R&D (співфінансування досліджень на замовлення бізнесу) та think tanks на базі ключових університетів.

12.B3. Оновлення IT-програм для ТОП-5 університетів спільно з приватним сектором.

12.B4. Реформа професійно-технічної освіти із залученням приватного сектора, включаючи інтеграцію до IT-інноваційних центрів».

Вища та технічна освіта

- Гармонізація стандартів з Європою (European Higher Education Area)
- Інвестування в R&D (співфінансування досліджень на замовлення бізнесу) та think tanks на базі ключових університетів

- Розробка оновлених IT-програм спільно з бізнесом для ТОП-5 університетів в IT

- Реформа технічної освіти: редизайн навчальних програм; покращення навчання вчителів, оптимізація мережі, залучення приватного сектора, включаючи інтеграцію до центрів інновацій IT

Індикатор

Українських університетів

в ТОП-1000 QS World

University Rankings

6 (поточний стан)

20 (ціль на 2032)

У розділі «Стратегічні кроки для підвищення якості освіти і науки і синхронізації з освітнім та дослідницьким простором Європейського Союзу» підрозділ «Вища освіта» викладено у наступній редакції:

«- Перехід на трирічний бакалаврат + 2-річну магістратуру;

- Корпоратизація і можлива подальша точкова приватизація університетів;

- Створення механізму ендавмент-фондів для закладів освіти;

- Зміна системи управління і надання фінансової автономії;

- Приведення вартості навчання в університеті до реальної, разом із запровадженням безвідсоткового кредитування (запустити кредитування для контрактників потрібно зараз, як реакція на виклик війни);

⁴³⁰ Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Документ 266/2022, чинний, поточна редакція — Редакція від 17.06.2022, підстава - [411/2022](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

- Створення найкращого в Європі Військового Університету з викладачами-практиками для підготовки офіцерського складу для всього світу (можливо як розвиток проєкту Президентського університету);

- Перезавантаження роботи з іноземними студентами.

Серед національних ТОП проєктів «Освіта і наука» 2032 проєктів, які б здійснювались у сфері вищої освіти, немає.

Серед національних проєктів за сферами «Освіта і наука» запропоновано здійснити проєкт «Вища освіта» за наступною структурою:

1. Оновлення навчальних лабораторій.
2. Створення належних умов проживання здобувачів освіти у гуртожитках ЗВО.
3. Підвищення енергоефективності навчальних корпусів та гуртожитків ЗВО та ЗФПО.
4. Новий освітній постір – відбудова навчальних корпусів ЗВО та ЗФПО.

У Вступі: «Сприяння розвитку людського потенціалу, науки та інновацій», у відповідних підрозділах щодо сфери вищої освіти зазначено наступне:

Що було до війни...

....

Державна політика у сфері була спрямована на вирішення низки проблем, серед яких: ... (4) ... системні проблеми з якістю вищої освіти та обмежені можливості випускників ЗВО реалізувати себе на українському ринку праці; ...

Урядом здійснювалася системна трансформація сфери для забезпечення нової якості освіти на всіх рівнях: від дошкільної освіти – до вищої освіти та освіти дорослих.

... У процесі реалізації державної політики у довоєнний період: ... оновлено зміст ПТО і вищої освіти на компетентнісному підході; ...

о спрощено ліцензування (за рівнями) та запроваджено е-ліцензування; ...

...

Які наслідки та виклики війни? Широкомасштабна агресія російської федерації проти України спричинила низку гострих проблем у сферах освіти, науки та інновацій, серед яких:

о зменшення охоплення здобувачів освіти безперервним навчанням, ...

о вимушене переміщення учасників освітнього процесу ...

о загроза психічному здоров'ю дітей та дорослих унаслідок війни. ...

о пошкодження та руйнування освітньої і наукової інфраструктури.

...

Що плануємо робити у процесі відновлення? ...

...

Вища освіта

о Перехід на 3-річний бакалаврат та 2-річну магістратуру ...

о Об'єднання університетів в потужні регіональні центри вищої освіти ...

о Корпоратизація і можлива подальша точкова приватизація університетів ...

о Створення механізму ендавмент-фондів для закладів освіти ...

о Зміна системи управління і надання фінансової автономії ...

о Встановлення реальної вартості навчання у ЗВО ...

о Створення найкращого в Європі Військового Університету ...

о Перезавантаження роботи з іноземними студентами ...

....

...

У відбудовчий період буде реалізовано такі національні проєкти:

- Електронний освітній паспорт (EDID) – інформація про освітню траєкторію та документи про освіту людини в смартфоні; ... Відображення на порталі ДІЯ всієї інформації про здобувача освіти (досягнення, успішність, історія навчання)

- Єдина база освітніх даних...

...»

Повний перелік завдань, етапів Плану відновлення за напрямом «Вища освіта» викладено відповідно до етапів:

Етап 1: червень 2022 року – кінець 2022 року;

Етап 2: січень 2023 року – грудень 2025 року;

Етап 3: січень 2026 року – грудень 2032 року.

Досягнення кожної цілі передбачає конкретизацію відповідно до етапів. Крім того, кожна ціль містить формулювання ризиків досягнення та формулювання вимірюваного показника досягнення цілі.

Закон України «Про освіту» (редакція станом на 24.09.2022 р.) визначення терміну «економічна ефективність» та положень щодо її вимірювання не містить.

Разом з тим, у Розділі I. Загальні положення (Ст. 1. Основні терміни та їх визначення у п. 18) викладено визначення «освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають **визначену вартість** (виділено автором) та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання», а у п.22) сформульовано наступне визначення: «результати навчання - знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, **оцінити і виміряти** (виділено автором) та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів»⁴³¹.

На наше переконання, зазначені вище визначення Закону України «Про освіту» об'єктивно обумовлюють необхідність розроблення і впровадження в практику освітньої діяльності в Україні методології вимірювання вартості (ціни) освітньої послуги та «результатів навчання» як основи для вимірювання ефективності освітньої діяльності та економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності всіх закладів освіти, у тому числі й ЗВО.

Положення ст. 57¹. Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану⁴³², не містять положень щодо вимірювання економічної ефективності освітньої діяльності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності ЗВО.

У Законі України «Про вищу освіту» (редакція від 16.09.2022)⁴³³ у Розділі I. Загальні положення (Ст. 1. Основні терміни та їх визначення) терміну «економічна ефективність вироблення та надання послуг у сфері вищої освіти» та положень щодо її вимірювання немає.

Разом з тим, у зазначеному розділі у п. 14 «кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі – кредит ЄКТС) – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС»⁴³⁴. На нашу думку, порівняння вартості одного кредиту навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання, може стати основою для вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності ЗВО.

У п. 17 сформульовано визначення освітньої (освітньо-професійної, освітньо-наукової чи освітньо-творчої) програми як «єдиного комплексу освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації»⁴³⁵. Вважаємо, що вартість зазначеної програми також може стати основою вимірювання економічної діяльності та надання послуг в межах освітньої діяльності ЗВО.

У п.19) викладено визначення «результати навчання - знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, **оцінити і виміряти** (виділено

⁴³¹ Про освіту Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.09.2022, підстава - [2457-IX](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

⁴³² Про освіту Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.09.2022, підстава - [2457-IX](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

⁴³³ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

⁴³⁴ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

⁴³⁵ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

автором) та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів»⁴³⁶.

У статті 79 Відкритість прийняття рішень і провадження діяльності у сфері вищої освіти положень щодо економічної ефективності діяльності ЗВО не передбачено. Разом з тим у п. 4 – заклади вищої освіти зобов'язані публікувати на своїх офіційних веб-сайтах: «... 5) цільові показники діяльності закладу вищої освіти, досягнення яких повинен забезпечити керівник закладу вищої освіти відповідно до контракту, строки їх досягнення та спосіб перевірки досягнення таких цільових показників»⁴³⁷. На нашу думку, зазначені показники обов'язково мають передбачати вимірювання економічної ефективності діяльності ЗВО.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування»⁴³⁸, також об'єктивно обумовило підняття на новий рівень актуальність необхідності розв'язання проблем вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності університетів. Зокрема, частини третю, п'яту у статті 20 зазначеного вище Закону викладено у новій редакції, яка передбачає сучасні ринкові підходи до формування бюджетних програм «...з урахуванням ... використання кількісних і якісних показників бюджетних програм, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та / або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, досягнення мети бюджетної програми, висвітлюють обсяг і якість надання публічних послуг...». Вважаємо за доцільне наголосити, що до публічних послуг включаються і послуги у сфері вищої освіти.

Важливою новелою є доповнення підпункту 8, пункту 13 Розділу I Закону такого змісту: «10. Для забезпечення підвищенню ефективності та результативності використання коштів державного бюджету за рішенням Кабінету Міністрів України проводяться огляди витрат державного бюджету. Такі огляди передбачають здійснення аналізу ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері діяльності за рахунок коштів державного бюджету в межах визначених бюджетних програм, а також оцінки ефективності, результативності та економічної доцільності відповідних витрат державного бюджету»⁴³⁹.

Ураховуючи обсяги і місце видатків на сферу вищої освіти у загальному обсязі видатків не виникає сумнівів необхідності розроблення конкретних організаційно-методологічних документів щодо проведення зазначених оглядів витрат державного бюджету на сферу вищої освіти на основі обґрунтованої збалансованої системи показників економічної діяльності ЗВО, у тому числі результативних показників бюджетних програм, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни.

В Угоді про позику (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку⁴⁴⁰, яка набрала чинності 03.12.2021 р. зазначено, що «Метою проекту є підвищення **ефективності**, покращення умов для забезпечення якості та прозорості системи вищої освіти Позичальника».

У частині 1: «Секторальне покращення управління, фінансування, якості та прозорості» встановлено: «1.1 Посилення автономії, прозорості та моніторингу вищої освіти шляхом стратегічних інвестицій в сектор вищої освіти, включаючи, зокрема: (а) розробку інформаційних систем для забезпечення залучення зацікавлених сторін, підвищення прозорості та забезпечення обґрунтованої політики розвитку системи вищої освіти Позичальника; (б) розробку стандартизованих цифрових інструментів для оцінювання результатів навчання в закладах вищої освіти; та (с) проведення комунікаційних кампаній.

⁴³⁶ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - [2471-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

⁴³⁷ Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022 р., підстава - [2471-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

⁴³⁸ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19#Text>

⁴³⁹ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування. Документ 2646-VIII, чинний, поточна редакція — Прийняття від 06.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19#Text>

⁴⁴⁰ Угода про позику (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Документ 996_005-21, поточна редакція — Підписання від 13.09.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_005-21#Text

1.2 Підтримка впровадження та реалізації стимулів, що базуються на результатах, у системі вищої освіти Позичальника»⁴⁴¹.

У частині 2: «Об'єднання та партнерства для покращення **ефективності та якості**» зазначено наступне: «2.1 Поліпшення умов для якісного викладання та навчання у відібраних державних ЗВО, які розпочали процес об'єднання, в тому числі, зокрема: (а) забезпечення обладнання для сучасних базових навчальних лабораторій та передових науково-дослідних лабораторій; (б) забезпечення обладнанням інформаційних технологій; та (с) проведення незначних ремонтних та відновних робіт.

2.2 Підтримка процесу об'єднання закладів вищої освіти»⁴⁴².

У Додатковій статті 4 Умови, пов'язані з результатами (РВС) представлені у *табл. 1*⁴⁴³:

Таблиця 1

**Умови, пов'язані з результатами (РВС)
(проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів»)**

Умови, пов'язані з результатами (РВС)	Сума позики виділена за відповідною Категорією (виражена в доларах США)
РВС 1: Позичальник видав Постанову Кабінету Міністрів України, яка визначає формулу фінансування закладів вищої освіти на основі результатів діяльності .	10 млн
РВС 2: Позичальник прийняв зміни до: (i) Бюджетного кодексу ; (ii) Податкового кодексу ; та (iii) Закону «Про вищу освіту» , які передбачають фінансову автономію закладів вищої освіти, як це детально описано в Операційному посібнику.	10 млн
РВС 3: Позичальник вніс зміни до, або визнав такими, що втратили чинність: (i) Постанови Кабінету Міністрів України № 1134 від 17 серпня 2002 р.; та (ii) Наказу МОН № 450 від 7 серпня 2002 р. про надання фінансової автономії закладам вищої освіти, як детально описано в Операційному посібнику.	5 млн
РВС 4: Позичальник, через МОН, уклав 50 <i>угод на основі результатів діяльності (включаючи ключові показники ефективності)</i> з ЗВО, починаючи з базового рівня 0.	2 млн – для кожної з п'яти (5) підписаних угод на основі результатів діяльності, загалом максимум 20 млн
РВС 5: 15 державних ЗВО завершили об'єднання з базового рівня 0.	2 млн – за кожне об'єднання, загалом максимум 30 млн

126

Як об'єктивно впливає із сформульованих назви Проекту та Мети, його реалізація передбачає необхідність вимірювання досягнення конкретних результатів та вимірювання ефективності системи вищої освіти.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних публікацій, в яких розглядаються проблеми вимірювання економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності ЗВО в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни

Ураховуючи набуття Україною статусу кандидата до вступу в ЄС вважаємо за доцільне здійснити аналіз положень публікації Європейської університетської асоціації «Ефективність, дієвість і співвідношення ціни та якості в університетах. Звіт USTREM», підготовленої до друку Томасом Естерманном, директором відділу

⁴⁴¹ Угода про позику (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Документ 996_005-21, поточна редакція — Підписання від 13.09.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_005-21#Text

⁴⁴² Угода про позику (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Документ 996_005-21, поточна редакція — Підписання від 13.09.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_005-21#Text

⁴⁴³ Угода про позику (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Документ 996_005-21, поточна редакція — Підписання від 13.09.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_005-21#Text

управління, фінансування та розвитку державної політики Європейської асоціації університетів, та Веронікою Купріяною, аналітиком Європейської асоціації університетів у червні 2019 р.⁴⁴⁴.

Як зазначено у Передмові цієї публікації, «...Після економічного спаду, який настав після фінансової кризи 2008 року, європейські політики та заклади вищої освіти почали більше цікавитися питаннями ефективності та результативності. Зазначене зростання зацікавленості було обумовлене загальним збільшенням уваги до ефективності використання державних коштів, ефективності системи державного управління та підзвітності, а також зростанням конкуренції між закладами вищої освіти та студентами за отримання державних коштів.

У цьому зв'язку партнери проекту USTREM 2 поставили перед собою амбітне завдання вивчити концепцію ефективності в університетському контексті, проаналізувати ключові чинники, сприятливі умови та перешкоди для ефективності в університетах, а також скласти карту системних та інституційних зусиль для підвищення ефективності, дієвості, співвідношення ціни та якості по всій Європі. Кінцевою метою було поділитися передовим досвідом, розробити рекомендації для європейських національних політиків та інституційних лідерів.

Це було складним завданням із самого початку. Хоча ефективність важлива для всіх систем та інституцій, її розуміння в Європі різниться не лише в межах національних кордонів, але й між різними установами, організаціями та окремими особами. Ефективність може мати негативний відтінок для різних зацікавлених сторін, оскільки вона пов'язана зі скороченням бюджету та звільненнями у відповідь на фінансову кризу.

Крім цього, стало цілком зрозуміло, що ефективність не можна відокремити від результативності та співвідношення ціни та якості, оскільки місії університетів набагато ширші та набагато складніші, ніж місії корпоративного бізнесу. Так само, оскільки якість є одним із ключових факторів вищої освіти, ефективність має бути тісно пов'язана з якістю. У цьому зв'язку особливу увагу було приділено деяким якісним атрибутам ефективності, що призвело до обміну з колегами та рекомендації щодо покращення, а не кількісних показників, або показників, які більш типово пов'язують з суто економічною ефективністю.

Цей звіт містить короткий виклад ключових уроків, висновків, міркувань щодо ефективності, результативності та співвідношення ціни та якості в контексті університету, отриманих у рамках проекту USTREM. Ці висновки сформульовано з огляду на велике розмаїття європейських систем вищої освіти, рамок та інституцій, на основі висновків, доказів, зібраних під час виконання проекту USTREM у період з 2016 по 2019 роки. Ключові уроки підтверджуються результатами основних заходів проекту: інституційне дослідження (опитування USTREM проводилося взимку 2016/17. Загалом свої відгуки на анкету надіслали 69 закладів освіти з 21 країни ЄС) та серії проектних заходів, включаючи три візити на місце (партнери USTREM здійснили три візити до Австрії (травень 2017), Польщі (липень 2017) та Фландрії, Бельгії (вересень 2017).

Цю підсумкову публікацію доповнюють більш детальні звіти, які зосереджені на різних елементах...

Як зазначили автори публікації «Цей Звіт починається коротким викладом ключових повідомлень, підкріплених основними висновками проекту. Ці повідомлення пояснюються більш детально в наступних розділах, де міститься набір моментів, які повинні враховуватись політиками та лідерами установ, щоб досягти подальшого прогресу у відповідних сферах»⁴⁴⁵.

У першому розділі розглядаються різні визначення ефективності та встановлюється аналітична основа, розроблена партнерами USTREM, щоб забезпечити гнучку, об'єктивну концепцію, яка може застосовуватися різними зацікавленими сторонами, включаючи політиків, інституції та інституційних лідерів, мереж та асоціацій, а також дослідників політики вищої освіти та управління вищою освітою.

Другий розділ зосереджений на ключових повідомленнях, міркуваннях для національних європейських політиків. Вони стосуються оптимальних рамок, що забезпечують університету автономію на системному рівні. У ньому подано короткий огляд ключових рушійних сил, чинників, перешкод ефективності закладів вищої освіти, а також представлено деякі уроки з різноманітних ініціатив реформ, запроваджених на

⁴⁴⁴ Efficiency, effectiveness and Value for Money at Universities 2019 p. URL: <https://sciencebusiness.net/network-updates/ustream-report-efficiency-effectiveness-and-value-money-european-universities>; URL: <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Ffeua.eu%2Fdownloads%2Fpublications%2Fefficiency%2520effectiveness%2520and%2520value%2520for%2520money.pdf&embedded=true&chrome=false&dov=1>

⁴⁴⁵ Efficiency, effectiveness and Value for Money at Universities 2019 URL: <https://sciencebusiness.net/network-updates/ustream-report-efficiency-effectiveness-and-value-money-european-universities>; <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Ffeua.eu%2Fdownloads%2Fpublications%2Fefficiency%2520effectiveness%2520and%2520value%2520for%2520money.pdf&embedded=true&chrome=false&dov=1>

національному та європейському рівнях, щоб оптимізувати систему вищої освіти та зробити її більш сприятливою для автономної, ефективної стратегії університету.

У третьому розділі розглядаються розробки та висновки на галузевому рівні, з при діленням особливої уваги міжінституційним галузевим партнерством як протидія конкуренції.

У четвертому розділі досліджуються ключові виклики, з якими стикаються керівники закладів у їх прагненні зробити заклади вищої освіти більш стратегічними, гнучкими та ефективними в контексті глобального та локального тиску з яким вони стикаються. У цьому розділі викладено кілька міркувань для інституційних лідерів відповідальних за розробку та реалізацію стратегій ефективності в різних сферах, включаючи стратегічне управління, професійні послуги та наукові питання.

Звіт завершується кількома зауваженнями щодо важливості узгоджених спільних дій на всіх рівнях вищої освіти».

В публікації перш за все сформульовано «Дев'ять ключових повідомлень для ефективних університетів»⁴⁴⁶:

«Ключове повідомлення 1:

Суб'єкти вищої освіти трактують ефективність багатьма різними способами, але результативність, ефективність, співвідношення ціни та якості нерозривно переплетені й однаково важливі, оскільки суто економічна ефективність є надто вузькою для складної місії університетів.

Ключове повідомлення 2:

Об'єктивна гнучка методологічна основа, яку можна використовувати як для теоретичних міркувань ефективності, так і для практичних рекомендацій щодо ефективності, передбачає конвергенцію діяльності політиків, закладів вищої освіти та їх партнерства на різних рівнях (системному, галузевому та інституційному) та в різні сфери (стратегічні, оперативні та академічні).

Ключове повідомлення 3:

Університетам потрібне стабільне державне фінансування, щоб мати можливість інвестувати в потужності та можливості (наприклад, людські ресурси та інструменти), необхідні для досягнення економічної ефективності, дієвості та співвідношення ціни та якості.

Ключове повідомлення 4:

Університети повинні бути автономними та спроможними самостійно формувати свої структури управління в узгоджених рамках підзвітності, щоб мати змогу ефективніше реагувати на зовнішні виклики, задовольняти соціальні та економічні потреби та управляти ресурсами більш стратегічним, ефективним способом.

Ключове повідомлення 5:

Низькі показники успішності та висока вартість участі в програмах фінансування ЄС для досліджень, інновацій та вищої освіти підривають довгострокову фінансову стійкість університетів-учасників. Суттєве спрощення ландшафту фінансування ЄС має бути переорієнтовано на практику та процеси бенефіціарів, які сприяють синергії між ЄС та національною політикою та схемами фінансування.

Ключове повідомлення 6:

Спільне використання матеріальних і нематеріальних ресурсів є важливою рушійною силою для співпраці університетів у часи фінансового та кадрового тиску. Питання ефективності мають бути більш цілісно інтегровані в цілях інституційного партнерства.

Ключове повідомлення 7:

Університетський сектор має взяти на себе відповідальність за національні плани підвищення ефективності та сформулювати їх, щоб забезпечити розвиток оптимальних структур вищої освіти.

Ключове повідомлення 8:

Порядок денний інституційної ефективності залежить від здатності керівників університетів підходити до цієї теми стратегічно та оперативно, забезпечувати внутрішню підтримку та мобілізувати ресурси для інвестування в сучасні можливості та кваліфікований персонал, щоб скористатися перевагами ефективного та результативного управління університетами.

Ключове повідомлення 9:

⁴⁴⁶ Efficiency, effectiveness and Value for Money at Universities 2019 URL: <https://sciencebusiness.net/network-updates/ustream-report-efficiency-effectiveness-and-value-money-european-universities> ; <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Ffeua.eu%2Fdownloads%2Fpublications%2Fefficiency%2520effectiveness%2520and%2520value%2520for%2520money.pdf&embedded=true&chrome=false&dov=1>

Ефективність є спільною відповідальністю усіх зацікавлених сторін вищої освіти. Ефективні та результативні університети та їх рамки можуть бути досягнуті лише шляхом постійного політичного діалогу та спільних дій політиків, університетів та їх мереж».

У розділі «Основи, що забезпечують ефективність університету, дієвість, співвідношення ціни та якості» автори висвітлили питання підвищення ефективності на національному рівні та ефективності та синергії на рівні ЄС.

Результати здійснення проекту дали підстави авторам публікацій стверджувати, що здатність університетів діяти ефективно в значній мірі залежить від державної політики «Уряди не лише фінансують вищу освіту в усіх європейських системах, вони також відіграють вирішальну роль у встановленні стимулів, завдань, стандартів якості для системи вищої освіти в цілому. Тут головний виклик для політиків полягає в розробці «оптимального контексту». Це охоплюючи структура дозволяє університетам та іншим закладам вищої освіти бути більш ефективними. Таке фундаментальне завдання передбачає пошук правильного балансу між автономією та підзвітністю, ефективністю та якістю, справедливістю та дієвістю, довірою та контролем, змінами та безперервністю, різноманітністю та стандартизацією, фокусом на вихідних та вхідних даних, підходами зверху вниз та знизу вгору».

У розділі «Ефективність та синергія ЄС» зокрема зазначено: «...Ефективність та результативність вищої освіти розглядаються в стратегії ЄС щодо освіти та навчання до 2020 року, а також в Оновленому порядку денному вищої освіти (ключовий пріоритет «Підтримка ефективних та результативних систем вищої освіти») визначаючи важливість цієї теми, Європейська комісія ініціювала перегляд фінансування вищої освіти...»⁴⁴⁷.

Конкретних пропозицій щодо вимірювання економічної ефективності вироблення і надання послуг в межах освітньої діяльності університетів зазначена публікація не містить.

У статті «Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту» доктора економічних наук, професора Крупко М.І., доктора економічних наук, доцента Гринькевич О.С., аспіранта Саса С.П.⁴⁴⁸ мету і завдання статті сформульовано наступним чином: «... розвиток аналітичних моделей фінансового менеджменту ЗВО України за допомогою системи індикаторів економічної ефективності їхньої діяльності»⁴⁴⁹.

Відповідно до мети авторами визначено такі завдання:

- «1) узагальнити підходи до вимірювання економічної ефективності діяльності ЗВО у системі його фінансового менеджменту;
- 2) обґрунтувати систему показників для такого аналізу;
- 3) здійснити порівняльну оцінку економічної ефективності кращих ЗВО України з урахуванням їхньої позицій за критерієм академічної репутації»⁴⁵⁰.

На основі узагальнення методологічних і прикладних підходів до вивчення ефективності у вищій освіті автори запропонували визначати економічну ефективність ЗВО «... як співвідношення економічних результатів його функціонування до матеріальних і нематеріальних активів / людського потенціалу або витрат на їхню реалізацію. Слугуючи одним із головних індикаторів фінансового менеджменту, економічна

⁴⁴⁷ Efficiency, effectiveness and Value for Money at Universities 2019 URL: <https://sciencebusiness.net/network-updates/ustream-report-efficiency-effectiveness-and-value-money-european-universities> ;
<https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net/publications/343957532/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf&embedded=true&chrome=false&dov=1>

⁴⁴⁸ Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П.Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту. URL:
https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

⁴⁴⁹ Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П.Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту. URL:
https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

⁴⁵⁰ Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П.Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту. URL:
https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

ефективність одночасно є критерієм конкурентоспроможності ЗВО, оскільки передбачає раціональне використання ресурсів у формуванні вартості освітніх продуктів та забезпечення їхньої якості.

З урахуванням сутності економічної ефективності ЗВО, а також особливостей його функцій та основних видів діяльності пропонуємо використовувати три критерії для вимірювання ефективності фінансового менеджменту:

- результативність, що характеризує кінцеві результати діяльності в абсолютному вимірі;
- продуктивність, яка дає змогу зіставити абсолютні показники результатів діяльності в розрахунку на одиницю активів або одного працівника чи студента;
- диверсифікація доходів, яка відображає спроможність залучати різні джерела фінансових ресурсів для реалізації свої цілей»⁴⁵¹.

Автори запропонували розміщувати на офіційних сайтах ЗВО інформацію про основні показники діяльності, передбачену державними статистичними спостереженнями за такими формами звітності: № 2-3 нк (один раз на рік) «Звіт про ЗВО», № 3-наука (річна) «Звіт про здійснення наукових досліджень і розробок»; № 1- держзамовлення (квартальна) «Звіт про виконання державного замовлення»⁴⁵².

В окремій Таблиці 1 «Часткові показники економічної ефективності університетів України, які входили до рейтингу The Times Higher Education World University Rankings 2018» автори на основі викладених у статті формул розраховували зазначені часткові показники. Так, зокрема, в освітній діяльності зазначені показники сформульовані наступним чином: «Надходження від надання освітніх послуг у розрахунку на одного студента, тис. грн.; Частка іноземних студентів у загальній кількості студентів, %; Частка надходжень від надання освітніх послуг у сукупних надходженнях ЗВО, %; Частка спеціального фонду (освітня діяльність) у сукупних надходженнях ЗВО, %»⁴⁵³.

У Таблиці 2 «Інтегральні індикатори економічної ефективності та академічної репутації університетів України, які входили до рейтингу The Times Higher Education World University Rankings 2018» наведені конкретні значення інтегрального показника економічної ефективності та інтегрального показника діяльності ЗВО у загальнонаціональному рейтингу Топ-200 Україна 5-ти провідних українських університетів»⁴⁵⁴.

У Висновках автори зокрема зазначили, що «Розвиток ринкових відносин у системі вищої освіти України, зменшення державної фінансової підтримки ЗВО та наростаючі обсяги освітньої мобільності змушують менеджмент університетів переосмислювати підходи до управління конкурентоспроможністю, запроваджувати системи моніторингу їхньої економічної ефективності. Розроблено систему показників аналізу економічної ефективності ЗВО України як інструмент удосконалення їхнього фінансового менеджменту і підвищення конкурентоспроможності. Запропоновано використовувати три критерії аналізу економічної ефективності»⁴⁵⁵.

⁴⁵¹ Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П. Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту С.5 URL: https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

⁴⁵² Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П. Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту С.6 URL: https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

⁴⁵³ Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П. Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту С.7 URL: https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

⁴⁵⁴ Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П. Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту С.9 URL: https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

⁴⁵⁵ Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П. Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту С.10 URL: https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

Підтримуючи в цілому загальний висновок авторів щодо необхідності переосмислення підходів до вимірювання економічної ефективності основного та другорядного видів економічної діяльності ЗВО як суб'єктів сучасної економіки, вважаємо, що запропоновані авторами конкретні моделі розрахунків потребують суттєвого доопрацювання.

Серед чисельних публікацій вітчизняних дослідників проблем економічної ефективності освітньої діяльності у сфері вищої освіти України вважаємо за доцільне привернути увагу до положень статті Мойсеєнко І.П. і Гринькевич О.С. «Економічна ефективність вищої освіти в Україні»⁴⁵⁶. Автори, зокрема, стверджують: «Серед широкого кола теоретичних та присвячених методам аналізу економічної ефективності у вищій освіті, можна виділити три основні напрями. Перший із них пов'язаний з аналізом ефективності витрат на освіту, де її головними стейкхолдерами / інвесторами виступають приватні особи та інститути державної чи місцевої влади, що приймають рішення про доцільність витрат на освіту. Другий напрям – з аналізом ефективності діяльності ЗВО або СВО регіону / держави з позиції цілей менеджменту, що безпосередньо відповідає за конкурентоспроможність ЗВО / СВО на відповідному рівні. Третій напрям, який може бути реалізований будьякими внутрішніми чи зовнішніми стейкхолдерами СВО в аналізі її ефективності, передбачає оцінку людських, фінансових та інших втрат, пов'язаних з неефективним використанням ресурсів СВО. Найбільш поширеним і методологічно розробленим є перший напрям аналізу економічної ефективності ВО, що базується на показниках економічної вигоди від інвестицій у людський капітал»⁴⁵⁷.

Наше бачення підходів до розв'язання проблем, пов'язаних з вимірюванням економічної ефективності вироблення та надання послуг у межах освітньої діяльності університетів викладено у статті «Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки»⁴⁵⁸. Зокрема у статті зазначено, що «у сучасній ринковій економіці ЗВО виступають повноправними її суб'єктами, які здійснюють декілька видів економічної діяльності, результати якої (товари і послуги) мають відповідні обсяги як у кількісному, так і у вартісному вимірах, і включаються до ВВП»⁴⁵⁹. Також зазначено, що: «В організації вимірювання економічної діяльності конкретних інституціональних одиниць одне із важливих місць займає визначення основного виду діяльності, «...на який припадає найбільший внесок у додану вартість ...»⁴⁶⁰. ЗВО при поданні відповідних документів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДРПО) вказують, як правило, основним видом економічної діяльності за кодом КВЕД 85.42 Вища освіта. Виходячи із наведеного вище положення стосовно основного виду діяльності, об'єктивно виникає необхідність мінімум раз на рік розраховувати конкретне значення його внеску у загальному обсязі валової доданої вартості (далі – ВДВ) ЗВО.

Сучасні ЗВО здійснюють значну кількість другорядних видів економічної діяльності – «... будь-які інші (крім основного) види економічної діяльності суб'єкта виробництва товарів або надання послуг». Ми пропонуємо для вимірювання результатів економічної діяльності ЗВО за другорядними видами взяти наступні⁴⁶¹:

⁴⁵⁶ Мойсеєнко І.П. і Гринькевич О.С. Економічна ефективність вищої освіти в Україні. Соціально-правові студії, 2018, Випуск 1, с.80-87 URL:<http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1628/1/14%D0%BC%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%B5%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE--.pdf>

⁴⁵⁷ Мойсеєнко І.П. і Гринькевич О.С. Економічна ефективність вищої освіти в Україні. Соціально-правові студії, 2018, Випуск 1, с.80-87 URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1628/1/14%D0%BC%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%B5%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE--.pdf>

⁴⁵⁸ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

⁴⁵⁹ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

⁴⁶⁰ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

⁴⁶¹ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

- Розділ 72. Наукові дослідження та розробки секції М «Професійна, наукова та технічна діяльність»;
- Розділ 58. Видавнича діяльність секції J «Інформація та телекомунікації»;
- Група 55.1 «Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення» розділу 55 «Тимчасове розміщення» секції I «Тимчасове розміщення і організація харчування»;
- Група 88.9. «Надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання» розділу 88 «Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання» секції Q «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги»;
- інші другорядні види економічної діяльності за КВЕД, які здійснюють ЗВО України відповідно до зазначених видів при реєстрації у ЄДРПО – загальною сумою внеску у загальний обсяг ВДВ.

Проте, на рівні кожного окремого ЗВО і показники «Випуск», і показники ВДВ мають формуватися по кожному зареєстрованому в ЄДРПО виду економічної діяльності згідно КВЕД.

Відповідно до положень класифікацій ISIC rev.4, NACE rev.2., КВЕД розроблені і затверджені наступні стандартні класифікації товарів і послуг: Класифікатор основних продуктів (КОП) (Central Product Classification (CPC) Version 2.1); державний класифікатор продукції та послуг, (ДКПП ДК 016:2010). Як і у КВЕД, ДКПП на найвищому ієрархічному рівні складається із 21 секції, серед яких окрема позиція відведена секції «Р», розділ 85 «Послуги у сфері освіти», до якого входять 6 груп, у тому числі група 85.4 «Послуги у сфері вищої освіти». Зазначена група поділяється на 2 класи: 85.41 – «Послуги у сфері післяшкільної освіти» та 85.42 «Послуги у сфері вищої освіти» з подальшим поділом на категорії та підкатегорії. Саме віднесені до класу 85.42 «Послуги у сфері вищої освіти» характеризують результати економічної діяльності основного виду економічної діяльності ЗВО України.

Вимірювання результатів економічної діяльності ЗВО другорядних видів ми пропонуємо здійснювати на основі наступних класифікацій продуктів⁴⁶²:

- Розділ 72 «Послуги щодо наукового дослідження та експериментального розроблення» секції М «Послуги професійні, наукові та технічні»;
- Розділ 58 «Послуги видавничі» секції J «Послуги телекомунікаційні та інформаційні»;
- Група 55.1 «Послуги готелів і подібних засобів тимчасового розміщення» розділу 55 «Послуги щодо тимчасового розміщення» секції I «Послуги щодо тимчасового розміщення та забезпечення харчування»;
- Клас 88.99 «Послуги щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання, інші, н. в. і. у.», група 88.9 «Послуги щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання, інші», розділ 88 «Послуги щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання», секція Q «Послуги у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги» (соціальні стипендії за класифікацією бюджетних видатків);
- Інші товари і послуги за ДКПП, які виробляються і надаються ЗВО України відповідно до зазначених видів при реєстрації у ЄДРПО – загальною сумою внеску у загальний обсяг виробленою ВДВ.

Загальна система вимірювання результатів економічної діяльності ЗВО представлена в *табл. 2*.

Таблиця 2

Загальна система вимірювання результатів економічної діяльності ЗВО

<i>Код ДКПП</i>	<i>Продукти (товари і послуги), як результат економічної діяльності закладів вищої освіти</i>
Основний вид економічної діяльності ЗВО	
85.42	Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня
Другорядні види економічної діяльності ЗВО	
72	Послуги щодо наукового дослідження та експериментального розроблення секції М «Послуги професійні, наукові та технічні»
58	Послуги видавничі секції J «Послуги телекомунікаційні та інформаційні»
55.1	Послуги готелів і подібних засобів тимчасового розміщення розділу 55 «Послуги щодо тимчасового розміщення» секції I «Послуги щодо тимчасового розміщення та забезпечення харчування»

⁴⁶² Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // *Освітня аналітика України*. – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

88.99	Послуги щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання, інші, н.в.і.у., група 88.9 «Послуги щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання, інші», розділ 88 «Послуги щодо соціальної допомоги без забезпечення проживання», секція Q «Послуги у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги» (соціальні стипендії за класифікацією бюджетних видатків)
	<i>Інші товари і послуги за ДКПП, які виробляються і надаються ЗВО України відповідно до зазначених видів при реєстрації у ЄДРПО.</i>

Примітка: складено автором.

Деталізація послуг у сфері вищої освіти (код 85.42), як основного виду економічної діяльності, на наше переконання, повинна здійснюватись відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO (МСКО)), Національної рамки кваліфікацій (НРК) та Переліку галузей знань і спеціальностей, за яким здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, що затверджуються постановами Кабінету Міністрів України. У *табл. 3* наведено приклад деталізації послуг у сфері вищої освіти з урахуванням положень МСКО, НРК та Переліку галузей знань і спеціальностей, за яким здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Таблиця 3

Перелік послуг у сфері вищої освіти

<i>Код ДКПП</i>	<i>Найменування послуги</i>	<i>Код галузі</i>	<i>Код спеціальності</i>
85.42	Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня		
85.42.01	Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня галузі знань «Освіта»	01 «Освіта»	
85.42.01.011	Послуга у сфері вищої освіти університетського рівня галузі знань «Освіта», за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки»	01 «Освіта»	011 «Освітні, педагогічні науки»
85.42.01.012	Послуга у сфері вищої освіти університетського рівня галузі знань «Освіта», за спеціальністю «Дошкільна освіта»	01 «Освіта»	012 «Дошкільна освіта»
...
85.42.29.292	Послуга у сфері вищої освіти університетського рівня галузі знань «Міжнародні відносини», за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини»	01 «Освіта»	292 «Міжнародні економічні відносини»
85.42.29.293	Послуга у сфері вищої освіти університетського рівня галузі знань «Міжнародні відносини», за спеціальністю «Міжнародне право»	01 «Освіта»	293 «Міжнародне право»

133

Як зазначалось вище, у центрі СНР 2008 – вимірювання виробництва товарів і послуг. На наше переконання, це безальтернативно обумовлює необхідність формування визначень товарів і послуг, як результатів економічної діяльності. У главі «Рахунки виробництва» п. 6.17 та п. 6.18 наведено наступне визначення послуги та його обґрунтування: «Послуга є результатом виробничої діяльності, яка змінює стан споживчих одиниць або сприяє обміну продуктами або фінансовими активами...«послуги, які викликають зміни стану одиниць, є випуском, що виробляється на замовлення, і зазвичай, викликаючи зміни у стані споживаючих одиниць у результаті діяльності виробників відповідно до попиту споживачів. Послуги, що викликають зміни у стані одиниць, не є окремими об'єктами, у відношенні яких можуть бути встановлені права власності. Вони не можуть надаватись з відривом від виробництва. До того часу, коли їх виробництво завершено, вони повинні бути уже надані споживачам»⁴⁶³.

⁴⁶³ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

Зміни у стані одиниць, заради яких споживачі послуг звертаються до виробників, можуть приймати багато різних форм, наведених нижче⁴⁶⁴:

а) зміни у стані споживчих товарів: виробники працюють безпосередньо з товарами, які належать споживачам, здійснюють їх транспортування, чистку, ремонт або інші види їх трансформації;

в) зміни у фізичному стані окремих осіб: виробник перевозить окремі особи, надає їм місце проживання, забезпечує їх терапевтичним чи хірургічним лікуванням, поліпшує їх зовнішній вигляд;

с) зміни в інтелектуальному стані окремих осіб: виробник надає *освіту* (виділено нами), інформацію, консультації, розваги або аналогічні послуги, які передбачають особистий безпосередній контакт.

На наше переконання, наведене вище дає вичерпні підстави для формулювання визначення послуг у сфері вищої освіти, як результатів, що характеризують основний вид їх економічної діяльності. Крім того, зазначене визначення має бути методологічною основою і для визначення результатів багатьох другорядних видів економічної діяльності ЗВО (у тому числі послуги щодо наукового дослідження та експериментального розроблення).

Визначення освітньої послуги у Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII не відповідає концептуальним засадам сучасної ринкової економіки [14]. У цьому зв'язку ми пропонуємо внести до відповідних нормативно-правових актів наступне визначення, сформульоване на концептуальних засадах СНР 2008: «Послуга у сфері вищої освіти як результат економічної діяльності – це освітня діяльність офіційно зареєстрованих інституційних одиниць, що вносить зміни в інтелектуальний стан окремої особи, виробляється на замовлення відповідно до державних стандартів вищої освіти та можливих додаткових вимог, сформульованих замовником у документі щодо виконання замовлення (договір, угода, контракт), і яка має вартісний вираз»⁴⁶⁵.

На наше переконання, саме таке визначення послуги у сфері вищої освіти дозволить вибудувати систему показників, які стануть основою для вимірювання та аналізу результатів економічної діяльності за кодом КВЕД 85.42 «Вища освіта», кодом ДКПП 85.42 «Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня».

Безпосередньо система показників вимірювання результатів економічної діяльності за кодом ДКПП 85.42 «Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня» має складатись, на нашу думку, із 4-х підсистем⁴⁶⁶:

- кількісні показники;
- вартісні показники;
- розрахункові показники;
- показники якості послуг у сфері вищої освіти.

Підсистема кількісних показників повинна вимірювати кількість осіб, які отримали послуги у сфері вищої освіти у розрізі ступенів (бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор мистецтва), галузей знань, спеціальностей, джерел фінансування (за рахунок усіх джерел фінансування: державного бюджету; місцевих бюджетів; коштів юридичних або фізичних осіб).

Окремо повинно вимірюватись кількість іноземних осіб, які отримали послуги у сфері вищої освіти у розрізі ступенів, галузей знань та спеціальностей.

Статистичною базою зазначеної інформації є дані статистичної форми 2-3 нк (один раз на рік) «Звіт вищого навчального закладу на початок 20__ / __ навчального року», затвердженої наказом Держстату від 30.11.2012 № 500, зокрема, Розділ І «Розподіл студентів за спеціальностями (напрямами підготовки на 1 жовтня 20... року» (графи 14, 15, 16, 17). Підсистема надасть можливість оцінювати виконання ЗВО місії вищої освіти шляхом аналізу показників результатів економічної діяльності основного виду – 85.42 Послуги у сфері вищої освіти.

⁴⁶⁴ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

⁴⁶⁵ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

⁴⁶⁶ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

Наведемо декілька прикладів кількісних показників результатів економічної діяльності ЗВО України за кодом КВЕД 85.42 «Вища освіта» – основний вид економічної діяльності та за кодом ДКПП 85.42 «Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня»⁴⁶⁷:

– кількість осіб, які отримали послуги на першому рівні вищої освіти і здобули ступінь бакалавра у 20... році з присвоєнням відповідної кваліфікації галузі знань «Освіта» зі спеціальності «Освітні педагогічні науки» за рахунок усіх джерел фінансування, *осіб*;

...

– кількість осіб, які отримали послуги на другому рівні вищої освіти і здобули ступінь магістра у 20... році з присвоєнням відповідної кваліфікації галузі знань «Природничі науки» зі спеціальності «Прикладна фізика та наноматеріали» за рахунок видатків державного бюджету, *осіб*;

...

– кількість осіб, які отримали послуги на третьому рівні вищої освіти і здобули ступінь доктора філософії/доктора мистецтв з присвоєнням відповідної кваліфікації галузі знань «Інформаційні технології» зі спеціальності «Системний аналіз» за рахунок видатків місцевих бюджетів, *осіб*.

Підсистема вартісних показників повинна перш за все надавати можливість вимірювати обсяги реалізованих послуг у сфері вищої освіти у розрізі ступенів (бакалавр, магістр, доктор філософії/доктор мистецтв), галузей знань та спеціальностей, джерел фінансування, і на їх основі розраховувати собівартість та вартість послуг у тих же розрізах. Крім того, до складу вартісних показників слід включити і обсяги ВДВ, виробленої ЗВО у тих же розрізах.

Статистичною інформацією для формування вартісних показників можуть бути дані бухгалтерського обліку, інформація про результативні показники бюджетних програм.

Приклади вартісних показників:

– обсяги реалізації послуг у сфері вищої освіти (ступені бакалавр, магістр, доктор філософії/доктор мистецтв) протягом нормативного (повного) терміну навчання (20.../20... навчальних років) за рахунок усіх джерел фінансування (з них за рахунок видатків державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів юридичних осіб; коштів фізичних осіб), *тис. грн.*

У тому числі за галузями:

...

з них за спеціальностями:

...

Зазначений показник характеризуватиме вартісний вимір обсягу реалізації послуг у сфері вищої освіти, як кінцевого результату економічної діяльності ЗВО за кодом ДКПП 85.42 «Послуги у сфері вищої освіти» та стане основою для розрахунку вартості кожної послуги у сфері вищої освіти – одного із найвагомішого показника результатів економічної діяльності ЗВО в умовах ринкової економіки:

– обсяги ВДВ, виробленої при наданні послуг у сфері вищої освіти (ступені бакалавр, магістр доктор філософії/доктор мистецтв) протягом нормативного (повного) терміну навчання (20.../20... навчальні роки) за рахунок усіх джерел фінансування (з них за рахунок видатків державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів юридичних осіб; коштів фізичних осіб), *тис. грн.*

У тому числі за послугами:

...

з них за спеціальностями:

...

Запропонований показник надасть змогу вимірювати обсяги виробленої ЗВО ВДВ, як найбільш узагальненого показника економічної діяльності конкретного ЗВО. Методологія розрахунку цього показника встановлена Держстатом.

Підсистема розрахункових показників є основою для аналізу ефективності економічної діяльності ЗВО щодо виробництва послуг у сфері вищої освіти за кодом ДКПП 85.42. Так, зокрема, слід назвати такі показники:

⁴⁶⁷ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

– вартість однієї послуги у сфері вищої освіти ступенів бакалавр, магістр доктор філософії/доктор мистецтв за весь нормативний (повний) термін навчання (20.../20... навчальні роки) за рахунок усіх джерел фінансування (з них за рахунок видатків державного бюджету; місцевих бюджетів; коштів юридичних осіб; коштів фізичних осіб), *тис. грн.*

У тому числі за послугами:

...

з них за спеціальностями:

...

Цей показник надасть змогу порівняти вартість конкретної послуги між ЗВО і стати основним для розробки заходів щодо підвищення ефективності використання коштів.

Питома вага кількості осіб, які отримали послуги у сфері вищої освіти (ступені бакалавр, магістр, доктор філософії/доктор мистецтв) за весь нормативний (повний) термін навчання (20.../20... навчальні роки) з присвоєнням відповідної кваліфікації у ЗВО (назва ЗВО) у загальній кількості осіб, які отримали такі ж послуги в Україні (з них за рахунок видатків державного бюджету; місцевих бюджетів; коштів юридичних осіб; коштів фізичних осіб), %.

У тому числі за послугами:

...

з них за спеціальностями:

...

Зазначений показник дозволяє визначити конкретне місце ЗВО у виконанні своєї місії – підготовка фахівців з вищою освітою – у конкретному році у відповідних розрізах.

Підсистема показників якості послуг у сфері вищої освіти повинна надати інформацію для вимірювання якості результатів економічної діяльності ЗВО. У Паризькому Комюніке Міністрів освіти Європи зазначено, що «тематичні експертні групи фокусуватимуть діяльність на *трьох ключових зобов'язаннях*, вирішальних для посилення й підтримки якості та співпраці всередині ЄПВО:

– *трициклова система*, сумісна із загальною рамкою кваліфікацій ЄПВО та ступенями першого і другого циклів, заснованими на ЄКТС;

– відповідність Лісабонській Конвенції про *визнання*;

– *забезпечення якості* у відповідності із «Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» [15].

Конкретними показниками якості послуг у сфері вищої освіти можуть бути:

– кількість осіб, які отримали послуги на першому (другому, третьому) рівні вищої освіти і здобули ступінь бакалавра (магістра, доктора філософії/доктора мистецтв) за весь нормативний (повний) термін навчання (20.../20... навчальні роки) з присвоєнням відповідної кваліфікації за рахунок усіх джерел фінансування (з них за рахунок видатків державного бюджету; місцевих бюджетів; коштів юридичних осіб; коштів фізичних осіб) у відсотках до кількості осіб, які були прийняті на початок навчання», %.

У тому числі за послугами:

...

з них за спеціальностями:

...

Питома вага працевлаштованих випускників денної форми навчання протягом 6 місяців після здобуття вищої освіти ступенів бакалавр магістр, доктор філософії/доктора мистецтв у 20... році у загальній кількості випускників денної форми навчання за рахунок усіх джерел фінансування (з них за рахунок видатків державного бюджету; місцевих бюджетів; коштів юридичних осіб; коштів фізичних осіб), %.

У тому числі за послугами:

...

з них за спеціальностями:»⁴⁶⁸

...

У статті «Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України» автори на основі аналізу положень проекту Плану відновлення України, викладених у напрямі «Освіта і наука», розділі «Вища освіта»

⁴⁶⁸ Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки / Ю. М. Вітренко // [Освітня аналітика України](https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf). – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. – URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

(редакція станом на 03.08.2022), основних показників сфери вищої освіти України у 2005-2020 рр. дійшли до висновку, «що... сфера вищої освіти України представлена у цьому Плані побіжно. Так, серед сформульованих для освіти і науки в цілому 20 ключових викликів та 22 ключових можливостей, безпосередньо сфера вищої освіти взагалі не розглядається; серед 32 ключових обмежень сфера вищої освіти розглядається лише в одному»⁴⁶⁹.

В основному тексті статті зазначається, що «В умовах зменшення кількості ЗВО України на рівні темпів 2005-2020 рр. (35 % за 15 років) чисельність здобувачів вищої освіти у середньому на один ЗВО може скласти у 2032 р: у коледжах, технікумах, училищах – 380-400; в університетах, академіях, інститутах – 3380-3400. Прогнозоване зменшення кількості здобувачів вищої освіти у середньому на один ЗВО об'єктивно обумовить зниження якості послуг у сфері вищої освіти, ефективності освітньої та наукової діяльності, економічної ефективності виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти та послуг щодо наукового досліджування та експериментального розроблення і, у кінцевому рахунку, до неефективного використання коштів державного та регіональних бюджетів»⁴⁷⁰. На підставі викладеного вище автори сформулювали наступне припущення: «Вважаємо, що збільшення обсягів державного фінансування сфери вищої освіти України в умовах відновлення від наслідків війни з росією у порівнянні з довоєнним періодом не реальне»⁴⁷¹.

Серед 9 основних проблем автори статті проблему 4 запропонували з наступним формулюванням: «низька ефективність освітньої діяльності у ЗВО України, а серед 9-ти основних цілей ціль 4 викласти у наступній редакції: «Поліпшення показників ефективності освітньої діяльності у ЗВО України до середніх відповідних показників Європейського простору вищої освіти»⁴⁷².

Проблема 9 сформульована так: «Обмеженість верифікованої статистичної інформації щодо діяльності сфери вищої освіти України як однієї з основ для прийняття обґрунтованих заходів щодо поліпшення показників ефективності діяльності ЗВО»⁴⁷³, а ціль 9 у наступній редакції «Приведення верифікованої статистичної інформації щодо діяльності сфери вищої освіти України як однієї з основ для прийняття обґрунтованих заходів щодо поліпшення показників ефективності діяльності ЗВО відповідно до вимог Європейського простору вищої освіти»⁴⁷⁴.

Запропоновано також, що «Показники приведення мережі ЗВО України у відповідність післявоєнним потребам України та її регіонів з урахуванням наслідків війни з росією, змін у чисельності населення, релокації підприємств і бізнесів різних сфер економіки та з метою створення умов для підвищення показників якості та ефективності освітньої діяльності мають формуватись з урахуванням інституційно встановлених наступних мінімальних показників чисельності здобувачів вищої освіти станом на 15 жовтня кожного календарного року, зокрема:

Національний університет не менше 20-ти тис. здобувачів вищої освіти;

Університет – не менше 15-ти тис. здобувачів вищої освіти;

Національна академія – не менше 12-ти тис. здобувачів вищої освіти;

Академія – не менше 10-ти тис. здобувачів вищої освіти;

Національний інститут – не менше 8-ми тис. здобувачів вищої освіти;

Національний коледж – не менше 7-ми тис. здобувачів вищої освіти;

Коледж – не менше 4-х тис. здобувачів вищої освіти;

⁴⁶⁹ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 2. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷⁰ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С.2-3. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷¹ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 3. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷² Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С.3. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷³ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 4. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷⁴ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 4. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

Національний технікум – не менше 6-ти тис. здобувачів вищої освіти;
Технікум – не менше 5-ти тис. здобувачів вищої освіти;
Національне училище – не менше 4-х тис. здобувачів вищої освіти;
Училище – не менше 3-х тис. здобувачів вищої освіти»⁴⁷⁵.

Автори рекомендують МОН «Підготувати проект Закону України «Про особливості здійснення процедур закупівлі послуг із підготовки фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (післядипломна освіта) за державним замовленням», як це встановлено Законом України «Про публічні закупівлі» (2016) (редакція від 15.08.2020, ст.3, частина 8 п.1). На наше переконання, здійснення закупівель зазначених вище послуг згідно принципів публічних закупівель ст. 5 цього Закону (1) добросовісна конкуренція серед учасників; 2) максимальна економія, ефективність та пропорційність; 3) відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; 4) недискримінація учасників та рівне ставлення до них; 5) об'єктивне та неупереджене визначення переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі; 6) запобігання корупційним діям і зловживанням) дозволить забезпечити створення конкурентного середовища щодо закупівель послуг у сфері вищої освіти, запобігання проявам корупції у цій сфері»⁴⁷⁶.

Запропоновано також «Розробити та затвердити в установленому порядку окремий План відновлення сфери вищої освіти України»⁴⁷⁷.

Ураховуючи те, що в «сучасній економіці ЗВО є невід'ємною складовою сукупності усіх інституціональних одиниць країни, які здійснюють свою економічну діяльність відповідно до стандартних економічних класифікацій видів економічної діяльності та продукції і послуг, положення яких є обов'язковими і безальтернативними при формуванні меж інституціональної автономії ЗВО»⁴⁷⁸ вважаємо за доцільне здійснити аналіз положень статті «Теоретичні засади ефективності діяльності підприємства»⁴⁷⁹ Пилипенка С.М. кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та оцінки майна підприємств Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. Як зазначає автор: «У сучасних умовах господарювання ефективність є важливою характеристикою діяльності підприємства, від якої залежить його подальший розвиток. Для характеристики ефективності діяльності підприємства використовують такі поняття, як «ефект», «ефективність», «результативність», «ефективність діяльності», «оцінка діяльності підприємства» тощо. Ефект – це результат реалізації заходів, що спрямовані на підвищення ефективності виробництва за рахунок економії та раціонального використання всіх виробничих ресурсів. Ефект як економічна категорія відображає перевищення результатів діяльності над витратами, це певна форма результату. ... Ефективність діяльності підприємства як економічна категорія відображає відповідність фактичного результату бажаному, іншими словами, це рівень досягнення цілей організації та її здатність до життєдіяльності в конкурентному середовищі. Ефективність діяльності в такому розумінні застосовується для обґрунтування господарських рішень та різноманітних аналітичних оцінок»⁴⁸⁰.

Автор також наголошує, що «Оцінка ефективності ґрунтується на певних критеріях і показниках. Критерії ефективності характеризують якісні сторони процесу, його сутність, це ознака, на основі якої проводиться її оцінка. Критерій ефективності повинен відповідати таким вимогам: повною мірою відображати результати господарської діяльності, фіксувати та вимірювати рівень досягнення поставленої мети. В якості критеріїв зазвичай виділяють прибутковість, якість, економічність положення на ринку,

⁴⁷⁵ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 4. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷⁶ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 5. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷⁷ Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 6. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

⁴⁷⁸ Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України : Колективна монографія / Авторський колектив: Ю. Вітренко, І. Власова, В. Ворона, І.Жиляєв, С. Мельник, В. Ковтунець, О.Базелюк; за заг. ред. Ю. Вітренка. – Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. – 240 с. С.228 НАПН URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Mekhanizmy-fin-avtonomii-zVO-Ua_mon_IVO-2020-240p_avtors-kollektiv.pdf

⁴⁷⁹ Пилипенко С.М. Теоретичні засади ефективності діяльності підприємства НАПН URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/10_2016.pdf#page=460

⁴⁸⁰ Пилипенко С.М. Теоретичні засади ефективності діяльності підприємства С. 461. НАПН URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/10_2016.pdf#page=460

інноваційність, якість трудового життя. Оскільки підприємство здійснює багатогранну та складну діяльність і всі процеси взаємопов'язані, то і критерії, що характеризують дану діяльність, теж зв'язані між собою. Показники виражають кількісну характеристику явища та дають змогу визначити його стан та динаміку. В економічній літературі виділяють абсолютні та відносні показники, які характеризують економічні процеси та явища. Так, абсолютні показники характеризують кількісну величину явища (прибуток, власний капітал, тощо), а відносні показники дають змогу порівнювати абсолютні, їх отримують, коли одну величину поділяють на іншу. Відносні показники існують у формі коефіцієнтів або процентів (рентабельність, доходність активів тощо). Існують також середні величини, які характеризують узагальнену кількісну сукупність (середньорічна заробітна плата, середньосписковий склад робітників тощо). Для оцінки діяльності підприємства використовують усі показники в комплексі, і при одному критерії можливо застосовувати декілька показників. Критерії і показники тісно пов'язані між собою, так, обґрунтований вибір критерію буде визначати сукупність застосованих показників. Необхідно формувати відповідну систему критеріїв та показників для оцінки ефективності діяльності підприємства та визначення шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства. Сутність проблеми полягає в тому, щоб досягти найкращого співвідношення між величиною ефекту і витратами, тобто на кожну одиницю витрат досягти максимального результату або мінімуму витрат на одиницю результату. Оцінка ефективності проводиться на підприємствах різних форм власності й організаційно-правових форм із метою оцінки бізнесу, оцінювання доцільності інвестування капіталу»⁴⁸¹.

Як наголошено автором «Оцінка ефективності представляє метод визначення результативності господарської діяльності підприємства та його підрозділів на основі системи показників для розрахунку ступеню виконання поставлених завдань. Оцінка ефективності представляє собою ефективний інструмент інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності підприємства і може бути використана як для стратегічних, так і для тактичних цілей. У науковій літературі представлено декілька методичних підходів до оцінки ефективності. Традиційний підхід ґрунтується на класичній моделі Дюпона «Рентабельність капіталу». Цей підхід передбачає оцінку ефективності з використанням двох груп показників: узагальнюючих – показників першого рівня, які характеризують ефективність діяльності підприємства в цілому на основі порівняння результатів діяльності з витратами ресурсів, та показників другого рівня, які оцінюють ефективність використання окремих видів ресурсів підприємства. Багаточинниковий підхід не став загальноновизнаним і рідко застосовується, тому що передбачає використання складних і важких для інтерпретації агрегованих індексів ефективності. Оцінка ефективності діяльності на основі концепції Performance Management (управління результатами), яка передбачає використання збалансованої системи індикаторів, включає різні фінансові та нефінансові показники, що дає змогу комплексно оцінити вартість підприємства та ефективність його діяльності. Основним показником у цій системі є економічно додана вартість, другорядним – рентабельність. Заснована Р. Капланом і Д.Нортоном збалансована система показників [5] об'єднує більшість з існуючих показників у відповідні системи для оцінки і аналізу ефективності діяльності на будь-якому рівні управління. Основними недоліками цієї системи є її складність, обмеженість у застосуванні та формуванні показників. Тому М.В. Майер пропонує оцінювати ефективність функціонування суб'єкта господарювання на основі процесно-орієнтованого аналізу рентабельності (Activity – Based Profitability Analysis, АВРА). Дана методика дає змогу відділити рентабельні процеси від нерентабельних для кожного споживчого сегменту, а також визначити рентабельність окремих продуктів і послуг та рекомендувати їх до продажу. Математичний підхід характеризується широким застосуванням методів нелінійної динаміки, узагальнених функцій тощо. Ергонометричний підхід до оцінки ефективності ґрунтується на застосуванні параметричних методів оцінки, таких як метод найменших квадратів, скоригований метод найменших квадратів, метод без специфікації розподілу та непараметричних методів оцінки, які засновані на використанні математичного програмування – аналіз середовища функціонування або оболонки даних, метод вільного розміщення оболонки, індекси продуктивності»⁴⁸².

У висновках автор зазначив: «Ефективність є складним і багатоаспектним економічним поняттям, яку слід розглядати як результативність діяльності, що визначається відношенням отриманого ефекту до витрачених ресурсів; як комплексну оцінку результатів використання всіх видів ресурсів та як міру

⁴⁸¹ Пилипенко С.М. Теоретичні засади ефективності діяльності підприємства С. 461. НАПН URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/10_2016.pdf#page=460

⁴⁸² Пилипенко С.М. Теоретичні засади ефективності діяльності підприємства С. 462. НАПН URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/10_2016.pdf#page=460

досягнення поставлених цілей. Для оцінки ефективності діяльності застосовуються як традиційні, так і сучасні підходи»⁴⁸³

Висновки

Здійснений аналіз положень міжнародних та національних формальних інститутів щодо вимірювання виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти, а також ряду зарубіжних та національних публікацій, в яких розглядаються проблеми зазначеного вимірювання, дають підстави для висновку, що вони можуть бути достатньою теоретико-методологічною основою для прийняття в Україні окремого нормативно-правового акту.

В Україні відсутні нормативно-правові акти, які б містили положення щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні в умовах післявоєнного відновлення сфери вищої освіти України.

Рекомендації:

1. Вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні слід здійснювати:
 - у розрізі здобувачів вищої освіти відповідно до назви здобутої кваліфікації згідно з положеннями Глобальної конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти, яка була прийнята на 40-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в листопаді 2019 р.⁴⁸⁴, та положеннями Практичного керівництва з питань визнання підготовленого Сектором освіти ЮНЕСКО і опублікованого у 2021 р.⁴⁸⁵;
 - у розрізі ЗВО відповідно до положень Класифікації інституційних секторів економіки України (KICE)⁴⁸⁶;
 - в цілому по Україні відповідно до положень СНР 2008; Методологічних положень розрахунку валового внутрішнього продукту, затвердженого Наказом Державної служби статистики України від 17.09.2018 р. № 187; Методології національних рахунків освіти, ЮНЕСКО, 2016.
2. Підготувати проект Закону України «Про кваліфікації вищої освіти в Україні».
3. Підготувати проект Закону України «Про замовлення держави, регіону, корпорації, домогосподарства на виробництво і надання послуг у сфері вищої освіти (на підготовку фахівців з вищою освітою) в післявоєнному відновленні та розвитку України», передбачивши в ньому положення, що однією із основних умов одержання державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою мають бути кращі показники економічної ефективності виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти України.
4. Підготувати проект Закону України «Про особливості здійснення процедур закупівлі послуг з підготовки фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (післядипломна освіта) за державним замовленням», як це встановлено Законом України «Про публічні закупівлі» (редакція від 15.08.2020, ст.3, частина 8 п.1). Здійснення закупівель зазначених вище послуг згідно принципів публічних закупівель ст. 5 цього Закону *(1) добросовісна конкуренція серед учасників; 2) максимальна економія, ефективність та пропорційність; 3) відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; 4) недискримінація учасників та рівне ставлення до них; 5) об'єктивне та неупереджене визначення переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі; 6) запобігання корупційним діям і зловживанням)* дозволить забезпечити створення конкурентного середовища щодо закупівель послуг у сфері вищої освіти, запобігання проявам корупції у цій сфері.
5. Розробити систему результативних показників конкретних бюджетних програм ЗВО, як це встановлено Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» (прийняття 06.12.2018 р., І, п.13, пп. 3) «Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми за напрямками використання бюджетних коштів і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, досягнення мети бюджетної програми, виконання завдань бюджетної програми, висвітлюють обсяг і

⁴⁸³ Пилипенко С.М. Теоретичні засади ефективності діяльності підприємства С. 463. НАПН URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/10_2016.pdf#page=460

⁴⁸⁴ Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій у сфері вищої освіти ухвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО 2019 URL: <https://www.unesco.org/en/education/higher-education/global-convention>

⁴⁸⁵ A practical guide to recognition: implementing the Global Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374905>

⁴⁸⁶ Класифікація інституційних секторів економіки України. Документ v0378832-14, поточна редакція — Редакція від 25.02.2020, підстава - v0085832-20 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>

якість надання публічних послуг. Перелік результативних показників щодо кожної бюджетної програми розробляється головними розпорядниками бюджетних коштів згідно з нормативно-правовим актом Міністерства фінансів України.

Результативні показники бюджетної програми мають підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку», та затвердити зазначену систему наказом МОН України в установленому порядку.

6. КМУ розробити і затвердити Положення щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні за участі Міністерства освіти і науки України разом з Національним агентством кваліфікацій, Мінекономіки, Мінфіну.

Список використаних джерел

1. A practical guide to recognition: implementing the Global Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374905>

2. Efficiency, effectiveness and Value for Money at Universities 2019. URL: <https://sciencebusiness.net/network-updates/ustream-report-efficiency-effectiveness-and-value-money-european-universities>; <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fwww.eua.eu%2Fdownloads%2Fpublications%2Fefficiency%2520effectiveness%2520and%2520value%2520for%2520money.pdf&embedded=true&chrome=false&dov=1>

3. Вітренко Ю. М. Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. *Освітня аналітика України*. – 2019. – Вип. 1. – С. 31-46. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

4. Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій у сфері вищої освіти ухвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО 2019. URL: <https://www.unesco.org/en/education/higher-education/global-convention>

5. Класифікація інституційних секторів економіки України. Документ v0378832-14, поточна редакція — Редакція від 25.02.2020, підстава - [v0085832-20](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>

6. Крупко М.І., Гринькевич О.С., Сас С.П. Економічна ефективність університетів України в контексті інноваційності фінансового менеджменту. С. 10. URL: https://www.researchgate.net/publication/343957532_ECONOMIC_EFFICIENCY_OF_UKRAINE'S_UNIVERSITIES_IN_THE_CONTEXT_OF_INNOVATIVE_FINANCIAL_MANAGEMENT/fulltext/5f49b47aa6fdcc14c5de38e5/ECONOMIC-EFFICIENCY-OF-UKRAINES-UNIVERSITIES-IN-THE-CONTEXT-OF-INNOVATIVE-FINANCIAL-MANAGEMENT.pdf

7. Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України: Колективна монографія / Авт. кол: Ю. Вітренко, І. Власова, В. Ворона, І.Жилиєв, С. Мельник, В. Ковтунець, О.Базелюк; за заг. ред. Ю. Вітренка. – Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. – 240 с. – С. 228. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Mekhanizmy-fin-avtonomii-zVO-Ua_mon_IVO-2020-240p_avtors-kollektiv.pdf

8. Мойсеєнко І.П. і Гринькевич О.С. Економічна ефективність вищої освіти в Україні. Соціально-правові студії, 2018, Випуск 1, с. 80-87 URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1628/1/14%D0%BC%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%B5%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE--.pdf>

9. Пилипенко С. М. Теоретичні засади ефективності діяльності підприємства. URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/10_2016.pdf#page=460

10. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Документ 266/2022, чинний, поточна редакція — Редакція від 17.06.2022, підстава - [411/2022](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

11. План відновлення, проект робочої групи «Освіта і наука» (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/NO.provpekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

12. План відновлення України, проект робочої групи «Освіта і наука», липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>

13. A practical guide to recognition: implementing the Global Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374905>.
14. Про вищу освіту. Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.09.2022, підстава - 2471-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
15. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування. Документ 2646-VIII, чинний, поточна редакція — Прийняття від 06.12.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19#Text>
16. Про освіту. Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.09.2022, підстава - 2457-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
17. Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А. - Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 6. - URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/297/362>; Вітренко Ю.М., Ворона В.О., Дебич М.А., <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>
18. Угода про позику (Проект «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Документ 996_005-21, поточна редакція — Підписання від 13.09.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_005-21#Text

Висновки дослідження

Результати виконання другого етапу наукового дослідження «Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції» дозволяють сформулювати такі висновки.

1. Узагальнено практичні підходи, виміри, рівні, показники ефективності освітньої діяльності університетів у частині розвитку освітніх програм і реалізації освітнього процесу в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. Представлена ціннісно-ресурсна система ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти потребує подальшого обґрунтування та удосконалення, особливо з урахуванням воєнного стану і післявоєнного відновлення України. В умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни посилюється значущість особистісного розвитку студента як необхідної складової ціннісного підходу до забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів. Також особистісний розвиток здобувача вищої освіти постає як ключовий критерій якості вищої освіти та орієнтир для удосконалення якості вищої освіти задля індивідуальної самореалізації та суспільного розвитку

2. Здійснений аналіз проблеми нормативно-правового регулювання ефективності освітньої діяльності університетів дає достатньо підстав для головного висновку, що зазначена проблема є предметом значної кількості національних і міжнародних нормативно-правових актів, статей, наукових досліджень та є актуальною як у світі, так і в Україні. Зазначена актуальність для України суттєво посилюється в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, а також набуттям статусу кандидата у члени ЄС.

3. Політика інтернаціоналізації вищої освіти спрямована на співпрацю та партнерство не тільки між європейськими системами вищої освіти, а й на глобальний рівень. Покращення якості викладання та навчання залишається дуже важливою вигодою інтернаціоналізації майже в усіх регіонах світу.

Міністерства освіти забезпечують нормативно-правову основу вищої освіти та співпрацюють з іншими національними міністерствами для розвитку міжнародних можливостей вищої освіти. Головною метою національних організацій є: підтримувати видимість вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг; приваблювати міжнародних студентів для навчання у країні; пропагувати вивчення мови; об'єднувати зусилля для вирішення глобальних проблем.

Політики та програми сприяння вхідній/вихідній студентській мобільності спрямовані на «degree mobility» або «credit mobility» і включають: гранти та стипендії; спрощення візової політики; пільговий вступ; маркетингові кампанії «Study in». Вплив регіональної та національної політики інтернаціоналізації на ефективність освітньої діяльності, значною мірою, вимірюється кількісними показниками. Оскільки багато стратегій супроводжуються фінансовими інвестиціями для забезпечення їхньої реалізації, кількісний фінансовий аналіз є також способом оцінювання ефективності реалізації політики. Європейські університети підтримують вхідну/вихідну академічну мобільність та мобільність дослідників. Для цього використовують такі механізми: стипендіальні програми, університетські альянси, двосторонні та багатосторонні угоди про співпрацю. Університети приділяють увагу вивченню іноземних мов, багатомовності та міжкультурності. Високий рівень якості та ефективності освітньої діяльності підтверджується створенням зарубіжних філій закладів вищої освіти та МООС.

Українські університети мають документ – стратегію інтернаціоналізації із чітко визначеними цілями та формами інтернаціоналізації. З метою поглиблення наукових зв'язків, зміцнення міжнародної співпраці та інтенсифікації процесу навчання університети організовують низку заходів навчального характеру з акцентом на міжкультурній комунікації учасників із різних країн: літні (зимові) школи, мовні курси та тренінги. Університети мають програми подвійних дипломів та активні у європейських проєктах.

Механізмами забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах у контексті інтернаціоналізації є: міжнародні рейтинги університетів, міжнародні асоціації університетів, програми фінансування академічної мобільності та наукових досліджень.

4. Громадсько-публічне управління в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів – це процес управління співпрацею між різними суб'єктами (державним і приватним сектором, інститутами громадянського суспільства) на основі поєднання демократичних процедур самоуправління та співуправління, що має на меті підвищення ефективності та результативності діяльності університетів, створення їх порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків та доповнення ресурсного забезпечення партнерів, підвищення рівня управлінської та економічної спроможності та життєздатності, адаптації до змінних умов середовища, забезпечення сталого продукування та поширення інновацій, створення інноваційної екосистеми.

Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами в Україні характеризується спорадичністю, несистемністю, формалізацією відносин між партнерами, що спричиняється низкою факторів: недосконалістю нормативно-правового забезпечення такого управління; організаційними проблемами та недосконалими процесами операціоналізації взаємодії з партнерами; проблемами розмежування прав і повноважень органів громадсько-публічного управління університетами; нерозуміння стейкхолдерами (включаючи керівництво університетів) прямих та непрямих зисків від громадсько-публічного управління університетами та небажання інвестувати час та ресурси у взаємодію; відсутністю працівників, які б взяли на себе функцію системної організації взаємодії між стейкхолдерами в процесі громадсько-публічного управління університетами; низьким рівнем поінформованості стейкхолдерів щодо процесів, які відбуваються в університетах.

Сучасні тенденції розбудови публічно-приватного партнерства в Україні характеризуються: впровадженням нових та удосконаленням існуючих механізмів громадсько-публічного управління університетами, які реалізуються переважно в рамках міжнародних проєктів; розширенням напрямів взаємодії університетів зі стейкхолдерами в процесі здійснення публічно-громадського управління університетами; поглибленням процесу інституціоналізації та імплементації новітніх форм публічно-громадського управління університетами (професійних дорадчих комітетів зі спеціальності, комітетів з підтримки забезпечення якості, центрів педагогічної та управлінської досконалості, ресурсних центрів, багатодомених кластерних мереж, стартап-центрів, асоціацій випускників університетів, наглядових рад університетів).

Оптимальна модель публічно-громадського управління університетами має збалансовано інтегрувати властивості державного, самоврядного або муніципального, громадського та корпоративного управління.

Стратегічною метою розвитку публічно-громадського управління у провідних університетах країн ЄС є поглиблення інноваційної культури університетів; створення регіональної інноваційної екосистеми світового рівня; зростання впливу університетів на регіональному, національному та глобальному рівнях; вибудовування конструктивних відносин з місцевою та регіональною спільнотами; заохочення широкого використання результатів досліджень.

Моделями розвитку публічно-громадського управління університетами країн ЄС є: модель залучення громадськості, модель академічних партнерств, модель інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами, модель багаторівневого публічно-громадського управління.

Інституції публічно-громадського управління у досліджуваних університетах мають широке коло повноважень та репрезентують ідею диверсифікованого залучення стейкхолдерів у процес управління університетами.

Закономірностями поширення тих чи інших моделей публічно-приватного управління у провідних університетах країн ЄС є превалювання моделей залучення громадськості та моделей академічних партнерств (які функціонують переважно на проєктній основі) у Великобританії та Швеції та поширення моделі інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами у Німеччині, Франції та Республіці Польща.

Багаторівнева модель публічно-громадського управління закладом сприяє прозорості, підзвітності, ефективності, забезпечує розвиток та реалізацію стратегії закладів, підзвітності функціонування посадових осіб, лідерства та відповідальності кожного структурного підрозділу, дозволяє як реалізувати орієнтовану на результат діяльність, сприяє галузевій представленості та диверсифікованості діяльності, передбачає широке охоплення та залученість до процесу управління представників різних стейкхолдерів – професійних спільнот, органів державного управління та місцевого самоврядування, благодійні та громадські організації, лідерів думок, професійні спілки.

5. На підставі аналізу та узагальнення стратегій глобального і європейського виміру, представлених у документах ООН та Європейської Комісії, а також аналітичних і керівних документів ЄПВО, виявлено такі тенденції і підходи до цифрових трансформацій у вищій освіті в контексті забезпечення її якості.

Рівний доступу до якісної вищої освіти для вразливих верств населення, включаючи людей з обмеженими можливостями, та відповідна модернізація закладів вищої освіти щодо створення інклюзивного освітнього середовища з урахуванням інтересів осіб з обмеженими можливостями є загальним міжнародним підходом до суспільного розвитку, що вимагає запровадження цифровізації в вищій освіті.

Тенденція до поширення цифровізаційно вдосконаленого навчання та викладання (DELTA), що охоплює як традиційний формат надання вищої освіти, так і дистанційний.

Відкритий підхід до створення та реалізації цифрових курсів на платформах, доступних для отримання як ступеневих кваліфікацій, часткових кваліфікацій, так і мікрокваліфікацій.

Системний підхід до створення й розвитку цифрових освітніх програм, що передбачає такі складові: високоякісний освітній контент; забезпечення якості цифрової вищої освіти; спеціальні технічні та інші процедури щодо організації та планування освітнього процесу в цифровому середовищі; підготовка та підтримка викладачів щодо якості цифрового викладання, навчання та оцінювання, розроблення цифрових матеріалів; підтримки студентів щодо здобуття цифрової вищої освіти.

Відповідні документи щодо акредитації освітніх програм необхідно гармонізувати з міжнародними трендами та стратегіями щодо цифрових трансформацій у вищій освіті задля ефективного запровадження якісної цифрової вищої освіти в Україні.

Відзначено, що матеріали робочих груп «Освіта і наука» і «Діджиталізація» в межах проекту Плану відновлення України (2022) демонструють значний фокус на цифровізаційних трансформаціях у вищій освіті.

6. Актуальність дослідження обумовлена низкою документів країн Європейського простору вищої освіти. Починаючи з Лондонського комюніке та завершуючи Римським комюніке, міністрами вищої освіти приділялася значна увага темі викладання та навчання, а згодом і оцінювання якості освітнього процесу. Серед тем, зазначених на Європейському форумі навчання і викладання, протягом чотирьох років не втрачає своєї актуальності питання оцінювання викладання та навчання, а також тема якості вищої освіти загалом. У таких країнах, як Австрія, Ірландія, Нідерланди та Норвегія розробляються та впроваджуються стратегії навчання і викладання на національному рівні. Основна увага приділяється таким питанням як вдосконалення методів навчання і викладання, оцінювання якості викладання, належного фінансування університетів, рівень задоволеності студентами навчанням та викладанням.

Серед документів вітчизняного простору вищої освіти актуальність дослідження спостерігаємо в Плані відновлення України (проект), який спрямований на відновлення та покращення викладання та навчання в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни. Таким чином, оцінювання якості викладання і навчання як складових освітньої діяльності у вищій освіті є надзвичайно актуальною проблемою, як в Європейському просторі вищої освіти, так і в Україні.

Рамка Досконалості Викладання (Teaching Excellence Framework) є новою системою для визнання досконалого викладання, додатковою до існуючих національних вимог щодо якості вищої освіти в університетах. Участь в оцінюванні досконалості викладання є добровільною для закладів вищої освіти. Основними критеріями, які покладені в оцінювання за TEF, є залучення студентів, цінування викладання, ретельність і пластичність, зворотній зв'язок, ресурси, учіння, дослідження, професійна практика, персоналізоване навчання, працевлаштування та продовження навчання, здатність до працевлаштування та м'які (загальні) навички/компетентості, позитивні результати для усіх (студентів). Університетам, які взяли участь в оцінюванні і мають відзнаку TEF Award, дозволяється встановлювати максимально високу плату за освітні послуги. Також, ця відзнака є певним позитивним сигналом для студентів, свідченням того, що ЗВО дбає про студента, може гарантувати йому сприятливі умови для навчання, допомогу у працевлаштуванні.

Проаналізовано індикатори освітньої діяльності у міжнародних та вітчизняних рейтингах. Найбільш широко представлені показники освітньої діяльності у рейтингу Europe Teaching. Серед них, зокрема працевлаштування випускників (задоволеність випускниками, отриманими знаннями, задоволеність роботодавців, отриманими фахівцями), оцінка репутації університету, оцінка викладання і навчання (визначається опитуванням студентів, рейтингуванням викладачів).

Отже, співвідношення кількості викладачів та студентів, академічна репутація університету та оцінка якості викладання та навчання є спільними індикаторами для міжнародних рейтингів QS, Times, Europe Teaching. Також спільним для Europe Teaching та для фінансового рейтингу МОН є індикатор працевлаштованості випускників. У міжнародних та вітчизняних рейтингах відсутній показник вступу до університету.

Визначено три основні аспекти, які вважаються проблемними для студентів: структура викладання і навчання, оцінювання та доступність навчального матеріалу, але викладачі зазвичай не мають чіткого плану лекції, деякі викладачі не мають чіткої системи оцінювання.

Колегіальне спостереження процесу викладання є одним із способів покращення якості викладання і навчання у вищій освіті. Визначено шість основних цілей колегіального спостереження таких як:

- покращення та розвиток особистісного підходу до викладання навчальної програми;
- вдосконалення та розширення технік, методів викладання через співпрацю;
- обмін думками щодо спостереження викладацької діяльності;

- розширення особистих навичок саморефлексії та оцінювання;
- розвиток навичок планування навчального плану у співпраці з однодумцями та колегами;
- визначення напрямків у викладацькій діяльності, які потребують особливої уваги та розвитку.

Звертається значна увага на зростання ролі зворотного зв'язку і діалогу у процесах планування та проведення оцінювання.

Проаналізовано практики оцінювання навчання та викладання на прикладі таких закладів вищої освіти: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Український державний університет залізничного транспорту. Для аналізу були обрані університети, які брали участь у проекті Британської Ради в Україні для університетів України «Досконалість викладання і навчання». На прикладах розгляду конкретної дисципліни було виокремлено такі аспекти, як критерії оцінювання, підходи до оцінювання студентів, залучення студентів до оцінювання викладачів, блогінг як метод оцінювання студентів та інструменти онлайн оцінювання.

7. Основними принципами формування європейського підходу щодо забезпечення якості освіти є Стандарти і рекомендації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG 2015). Для здійснення вимірювання якості освітньої діяльності європейських університетів у контексті забезпечення її ефективності використовують такі основні інструменти: акредитація освітніх програм відповідно до Стандартів і рекомендацій забезпечення якості у європейському просторі вищої освіти, рамки досконалості, рейтингове оцінювання закладів вищої освіти.

Відповідно до вітчизняного законодавства всі заклади вищої освіти для надання документів про вищу освіту зобов'язані пройти процедуру акредитації освітніх програм. При розробленні регулюючих положень щодо забезпечення якості освіти вітчизняні заклади вищої освіти керуються Законами України «Про вищу освіту», «Про освіту», Стандартами і рекомендаціями забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG 2015). Окремі університети розширюють цей список та послуговуються документами Європейської Асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейської Асоціації університетів (EUA), Європейської Асоціації закладів вищої освіти (EURASHE), індикаторами міжнародних університетських рейтингів TIMES, QS, Webometrics тощо. Утім, жоден вітчизняний заклад вищої освіти не представлено в провідному університетському рейтингу Academic Ranking of World Universities (ARWU) – рейтингу кращих університетів світу, що свідчить про низький рівень конкурентоздатності університетів України зокрема і вищої освіти загалом.

Для проведення вимірювання якості освітньої діяльності в українських закладах вищої освіти можна використовувати критерії щодо акредитаційних та рамкових процедур, а також критерії міжнародних університетських рейтингів. І якщо перші два показники забезпечують усі ЗВО, то практика рейтингування не є популярною складовою стратегії розвитку, хоча рейтингування надає можливість для класифікації за різними критеріями та є більш показовим. Для оптимізації мережі вітчизняних університетів нагальних ознак набуває потреба укрупнення кращих ЗВО шляхом об'єднання, приєднання й скорочення слабких закладів з метою зосередження ресурсів у меншій кількості перспективних університетів.

Попри те, що особистісний розвиток закономірно декларується в статусі стратегічної мети вищої освіти та освітнього процесу у вищій освіті України, досі не сформовані досконалі механізми імплементації цього цільового орієнтира на практиці. Так само особистісний розвиток навіть не позиціонується критерієм вимірювання якості освітньої діяльності університетів України. Здебільшого такий стан речей зумовлений змістовною розмитістю концепту «особистісний розвиток», а відтак – і різномісними щодо критеріїв вимірювання якості освітньої діяльності крізь призму особистісного розвитку. Певною мірою це може слугувати поясненням чинного статус-кво, але аж ніяк не його виправданням: безперечним пріоритетом оглядового майбутнього має бути приведення теорії і практики вимірювання якості освітньої діяльності університетів України до вимог і потреб особистісного розвитку як беззаперечної мети освітнього процесу.

8. Здійснений аналіз положень міжнародних та національних формальних інститутів щодо вимірювання виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти, а також низки зарубіжних і національних публікацій, в яких розглядаються проблеми зазначеного вимірювання, дають підстави для висновку, що вони можуть бути достатньою теоретико-методологічною основою для прийняття в Україні окремого нормативно-правового акту. В Україні відсутні нормативно-правові акти, які б містили положення щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні в умовах післявоєнного відновлення сфери вищої освіти України.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

У препринті (аналітичних матеріалах) «Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України» представлено результати другого етапу виконання наукового дослідження «Політика та механізми забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах України в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни» (державний реєстраційний № 0122U200828)» (2021–2023 рр.), що виконується колективом відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Жаннета ТАЛАНОВА, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент; Заслужений діяч науки і техніки України; головний науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України, менеджер з аналітичної роботи НЕО в Україні, керівник авторського колективу, науковий редактор

Марія ДЕБИЧ, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Олена СЛЮСАРЕНКО, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; головний науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти; перший заступник директора Інституту вищої освіти НАПН України

Олександра БОРОДІЄНКО, доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, член-кореспондент НАПН України; провідний науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Юрій ВІТРЕНКО, кандидат економічних наук, доцент; Заслужений економіст України; провідний науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Вікторія ВОРОНА, кандидат педагогічних наук; старший науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Ольга ПАЛАМАРЧУК, кандидат педагогічних наук; старший науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

О. Бородієнко, Ю. Вітренко, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук,
О. Слюсаренко, Ж. Таланова

**Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду
щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах
в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану
і післявоєнного відновлення України**

Препринт (аналітичні матеріали)

За редакцією Ж. Таланової